

T.C.

GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN
TÜRKİYE VE KOMŞU ÜLKELER
ÜZERİNDEKİ STRATEJİLERİ

146299

İbrahim Erhan AKCA
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Abdülkadir AKÇİN

-146299-

GEBZE

2004

Ibrahim Erhan AKCA'nın Yüksek Lisans tez çalışması, G.Y.T.E. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun **21.10.2004** tarih ve **2004/118** sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından Strateji Anabilim Dalı'nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE(Danışman)

: Prof. Dr. Abdülkadir AKÇİN

ÜYE

: Doç. Dr. Aliekber AKGÜN

ÜYE

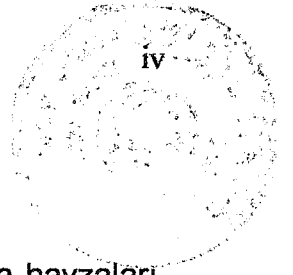
: Yard. Doç. Dr. Halit KESKİN

ONAY

GYTE Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun **21.10.2004** tarih ve **2004/118** sayılı kararı.

ÖZET

Türkiye'yi çevreleyen yakın kara, yakın deniz ve yakın kıta havzaları, coğrafi olarak Dünya ana kıtasının merkezini, tarihi olarak da insanlık tarihinin ana damarının şekillendiği alanları kapsamaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri 2. Dünya Savaşı sonrası "çevreleme" politikası gereğince Avrupa ve Pasifik ekseninde aktif bir dış siyaset işlemiş, bu dönemde de Türkiye ile sıkı ilişkiler kurmuştur. ABD ile Türkiye arasındaki ilişkilerde en önemli satırbaşları olarak Kore Savaşı, Küba Krizi, Kıbrıs Harekatı öncesi ve sonrasındaki gelişmeler, Körfez Krizi ve günümüzde devam eden Irak sorunu sayılabilir.

Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin karşılıklı caydırıcılık unsurları ile oluşturdukları Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve iki hakim güçten birisinin ortadan kalkması sonrası, Amerika Birleşik Devletleri Dünya da tek hegemon güç olma rolünü üstlenmiştir.

Soğuk Savaş'ın bitimini takip eden dönemde Amerika hegemonyasında tek kutuplu bir yönetiminin tesis edilmesi projesi yürürlüğe konulmuştur. Bu yeni strateji gereğince, ABD, meşru müdafaa'nın gereği olarak kabul ettiği "Önleyici Darbe" (Preemptive Strike) ile potansiyel tehditleri yok edebilecektir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde, öncelikle tehditlerin caydırılması, caydırmanın başarılı olamadığı durumda ise düşmanın kesin olarak yenilmesi amaçlanmaktadır. Bu yeni politikada ABD strateji ve kararlarına BM ve NATO gibi uluslararası kuruluşların karşı çıkışlarını tanımama kararlılığı esas alınmıştır. ABD kendisini dünyada eşi benzeri olmayan bir güç olarak tanımlamakta ve 21. yüzyılda ABD hegemonyasının nasıl kurulacağı açıkça ilan edilmektedir. Bu nedenle de küresel dengelerin kurulmasından sorumlu olduğunu ifade etmektedir. Stratejinin başında; dünya enerji kaynaklarına hakim olmak ve giderek azalan ve/veya maliyeti yükselen kendi enerji kaynakları yerine yeni

ve ucuz olanları ikame etmek, ayrıca enerjiye bağımlı ve kendisine rakip olabilecek güçlü devletleri (örneğin Fransa, Almanya, Rusya, Çin vb.) bu yolla kontrol etmek gelmektedir. Bunun ilk adımı 1. Körfez Savaşı ile gerçekleştirilmiş, Balkanlar ve Afganistan'da düzenlenen operasyonlar ile devam etmiş, son olarak Irak Savaşı'yla tüm dünyaya açıkça ilan edilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin global ve bölgesel ölçeklerde devam eden hegemonya mücadeleleri bir çok ülkeyi derinden etkilemiş, en fazla etkilenen ülkelerden biri de Türkiye olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri ile İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilişkileri artan Türkiye, son Irak Savaşı'yla ve sonrasında gelişen olaylarla "Stratejik Ortaklığın" ülkelerin çıkarlarının çatıştığı noktada son bulacağını acı bir şekilde öğrenmiştir.

SUMMARY

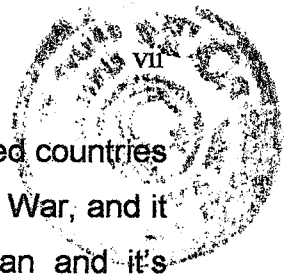
The near land, near sea and near continental regions which surround Turkey, geographically contain the center of the main world continent areas and historically contain the areas which shapes the main vein of the human history.

After the Second World War, according to the "Surrounding" politics, USA has been processing Foreign diplomacy by the axis of Europe and Pacific and had built tight relationships with Turkey. The main parts of this tight relationship between Turkey and USA are the Korea War, Cuba Crisis, incidents after and before the, Cyprus War Operation, Iraq Gulf War and Iraq problems which still continues.

The Cold War between Soviet Russia and USA which occurred because of the dunning incidents, ended and one of these ruler powers is removed. After this Cold War, USA became the only Hegemon power in the world.

After this Cold War, It's decided to be a single pole management which is at America hegemony. According to this new strategic, USA can destroy the potential threatening by the "Preemptive Strike" which is accepted according to the self-defense politics. In the new National security strategy, firstly it's aimed to block the threatening and if it's not successful it's aimed to destroy the enemies. In this new politics, the basic rule is not to accept the opposite decisions of the international foundations like UN and NATO, against USA strategy. USA describes itself as the unique power of the world and declares that USA hegemony is going to be found in 21st century. Because of this, USA expresses that the foundation of global equilibriums are their responsibility.

This strategy says to dominate on the world energy resources, to replace the energy resources which are becoming less or expensive by new

and cheap ones, also to control the powerful and energy addicted countries by these resources. The first move of this strategy was Iraq Gulf War, and it continued with the operations in the Balkans and Afghanistan and it's expressed openly to the world by the Iraq War.

This hegemony struggle which continues in the global and regional scales affected a lot of countries badly and Turkey is one of the most effected countries.

Turkey which has had more relationships with America after the Second Cold War, realized painfully that the "Strategic Partnerships" would end, if the benefits of the countries conflict, after the last Iraq War.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın seçim aşamasından tamamlama aşamasına kadar, her türlü yönlendirme ve desteğini benden esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Abdülkadir AKÇİN'e, kaynaklara ulaşmam ve çalışma sürem boyunca izlemem gereken stratejileri belirlemem konusundaki yardımlarından dolayı Doç. Dr. Mesut Hakkı Casın'a ve yardımlarından dolayı tüm G.Y.T.E. personeline teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak; bana her konuda desteğini esirgemeyen eşim Esin AKCA'YA, beni yetiştiren ve bu günlere gelmemi sağlayan anneme, babama ve kardeşlerime, danışmanım G.Y.T.E. Biyoloji Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Abdülkadir AKÇİN'e, ve yardımlarını esirgemeyen bütün öğretmenlerime sonsuz şükranlarımı iletmek istiyorum.

İbrahim Erhan AKCA

Haziran 2004

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	iv
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvi
TABLolar DİZİNİ	xviii
GİRİŞ	1
1. TEORİK VE TARİHİ ARKA PLAN	5
1.1. Milli Politika ve Oluşumunu Etkileyici Faktörler	5
1.1.1. Milli Politika-Milli Strateji	5
1.1.1.1. Milli Politika	5
1.1.1.2. Milli Strateji	6
1.1.2. Milli Güç Ve Güç Parametreleri	7
1.1.2.1. Milli Güç	7
1.1.2.2. Güç Denklemi Ve Unsurları	9
1.1.2.3. Milli Gücün, Milli Siyasetin Uygulanmasındaki Yeri	10
1.2. Uluslararası İlişkiler Teorileri: Realizm-İdealizm Tartışmaları	12
1.3. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Demokrasi İlişkisi	14
1.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve Türkiye	16
1.4.1. SSCB'nin Dağılışı Ve Uluslararası Sisteme Etkisi	16
1.4.2. Türkiye'nin Jeopolitik Yapısının Yeniden Yorumlanması	21
2. TÜRK-ABD İŞBİRLİĞİNİN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ESASLARI	24
2.1. ABD-Türkiye İlişkisinin Geçmişi	24
2.1.1. Birinci Dünya Savaşına Kadar Olan Dönem	24
2.1.2. Lozan Konferansında ABD	25
2.1.3. İkinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Olan Dönem	29
2.2. Uluslararası Sistemde ABD'nin Lider Olması	30
2.3. Truman Doktrini	31
2.4. Marshall Yardımı	35

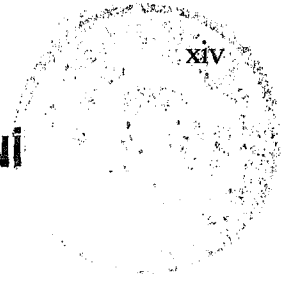
2.5. Türkiye Ve NATO	40
2.6. Bağdat Paktı, ABD Ve Türkiye	44
2.7. Türk-ABD İlişkilerinde Dört Önemli Olay Kore Savaşı Küba Krizi,	
Kıbrıs Sorunu ve Körfez Krizi	47
2.7.1. Türkiye'nin Kore Savaşına Girmesi	47
2.7.2. Küba Krizi	50
2.7.3. Kıbrıs Sorunu	51
2.7.3.1. Türkiye'nin Kıbrıs Olaylarındaki Tutumu	52
2.7.3.2. Zürih ve Londra Anlaşmaları ve Bir Devletin Doğuşu	56
2.7.3.3. Johnson Mektubu ve Kriz	61
2.7.3.4. 1964 Bunalımının Türk Dış Politikasındaki Etkisi	65
2.7.3.5. 1967 Bunalımı	67
2.7.3.6. Kıbrıs'a Müdahale	69
2.7.3.7. ABD'nin Tepkisi: Ambargo	73
2.7.4. Körfez Krizi	79
2.7.4.1. Türkiye'nin Batı ile Bütünleşme Arayışı	79
2.7.4.2. Körfez'de Kriz ve I. Körfez Savaşı	80
2.7.4.3. Türkiye'nin Körfez Krizindeki Siyaseti	82
2.7.4.4. Krizin Bir Ek Sorunu: Kürt Göçmenler	85
2.7.4.5. Çekiç Güç	88
2.7.4.5.1. Çekiç Güç'ün Yapısı ve İşlevi	88
2.7.4.5.2. Çekiç Güç'ün Keşif Güç'e Dönüşümü	91
3. ABD'NİN DEĞİŞEN STRATEJİLERİ VE BU KAPSAMDA TÜRKİYE'NİN	
KOMŞULARININ ROLÜ	92
3.1. ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi	92
3.2. ABD'nin Yeni Dünya Düzeni	99
3.3. Soğuk Savaş Sonrası Balkanlar ve ABD Politikası	108
3.3.1. Soğuk Savaş Sonrası Sistemik Çelişkiler ve Balkanlar	108
3.3.2. Balkanlarda Yeni Amerikan Üsleri	117
3.4. Kafkasya Bir Düğüm Noktası	121
3.4.1. Kafkasya Bölgesi'nin Stratejik Önemi	121
3.4.2. Azerbaycan-Türkiye İlişkisi ve Bölge Stratejileri	125
3.4.3. Hazar Petrolleri	128

3.4.3.1. Hazar'a Kıyısı Bulunan Ülkelerin Hidrokarbon Rezervleri ve İhracat Potansiyelleri	128
3.4.3.2. Üretilen Petrolün Dünya Piyasalarına Nakli Perspektifleri	130
3.4.3.3. Hazar Petrollerinin Önemi	134
3.4.4. ABD'nin Kafkasya Politikası	135
3.5. ABD'nin Ortadoğu Politikası ve Irak Savaşı	140
3.5.1. Ortadoğu Jeopolitiği	140
3.5.2. ABD Dış Politikası Temel Parametreleri ve Ortadoğu	143
3.5.3. Birinci Körfez Krizi Sonrası ABD'nin Irak Politikası	145
3.5.4. Irak'tan Avrasya Jeopolitiğine Genel Bir Bakış	147
3.5.5. Irak'a Müdahale ve Petrol Boyutu	153
3.5.5.1. Petrol Savaşı	153
3.5.5.2. Rusya Ve Çin'in , Irak Petrolü'ne Yönelik Politikaları	160
3.5.5.3. Irak'ın Petrol Potansiyeli	162
3.5.6. ABD'nin Irak İşgalinin Bölgeye ve Türkiye'ye Etkileri	164
3.5.6.1. Irak'ın İşgali ve Asya Ekonomisine Etkisi	164
3.5.6.2. ABD'nin Yeni Stratejik Avantajlarının Askeri Boyutu	166
3.5.6.3. Irak'ın İşgali ve Avrasya Projesinin Engellenmesi	168
3.5.6.4. Irak'ın İşgalinin Türkiye ve Bölge Ülkeleri Üzerindeki Etkisi	169
3.5.7. ABD'nin Irak'ı İşgali Ve İsrail	172
3.5.7.1. Amerika Birleşik Devletlerinde İsrail Lobisi	172
3.5.7.2. Irak Üzerinde İsrail Planları	174
3.5.7.3. ABD'nin Filistin Sorununa Yaklaşımı	177
3.5.8. Hedefteki Yeni Ülke İran	179
3.5.8.1. İran'ın Petrol Rezervi	179
3.5.8.2. İran'ın Balistik Füze Programları ve Bu Konuda İşbirliği Yaptığı Ülkeler	181
3.5.8.3. İslam Devrimine Kadar ABD-İran İlişkileri	183
3.5.8.4. İran-İrak Savaşı	186
3.5.8.5. İrangate Skandalı	187

3.5.8.6. ABD'nin İran'ı Uluslararası Sistemden Dışlama Politikası	188
3.5.8.7. 11 Eylül Sonrası ABD'nin İran Politikası	190
4. IRAK UYUŞMAZLIĞININ TÜRK-ABD ORTAKLIĞINA ETKİSİ	192
4.1. Irak Savaşı Öncesi ABD-Türkiye Pazarlığı ve Savaş Esnasında Oluşan Sorunlar	192
4.2. Musul ve Kerkük'te Kürt Peşmerge Varlığı	202
4.3. Süleymaniye Baskını ve Gerginleşen İlişkiler	205
4.3.1. Türk-ABD İlişkilerini Süleymaniye Baskınına Getiren Süreç	205
4.3.2. Olayın Vuku Bulması ve Oluşan Kriz	205
4.3.3. Süleymaniye Baskınının Hedefleri	208
4.3.3.1. Türkiye'nin Bağımsız Bölgesel Politika Üretmesinin Önlenmesi	208
4.3.3.2. TSK'yı Irak'ın Kuzeyi'nden Çekilmeye ve Amerikan Hakimiyetini Kabule Zorlamak	211
4.3.3.3. Yönetimdeki Yeni Muhafazakâr Ekibin TSK'dan İntikamı	212
4.3.3.4. TSK İçinde Olduğu Varsayılan Amerikan Karşıtı Ekibe Gözdağı Vermek	213
4.3.3.5. Türkmenlere Türkiye'nin Kendilerini Koruyamayacağı Mesajını Vermek	214
4.3.3.6. Türkmen Cephesini Irak Siyasetinden Tasfiye Etmek	214
4.3.3.7. Kürt Gruplara Destek Mesajının Verilmesi	215
4.3.3.8. PKK'ya TSK'nın Bölgede ABD'siz Etkin Olamayacağı Mesajını Vermek	216
4.3.4. Süleymaniye Baskınının Sonuçları	218
4.3.4.1. Stratejik Ortaklığın Yara Alması	218
4.3.4.2. Bazı Çevreler Tarafından ABD'nin Türkiye'nin Toprak Bütünlüğü İçin Tehdit Olarak Algılanması	219
4.3.4.3. NATO'nun İtibar Kaybı	219
4.3.4.4. İki Ülke Silahlı Kuvvetleri Arasındaki Güvenin Azalması	219
4.3.4.5. Amerikan Karşıtı Duyguların Yükselmesi	220

4.3.4.6. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin İtibarının Türk Cumhuriyetlerinde Yara Alması	220
4.4. ABD'nin Irak Savaşı Sonrasında Türkiye Politikaları	220
4.4.1. Psikolojik Operasyon	221
4.4.1.1. Ermenistan ile İlişkilerin Düzeltilmesi	221
4.4.1.2. Kıbrıs Sorununun Çözümü İçin Annan Planının Kabul Edilmesi	224
4.4.1.3. İncirlik Askeri Üssü'nün Geleceğinin Türkiye Tarafından Belirlenmesi	225
4.4.1.4. Fener Rum Patrikhanesinin Ekümenlik Konusu	226
4.4.2. ABD'nin Baskı Aracı Olarak Kürt ve Türkmen Politikaları	227
5. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ	231
5.1. Büyük Ortadoğu Projesi ve Projenin Amaçları	231
5.2. Hedef Olan Devletlerin Tutumları	241
5.3. Türkiye ve Büyük Ortadoğu Planı	245
5.4. Soros Vakfı ve Vakfın Faaliyetleri	253
6. SONUÇ ve ÖNERİLER	260
KAYNAKLAR	269
ÖZGEÇMİŞ	296
EK-A: Lozan Konferansı Süresince Amerika'nın Görüşleri Tutum ve Davranışları	
EK-B: İsrail'in Gelişimi (Haritalar)	
EK-C: Irak Kürdistan Bölgesi Anayasası Taslağı	

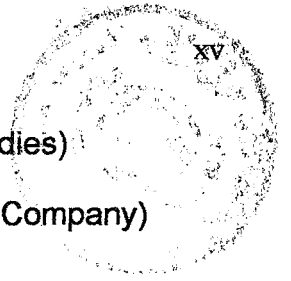
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

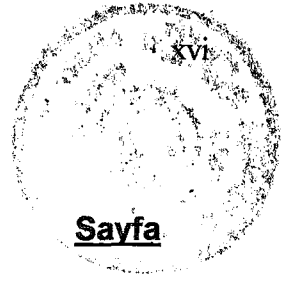
Açıklama

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKP	Aydınlanma ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi
BP	İngiliz Petrol Şirketi, (British Petroleum)
CENTO	Ortak Savunma ve Bölgesel İşbirliği Teşkilatı, (Central Treaty Organization)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	Merkezi Haber Alma Teşkilatı, (Central Intelligence Agency)
DP	Demokrat Parti
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT	Gümrük Tarifeleri Ticaret Antlaşması, (General Agreement On Tariffs And Trade)
IKDP	Irak Kürdistan Demokrat Partisi
IKYB	Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği,
INC	Irak Milli Kongresi (Iraq National Congress)
IMF	Uluslararası Para Fonu
INSS	Ulusal Stratejik Çalışmalar Enstitüsü,

(Institute for National Strategic Studies)

IPC	Irak Petrol Şirketi, (Iraq Petroleum Company)
KFOR	Kosova Gücü, (The Kosovo Force)
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	Kıbrıs Türk Federe Devleti
MBK	Milli Birlik Komitesi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması, (North Atlantic Treaty Organization)
OECD	Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu (Organization of the Petroleum Exporting Countries)
ORG	Orgeneral
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRASECA	Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri

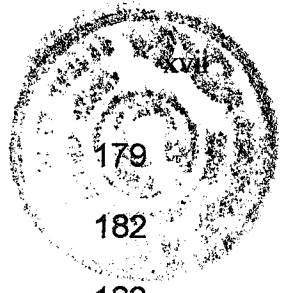

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sekil

Sayfa

2.1 Lozan Konferansında İsmet Paşanın Konuşması	26
2.2 Başkan Truman'ın Kongrede Türkiye ve Yunanistan'a Ekonomik ve Askeri Yardımı Açıklaması, 12 Mart 1947	33
2.3 Marshall, Planını açıklamak için gittiği Harvard Üniversitesinde, 5 Haziran 1947	37
2.4 Başkan Truman'ın Marshall Planı'na göre Şekillenen 1948 Dış Yardım Kanunu'nu İmzalaması	39
2.5 Kore'ye Giden Türk Kafilesi	47
2.6 Kore Savaşı	49
2.7 EOKA-B Militaları	69
2.8 Kıbrıs Barış Harekatı	71
2.9 Harekat Sonrası Kıbrıs'ta Oluşan Sınır	71
2.10 Irak'ta Uçuşa Yasak Bölgeler	89
3.1 11Eylül Terörist Saldırısı ve Saldırını Gerçekleştiren El-Kaide Terör Örgütü Lideri Usame Bin Laden	103
3.2 Balkanlar Haritası	108
3.3 Kafkasya ve Orta Asya Haritası	121
3.4 Hazar Deniz Kıyısındaki Petrol Kuyuları, Azerbaycan	129
3.5 Sezer, Aliyev, Sevarnadze Bakü Tiflis Ceyhan Petrol Boru Hattının Resmi Temel Atma Töreninde	132
3.6 Ortadoğu Haritası	140
3.7 Ortadoğu Bölgesinde Dini Dağılım	142
3.8 Körfez Bölgesinin Dünya Petrol İhraç Payı (1970-2020)	154
3.9 Dünya Petrol Üretim Kapasitesi	155

3.10	İran Haritası	179
3.11	ŞAHAB-3 Füzesi	182
3.12	İran'ın Füze Menzilleri	183
3.13	Humeyni'nin İran'a Dönüşü ve İlk Konuşmasını Yapması	186
3.14	İran-İrak Savaşı Taraf Ülkeler	187
3.15	Yarbay Oliver North	188
4.1	İskenderun Limanında ve Nusaybin'de Amerikan Askerleri	193
4.2	B-52'lerin Bağdat'ı Bombalaması	199
4.3	ABD Dışişleri Bakanı C. Powell'in Türkiye Ziyareti	201
4.4	Bağdat'ın Amerikan Güçleri'nin Eline Geçmesi	203

TABLolar DİZİNİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
3.1 Dünyada Petrol Rezervlerinin Dağılımı	162
3.2 Dünyada Doğalgaz Rezervlerinin Dağılımı	163
3.3 Ortadoğu Petrollerinin Dağılımı	163

GİRİŞ

ABD-Türkiye ilişkileri ilk olarak 17. yüzyılda ticari olarak başlamıştır. İlk askeri ilişkiler ise Başkan Jefferson'un 1804'de Amerikan Donanması'nı Trablusgarp kıyılarına göndererek güç gösterisinde bulunmasına kadar uzanmaktadır.¹ Birinci Dünya Savaşı'nda; ABD ve Osmanlı İmparatorluğu birbirlerine savaş ilan etmediği için, ABD, Lozan Konferansı'na resmi olarak katılmamış, görüşlerini İngiltere, Fransa ve İtalya aracılığı ile iletmıştır. ABD konferansa gözlemci sıfatıyla İsviçre Elçisi olan Joseph C. Grew, M.M. Child ve danışman A. Amory'den oluşan Temsilciler Heyeti ile katılmıştır. Bu Konferans esnasında ABD'nin İsviçre Elçisi olan Joseph C. Grew ile İsmet İnönü arasında iki ülke arasındaki siyasi ve ticari ilişkileri düzenleyen bir antlaşma 6 Ağustos 1923 tarihinde imzalanmış, fakat Amerikan Senatosu sözü edilen antlaşmayı Ermeni meselesini dikkate almadığı ve kapitülasyonların ilgasını kabul etmediği bahanesiyle onaylamamıştır. Fakat uzun görüşmelerden sonra, karşılıklı nota teatisi ile ve notalarda belirtilen şartlar içinde, Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasında diplomatik ilişkiler kurulmuştur.² Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde ise Türkiye, ABD'nin güvenlik amaç ve stratejileri bakımından çok fazla bir önem taşımamaktadır. Savaş sonuna kadar Türk-Amerikan ilişkilerinde önem arz eden gelişmeler arasında 1939'da Seyrüsefain ve Ticaret antlaşmasının yenilenmesi, 1941'de Ödünç Verme ve Kiralama Yasasından Türkiye'nin de yararlanması ve devlet büyüklerinin karşılıklı olarak yaptıkları bazı ziyaret ve toplantılar sayılabilir.³

İkinci Dünya Savaşı'ndan galip olarak çıkan ve batı dünyasının önderliğini üstlenen ABD; Truman Doktrini çerçevesinde, Sovyetler Birliği'nin durdurulmasını amaçlayan "çevreleme" politikası gereğince, Avrupa ve Pasifik ekseninde aktif bir dış politika stratejisi uygulamıştır. Almanya ve Japonya'nın da batı sistemine dahil edilmesi ile bir dünya devleti sıfatına

¹ Türk Tarih Dergisi Ağustos 1997 s:117-118

² Türk Tarih Dergisi Ocak 1998 s:76-82

³ Mehmet Gönübol, Olaylarla Türk Dış Politikası, Alkım Kitabevi Yayınları, Ankara, 1989, s:164-176

kavuşan Amerika Birleşik Devletleri Avrupa'da Almanya topraklarında, Kafkasya, Ortadoğu petroleri ve Sovyet Karadeniz Filosu'nu kontrol eden Türk Boğazları'nı korumak için Türkiye topraklarında, Uzakdoğu da ise Kore ve Japonya topraklarında geniş bir yelpazede kurduğu ittifaklar vasıtası ile Soğuk Savaş tertiplenmesini yapmıştır.

Bu dönemde Sovyetler Birliği değişik vesilelerle Türkiye'den toprak taleplerinde bulunmuştur. Bu durum başlangıçta Amerika Birleşik Devletleri'ni fazla rahatsız etmese de SSCB'nin Boğazlardan toprak talebinde bulunması ABD tarafını ayağa kaldırmış, ABD güvenlik çevreleri artan bir şekilde ABD'nin Ortadoğu'ya yerleşmesini istemişlerdir. Bu çerçevede, ABD dış politikasında büyük bir değişim yaşanmıştır. ABD Başkanı Truman 12 MART 1947 tarihinde Amerikan Kongresi'nde bir konuşma yapmıştır. Başkan Truman bu konuşmasında belirli konular üzerinde durmasına rağmen, konuşmasının temel ögesi artık ABD'nin dünyanın gerektirdiği şartlara göre bir hegoman devlet olarak davranması gerektiğidir. ABD bu politika değişimiyle İngiltere'nin boşalttığı koltuğu doldurmakla kalmamış aynı zamanda Soğuk Savaşı da resmen başlatmıştır. Doktrin, bölge devletlerinin ekonomik sıkıntılarını gidermek yoluyla bu ülkeleri güçlendirmeyi öngörmektedir. Truman Doktrini ile ABD kendisine yeni nüfuz alanları oluşturarak Ortadoğu bölgesine de girmeye başlamıştır. Truman ve Eisenhower Doktrinleri ile, kendinde dış ülkelere siyasi müdahalede bulunma hakkını bulduğunu deklare eden ABD, Marshall Planı ile de çok yönlü bir dünya ticaret sistemi oluşturmayı amaçlamıştır. Plan, ABD'nin dünya ekonomisinin gidişinden duyduğu endişeye bir tepkisidir. Uzun süren tartışmalar sonunda formüle edilmiş ve 1947 Haziran'ında açıklanmıştır.⁴

Kuzey Atlantik Antlaşması, Nisan 1949'da imzalanmış ve 2 Temmuz'da ABD Senatosu'nda onaylanmıştır. İç siyaseti bakımından, bu ABD'nin dış politikada iki partinin aynı görüşte buluşmalarının en iyi örneklerinden bir

⁴ Başkan Truman'ın konuşmasının orijinali için bkz: President Harry S Truman's Address Before A Joint Session of Congress, March 12, 1947

tanesisidir.⁵ ABD hükümeti ve halkının temsilcileri, birlikte, “bir dünya rolünün sorumluluğunu üstlenmişlerdir”. Ankara bu dönemde, yine güvenlik endişeleri dolayısıyla Batı ile yakınlık anlayışı içindedir. Türkiye, bu dönemde SSCB’nden çekinmekte; Moskova da bu çekinceyi hızlandıracak bir politika izlemektedir: SSCB, savaştan önce imzalanmış olan, Kasım 1945’te süresi dolan Türkiye ile saldırmazlık paktının yenilenmesi için bildirdiği şartlarda, Doğu sınırında değişiklik, Boğazlar’da üs ve Montreux’de revizyon istemiştir. Avrupa’nın Savaş sonrasındaki durumundan dolayı, Türkiye yönünü , ABD’ye çevirmiştir.

Türkiye bu endişeler dolayısıyla Kore Savaşı’na girmiş, Kore Savaşı’ndan sonra da 18 Şubat 1952 tarihinde de NATO’ya katılmıştır. Soğuk Savaş dönemi Türkiye ABD ilişkileri, Johnson Mektubu, Küba Krizi, Kıbrıs harekati ve Harekattan sonraki Amerikan ambargosu nedeniyle zaman zaman sıkıntılı bir seyir izlemesine rağmen, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye’nin gözünde genel olarak stratejik bir müttefik olarak görülmüştür.

Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa’daki askeri varlığını azaltmış fakat, Balkanlar’daki kriz, Afganistan Operasyonu ve son olarak Irak Savaşı bu geri çekilmenin kısa sürdüğünü göstermiştir. Bu operasyonlar ABD’nin Avrupa ve Asya’ya geri dönmesine vesile olmuştur.

1989’da Sovyetler Birliği’nin çöküşü ile sona eren Soğuk Savaş sonrasında dünyada tek süper güç olarak kalan ABD, bu durumdan yararlanarak kendi konumunu daha da güçlendirmek için (kurucusu olduğu düzeni yıkmayı da öngören) yeni stratejiler geliştirmeye başlamıştır. ABD Başkanı Bush o tarihte “şimdi artık dikkatlerimizi dünyanın geriye kalan bölgelerine çevirebiliriz” sözüyle bu stratejinin ilk işaretini vermiştir. Stratejinin başında; dünya enerji kaynaklarına hakim olmak ve giderek azalan ve/veya maliyeti yükselen kendi enerji kaynakları yerine yeni ve ucuz

⁵ Raymond G. O’Conner, “New Dimensions of Power”, Power of the President in Foreign Affairs, Editor: Edgar E. Robinson, Commonwealth Club of California Press, San Francisco, 1966, s:18

olanları ikame etmek, ayrıca enerjiye bağımlı ve kendisine rakip olabilecek güçlü devletleri (örneğin Fransa, Almanya, Rusya, Çin vb.) bu yolla da kontrol etmek gelmektedir. Salt ABD çıkarlarını gözeten bu stratejiyi "Nerede bir enerji vanası varsa, orada bir Amerikan eli olmalıdır" şeklinde özetleyebiliriz.

ABD, kendi dış çıkarlarını irdelemek ve uygulamalarının kurumsal referanslarını bulmak konusunda yine yarışa ön hazırlıklı başlamakta; ikinci ülkelere kendi gerekleri kadar değil, ancak hegemonun onlara ayırdığı kadar bir alanda siyasa ve politika üretecek ve yürütebilecekleri bir manevra alanı bırakmaktadır.

1. TEORİK VE TARİHİ ARKA PLAN

1.1.Milli Politika ve Oluşumunu Etkileyici Faktörler

1.1.1.Milli Politika-Milli Strateji

1.1.1.1.Milli Politika

Milli politika genel olarak, milletin belirtilmiş olan hedeflerine erişmek için giriştiği hareket tarzları ve yöntemleri olarak tanımlanabilir.⁶

Milli devlet anlayışında, siyasal iktidarların milletin çıkarlarıyla ilgili olan görevleri öncelik alır. Yani bu görevlerin yerine getirilmesinde asıl olan öge milletin kendisidir. Esasen, siyasal iktidarın var oluşunun temel nedeni de budur. Devletin Yürütme organı olan hükümetler, siyasal iktidarı temsil ederek milletin çıkar ve yararına olan işleri yürütmek ve bu amaçla saptanan hedeflere ulaşmak için bütün imkan ve araçları kullanırlar. Görüldüğü üzere, teşkilatlı toplumun en belirgin örneği olan devlette bütün faaliyetlerin amacı, yine devlet kavramının ögelerinden biri olan milletin çıkarlarıyla ilgilidir. Bu gerçek, milli devlet anlayışının bir gereğidir.⁷

Milli Politika bu yönüyle milli hedeflere ulaşmada genel kararları kapsamaktadır. Bu kararlar, uygulamadan önce genel bir düşünce verir ve uygulamayı şekillendirir.

Milli Politika, öncelikli olarak millî menfaatlere dayanır. Milli Politikanın ana düşüncesi bunları elde etmek veya gerçekleştirmektir, milli menfaatler Millî Politikayı yönlendirir ve onun temelini teşkil eder

Milli Politika, bir milletin var oluşuyla ilgili olduğu kadar, tarihten gelen genel isteklerini de kapsar. Bu yönüyle Milli Politika, uzun vadeli olabilir. Bu nedenle Milli Politika, bir dava olarak yıllarca önemini ve canlılığını koruyan bir ülkü şeklinde yaşatılmaya çalışılır. Siyasal iktidarlar değişir, ancak bu ülkü

⁶ Milli Strateji ve Oluşumunda Etkileyici Faktörler, Harp Ak.K.Lığı, 1990, s:25

⁷ Yeni bir Strateji–Hidro Strateji, Harp Ak. K.Lığı, 1996, s:1

gerçekleştirilinceye kadar yaşatılır. Bu konuda yine Türk tarihinden Hatay konusunda izlenen Milli Politikalar örnek gösterilebilir.'

Bu gün, dünya arenasında çeşitli milletlerin millî istek ve ülkülerinden doğan ve bir kısmı tarihte çözüme ulaşmış, bir kısmı da henüz sonuçlanmamış bazı sorunlar bu konuda birer örnek kabul edilebilir. Tarihte Çarlık Rusya'sı döneminde benimsenen ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılan "sıcak denizlere açılma" politikası, emarelere göre kısmen gerçekleştirilebilmiştir. Moskova çevresinde bir Kinyazhk (prenslük) halinde kurulan Rusya, komşusu İsveç ve Osmanlı imparatorluğu ile yaptığı mücadeleler sonucu Baltık Denizine çıkmış ve Osmanlı Devletinin "namus" kabul ettiği Karadeniz kıyılarının büyük bölümüne sahip olabilmıştır.⁸ Aynı şekilde Yunanistan'ın Megali-İdeası milli hedeflere örnek olarak gösterilebilir.

Milli Politika, bir milletin çeşitli alanlardaki çıkarlarıyla ilgili olup, gerçekleştirilmesi durumunda milletin yararına ve mutluluğuna olan milli istek ve ülkünün genel bir anlatımı olarak belirmektedir. Konunun milletle ilgili oluşu ve milletçe benimsenmesi, onun milli niteliğe sahip olduğunu da ortaya koymaktadır.

Milli Politika, günümüzdeki milli devlet anlayışında; siyasal iktidarları yönlendiren, onları kısa veya uzun vadeli hedeflere yönelten kararlar veya tasarılar şeklinde anlaşılmalıdır. Bunlar bir bakıma milli isteklerin ana fikri veya genel planıdır. Böyle olunca, Milli Politika bir millete mal olmuş isteklerdir ki, bunların gerçekleştirilmesi, ayrıntılı hareket tarzlarının seçimini gerektirir. Şüphesiz Milli Politikanın gerçekleştirilmesi, yine millete dayalı bir güce ihtiyaç gösterir. Bu gücü de millet adına sevk ve idare eden devlet ve onun yürütme mekanizmasını teşkil eden de hükümettir.⁹

1.1.1.2. Millî Strateji

Strateji, bir hedefi ele geçirmek veya bir amaca veya bir yere ulaşmak maksadıyla güçleri veya kuvvetleri kullanarak, düşman veya olumsuz

⁸ Milli Güvenlik Siyasetinin Oluşturulması, Harp Ak.K.Lığı, 1994, s: 31-32

⁹ Yeni bir Strateji-Hidro Strateji, Harp Ak. K.Lığı, 1996, s: 2

faktörler üzerinde etkili olmak ve güçlerini geliştirme sanatıdır. Diğer bir tarife göre, strateji milli hedeflerin elde edilmesinde mevcut bütün vasıta, imkan ve kaynaklardan en iyi şekilde yararlanılması sanatıdır. En iyi strateji ise, karşı tarafın hareket tarzlarını ciddi şekilde sınırlarken kendimizinkini artırmakta olanıdır. Milli Strateji uzun ve orta vadede değişebilir fakat kısa vadede değişemez.

Politikaların milli veya askeri vb. tipte olsun ayrıntılı uygulaması strateji olarak bilinir. Diğer bir tanıma göre, genelde strateji; bir hareket tarzını, birbirleriyle ilgili bütün olgularıyla her yönden ayrıntılı bir tarzda dikkatle inceleme, değerlendirme ve uygulama sürecidir. Milli Politika, "ne" yapmakta olduğumuzu ifade ederken, milli hedefler de, niçin yapmakta olduğumuzu belirler.

Strateji, bir açıdan, birçok komponent unsurların ve faktörlerin bir sentezidir. Diğer bir açıdan ise, milli güvenlik, milli ve hatta uluslararası düzeyde daha kapsamlı sentezlerin bir kısmını teşkil eder. Güvenilir ve sağlam bir milli strateji, özellikle ve ağırlıklı siyasi, askeri, ekonomik bilgilerin ve teknolojik düşüncelerin yakinen entegrasyonu ile formüle edilebilir.¹⁰

1.1.2. Milli Güç Ve Güç Parametreleri

1.1.2.1. Milli Güç

*"Bir Millet'in muvaffakiyeti, mutlaka kuvva-i umumiye'yi milliyenin bir istikamete tahaşşüt ve tekasüf etmesiyle mümkündür."*¹¹

M. Kemal Atatürk

Thucydides'den İbn Haldun'a, Clausewitz'den Morgenthau'ya kadar siyasi tarihin seyri ve siyasi aktörlerin bu seyir içindeki konumları konusunda çalışmalar yapan düşünürlerin odaklandıkları temel soru gücün tanımı,

¹⁰ Yeni bir Strateji–Hidro Strateji, Harp Ak. K.Lığı, 1996, s:2-3

¹¹ Milli Strateji ve Oluşumunda Etkileyici Faktörler, Harp Ak.K.Lığı, 1990, s:61

tezahürleri ve eksen değişimi ile ilgili olmuştur. Antik dönemden bugüne kadar siyaset felsefesi güç-değer ilişkisini anlamlandırmaya ve yorumlamaya yönelirken, siyasi gerçeklik ile ilgili tahliller gücün eksen değişimini anlamayı ve bu değişimin dinamiklerini tanımlamayı amaçlamışlardır. Bu çerçevede Eflatun ile Thyrasymakhos arasındaki adalet-güç ilişkisi tartışması siyaset felsefesinin en temel tartışmalarından birini başlatmış,¹² doğumundan 25 asır sonra, 20. yüzyıla ait bir uluslararası ilişkiler kuramının öncüsü olarak ilan edilen Atinalı tarihçi, yazar, diplomat ve asker olan Thucydides'in¹³ Peloponez Savaşları ile ilgili tahlilleri ise gücün bir siyaset gerçekliği olarak taşıdığı merkezi önemi göstermeye yöneltmiştir. Aynı şekilde Farabi *el-Medinetül-Fadıla* arayışı ile ideal siyasetin değer boyutunu ortaya koyarken, İbn Haldun *asabiyet kavramı ile* siyasi gücün eksen değişimini sağlayan dinamik unsurları tespit etmeye çalışmıştır.¹⁴

Devletlerin, öz milli ve milletlerarası ortamdaki hedeflerini gerçekleştirme yolundaki politikalarını etkinlikle sürdürebilmeleri ve özellikle bunu temin hususundaki imkan ve kabiliyetleri, öncelikle kendi milli güçlerinden kaynaklanmaktadır.

Askeri literatürde geçen tarife göre. Milli Güç; bir devletin milli menfaatlerini sağlamak ve milli hedeflerini elde etmek için kullanabileceği insan gücü,coğrafi, ekonomik, askeri, siyasi ve idari, psiko-sosyal ve teknolojik gibi güçlerden oluşan maddi ve manevi unsurların toplamıdır.

Siyaset yapımcıları, çözümlenecek problemi şu üç soruyla çerçeveselendirirler; "Başarmak istenilen nedir?", "Başarabilmek için hangi yollardan istifade edilebilir?" ve "Bu değişik hareket tarzlarını destekleyecek hangi kuvvete veya kuvvetlere sahip bulunmaktadır?"

Güç, askerî özellik taşımayan uluslararası ilişkilerde sabit ve sürekli bir uyarı, ima ve gerektiğinde başvuru unsuru sayılır. Güç, objektif bir realitedir.

¹² Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul 2001, s: 15

¹³ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, İmge Yayınları, Ankara, 1999, s:75

¹⁴ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s: 15

Bilimsel açıdan ölçülebilecek bir gerçektir. Gerçeklik derecesi değerlendirilmek isteniyorsa, böyle bir ölçümün yapılmasına zaruret vardır.

"Güvenlik, güce istinat eder. Gerektiğinde silahlı güce dönüştürülemeyen güç, acizdir."¹⁵

1.1.2.2.Güç Denklemi Ve Unsurları

Ülkelerin güç parametreleri artık birbirinden bağımsız yalın unsurlar olarak görülmemektedir her bir unsur yeni fonksiyonlarla birbirini etkileyen dinamik unsurlar olarak görülmektedir. Bu dinamik unsurlarda insan unsurunun devreye girdiği çarpanlarla ele alınmalıdır.¹⁶

Güç unsurları birbirleriyle yakinen ilişkilidir. Birindeki kuvvet ve etkinlik, diğerinde de güçlenmeye neden olmaktadır. Birinde belirecek zafiyet, diğerlerinde de zafiyete, olumsuz etkilemeye sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla bu tip bir zincirleme sırasıyla bütünün zararına olmaktadır. Güç kavramı, ülkenin dış ve iç politika uygulamalarında çok önemli bir karakter arz etmektedir. Çünkü, güç, elde edilmesi beklenen sonuçların çeşitli yollardan sağlanabilme kapasitesidir. Devletin uluslararası ilişkilerde oynayacağı rolün önemli bir belirleyicisi olan Milli Güç gayeye uygun olarak, diğer ülkelerin davranışlarını istenilen şekilde sınırlayabilme yeteneğidir. Böyle olması arzu edilir ve hedeflenir. Uluslararası ortamda, varılan anlaşmaların uygulanmasını kesinlikle sağlayacak esaslar ve yaptırımlar her zaman mümkün olmayabilir. Bu nedenle, devletler, ulusal ve uluslararası hedeflerinin gerçekleşmesine yönelik politikalarını devam ettirebilmede özellikle kendi milli güçlerinden yararlanmak zorundadırlar.¹⁷

Bir ülkenin uluslararası ilişkilerdeki göreceli ağırlığı ve gücü konusunda değişik tanımlamalar geliştirilebilir. Sabit verileri (SV) tarih (t), coğrafya (c), nüfus (n) ve kültür(k) olarak; potansiyel verileri (PV) ekonomik kapasite(ek),

¹⁵ Yeni bir Strateji–Hidro Strateji, Harp Ak. K.Lığı, 1996, s: 11

¹⁶ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s: 17

¹⁷ Yeni bir Strateji–Hidro Strateji, Harp Ak. K.Lığı, 1996, s: 12

teknolojik kapasite (tk) ve askeri kapasite(ak) olarak tanımlarsak bir ülkenin gücünü şöyle bir formülle özetleyebiliriz.

$$G=(SV+PV) \times (SZ \times SP \times Sİ)$$

Bu formülde SZ stratejik zihniyete, SP stratejik planlamaya, Sİ siyasi iradeye tekamül etmektedir.¹⁸

1.1.2.3. Milli Gücün, Milli Siyasetin Uygulanmasındaki Yeri

Devletler arasındaki ilişkiler, güç üzerine oturtulmuştur. Güç, devletler açısından, mevcudiyeti zaruri bir topyekün unsur olarak belirir. Milli gücün siyasi unsuru, hepsi de siyasi sistemin istikrar, süreklilik ve etkinliğiyle ilgili pek çok faktörlerden oluşmaktadır.

Milli gücün siyasi unsuru, milli gücün diğer bütün unsurlarına yön verebilmede özel bir önem ve değer taşımaktadır. Öyle ki, ülke silahlı kuvvetlerinin gücünü, genellikle ekonomik faktörlerle bağlantılı olarak siyasi faktörler tayin etmektedir.

Bir açıdan siyasi güç, genellikle, ulusal veya uluslararası seviyede şahıslar veya gruplar ya da toplumlar arasında sürdürülen bir güç mücadelesi şeklinde de tanımlanır. Bu suretle, Milli Güç'ün bünyesinde mevcut siyasi unsur, bir milletin siyasi yollardan yararlanmak suretiyle diğer milletlerin davranışları üzerinde etkide bulunabileceği bir vasıta olarak görülmektedir.

Bir milletin sahip olduğu güç, yalnız elinde bulundurduğu vasıtaların değil, aynı zamanda, tutarlı, uygun, mütecanis, belirli, makul bir dış politikanın varlığı veya yokluğu ile etkilenir.

Devletlerin dış politikası, pozitif veya negatif, aktif veya pasif, planlı veya zamanın koşullarına uyarak çıkacak fırsatlardan yararlanma (oportünist) şeklinde olsun, iç politikalarından çok milli savunma ihtiyaçlarının etkisi altındadır. Ve hatta denebilir ki, dış politika milli güvenlik isteklerine göre

¹⁸ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s: 17

düzenlenmiş, formüle edilmiş ve milli menfaatlerin bir bileşimi şeklinde görülmelidir.

ABD Silahlı Kuvvetler Endüstri Akademisine göre; Milli menfaatler ön planda tutulmak suretiyle oluşturulan dış politikaya müessir faktörler arasında;

- a. Ülkenin demografisi,
- b. Mevcut iç ve dış gerilimler, sorunlar,
- c. Stratejik düşünceler,
- d. Askeri kuvvet,
- e. Coğrafi durum vb. sayılmaktadır,

Müessir bir dış politika için ilk şart, milletin tek bir politika etrafında birleşmiş olmasıdır. Takip edilecek uygun politika hususunda iç anlaşmazlıklar ne olursa olsun, bu farklar, o milletin uluslararası sahaya atılmasından önce giderilmiş olmalıdır.

Dış politikanın hedeflediği maksatlar, kapsam açısından az veya çok genel bir karakter taşıyabilir. Zamanla daha çabuk değişiklik gösteren hedefler olabileceği gibi, hemen hemen değişiklik arz etmeyen genel yapıda bir kısım hedefler de olabilir.

Sonuç olarak, her ülke milli güvenlik, ekonomik ve benzeri çıkarlarıyla bağlantılı olarak yabancı ülkelere ekonomik yardım politikasını, yabancı ülkelerde milli ve ideolojik propagandasını ve bu maksadı sağlayıcı kültürel ve bilimsel değişim programlarını sürdürmeye çalışmaktadır.¹⁹

¹⁹ Yeni bir Strateji—Hidro Strateji, Harp Ak. K.Lığı, 1996, s: 15-19

1.2. Uluslararası İlişkiler Teorileri: Realizm İdealizm Tartışmaları

Uluslararası ilişkiler disiplininin kurulması realizm ve idealizm tartışmalarının sonucun da ortaya çıkmıştır. Devletlerin dış politikalarını yönlendiren bu iki akım, her ne kadar teorik düzlemde gerçekleşse de uluslararası ilişkiler pratiğinin gelişmesinden bağımsız olmamıştır.²⁰

En eski ve Soğuk Savaş'ın uluslararası ilişkiler akımı olarak kabul edilen realizm uluslararası politikada devletlerin temel hedeflerinin güç ve güvenlik artırımı olduğunu iddia etmektedir ve realizmin felsefi kökeni, Thomas Hobbes'un siyaset kuramına kadar uzanmaktadır. Bazı yazarlara göre, realizm'in adı İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında konmuş olsa da, realizm'in kurucusu olarak kabul edebileceğimiz Thucydides'den²¹, Machiavelli'ye ve Clausewitz'e kadar pek çok siyasal bilimci realist çözümlene yöntemini kullanmıştır. Realizm akımının öncülerinden Hans Morgenthau değişmez insan tabiatı nedeniyle devletlerin başka devletleri boyundurukları altına almak için saldırgan bir güç arayışıyla hareket ettiklerini iddia etmiştir.²²

Realist düşünürler devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde ilk sırada kuşku faktörünün olduğunu ve bu sebeptir ki devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde daima dikkatli davranacaklarını savunmaktadırlar. Vasquez'e göre, realizm, üç temel varsayım üzerine kurulmuştur: İlk varsayım, devletlerin uluslararası politikada başlıca aktörler olduklarını öngörür. İkinci olarak; iç politika ile uluslararası politika arasında keskin bir ayırım bulunmaktadır. Son varsayıma göre, disiplinin odağı güç ve barış olgularının incelenmesidir. Realizmin, dünya politikasını irdelemekte kullandığı üç anahtar kavramda, ulusal çıkar, güç maksimizasyonu ve güç dengesidir. Bu kavramların,

²⁰ Frederick H Hartmann, Robert L. Wendzel *America's Foreign Policy in a Changing World*, Harper Collins College Publishers, New York, 1994, s: 87

²¹ Michael Doyle, "Peace Liberty and Democracy: Realist and Liberals Contents a Legacy", *American Democracy Promotion*, Editör: Michael Cox, G. John Ikenberry and Takashi Inoguchi, Oxford University Press, New York, 2000, s:23-24

²² Hans Morgenthau, *Scientific Man vs. Power Politics*, University of Chicago Pres, Chicago, 1946, s:192-194

ABD'nin uluslararası politikaları ile ilintisi ise, apaçık ortadadır. İlinti, eleştirmenlerine göre, objektif ve ideolojiden arınmış bir kuram olduğu iddia edilen realizmin, aslında gizli biçimde "mevcut dünya düzeninden hoşnut olanların" yaklaşımını yansıttığını göstermektedir.²³ Realizmin ana felsefesi devletlerin varlığını korumak için uyguladığı politikalarla ve çıkarlarla, uyması gereken ahlaki ilkeler arasındaki çatışmalarda, devletlerin çıkarları yönünde hareket edeceğini savunmaktadır.²⁴

Realist yaklaşım daha sonra Kenneth Waltz'ın neo-realist anlayışıyla geliştirilmiştir. Waltz devletlerin isteseler de daha farklı bir şekilde davranamayacaklarını ileri sürmektedir, zira güvensizlik ve belirsizlik ortamını içinde barındıran uluslararası sistem farklı davranışlara müsaade etmeyecektir.²⁵ Neorealist bakış açısında devletler öncelikle kendi güvenliklerini düşünmektedirler. Bu akımın öncülerinden John Mearsheimer uluslararası ilişkileri sürekli bir güvenlik mücadelesinin yapıldığı yer olarak tanımlamaktadır.²⁶ Klasik realizmin uluslararası politikayı özerk bir alan varsayan yaklaşımı, neorealistlere göre eksiktir. Ekonomik ilişkiler ve süreçler, güç ve siyaset açısından önemli etkiler yapabilmektedir. Bu "körlük" sonucunda, devletlerarası politika, tepkilerle biçimlenen bir üstyapısal ilişkiler sistemine dönüşmektedir. Klasik realizmin ekonomik çelişki ve çatışmaları algılayamaması, sorunlara çıkış yolu bulabilmesini de engellemektedir. Neorealistlerin klasik realizme getirdikleri önemli bir eleştiri de, Gilpin'in ifadesiyle, kuramın sosyal teorinin genelinden kopuk kalmış olmasıdır: Realizm, ekonomi, sosyoloji ve psikoloji gibi bilimlerin bulgularından adeta ısrarla yararlanmamıştır. Neorealistler, ayrıca, klasik realizmin uluslararası politikanın nesnel ve öznel görünüşleri arasında yeterli ayrımı yapmayı başaramadığını dolayısıyla da teorinin yeterince sağlam kavramsal temellere oturmadığını öne sürmüşlerdir. Örneğin,

²³ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s: 73

²⁴ Andrew Linklater, *Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations*, MacMillan, London, 1990, s:10

²⁵ Kenneth Neal Waltz, *Theory of International Politics*, Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co, 1979, s:56

²⁶ John Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions," *International Security* 19, no 3 1994, s: 12.

Morgenthau ve Henry Kissenger'ın uluslararası ilişkilerin işleyişinde kişilerin rolüne ciddi bir ağırlık vermeleri, Waltz'u rahatsız etmiştir. Neorealistler; kişilerden çok sistemin belirleyiciliği üzerinde durmuşlardır.²⁷

Realizm genel olarak karamsar bir tablo ortaya koymakta ve işbirliğinin imkansızlığı düşüncesi bu karamsarlığı pekiştirmektedir. Liberal uluslararası ilişkiler teorisi savunucuları ise bu görüşe karşı çıkarlar. Ülkelerin güvenliğinin ekonomik ve ticari güçle artacağını ve bu durumda dünyanın geri kalanı ile mümkün olduğu kadar dostane ilişkilerin tesisi ile mümkün olacağını savunmaktadırlar. Öte yandan liberal teorisyenler değişen dünya realitelerine de vurgu yaparak devletler arası ilişkilerde daha ziyade, çok uluslu şirketler ve uluslararası kurumlar gibi devlet dışı aktörler arası ilişkilerin ön plana çıkarak belirleyici olduğu düşüncesini savunmaktadırlar. Liberal teorisyenler realist anlayışın en önemli görüşü olan güvenlikle ilgili tehditlerin sadece başka bir ülkeden geleceğine ait düşüncesinin de artık tarihe karıştığını ve küresel ısınma gibi çevre tehditlerinin ve uluslararası terörün diğer tehditlerden çok daha önemli olduğunu savunmaktadırlar.

1.3.Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Demokrasi İlişkisi

İdealist teorisyenler uluslararası barışın kurulması ve bunun korunmasının ön şartlarından birisinin, devletlerin demokratik yöntemlerle yönetilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Onlara göre, uluslararası savaşların nedenlerin önde gelen sebebi, etkili uluslararası mekanizmaların olmayışı yada yetersiz oluşu ve devletlerin demokratik yöntemlerle yönetilmemeleridir.²⁸ Realist ve idealist yaklaşımlar, demokrasinin uluslararası ilişkilerdeki rolü konusunda oldukça zıt kutuplarda bulunmaktadır.

²⁷ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s: 85-86

²⁸ Atilla Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, İletişim, İstanbul, 1996, s:61.

Teoriden pratiğe geçilecek olursa ABD politikalarında bu iki eğilim devamlı rekabet halindedir. ABD'li realistler ABD dış politikasını realist görüş çerçevesinde belirleyip uygulamaya koymaya çalışmışlardır. Bu görüşe göre ABD'nin dış politikasının temel parametreleri belirlidir. Bu parametreler Amerikan çıkarlarının korunması için Asya, Avrupa ve Ortadoğu da etki alanları oluşturulması ve bu hedeflere ulaşmak için siyasi, ekonomik ve askeri yöntemlerin kullanılmasıdır. Realistlere göre ABD dış politikasının temel hedefi demokrasinin diğer ülkelere ihracı gibi ütöpik hedefler değil, ABD'nin askeri ekonomik ve siyasi çıkarlarını ve hedeflerini gerçekleştirmek ve bu konuda gayret sarf etmek olmalıdır. İdealistler ise ABD'nin demokrasi gibi birtakım normatif hedeflerin gerçekleştirilmesinin ABD'nin esas hedefi olması gerektiğini savunmaktadırlar.

ABD'nin dış politika üzerinde siyasi veya ekonomik çıkarları ve hedefleri ile demokrasinin geliştirilmesi hedefinin çatışması halinde genelde birincisine öncelik verdiği kabul edilmektedir. Thomas Carothers ABD için demokrasi hedefinin diğer çıkarları tamamlayan bir unsur olduğunu, bu durumda ABD yönetimlerinin demokrasinin geliştirilmesini desteklediklerini; fakat, demokrasinin geliştirilmesi hedefinin diğer çıkarlarla çatışması durumunda demokrasinin geliştirilmesi hedefini dikkate almadıklarını ileri sürmektedir.²⁹

ABD'nin demokrasi ideali ile diğer çıkarları arasında bir tercih yapmak zorunda kaldığında ikincisini tercih ettiğini gösteren pek çok örnek gösterilebilir, bunlardan bazılarını sayacak olursak;

1949: CIA'nin Suriye'deki seçilmiş hükümeti deviren askeri darbeyi desteklemesi,

1953: CIA'nin İran'daki demokratik yollarla seçilmiş olan Musaddık (İngiliz petrol şirketini kamulaştırmış olan) hükümetinin devrilmesine yardım ederek Şah Muhammed Rıza Pehlevi'nin çeyrek asır sürecek baskı ve diktatörlük yönetimine kapı açması,

²⁹ Thomas Carothers, "Democracy," Foreign Policy 107, (Yaz 1997), s:17

1967: ABD'nin İsrail'i 1967 Savaşı'nda işgal ettiği topraklardan çekilmeye çağıran 242 sayılı Güvenlik Konseyi kararının uygulanması için Güvenlik Konseyi'nde harcanan her türlü çabayı engellemesi,

1978-79 olaylarında ABD'nin Şah'ı koşulsuz desteklediklerini söylemesi ve onu güç kullanmaya zorlaması.³⁰

ABD Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliği ve komünizme karşı olmaları şartıyla, diktatörlük veya askeri rejimler tarafından yönetilen pek çok ülke ile ilişkilerini geliştirmiş ve demokrasinin yokluğunu bir engel olarak görmemiştir.

1.4. SSCB'nin Dağılışı ve Uluslararası Sisteme Etkisi

1.4.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve Jeopolitik Boşluk Alanları

ABD Soğuk Savaş dönemi boyunca dış politikada iki kutuplu dünya düzenine uygun bir siyaset izlemiştir. Bu dönem boyunca ABD diğer ülkelerin sorunlarıyla yakından ilgilenen bir tutum takınmıştır. ABD'nin bu politikayı uygulamasının ana nedeni nüfuz alanını SSCB karşısında artırmak istemesidir, daha net bir ifadeyle Sovyetlerle girdiği karşılıklı rekabettir. Bu rekabet ekonomik, politik, askeri ve teknolojik alanlarda yaklaşık 40 sene boyunca devam etmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen değişiklikler Soğuk Savaş'a ivme kazandırmıştır. Hannah Arendt'in belirttiği gibi modern dünya ve modern çağ arasındaki ayrım II. Dünya Savaşı'nda Atom bombasının kullanılmasıyla ortaya çıkmış ve modern çağ başlamıştır.³¹

Soğuk Savaş döneminde yapı yada devletler genel olarak dört kategoriye ayrılmaktadır: Süper devletler, büyük devletler, bölgesel güçler ve

³⁰ Stephen R. Shalom, Amerika Birleşik Devletleri ve Ortadoğu: "Onlar" Bizden Neden Nefret Ediyorlar, 11 Eylül, YKY Yayınları Ekim 2001 s:281-282

³¹ Hannah Arendt, Human Conditions, University of Chicago Press, Chicago, 1958, s:33

küçük devletler. Bu kategorilendirmeden de anlaşılacağı gibi, süper gücün planları ancak başka bir süper gücün varlığıyla sınırlandırılabilir. Soğuk Savaş dönemi boyunca caydırma politikası önemini korumuş, Sovyet Rusya ABD'nin karşısına dengeleyici bir güç olarak çıkmış, daha net bir ifade ile ABD strateji belirlerken SSCB'yi dikkate almak zorunda kalmıştır. Bu sınıflandırma üzerinde durulursa; büyük devletler stratejik planlamalarında süper güçleri göz ardı edememekte, bölgesel güçler hem süper hem de büyük devletlerin stratejilerini göz önünde tutarak bölgesel politikalar oluşturmak zorunda kalmaktadırlar. Küçük devletler ise bu üç gücün çatışmasının kesiştiği alanda etkili olabilmektedirler.³²

Soğuk Savaş boyunca büyük güçler İngiltere, Fransa, Almanya, Çin, Japonya dış politikalarını oluştururken bu iki süper gücün doğrudan yada dolaylı etkilerini dikkate almak zorunda kalmışlardır. Güvenliklerini sağlamak amacıyla kendilerine daha yakın süper gücün stratejilerine uyumlu politikalar belirlemişler, iç ittifaklar yoluyla süper güçler karşısında konumlarını güçlendirmek istemişlerdir (Avrupa Birliği buna bir örnek olarak verilebilir). Büyük güçler, süper güçleri rahatsız etmeyecek şekilde bölgesel güçlerle ittifaklar kurarak nüfuz alanlarını genişletmeye çalışmışlardır.

Sovyetler Birliğinin çöküşü ve Sosyalist Blok'un dağılması uluslararası sistemde radikal değişikliklere yol açmıştır. Bu durum, yukarıda bahsi geçen süper güç ve büyük güç ayrımı yada ilişkisini sarsmıştır. 1980'lerden sonra Sovyetler ekonomik olarak zayıflarken, Almanya ve Japonya ekonomik olarak önemli bir güç haline gelmişlerdir. Çin Uzakdoğu'da Süper Güç olma yolunda büyük atılımlar gerçekleştirmektedir. Eski sistemin statik hiyerarşik ilişkilerinin oluşturduğu yapı yerini dinamik hiyerarşik bir yapının oluşumunun geçiş sürecine bırakmıştır. Soğuk Savaş'tan sonra ortaya çıkan belirsizlik ortamında tıpkı 19. yüzyılda İngiltere'nin üslendiği görevi yani güçler dengesi sisteminin dengeleyici garantör rolünü ABD'nin üstlenmesinin kaçınılmaz bir sonuç olduğu telaffuz edilmeye başlanmıştır. ABD, bu dönemde kendine rakip olabilecek bir süper gücün ortaya çıkmasına veya kendisine meydan

³² Thomas W. Simons, *The End of The Cold War?*, Macmillan, Basinstoke, s:89

okuyacak bir ittifakın kurulmasına izin vermemek,³³ kısaca ABD dışındaki başka ülkelerin, Birleşik Devletler ile boy ölçüşebilecek düzeye gelmelerinin önlenmesi hedefini almıştır.³⁴ Almanya ise nüfuzunu veya gücünü Avrupa birliği ve Avrasya küresel stratejileri arasındaki bağları sağlamlaştırmaya çaba sarf edeceğinin sinyallerini vermiştir. Öte yandan Amerika ve Avrupa ekonomileri içindeki etki gücünü artırarak küreselleşen ekonomik yapılardan en etkin bir tarzda istifade etmeyi başaran Japonya ve demografik faktörü siyasi istikrar ve ekonomik kalkınma ile bütünleştirerek yeni yüzyıla bir süper güç olarak girme hazırlığında olan Çin gibi ülkeler Batı-dışı unsurlar olarak gittikçe artan bir ağırlık kazanmaktadırlar. Sovyet imparatorluğu'nun süper güç olmasından kaynaklanan özel konumunu muhafaza etmeye gayret eden Rusya ise Avrasya'nın geçiş yolları üzerindeki geleneksel hakimiyetini sürdürme ve orta dönemde küresel bir stratejiye temel olarak kullanma cabası içindedir. Bütün bu yeni unsurlar hem uluslararası ekonomik-politik etki alanları arasındaki rekabeti hızlandırmış, hem de bu etki alanlarının güç merkezleri ile çevre unsurları arasındaki çelişkileri artırmıştır.³⁵

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması aynı zamanda uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde bir dizi felsefi tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda iki önemli bakış açısının vurgulanması önem taşımaktadır. Berlin duvarının yıkılışı ve ABD'nin Rusya Karşısında zaferinden sonra bazı muhafazakar ABD'li stratejistler, özellikle Francis Fukuyama tarihin sonunun geldiğini ve gelinen sonun da, liberalizmin zaferi olduğunu belirtmiş, tarihin şu an bulunduğu son noktadan daha ileri bir noktaya gidemeyeceğini iddia etmiştir.³⁶ Fukuyama'nın yazdığı "Tarihin Sonu" adlı kitap o dönemde Amerika'nın fikirlerini yansıtan en önemli eserlerden biridir.³⁷ Fukuyama Tarihin Sonu adlı kitabında şu tezleri

³³ Servet Cömert, Türkiye-ABD İlişkilerinde Güvenlik ve güven Boyutları, Jeopolitik der. Bahar 2003, sayı-6, s:36

³⁴ Mehmet Atay, ABD'nin Afganistan Operasyonu Ve Orta Asya'da Jeopolitik Satranç, Jeopolitik Der., sayı:1

³⁵ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:78

³⁶ Francis Fukuyama, The End Of The History And The Last Man, Free Pres, New York, 1992, s:97

³⁷ Savunma ve Havacılık Dergisi, cilt:16, Sayı:20613, 2002, s:95

savunmaktadır. “komünizmin çökmesinden sonra liberal demokrasi insanlığın ideolojik evriminin son noktasına ulaşmıştır. Sistemlerin üstünlük yarışında Batı kapitalizmi ve demokrasinin nihai yönetim biçimi olarak yeryüzünde erişebileceği başka bir iddiası kalmamıştır” Fukuyama’ya göre ideolojilerin savaşı sona ermiştir ve dünya, gelecekte sınırsız bir ekonomik büyüme ve tüketim devleti haline gelecektir. 11 Eylül saldırılarından sonra bu tezin çöktüğünü iddia eden George Will ve Fareed Zakaria’ya 8 Ekim 2001 günü Wall Street Journal’da yazdığı “hala tarihin sonundayız” adlı makalede cevap vermiş ve “tarihin sonunda olduğumuza dair görüşün artık dünyada liberal demokrasiye karşı bir alternatif kalmadığı varsayımına dayandığını” belirtmiştir. Ona göre, 11 Eylül’de yaşanan terör demokrasiye karşı bir antitez üretimi değil, alternatifinin ne olduğunu teröristlerin de bilmediği salt bir protesto eylemidir.³⁸ Fukuyama’dan bir süre sonra Samuel Huntington bir anlamda tarihin sonuna gelinmediğini ve liberal demokrasinin zafere Fukuyama’nın öngördüğü gibi kolay ulaşamayacağını vurgulamıştır. Huntington’a göre: ideolojiler çatışması yerini medeniyetler çatışmasına bırakmıştır.³⁹ Huntington, çatışmaların 19’ncü yüzyılda devletler, 20’nci yüzyılda ideolojiler arasında olduğunu, 21’nci yüzyılda ise, medeniyetler arasında (Batı uyurluğu ile İslam ve Çin uyurluğu) olacağını iddia etmiştir.⁴⁰

Soğuk Savaş’ın sona ermesinin en önemli jeopolitik sonuçlarından birisi kendi iç mekanizmasıyla başlı başına bir denetim aracı olarak fonksiyon gören bu stratejik dengenin ortadan kalkmasıdır. Avrasya kıta gücünün çözümlenerek geri hatlara doğru çekilmesi, boşaltılan alanlara komşu bölge güçleri ve bölge içi küçük güç merkezleri için ciddi bir manevra alanı doğurmuştur. ABD’nin eskiden olduğu gibi bir kutbun merkezi gücü olmaktan çıkarak, küresel bunalım alanlarına müdahil olma kapasitesine sahip yegane denetleyici güç olarak sahneye çıkmasına yol açmıştır. Körfez Savaşı esnasında meşrulaştırıcı bir söylemin ana kavramı olarak kullanılan “Yeni Dünya Düzeni” bu çerçevede özel bir kullanım alanı bulmuştur. Ancak,

³⁸ Nevzat Denk, Geçmişte ve 21’nci Yüzyılda Savaşlar, Stratejiler ve Stratejiler, Harp Akademileri K. Yayınları, İstanbul 2002, s:301-302

³⁹ Samuel Huntington, The Clash Of Civilizations And The Remaking Of World, Touchstone, New York, 1997, s:59

⁴⁰ Nevzat Denk, a.g.e., s:302

Körfez'de iddialı bir şekilde gündeme gelen bu söylemin ana unsurlarının Bosna bunalımı esnasında tezatlar ve çifte standartlar ile ciddi bir sarsıntıya uğraması, idealist uluslararası ilişkiler söyleminin yerini tekrar reelpolitik güç mücadelelerine ve denge arayışlarına terk etmesi sonucunu doğurmuştur.⁴¹

Seksenli yıllarda iki kutuplu sistemin sarsılmaya başlaması, Amerika'nın uluslararası örgütler yoluyla kurduğu düzen ile Avrupa'nın çıkarları arasındaki çelişkilerin artışı ve Pasifik'te yeni bir ekonomi-politik alanın ortaya çıkışı II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslararası ekonomik ve politik sistemi ciddi bir değişim süreci ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu değişim sürecinin ortaya çıkardığı belirsizlikler sistemin önemli güçlerini yeni kıta ve havza tanımlamaları yapmaya yöneltmiştir. Bu tanımlamalara uygun politika arayışları entegrasyon ve bloklaşma teşebbüslerinin hızla artmasına yol açmıştır. İç içe gelişen ve kimi zaman ilginç çelişkiler barındıran bölgesel entegrasyon faaliyetlerinde farklı dürtülerle hareket eden üç ülke grubunun etkili olduğu söylenebilir:

- 1) Yeni uluslararası ekonomik ve politik konjonktür içinde elinde alternatif kozlar bulundurmak isteyen büyük güçler;
- 2) Çift kutuplu statik yapının dağılmasından sonra uluslararası ilişkiler içindeki konumunu yeniden tanımlamak zorunda kalan bölgesel güçler;
- 3) İç siyasi kültür içinde yaşadığı kimlik krizini yada uluslararası ilişkilerdeki yalnızlığını dünya-sistemine entegrasyon ile aşmaya çalışan ülkeler.

Böylece, Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel ölçekli statik dengenin dağılması ile birlikte çift kutuplu jeopolitik bölünmenin yerini kıta ölçekli ve kıtalararası bloklaşmalar almıştır. Bu çerçevelerde jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik havzalar büyük güçlerin stratejileri çerçevesinde yeniden anlamlandırılmıştır. Ayrıca Avrupa iki gücün çatışma, mücadele, savunma

⁴¹ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:110

alanı olmaktan çıkmış, doğruya doğru yayılmaya çalışarak kendisi bir merkez haline dönüşmeye başlamıştır.⁴²

1990'ların başında Sovyet Rusya'nın dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, tamamen yok olmasa da Türk-Amerikan ortaklığının stratejik öneminin azaldığına dair bazı spekülasyonlar ortaya çıkmıştır. Halbuki, politik çevreler değişse dahi coğrafyanın aynı kaldığı gerçeği unutulmamalıdır. Türkiye'nin tarih, din ve kültürden kaynaklanan birtakım özel avantajlarından dolayı Avrupa ve Orta Doğu'daki gelişmeleri etkileyecek önemli bir bölgesel rolü hala vardır.⁴³

1.4.2. Türkiye'nin Jeopolitik Yapısının Yeniden Yorumlanması

Soğuk Savaş sonrası, Soğuk Savaş parametrelerinin yok olduğu yeni uluslararası çevre içinde Türkiye'nin jeopolitik rolünün de yeniden yorumlanması gerekmektedir. Bu rol geçmişin statükoyu muhafaza stratejisi aşılarak değerlendirilmelidir. Küresel ve bölgesel dengelerin dinamik şekilde değiştiği dönemlerde jeopolitiği statükoyu korumak için kullanmak, zamanla jeopolitik avantajların kullanılamaz hale gelmesine yol açmaktadır. Jeopolitik konum başlı başına bir değer değildir, fakat jeopolitik konum bu konuma uygun bir tarzda ortaya konan bir dış politika stratejisinin etkin aracı olması halinde değer kazanmaktadır. Bu anlamda Türkiye jeopolitiğinin dış politika stratejisi içindeki yeri yeniden yorumlanmalı ve uluslararası çevre içinde anlam kazanmalıdır.⁴⁴

Türk Milleti sadece bulunduğu coğrafyada değil, dünyada da bir elin parmaklarının sayısı kadar az olan milletlerden birisidir. Türkiye jeopolitik konumu ve değişken unsurlardaki durumu itibarıyla en azından bir bölge gücüdür. Yeni jeopolitik ortam Türkiye'nin bölge güvenliği bakımından daha elverişsiz şartlara yol açmıştır. Türkiye'nin jeopolitik konumu Avrupa ve ABD

⁴² Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:184-185

⁴³ "Türkiye-ABD İlişkileri ", T.C. Dışişleri Bakanlığı, İnternet Sitesi

⁴⁴ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:117

tarafından eskisinden farklı algılanmaktadır. Türkiye Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan 3 jeopolitik boşluk alanının ortasında bulunmaktadır. Bu bölgelerin temel özelliklerinden birisi çok kültürlü olmaları, sınırlarının çoğunun etnik ve kültürel sınırlarla örtüşmemesidir. İkincisi bölgenin büyük çapta doğal kaynaklara sahip olmasıdır. Bu bölgelerdeki boşluklardan istifade etmeye yönelik mücadeleler sürmektedir.

Türkiye'nin bu konudaki en önemli değişimi jeopolitik konuma yaklaşımda söz konusu olmalıdır. Jeopolitik konum artık sınırları müdafaa olgusunun yönlendirdiği bir statükoyu muhafaza stratejisinin aracı olarak görülmemelidir. Aksine, bu jeopolitik konum kademeli bir şekilde dünyaya açılmanın ve bölgesel etkinliği küresel etkinliğe dönüştürmenin bir aracı olarak görülmelidir. Sınırlara dayalı yerel etkinlikten kıtasal ve küresel etkinliğe yönelmenin öncelikli şartı jeopolitiğin uluslararası ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkilerinde dinamik bir çerçevede kullanılmasına bağlıdır.

Bu dinamizmin yoğun temposu yerine, rahatı tercih eden bir dış politika geleneği bırakın jeopolitiği küresel etkinliğe dönüştürmeyi cari sınırları bile muhafaza edemeyebilecektir. Mesela Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin bütünlüğünü SSCB'nin sıcak denizlere inmesinin önünde bir engel olarak gören kimi müttefikler için bu jeopolitik konumun muhafazası önemli iken, aynı müttefikler değişen şartlar içinde bugün Ortadoğu'da Türkiye'nin su-petrol dengesine dayalı jeoekonomik etkinliğini kendi çıkarları için zararlı görüp bu sınırların değişmesini veya uluslararası hukuk içinde görülmeyen fakat reel olarak kendini hissettiren yeni etki alanlarının oluşmasını isteyebilirler.

Jeopolitik ile ilgili bu yeni yaklaşım Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve güvenlik ile ilgili temel uluslararası parametrelerini de doğrudan etkileyecektir. Türkiye'nin gelecek yüzyıla yönelik dış politika stratejisi güç merkezleri ile ilişkilerin alternatifli tarzda yeniden düzenlenmesi ve uzun dönemli kültürel, ekonomik ve siyasi bağların sağlamlaştırıldığı bir hinterland oluşturulması şeklinde özetlenebilir.

Bu açıdan bakıldığında Türkiye bu dış politika stratejisini ileride uluslararası çevreye kademeli bir tarzda açılabilmesi için kullanabileceği üç önemli jeopolitik etki alanı içinde taktik önceliklere dayandırmak zarureti ile karşı karşıyadır:

1. Yakın kara havzası: Balkanlar - Ortadoğu - Kafkaslar
2. Yakın deniz havzası: Karadeniz-Adriyatik-Doğu Akdeniz-Kızıldeniz-Körfez-Hazar Denizi
3. Yakın kıta havzası: Avrupa-Kuzey Afrika-Güney Asya-Orta ve Doğu Asya.

İç içe geçen dairevî kuşaklardan oluşan bu havzalar Türkiye'nin bölgesel etki alanlarının (*hinterland*) kademeli bir tarzda genişletilerek uluslararası küresel konumunun güçlendirilmesi hedefine yönelik dış politika stratejisinin jeopolitik temelidir. Türkiye ancak bu jeopolitik kuşaklar arasındaki geçişkenliği ve karşılıklı bağımlılığı iyi değerlendirebilen ve bunu iç siyasî kültür ile bütünleştirebilen bir yenilenme içine girerse uluslararası sistemin edilgen/çevre unsuru olmak konumundan kurtulabilir. Aksi takdirde bugünkü siyasi elit ülke jeopolitiğini başka siyasi güç merkezlerinin stratejik düzenlemelerinin taktik faktörü olarak görmeye devam ederse hem bu jeopolitik kuşaklar üzerindeki itibarını kaybedecek, hem de kendi iç bütünlüğünü bile koruyamayan bir statükoya bağımlı olacaktır. Bu havzaların ekonomik, kültürel ve siyasi parametreler açısından iç özelliklerini ve karşılıklı bağımlılık ilişkilerini yeni bir jeopolitik teori çerçevesi içinde ele almak gerekmektedir.⁴⁵

⁴⁵ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:117-118

2. TÜRK-ABD İŞBİRLİĞİNİN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ESASLARI

2.1. ABD Türkiye İlişkisinin Geçmişi

2.1.1. Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Olan Dönem

ABD'nin Milli Güvenlik amaç ve stratejileri doğrultusunda değerlendirilmesi, ortalama 180 yıllık bir tarihi süreç içerisinde çeşitli aşamalardan geçmiştir. Amaç ve stratejilerine paralel olarak, Türkiye ile bazen çok kısıtlı bazen çok yakın temaslı ilişkiler oluşmuştur. Başkan Jefferson'un 1804 de Trablusgarp kıyılarına Amerikan donanmasını göndererek güç gösterisinde bulunması gerçekte bu devletin Akdeniz'le ilk askeri ilişkisini sergilemiştir.⁴⁶

İngiliz bandıralı Amerikan Ticaret gemilerinin Osmanlı limanlarına ziyareti 17'nci Yüzyıl'da başlar. Bununla birlikte bir Osmanlı rıhtımına yanaşan Amerikan bandıralı ilk gemi 1782'de denize indirilen Grand Turk olmuştur. Grand Turk, 1790'lı yıllarda halı, reçine, kuru üzüm, incir, deri ve afyon gibi Levent'in geleneksel ihraç ürünlerinden oluşan yükünü New England limanlarına taşımıştır. İlk kez 1803 yılında, Amerika Maliye Bakanlığı, ithalat-ihracat istatistiklerinde Türkiye için ayrı bir sütun açmıştır.

1810'u izleyen on yılda yaklaşık seksen Amerikan gemisi İzmir limanına uğramış, afyon, kuru üzüm ve incir, deri, yün gibi mallar karşılığında başta krom ve pamuklu mallar olmak üzere Amerikan ihraç ürünlerini boşaltmıştır. 1802'li yıllarda Osmanlı-Amerikan ticareti Amerikan ticaret çevrelerinin gözünü öylesine karartmıştır ki, bağımsızlık savaşına girişen Yunanistan karşısında Osmanlı Devletini desteklemişlerdir. Monroe yönetimi Osmanlı-

⁴⁶ Türk Tarih Dergisi, Ağustos 1997, s:117-118

Amerikan ticareti uğruna Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımayı bile geciktirmiştir.⁴⁷

Bu arada, Amerika Osmanlı İmparatorluğunda resmi bir konsolos bulundurma ve bir ticaret sözleşmesi imzalama yönünde baskılar yapmış ve 1830 yılında bu isteklerini kabul ettirmiştir. Yunan ayaklanması sırasında Osmanlı Devleti'nin bütün Avrupa'yı karşısında bulması ve özellikle 27 Ekim 1827'de Navarin'de Osmanlı Donanması'nın Birleşik Avrupa Donanması tarafından tahrip edilmesi ve yakılması Osmanlı devletini Avrupa dışında bir müttefik aramaya itmiştir. Aynı zamanda yakılan donanmasını da yeniden inşa ettirmek istemesi bunda etkili olmuştur. 1830 yılında imzalanan bu ilk ticaret sözleşmesi, iki ülke arasında ticaret ilişkilerini tam yüz yıl yönlendiren temel belge niteliğindedir.

1830 da ilk ticaret antlaşmasının yapılmasıyla Amerikan misyoner örgütlerinin Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve Anadolu topraklarında faaliyetleri başlamıştır. Bu misyoner örgütlerinin, Ortadoğu topraklarındaki faaliyetleri de 1840'lardan başlayarak gelişmiştir. Özellikle Hıristiyan azınlıklar ve bunların içinde Ermeniler üzerinde başlatılan etkileme süreci okullar, hastaneler, yetimhaneler, sosyal tesisler aracılığı ile Birinci Dünya Savaşı'na ve Milli Mücadele döneminin sonuna hatta Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar yoğun bir şekilde sürmüştür. Bu dönemde Türkiye, ABD için önemli bir pazar, hammadde deposu, denizaşırı alanlarda etkinlik sahalarına açılacak bir ülke olarak değerlendirilmiştir.⁴⁸

2.1.2. Lozan Konferansında ABD

Lozan Barış Antlaşması Türkiye Cumhuriyeti'nin milletlerarası toplumda tanınması ve benimsenmesini sağlayan temel doküman olmak yanında, onun 80 yıldır süregelen ve bu tarihten sonrada sürdürülecek olan dış politikasının temel doğrularını gösteren bir 'Politik Düsturu'dur. Konferans çağrısı Fransa, Büyük Britanya ve İtalya hükümetleri tarafından 27 Ekim

⁴⁷ Türkiye-ABD İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını, Harp Akademileri Basımevi İstanbul,1994, s: 3

⁴⁸ a.g.e., s:4

1922 de yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, başkanlığını İsmet Paşa'nın yaptığı 38 Kişilik bir heyet tarafından temsil edilmiştir.⁴⁹ Lozan Antlaşması 24 Temmuz 1923 günü imzalanmıştır. İmza törenleri medeni ölçüde ve Türkiye için şerefli bir şekilde tertip edilmiş ve neticelenmiştir.⁵⁰

Şekil 2.1 Lozan konferansında İsmet Paşanın Konuşması⁵¹

ABD ve Osmanlı İmparatorluğu birbirlerine savaş ilan etmediği için, ABD bu barış görüşmelerine resmi olarak katılmamış, görüşlerini İngiltere, Fransa ve İtalya aracılığı ile iletmıştır. ABD, konferansa gözlemci olarak, İsviçre Elçisi olan Joseph C. Grew, M.M. Child ve danışman A. Amory'den oluşan Temsilciler Heyeti ile katılmıştır.⁵² Bu konferans esnasında ABD'nin İsviçre Elçisi olan Joseph C. Grew ile İsmet İnönü arasında iki ülke arasındaki siyasi ve ticari ilişkileri düzenleyen bir antlaşma 6 Ağustos 1923 tarihinde imzalanmış, fakat Amerikan Senatosu sözü edilen antlaşmayı Ermeni meselesini dikkate almadığı ve kapitülasyonların ilgasını kabul etmediği bahanesiyle onaylamamıştır.

⁴⁹ Savunma ve Havacılık Dergisi, Cilt 16, Sayı:20613, s:88-89

⁵⁰ Rıza Nur, Joseph C. Grew, Lozan Barış Görüşmesinin Perde Arkası, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2003 s:437

⁵¹ Savunma ve Havacılık Dergisi, Cilt 16, Sayı:20613, s:88

⁵² Türk Tarih Dergisi Ocak 1998 s:76

Amerika'nın Lozan Konferansı'ndaki görüşleri üç belgede toplanmaktadır. Bu belgelerdeki hususlar özet olarak şunlardır (ABD'nin görüşleri ve Lozan Tutanakları EK-A'dadır).

(a) Birinci belge:

(i) Gayri Müslimlerin haklarının korunması bakımından kapitülasyonlar devam etmelidir.

(ii) Hayır kurumları ile eğitim ve dini kurumlar, uygun garantiler altında korunmalıdır.

(iii) Ticari teşebbüslerde özel imtiyaz ve kısıtlama getirilmeden fırsat özgürlüğü yaratılmamıştır.

(iv) Türkiye'de bulunan Amerikalıların gayri kanuni ve keyfi uygulamalar sonucunda meydana gelebilecek zararları tazmin edilmelidir.

(v) Azınlıkların korunması için uygun önlemler alınmalıdır.

(vi) Boğazlar'ın serbestiyetisi garanti edilmelidir.

(vii) Arkeolojik araştırma ve çalışmalar için fırsat tanınmalıdır.⁵³

(b) İkinci belge:

Bu belgede ise birinci belgede anılan hususların Amerika'nın çıkarları doğrultusunda nasıl uygulanacağı, daha detaylı bir şekilde belirtilmiştir.

(c) Üçüncü belge:

Bu belge ise Amerikan Deniz Bakanlığı'nın görüşlerini belirten politik tavsiyelerdir. Bu tavsiyeler özet olarak şunlardır:

(i) Eğer Boğazlar'ın kontrolü ile ilgili bir komisyon kurulacak ise ABD bu komisyonda diğer ülkeler ile eşit şekilde temsil edilmelidir,

⁵³ Fahir Armaoğlu, Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, s:20-21

(ii) Çanakkale, Marmara Denizi ve İstanbul Bağazından mütesekkil olan Boğazlar'da, tüm ülkelerin ticaret gemilerine herhangi bir öncelik ve kısıtlama getirilmeden seyrüsefer serbestisi verilmelidir,

(iii) ABD, yukarıda belirtilen sulara komşu olan devletlerle Boğazlar üzerinde yapılacak her türlü girişim bakımından eşit imtiyazlara sahip olmalıdır. Bu imtiyazlar, telsiz istasyonu kurmak ve işletmek, yakıt ve yük defoları inşa etmek ve işletmek, seyrüsefer kolaylığı sağlayan her türlü yardımcının kullanılmasından yararlanmak şeklinde özetlenebilir,

(iv) Boğazlar tüm harp gemilerinin geçişlerine açık olmalıdır,

(v) Boğazlar dahilinde silahlı bir çatışma veya düşmanca hareketler kesinlikle men edilmelidir,

(vi) Bu sulara hakim olan tüm tahkimat yıkılmalı yenisi inşa edilmemelidir.

6 Ağustos 1923 tarihli Lozan Antlaşmasının 18 Ocak 1927 günü Senato'da reddedilmesinden sonra İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol 20 Ocak 1927'de Ankara'ya hareket etmiş ve bu durumun Türkiye ile dostane ilişkiler kurulmak istenmediği manasına alınmaması gerektiğini bildirmiştir. Hükümet ise diplomatik münasebetlere başlayabilmek için Senato tarafından onaylanabilecek basit bir dostluk antlaşmasının imzalanmasını istemiştir. Senato durumu dolayısıyla, Amerika buna yanaşmamış ancak, Türk Amerikan görüşmeleri bu suretle başlamıştır.

Sonuç olarak, uzun görüşmelerden sonra, karşılıklı nota teatisi ile ve notalarda belirtilen şartlar içinde, Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasında diplomatik ilişkiler kurulmuştur.⁵⁴ Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında açıklanan Amerikan Dış Politika Stratejisinin (Wilson İlkeleri olarak bilinen, Woodrow Wilson'un ondört ilkesi) gerçek hedeflerinden birinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu topraklarını parçalamak olduğu gerçeği de unutulmamalıdır.

⁵⁴ Türk Tarih Dergisi, Ocak 1998, s:76-82

2.1.3. İkinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Olan Dönem

İkinci Dünya Savaşı'na kadar hatta bu savaşın ilk yılları da dahil olmak üzere, ABD, "Monroe Doktrini" olarak anılan Milli Güvenlik amaç ve stratejisine bağlı olarak hemen hemen deniz aşırı hiçbir ülke ve konuyla ilgilenmemiştir.⁵⁵ 1918 -1935 arası dönem ise ABD'nin artan dünya rolünün bir ön hazırlık dönemi sayılabilir.⁵⁶ Daha açık bir ifadeyle Birinci Dünya Savaşı ABD'ni dünya üzerinde birkaç büyük güçten birisi yapmıştır.⁵⁷

İkinci Dünya Savaşı'na ABD ilginç bir pazarlık ve üstünlükle girmiş, İngiltere'nin bütün denizaşırı hakimiyet ve kaynak alanlarının büyük kısmı ABD'nin emrine verilmiş ve taahhüt altına alınmıştır. Japonya'nın baskını ise, savaşa girişi süratlendirmiştir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda silahlı tarafsızlığını korumuş, savaşın sonlarına doğru, Müttefikler yanında yer almıştır. Silahlı kuvvetlere başta İngiltere olmak üzere ABD yardımları da bu dönemde başlamış, ve ilk askeri temas ve ilişkiler bu dönemde doğmuştur. Gerçekte savaşın devamı sırasında yapılan Tahran ve Yalta görüşmelerinde Başkan Roosevelt, büyük ölçüde Sovyetler Birliği'ni geleceğin Avrupa ve İngiltere'sine karşı bir koz olarak elinde tutmak için, Boğazlar'ın ortak savunma ilkesini kabul etmiş ve Türkiye üzerinde tavizkâr bir tutum ve davranış sergilemiştir. Bu dönemde Türkiye, ABD'nin güvenlik amaç ve stratejileri bakımından çok fazla bir önem taşımamaktadır.⁵⁸ Savaş sonuna kadar Türk-Amerikan ilişkilerinde sayılabilecek gelişmeler arasında 1939'da Seyrüsefain ve Ticaret antlaşmasının yenilenmesi, 1941'de "Ödünç Verme ve Kiralama Yasası'ndan Türkiye'nin de yararlanması ve devlet büyüklerinin karşılıklı olarak yaptıkları bazı ziyaret ve toplantılar sayılabilir.⁵⁹

⁵⁵ Margaret L. Coit, "The Life History Of the United States: The Growing Years", Volume 3, 1789-1829, Time Incorporated, New York, 1963, s:151

⁵⁶ Frederick H Hartmann, Robert L Wendzel., a.g.e., s:63

⁵⁷ Michael Barone, History's Words, 9/22/2003, Vol. 135 Issue 9, s:34

⁵⁸ Türk Tarih Dergisi, Ağustos 1997, s:117-118

⁵⁹ Mehmet Gönübol, Olaylarla Türk Dış Politikası, Alkım Kitabevi Yayınları, Ankara, 1989, s:164-176

2.2. Uluslararası Sistemde ABD'nin Lider Olması

ABD'nin uluslararası sistemde hegoman bir güç olması İkinci Dünya Savaşı sonrası liberal düşünce ve değerlerin Batı Avrupa ve üçüncü dünya elitlerince benimsendiği döneme rastlar. Bu dönem aynı zamanda karşı kampın etkin bir şekilde çevrelendiği döneme denk gelmektedir. Bu sürece etki eden başlıca faktörler liberal düzenin giderek yerleşmesi ve gelişmesi; devletler arası ticaretin serbestleşmesi ve gelişmesi; doların konvertibilitesinin artması ve güvenlik konuları sayılabilir. Bu dönemde Truman Doktrini ile Marshall Planı süreci bütünleşmişlerdir. Ekonomide Bretton Woods ile ABD'nin yerleştiği düzen, doların tüm dünyada geçerli bir para birimi halini alması ve ABD'nin güvenlik alanında başlangıçta BM ve NATO ile başlattığı bir dizi pakt, ABD'nin hegemonyasının başladığını gösteren ampirik göstergelerdendir.⁶⁰ ABD, her ne kadar savaş öncesinde de dünyanın en önde gelen sanayi ülkesi idiyse de, savaş sonrasında dünyadaki toplam servetin %50'sinden fazlasına sahip olmuştur, üstelik Atlas ve Pasifik okyanuslarının her iki yakası da ABD'nin denetimi altına girmiştir.⁶¹ ABD'ni II. Dünya Savaşı sonrası sistemin hegemonik gücü haline getiren temel unsur ise, uluslararası hukukun ve bu hukuku hayata geçiren uluslararası kurumların, bu ülkenin siyaset yapımcıları tarafından son derece etkin bir şekilde kullanılmış olmasıdır. BM'nin oluşumu Avrupa-merkezli sömürgeci sistemin dağılması süreci ile koşut bir şekilde gerçekleştirilirken, IMF ile finanstaki sterlin ve frank blokları dağıtılarak Amerikan doları dünya finans sisteminin merkezine oturtulmuş; dünya ticaret sistemini yeniden düzenleyen GATT ile ticari akış, Dünya Bankası ile de kalkınma programları Amerikan-eksenli bir sistem yapılanmasının temel araçları haline getirilmiştir. Dolayısıyla güç merkezinin Avrupa'dan Atlantik'e kaydırılması da ABD'nin önceki dönemin Avrupa-eksenli sömürgeci güçleri ikame, başka bir deyişle ekarte ederek uluslararası sistemin en belirleyici aktörü haline gelmesi de, uluslararası hukukun ve uluslararası kurumlar bütünüünün eseridir. Gerek

⁶⁰ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:222-223

⁶¹ Yaşar Onay, Soğuk Savaş Sonrası Düzenin Getirdiklerinin Türkiye Jeopolitiğine Yansması ve Tehdit Farklılaşması, Jeopolitik Dergisi, Yaz 2002, Sayı:3, s:88

siyasi gerekse ekonomik güç merkezlerinin Atlantik'e doğru kayması buna paralel organizasyonların devreye sokulması ile gerçekleştirilmiştir.⁶²

Amerika Birleşik Devletleri, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra askeri güç bakımından dünya da rakipsiz bir konuma ulaşmış, Dünya Bankası, IMF, Yediler Zirvesi gibi uluslararası kuruluşlardaki liderliği ile de ideolojik önderliğini sürdürmeye devam etmiştir. Doların Dünya finans piyasasında merkezi para birimi olması, ekonomisinin hacmi, teknolojisi ve sermayesinin uluslararası niteliği ile, dünya politika oyununda baş aktörlüğü elinde tutmaktadır.

2.3. Truman Doktrini

*"Hiçbir ülkenin bize saldırmaya cesaret edememesinin en güvenli yolu, bir saldırganın anladığı yegane güçten yani askeri güçten geçmektedir."*⁶³

Harry Truman

Bilindiği gibi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Dünya'da iki büyük kutup meydana gelmiştir. Bir çok açıdan bu iki kutup zıt değerlere ve algılamalara sahiptir ve bu durum 1980li yılların sonuna kadar dünyadaki politik ve askeri durumları belirleyen en önemli etken olmuştur.

SSCB ve ABD birbirlerini düşman tanımlayan ideolojileri sahiptir ve her iki kutupta diğerini insanlık için zararlı görmekte ve ortadan kaldırılması gerektiğine inanmaktadır. Bu durum Soğuk Savaş döneminde önemli krizleri de beraberinde getirmiştir.

1939 yılından 1945 yılına kadar süren II. Dünya Savaşı Avrupa'ya büyük maddi ve manevi zararlar getirmekle kalmamış, aynı zamanda dünya politikasında Avrupalı güçlerin hakimiyetini sona erdirerek dünya tarihinin gidişatında köklü bir değişikliğe de neden olmuştur.⁶⁴ O tarihe kadar dünya

⁶² Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s: 225-226

⁶³ Cüneyt Akalın, Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1, Kaynak Yayınları, Mayıs 2003, İstanbul, s:73

⁶⁴ Nasuh Uslu, Türk-Amerikan İlişkileri, 21.yy. Yayınları, Ekim 2000, Ankara, s:90

üzerinde baskın bir rolü olan İngiltere'nin savaştan büyük yara alarak çıkması dengelerin büyük oranda değişmesine vesile olmuştur.⁶⁵

Soğuk Savaş'ın başlangıcıyla, Avrupa başta olmak üzere hemen hemen tüm bölgeler iki güç arasında bir nüfuz alanı olarak bölüşülmüş, iki devlette kendi politikalarına uygun müttefikler arayışına girmiştir, bu da yerkürenin iki kutup şeklinde bölünmesine yol açmıştır.

II. Dünya Savaşı'na kadar dünyada ve özellikle Ortadoğu da büyük bir güç olarak bulunan İngiltere'nin önemli mali ve siyasi zorluklar içinde bulunması ve bu rolünü sürdüremeyeceğini açıkça ilan etmesi ABD'nin algılamalarını değiştirmiş ve bu boşluğun kendisi tarafından doldurulmazsa SSCB tarafından doldurulacağını anlamıştır.

Bu dönem de Sovyetler Birliği de değişik vesilelerle Türkiye den toprak taleplerinde bulunmuştur. Bu durum başlangıçta ABD'ni fazla rahatsız etmese de SSCB'nin Boğazlardan toprak talebinde bulunması ABD'ni fazlasıyla rahatsız etmiştir.⁶⁶ ABD güvenlik çevreleri artan bir şekilde ABD'nin Ortadoğu'ya yerleşmesini istemekteydiler. Bu çerçevede, ABD'nin dış politikasında büyük bir değişim yaşanmıştır. ABD bu politika değişimiyle İngiltere'nin boşalttığı koltuğu doldurmakla kalmamış, aynı zamanda Soğuk Savaş'ı da resmen başlatmıştır.

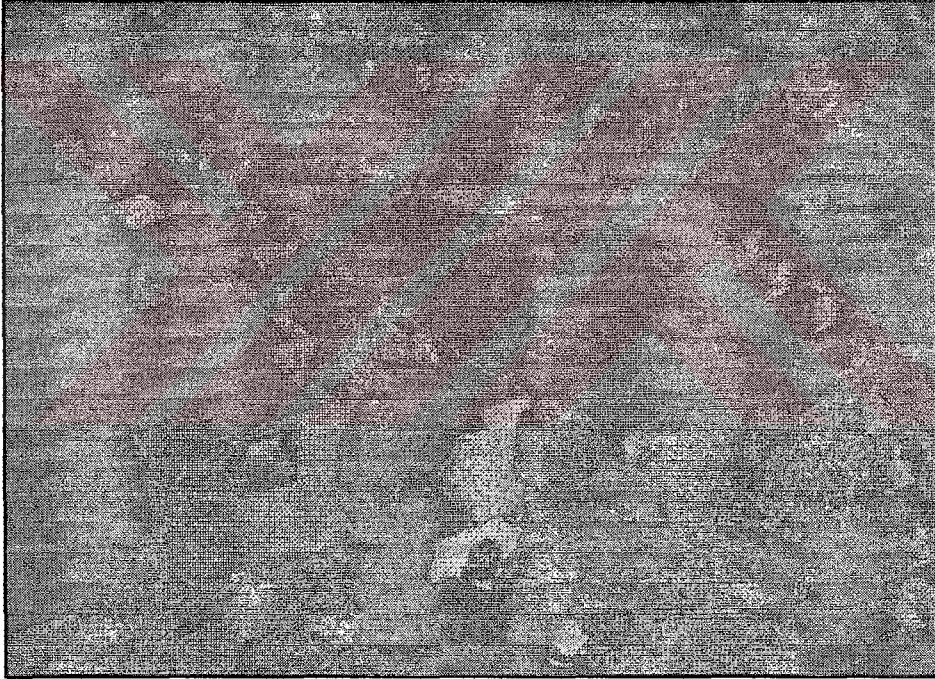
ABD Başkanı Truman 12 MART 1947 tarihinde Amerikan Kongresinde bir konuşma yapmıştır. Başkan Truman bu konuşmasında belirli konular üzerinde durmasına rağmen konuşmanın ana fikri, artık ABD'nin dünyanın gerektirdiği şartlara göre bir hegoman devlet olarak davranması gerektiğidir.⁶⁷ Truman'a göre "Türkiye ve Yunanistan'a gerekli yardım yapılmazsa, bu ülkelerinde Bulgaristan, Romanya, Polonya gibi totaliter bir baskı altına düşmeleri önlenemez." Amerikan çıkarları ve Ortadoğu'nun

⁶⁵ Douglas Little, *American Orientalism*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 2002, s:118

⁶⁶ Dankwart A Rustow, *Oil and Turmoil*, W.W. Norton&Company, Toronto, 1982, s:76-77

⁶⁷ Başkan Truman'ın konuşmasının orijinali için bkz: President Harry S Truman's Address Before A Joint Session of Congress, March 12, 1947,

istikrarı için, Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapılması zorunludur.⁶⁸ Konuşmanın en çok vurguladığı şey, Sovyet yayılcılığının çevrelenerek durdurulması ve dünyanın özgür halklarının desteklenmesidir. Truman'a göre Doğu Avrupa kaybedildiğine göre şimdi yapılacak tek şey kalmıştır, o da Yunanistan, İran ve Türkiye'nin aynı akıbete uğramasının engellenmesidir.⁶⁹ Doktrin, bölge devletlerinin ekonomik sıkıntılarını gidermek yoluyla bu ülkeleri güçlendirmeyi öngörmektedir.⁷⁰ Truman Doktrini ile ABD'nin Ortadoğu'daki rolü artmıştır.⁷¹ Gerçekte ABD'nin Türkiye ve Yunanistan gibi ülkelere ilgisinin ana sebebi , ne kadar güçlü bir ülke olursa olsun bölgesel müttefiklere ihtiyacı olmasıdır. ABD'nin bu ülkelere yaklaşımı şüphesiz sadece yardım etmek çerçevesinde olmamış bu ülkelere iç ve dış politikalarında da büyük değişimler talep etmiştir.

Şekil 2.2 Başkan Truman'ın Kongrede Türkiye ve Yunanistan'a Ekonomik ve Askeri Yardımı Açıklaması, 12 Mart 1947⁷²

⁶⁸ M. Emin Değer, *Oltadaki Balık Türkiye*, Haziran 1998, İstanbul, s:205

⁶⁹ Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 21.yy. Yayınları, Ekim 2000, Ankara, s:97

⁷⁰ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s:240

⁷¹ Shibley Telhami, *The Stakes, America and the Middle East*, Westview Press, Colorado, 2002, s:51

⁷² *A Decade of American Foreign Policy Basic Documents 1941-1949*, Department of State, Washington, 1985, s:562

Nitekim Türkiye de Truman Doktrininden sonra hızlı bir çok partileşme dönemi başlamış, ABD ile yakınlaşma da artmıştır.

ABD, Truman Doktrini ve Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte Sovyetler Birliği ile hızlı bir rekabet içine girmiş ve bu rekabet ABD'nin Ortadoğu'ya ilgisini daha da artırmıştır, ve bu ilgi günümüze kadar artarak devam etmiştir. Truman, komünist rejimin kara tablosunu çizerken, konuşmasında ABD'nin yeni global rolünü ilan etmiş ve bu yeni strateji için gereken bütçenin sağlanması talebinde bulunmuştur.⁷³

Amerikan kamuoyu, askeri, ulusal ya da ekonomik çıkarlarını korumak için değil, daha ulvi ve evrensel bir değer olan özgürlük uğruna Truman'ın aktif dünya politikasını desteklediğine inanmıştır.

Doktrin, özgür ve demokratik ülkelerin dolaysız ya da dolaylı saldırılar ile, silahlı azınlıklardan kaynaklanan tehditlere ve dış baskılara karşı korunmalarını öngörmekte; bir yandan da SSCB'nin çevrelenmesini amaçlamaktadır. Morgenthau'ya göre, Doktrin, ABD'nin somut ve coğrafi sınırları belli olan çıkarlarını, bütün dünya çapında uygulanacak ahlaki bir ilke biçimine sokmuştur. Morgenthau, 1959'da Kongre'de yaptığı bir konuşmada, Savaş sonrası ABD politik hedefinin statükoyu korumak olduğunu, bu amaçla askeri düzenlemelere, taahhütlere, ittifaklara ve askeri yardımlara başvurulduğunu belirtmiştir. Truman ve onu izleyen Eisenhower Doktrinlerini, statüko politikasının birer sonucu saymak gerekir. Graebner'e göre ise, Truman Doktrini, yalnızca Sovyet yayılmasını durdurmanın değil, Wilson ilkelerine dayalı bir dünya düzenini oluşturmanın planıdır.⁷⁴ Dönemin ABD Dışişleri bakanı Dean Acheson ise, Doktrini, 19. yüzyıl Monroe Doktrini'nin önce Avrupa, sonra da Asya'ya doğru genişletilmesi olarak

⁷³ Joyce and Gabriel Kolko, "The Limits of Power", The World and United States Foreign Policy, 1945-1954, Harper Row Publishers., Evanston, San Francisco, London, 1972, s: 341

⁷⁴ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:243-244

nitelemiş⁷⁵ ve bir varilin içindeki elmalar gibi Türkiye ve Yunanistan'daki olası bir çözümlenin öncelikle İran'ı ve tüm Doğu'yu etkileyeceğini belirtmiştir.⁷⁶

Truman'ın tarihi konuşmasından sonra ABD kongresi 15 Mayıs 1947'de Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık bir yardım ödeneğini onaylamıştır. Bu yardımın tarihi önem çok büyüktür: ABD ilk kez barış zamanında diğer ülkelerin sorunlarına karşı kayıtsız değildir. Bir anlamda ABD'nin, dünya gücü ve önderi olmaya giden yolun kapısını Türkiye ve Yunanistan açmıştır.⁷⁷

2.4.Marshall Yardımı

*"Bizim seçtiğimiz yöntem...askeri güç yapısı ihtiva etmektedir, fakat bunun ekonomik, sosyal, politik ve moral güç unsurlarıyla desteklenmesi gerekmektedir."*⁷⁸

Dean Acheson (Dışişleri Bakanı)

İkinci Dünya Savaşı sonrası, Truman ve Eisenhower Doktrinleri ile, özellikle Ortadoğu bölgesinde ağırlığını hissettiren ve kendinde dış ülkelere siyasi müdahalede bulunma hakkını bulduğunu bir nevi deklare eden ABD, Marshall Planı ile de çok yönlü bir dünya ticaret sistemi oluşturmayı amaçlamıştır. Plan, genel olarak ABD'nin dünya ekonomisinin gidişinden duyduğu endişe sonucu ortaya çıkmıştır. Uzun süren çalışmalar ve tartışmalar sonucunda formüle edilmiş ve 1947 tarihinde açıklanmıştır.

Aslında Planın öngördüğü çok yönlü ticaret ilişkileri, ABD'nin değişmeyen politikasıdır. Washington, Birinci Dünya Savaşı sonrasında da dış ülkelere borç vererek ticaretini arttırmış ve bir Dünya gücü olmuştur. Aynı uygulamayı 1945-1947 arasında da denemesine rağmen devletlerin

⁷⁵ Oral Sander, Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1979, s:12-14

⁷⁶ Acheson, Dean G. Present at the Creation: My Years in the State Department. New York: Norton, 1969, s:219

⁷⁷ Stephen E. Ambrose, Dünyaya Açılım, 1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası, Çeviri. Rucihan Tul, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992, s:62

⁷⁸ Seyom Brown, The Faces Of Power, United States Foreign Policy From Truman To Clinton, Columbia University Press, New York, 1994, s:15

borçlarını, yine ABD'den aldıkları borçla ödemeleri yüzünden tam olarak başarıya ulaşamamıştır. Bu nedenledir ki, 1947'den itibaren yeni bir plan öngörülmüş, ve Marshall Planı vasıtasıyla bağış ve hibeler yoluyla kendini yenileyebilecek şekilde işleyen bir kapitalist ticaret sisteminin oluşturulmasına çalışılmıştır. Bu sistemle gelirlerini arttıran ülkeler, Amerika'nın ürettiklerini tüketebilecek kaynaklara sahip olacaktır. Aksi halde, savaş sonrası nakit yokluğundan, Amerika'nın büyük üretimini alıcısız kalacak ve Amerikan ekonomisi yeni bir depresyona düşebilecektir. Bu sorunu aşmanın yolu ise, Avrupa'ya bağış şeklinde dolar ihraç etmektir. Fakat, ABD, bu politikasını uluslararası örgütler vasıtası ile yapmak istememiş, hem Amerikan ihracatını sübvansedecek, hem de Avrupa'nın ekonomik politikalarını kalıcı olarak etkileyecek ve biçimlendirecek bir yöntemle gerçekleştirmeyi planlamıştır.⁷⁹

Bu siyaseti, Marshall, Truman'ın Mart'taki konuşmasından yaklaşık 3 ay sonra Haziran 1947'de Harvard Üniversitesinde yaptığı konuşmasında açıklamıştır.⁸⁰ Marshall, planın kapsamı ve süresi hakkında net şeyler söylememiş fakat, Avrupa ülkelerini inisiyatif kullanmaya çağırmıştır. Marshall planı birkaç basit düşünce üzerine oturtulmuştur, öncelikle kısa hedefte söz konusu olan Avrupa ülkelerinin enerji darboğazını aşmasına yardımcı olmaktır. Orta hedef ise, savaşın altüst ettiği ekonomik ve sosyal yapıları yeniden organize etmektir.⁸¹ Marshall Avrupa'ya eşgüdüm içinde bir yeniden yapılaşma çağrısında bulunmuş, Avrupa ülkelerine ekonomik destek ve yardım vaat etmiştir. SSCB ve Doğu Bloğu ülkeleri de davetin dışında bırakılmamıştır. Marshall'ın Harvard ta yaptığı konuşması, içeriği bakımından, belirgin siyasa çizgileri sunmaktan çok, Avrupa'ya yönelik bir açılım sayılmıştır. ABD'ne ilk olumlu yanıt İngiltere ve Fransa'dan gelmiş, fakat, teklife kuşkuyla yaklaşan Sovyetler Birliği teklifi "dolar aracılığı ile politik baskı" olarak nitelendirmiştir. Bir müddet sonra, program, Sovyetler Birliği'ne de cazip görünmüş ve Molotov öncülüğünde bir heyet Paris'te

⁷⁹ Joyce ve Gabriel Kolko, a.g.e., s: 359-360

⁸⁰ Seyom Brown, a.g.e., 1994, s:29

⁸¹ Cüneyt Akalın, Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1, Kaynak Yayınları, Mayıs 2003, İstanbul,s:125

yapılan görüşmelere iştirak etmiştir. Ancak, görüşmelerde SSCB'yi tatmin edebilecek sonuçlara varılamamıştır. Molotov, "Marshall planının Avrupa'yı bütünleştirmek için değil, müdahale edebilmek için" ortaya atıldığını bildirmiştir.⁸²

Şekil 2.3 Marshall, Planını açıklamak için gittiği Harvard Üniversitesinde, 5 Haziran 1947⁸³

Marshall Planı, Bu tarihten itibaren hızlı bir süreci başlatmış ve 16 Nisan 1948'de Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nın (OECD) kurulmuştur. Planı, Marshall'ın emri ile, Kennan ve Siyaset Planlama Grubu hazırlamıştır. Kennan, Truman Doktrini ve Marshall Planı'nı aynı madalyonun iki yüzüne benzetmektedir. Plan Sovyetler Birliği'nin ve müttefiklerinin etkinliğini ve avantajlarını artırmadan onları da Avrupa yenilenmesine katılmaya yönlendirme amacı güderken, bir yandan da Moskova'yı çevrelemek amacına hizmet etmektedir.⁸⁴ Plan uyarınca savaşı izleyen yıllarda ABD dış yardımının büyük bölümü Avrupa'ya yönlendirilmiştir. Amaç, bir yandan Avrupa'nın komünizme karşı güçlenip, istikrarlı ekonomilere ve Amerikan

⁸² Joyce ve Gabriel Kolko, a.g.e., s: 365

⁸³ A Decade of American Foreign Policy Basic Documents 1941-1949, Department of State, Washington, 1985, s:744

⁸⁴ Stephen E. Ambrose, Dünyaya Açılım, 1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası, Çev. Rucihan Tul, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992,s:69-70

yandaşı politikalara kavuşması ve Amerikan ürünleri için önemli bir pazarın yaratılmasıdır.

Truman Doktrini, nasıl Türkiye ve Yunanistan özelinde ortaya atılıp, ABD'nin yeni dünyadaki siyasal rolünün tanımlayıcı metni haline geldiyse; Marshall Planı da, önce Batı Avrupa ile başlayan yardımların, giderek Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerine yönelerek, bütün dünyada Amerikan iş çevrelerine yeni alanlar açacak bir ekonomik araca dönüşmesinin programıdır.⁸⁵ Türkiye'ye ise ilk yardım, 1948'de toplam 10 milyon dolarlık krediyle başlamıştır.⁸⁶

Marshall Planı, Avrupa ve Amerika kapitalizmi arasında evrensel bir entegrasyonu sağlayamamakla birlikte, savaş yorgunu Eski Dünya ekonomilerinin canlanması, Amerika ile ticaret hacminin artması ve Amerika'nın dünya politik ekonomisinde hegemonik kontrol kurmasında etkili olmuştur. Savaş sonrasında 1970'lere kadar süren dönemde, ekonomilerde patlama yaşanmıştır. Bu dönemde sermaye, daha önce görülmemiş oranda uluslararası hareketliliğe kavuşmuş, uluslar aşırı bir nitelik kazanmıştır. Bu gelişmeler, hükümetlerin kararlarını etkileyebildiği gibi, tüketici zevk ve taleplerinin yönlendirilmesi yoluyla kültür belirleyici etkiler de yaratmıştır.

Amerikan hegemonyası, İngiliz egemenliği ile karşılaştırıldığında, uluslararası ekonomide kurumsallaşmanın çok daha yaygın biçimde gerçekleştiği bir dönemi simgelemektedir. Bu dönemde Sosyalist Blok ve Üçüncü Dünya da dahil olmak üzere bütün ülkelerde az çok bir ekonomik büyüme yaşanmıştır. Özellikle Batı ve Üçüncü Dünya ülkeleri arasında, serbest ticaretin ve yabancı sermayenin, her ekonomi için yararlı olduğu savı, ekonomik bir ideoloji olarak yayılmıştır. Bretton Woods'un ilkeleri savaş sonrası dünya ekonomisinin geçerli felsefesi haline dönüştürülmeye çalışılmıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın kurulmasıyla (1945) başlayan bir dizi uluslararası kurum ile de ekonominin örgütlenmesi yoluna gidilmiştir. Dünya Bankası, iki ayrı koldan oluşmaktadır:

⁸⁵ Richard J. Barnett, *Roots of War*, Penguin Books, Baltimore, 1973, s:153

⁸⁶ Cüneyt Akalın, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1*, Kaynak Yayınları, Mayıs 2003, İstanbul, s:234

Uluslararası Kalkınma ve Gelişme Bankası (IBRD) ve Uluslararası Kalkınma Ajansı (IDA). Bu örgütler, Marshall yardımlarının etkisi görünüp, Avrupa ekonomileri canlandıkça etkinlik kazanmaya başlamıştır.

Şekil 2.4 Başkan Truman'ın Marshall Planı'na göre Şekillenen 1948 Dış Yardım Kanunu'nu İmzalaması⁸⁷

Amerika öncülüğünde oluşturulan bütün bu kurumlar, doğal olarak uluslararası ekonomide ABD'nin kendi çıkarlarından esinlenen ve bu çıkarları evrenselleştirmeye dönük bir hegemonik düzenin oluşumunu hazırlayan ilkeleri uygulama işlevini de yerine getirmişlerdir. Bu ilkeler, Amerikan hegemonyasının ekonomik boyutunun ideolojik veçesini temsil ederken, örgütler, sistemin sürekliliği ve yapısallaşması yönünde hegemonyayı destekleyen kurumlar olarak işlemişlerdir. Oluşturulan ekonomik sistemin sürekliliği açısından da, hegemonyanın siyasal boyutu da, güvenlik amacına dönük paktlar ve örgütler ile kurumsallaştırılmıştır. Böylece, ABD, zaman zaman rakipleri karşısında eskisi kadar güçlü durumda olmasa da, dünya politik ve ekonomik düzeninde en güçlü ses olmayı sürdürmüştür.

Bu dönemde, hegemonyasının diğer aracını oluşturan siyasal paktlar ile, Amerika, uluslararası siyasal sistemde güvenliği, Batı Avrupa'dan başlayan ve kapitalist ülkeler arasında global bir siyasal bütünlük

⁸⁷ A Decade of American Foreign Policy Basic Documents 1941-1949, Department of State, Washington, 1985, s:744

oluşturmayı hedefleyen bir istikrar kuşağı kurarak sağlamaya çalışmıştır. Amaç, tek tek ülkelerin politikalarını ABD'nin genel siyasal çizgisi paralelinde; ideolojik boyutta da, demokrasi ve özgür dünya için işbirliği ilkeleri çevresinde buluşturmadır. Bu tarz bir örgütlenme, hem ekonomik, hem de siyasal alanda hegemonyayı, "maddi kaynaklar, kurumlar ve fikirler" arasında çerçeveleyen üçlü etkileşim şemasını yansıtırken; yapısal güç öğelerini de barındırmaktadır. ABD, 1945-1970 dönemi arasında, dünya ekonomisi ve siyaseti üzerindeki hegemonyasını yapısallaştırmış; 1970 sonrasında, uluslar aşırılışmanın ve globalizasyonun yaygınlaştığı, ilişkilerin daha karmaşıklaştığı; güç ve etkinlik farklarının azaldığı; ekonomide belli alanlarda rakiplerinin gerisine düştüğü dönemde de, bu yapısallaşma sayesinde hegemonik belirleyici rolünü sürdürmüştür.⁸⁸

2.5. Türkiye ve NATO

Kuzey Atlantik Antlaşması, Nisan 1949'da imzalanmış ve 2 Temmuz'da ABD Senatosunda onaylanmıştır. Bu durum Amerikan iç siyaseti bakımından, dış politikada iki partinin aynı görüşte buluşmalarının en iyi örneklerinden bir tanesidir. ABD hükümeti ve halkının temsilcileri, birlikte, "bir dünya rolünün sorumluluğunu üstlenmişlerdir"⁸⁹ NATO ABD'nin barış zamanında iştirak ettiği ilk askeri müttefiklidir.⁹⁰

ABD'nin geçmişte takip ettiği siyasetinden tamamen vazgeçtiğini ve komünizmle savaşta kararlı olduğunu NATO antlaşması göstermiştir. Artık ABD savaşta olduğu kadar barışta da askeri işbirliği içinde bulunacaktır.⁹¹

Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürdürdüğü tarafsızlığını, 1945'te bir nevi zorunluluk dolayısıyla Almanya'ya savaş ilan ederek

⁸⁸ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:249-251

⁸⁹ Charles P. Schlicher, Introduction To International Relations, Prentice-Hall Inc., N.Y., 1955, s:330

⁹⁰ Raymond G. O'Conner, "New Dimensions of Power", Power of the President in Foreign Affairs, Editor: Edgar E. Robinson, Commonwealth Club of California Press, San Francisco, 1966, s:18

⁹¹ Stephen E. Ambrose, a.g.e., s:85-86

bozmuştur. Türkiye'nin buradaki amacı, barışla birlikte oluşturulacak yeni dünya düzeninde yalnız kalmamak, Batı dünyasından dışlanmamaktır. Ancak, Türkiye'nin dış politikasının geleneksel odak noktasını oluşturan Avrupa'nın, artık kendi sorunlarını çözmeden, Türkiye'nin yardımına yetişmesi mümkün değildir.

Ankara bu dönemde, yine güvenlik endişeleri dolayısıyla Batı ile yakınlık anlayışı içindedir. Türkiye, Stalin'in Doğu Avrupa'ya demir perde indirmeye başlayan SSCB'sinden çekinmekte; Moskova da bu çekinceyi haklı çıkartan bir politika izlemektedir: SSCB, Türkiye'nin savaştan önce imzalanmış olan ve Kasım 1945'te süresi dolan saldırmazlık paktının yenilenmesi talebine karşılık bildirdiği şartlarda, Doğu sınırında değişiklik, Boğazlar'da üs ve Montreux'de revizyon istemiştir. Sovyetler Birliği Boğazlar konusunda Türkiye'nin savaş esnasında Alman savaş gemilerine Karadeniz'e geçiş için izin verdiğini, ve Türkiye'nin Boğazlar'ın güvenliğini tek başına sağlayamadığını iddia etmektedir.⁹² Türkiye bu istekleri geri çevirmiş ve Avrupa'nın o dönemki içinde bulunduğu şartlardan dolayı yönünü, ABD'ye çevirmiştir.

Türkiye'nin Sovyetler tarafından baskı altına alınması, NATO'ya girmek istemesinin tek nedeni değildir. Dönemin yöneticileri ülkenin çağdaşlaşması açısından da bunu bir gereklilik olarak kabul etmişlerdir. Ekonomik kalkınma için çabalayan ve Balkanlar'la Orta Doğu gibi iki ateş çemberinin arasında bulunan Türkiye, küresel konjonktürün oluşturduğu istikrarsızlıklardan etkilenmemenin yolunu hızlı bir ekonomik gelişme göstermek ve güçlü bir ordu oluşturmak olarak saptamıştır. Bu hedeflere ulaşmak içinse dış yardım almak ve modern dünyayla dayanışma içine girmek gerekmektedir. NATO üyeliği her iki hedefe de ulaşmak anlamına gelmektedir.⁹³

4 Nisan 1949'da NATO'nun kurulmasından sonra Türkiye üyelik konusunda daha da ısrarcı hale gelmiştir. 12 Nisan 1949'da Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'a "ABD'nin Atlantik

⁹² A Decade of American Foreign Policy, Department of State, Chairman: Tom Connally, Washington, 1985, s:615-616

⁹³ Evren GÜLDOĞAN, Türkiye Ve NATO: Bir Üyeliğin Öyküsü

Paktı'nı Türkiye'yi de içine alacak şekilde genişletmesinin ya da benzeri bir garantinin bir doğu Akdeniz Paktı'na verilmesinin mümkün olup olmadığını" sormuştur. Acheson, cevaben, ABD'nin Türkiye'nin bağımsızlığının lehinde olduğunu, askeri ve ekonomik yardıma devam edeceğini ancak, iki ülke arasında bir ittifak ihtimalinin çok az olduğunu söylemiştir.⁹⁴

1950'de Amerikan çevreleme politikası Kennan'ın "sağlam nokta savunmasından", NSC-68 isimli belgede ana hatları çizilen "çevresel tecrit" politikasına dönüşmüştür. Çin'in "kaybedilmesinden" ve Sovyet atom bombasının geliştirilmesinden sonra, 1950 yılında Siyaset Planlama Dairesi tarafından hazırlanan NSC-68 şöyle demektedir: "Kremlin'in hakimiyeti altındaki bölgelerin önemli ölçüde artması, Kremlin'i engellemek için yeterli gücün bir araya getirilememesi ihtimalini ortaya çıkarmaktadır."⁹⁵

NSC-68'in benimsenmesinden sonra ABD Türkiye'nin savunmasını güvenliği için hayati önemde değerlendirmeye başlamış ve 21 Eylül 1951'de NATO Konseyi Türkiye'ye tam üyelik teklifinde bulunmuştur. 18 Şubat 1952'de TBMM, hükümetin NATO'ya katılma kararını 400 lehte ve 1 çekimser oyla onaylamıştır.⁹⁶ Türkiye NATO'ya girerek Sovyet tehdidini dengeleme imkanı bulabilmiştir.⁹⁷

1950 seçimlerinde iktidara gelen Demokrat Parti hükümeti Türkiye'nin NATO'ya katılmasını Türkiye için zafer olarak nitelmiştir. 1948 yılında Demokrat Parti lideri Adnan Menderes, Türkiye'nin "tarafsız" bir dış politika izleyemeyeceğini ve demokratik uluslar arasında yerini alması gerektiğini ifade etmiştir. Kendi ifadesiyle Menderes şunları söylemiştir.

"Mesele, Türkiye-Rusya münasebetinden ibaret değildir. Türkiye-Rusya arasındaki iyi komşuluğun, dünya sulhu ile uzaktan yakından alakası

⁹⁴The New York Times, 3 Temmuz 1948, Aktaran kaynak: Süha Bölükbaşı, Barışçı Çözumsuzlük, İmge yayınları, Ankara, 2001, s:45

⁹⁵ John L. Gaddis, Strategies of containment, Oxford University Pres, New York, 1982 , s:91, Aktaran kaynak: Süha Bölükbaşı, , a.g.e., s: 46

⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, c.13, 1952, s: 318-338, Aktaran kaynak: Süha Bölükbaşı a.g.e., s: 46

⁹⁷ "21'nci Yüzyılın İlk Çeyreğinde Türkiye'nin Vizyonu" Harp Ak. K.lığı, İstanbul, 2000

olabileceğini kavramak dahi mümkün değildir... Dünyada bugün mevcut iki karargah arasında ve ortada kalmayı ve her ikisi ile de işbirliği yapabilmeyi tahayyül etmek gaflet olur.”

Demokrat Parti Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ise aralık 1951’de TBMM’ye şöyle seslenmiştir. “Her bakış açısından milli menfaatlerimiz NATO’nun ortak menfaatleri ve coğrafi ve askeri ihtiyaçları ile ahenk içindedir.”⁹⁸

Menderes hükümeti çıkarların uyumu konusunda son derece emindir ve Türkiye’nin Ortadoğu’da bir rol almasını kabul etmekte tereddüt etmemiştir. Aslında İngiltere, Türkiye’nin NATO’ya girmesinin ön koşulu olarak bir Ortadoğu savunma paktına katılmaya söz vermesini istemiştir.⁹⁹ Menderes hükümeti de bu sözü vermekten memnun kalmıştır. DP hükümetinin on yıllık icraatına bakıldığında, Menderes’in Ortadoğu’nun tamamının Sovyet yayılcılığı tehdidi altında olduğu ve Türkiye’nin bunun engellemek için elinden geleni yapması gerektiğine inandığı görülmektedir. Dışişleri Bakanı Köprülü 20 Temmuz 1951’de TBMM’de yaptığı konuşmada, güvenliğin Avrupa ve Dünya güvenliğinin parçası olduğunu söyleyecek ve şunları ekleyecektir:¹⁰⁰

“Orta Şark müdafaasının gerek stratejik, gerek ekonomik bakımlardan Avrupa’nın korunması için zaruri bulunduğu kaniiz. Bu itibarla Türkiye, Atlantik paktına iltihak edince, Orta Şark’ta bize düşen rolü müessir bir surette ifa ve gerekli tedbirleri müştereken ittihaz için ilgililere derhal müzakereye girişmeye amade olacaktır.”¹⁰¹

Bu anlayışla, DP hükümeti, 1951 yılında, İngiltere’nin başarısız kalan “Ortadoğu Savunma Örgütü” kurma çabasına katılmıştır. Daha sonra 1955’te, Türkiye Irak ile Bağdat Paktı’nı kurmuş, daha sonra İngiltere (4

⁹⁸ George Harris, *Troubled Alliance*, American Enterprise Institute, Washington, 1972, s:63.

⁹⁹ Bkz. Britanya Dışişleri Bakanı Morrison’un 18 Temmuz 1951’de Avam Kamarası’ndaki konuşması için: Royal Institute of International Affairs, *Documents on International Affairs*, Oxford University Press, Londra, 1951 s:65, Aktaran kaynak: Süha Bölükbaşı, a.g.e., s:47

¹⁰⁰ Süha Bölükbaşı, *Barışçı Çözumsuzlük*, İmge Yayınları, Ankara 2001, s:47-48

¹⁰¹ *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1951, Aktaran kaynak: Süha Bölükbaşı, a.g.e., s:48

Nisan 1955), Pakistan (23 Eylül 1955), ve İran (3 Kasım 1955) bu pakta katılmışlardır.¹⁰²

Menderes NATO'ya katılmadan önce bile, "Sovyet yayılmasına" karşı çıkmakta arzudur. DP hükümeti iktidara geliştikten birkaç ay sonra, Kore'ye 4.500 mevcutlu bir tugayın gönderilmesi kararını almıştır. Bu karar, Türkiye'nin NATO'ya kabul edilme şansını artırma çabası olarak ta yorumlanabilir. Bu, Kore'ye asker göndermenin önde gelen sebebi olsa bile, Menderes muhtemelen Türkiye'nin milli çıkarları aleyhine hareket etmediğini düşünmektedir. Bu çıkarlar "Hür Dünya'ninkiler" ile aynı olduğuna göre, onları savunmak için ABD'ye katılmakta yanlış bir yön yoktur.¹⁰³ Muhalefet partisi CHP'nin Kore'ye asker göndermeye karşı olmadığı gerçeği göz önüne alınırsa, Türk kamuoyunun, bu hareketin Türkiye'nin milli çıkarlarına ters olmadığına inandığı söylenebilir. İnönü, Meclis'ten izin istemediği için Menderes'i eleştirse de, kararın esasını sorgulamamıştır.¹⁰⁴

2.6.Bağdat Paktı, ABD ve Türkiye

1953 yılından bölgenin ABD açısından stratejik önemi ve sahip olduğu petrol rezervleri sebebiyle ABD açısından taşıdığı önem gittikçe artmıştır. Diğer taraftan İngilizlerin ortaya attığı ve öncülük ettiği bölgeyle ilgili projeler herhangi olumlu bir gelişme göstermemiş, Arapların İngiliz planlarını ısrarlı bir şekilde reddetmeleri karşısında ABD, Ortadoğu'nun savunulması konusunda liderliği ele alma zamanının artık geldiğini düşünmeye başlamıştır. Yeni Amerikan dış politikasında Sovyetler Birliği'nin güneyden çevrelenmesi de önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle ABD, Sovyetler'in Ortadoğu'ya yönelik planlarının ve yayılmasının önüne geçebilmek için bölge ülkelerinin Batı destekli bir savunma örgütü içinde bir araya getirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Güney Doğu Asya ülkeleri ile SEATO adı altında oluşturulan pakt sonrasında Sovyetler

¹⁰² Ferenc A. Vali, Bridge Across the Bosphorus, The John Hopkins Pres, Baltimore, 1971 s:280-281, Aktaran kaynak: Süha Bölükbaşı, a.g.e., s:48

¹⁰³ T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, c.3, 1961, s:378-379; Aktaran kaynak: Süha Bölükbaşı, a.g.e., s:48

¹⁰⁴ Süha Bölükbaşı, a.g.e., s:48-49

Birliğin çevrelenmesi açısından sadece Türkiye ile Pakistan arasında boşluk kalmıştır.¹⁰⁵

ABD bölgesel bir örgüt kurulmasına karar verdiğinde projeye liderlik yapabilecek ülke olarak Türkiye ön plana çıkmıştır. Türkiye hem bölgedeki en büyük ve güçlü orduya sahip olan ülke konumundadır, hem de aynı zamanda NATO'nun üyesidir. Türkiye, Bağdat Paketi'nin ortaya çıkmasına neden olacak bölge çapında girişimlerine başlarken Mısır'ı ikinci planda tutup öncelikle Irak ve Pakistan ile ittifak anlaşmaları imzalamak için çaba göstermiştir. Türkiye ve ABD, 1954 yılında Pakistan ile anlaşma imzalamak için ayrı ayrı girişimlerde bulunmuşlar, Pakistan ise Hindistan'a karşı ABD'nin kendi yanında olmasına büyük önem verdiği için bu girişimlere olumlu tepki vermiştir. 2 Nisan 1954'de Türkiye ile Pakistan arasında Dostluk ve Güvenlik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın bir önemli tarafı ise diğer devletlerin katılımına açık olmasıdır. Ancak, Arap devletleri bu işbirliğini Batılı devletlerin bir girişimi olarak gördüklerini beyan ederek muhalefet ettiklerini bildirmişlerdir. Fransa, bölgesel pakt oluşturulma fikrine tamamen karşı çıkarken, Sovyetler Birliği de Türkiye-Pakistan anlaşmasının doğrudan kendi güvenliğiyle ilgili olduğunu söyleyerek, ortaya çıkacak gelişmelerden Türkiye'nin sorumlu olacağını bildirmiştir.

1954 yılında Batı yanlısı olan Irak Devlet Başkanı Nuri al-Said İstanbul'a gelerek Türkiye Başbakanı ile görüşmüş, iki ülke lideri, Türkiye ile Irak'ın güvenliklerinin komşularıyla işbirliği yapmalarını gerektirdiğini kabul ederek Mısır, Suriye, İran ve Pakistan ile temas kurulmasını kararlaştırmışlardır. Fakat Mısır buna olumsuz tepki vermesinin yanı sıra Irak'ı da vazgeçirmek için yoğun çaba sarf etmiştir. Tüm eleştirilere rağmen 24 Şubat 1955'te Irak ile Türkiye arasında Güvenlik ve Savunma İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Nasuh Uslu, Türk Amerikan İlişkileri, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001, s:111

¹⁰⁶ Mustafa Kayar, Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu, IQ Yayıncılık, İstanbul, Ekim 2003, s:124

Türkiye ile Irak arasında imzalanan Bağdat Paktı Anlaşmasına kısa zamanda İngiltere, Pakistan ve İran da katılmıştır. Ancak, ABD'nin paktı desteklediğini ilan etmesine ve Pakt'ın faaliyetlerine önemli derecede katkıda bulunmasına rağmen Pakt'ın tam üyesi olmaması üyeler üzerinde hayal kırıklığı yaratmış ve paktın başarılı olma ihtimalini kısıtlamıştır.

ABD, Bağdat Paktı'na katılmasının Ortadoğu'daki global çıkarlarına zarar vereceğinden endişe duymaktaydı. Mısır ve Suudi Arabistan ile kurduğu bağları tamamen kaybetmek istemiyordu. Ayrıca Paktın üyesi olarak Sovyetler'in tepkisini de çekmek istemiyordu. Fakat yine de ABD Pakt'a resmen katılmasa da faaliyetlerine yoğun ve kapsamlı bir şekilde katılmış ve mali destek sağlamıştır.

14 Temmuz 1958'de Irak'ta meydana gelen askeri darbe Bağdat Paktının sonunu hazırlayan işaret olmuştur. 24 Mart 1959 yılında General Kasım ülkesinin Bağdat Paktı'ndan çekildiğini ilan etmiş, Irak'ın çekilmesiyle Pakt'ın adı Ağustos 1959'da Merkezi Anlaşma Örgütü (CENTO) olarak değiştirilmiştir.¹⁰⁷ Fakat Amerika CENTO'da da çalışma gruplarına katılmaya devam etmiş ve Türkiye İran ve Pakistan'la çift taraflı antlaşmalara imza atmıştır. Daha sonra ABD'nin Dış İşleri Bakanlığı görevinde bulunan Kissinger'e göre ise Pakistan'ın ve Arap ülkelerinin Pakt'a katılmalarının sebebi komünist tehlikesi değil Hindistan ve İsrail'e karşı silahlanma ve güvenlik endişelerinden kaynaklanmaktadır.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Temple Wanamaker, American Foreign Policy Today, Bantam Books Inc., New York, 1966,s:199-200 ve Nasuh Uslu, Türk Amerikan İlişkileri, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001, s:132

¹⁰⁸ Henry A. Kissinger, American Foreign Policy, W.W. Norton Company Inc. Press, New York, 1974, s:66

2.7.Türk-ABD İlişkilerinde Dört Önemli Olay Kore Savaşı, Küba Krizi, Kıbrıs Sorunu ve Körfez Krizi

2.7.1.Türkiye'nin Kore Savaşı'na Girmesi

Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950'de iktidara gelmesinden birkaç ay sonra Kore Savaşı patlak vermiştir. Bu savaşta komünistlerle Batılı güçler ilk defa karşılıklı savaşmaktadırlar. ABD'nin ısrarıyla Birleşmiş Milletler, üye ülkelere genel bir talep çıkararak birlikler yollamalarını istemiştir. O sıralarda Türkiye, henüz Batılı güçlerden kendi savunmasıyla ilgili herhangi bir taahhüt alabilmiş değildir, ama kendisi, yönünü Batı'ya döndüğünü her vesilede kesin bir şekilde göstermektedir. Menderes hükümeti, muhalefet partisine hiç danışmadan, Yalova'da yapılan bir kabine toplantısında Kore'ye ABD kuvvetleriyle birlikte savaşmak üzere 4500 mevcutlu bir tugayı göndermeyi kararlaştırmıştır.¹⁰⁹

Şekil 2.5 Kore'ye Giden Türk Kafilesi¹¹⁰

¹⁰⁹ George Mcghee, ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, Çeviri:Belkıs Çorakçı, Bilgi Yayınları, Aralık 1993, s:141-142

¹¹⁰ M5 Savunma ve Strateji Dergisi, Kasım 2002, Sayı:113, s:26

Türkiye, Birleşmiş Milletler'in Kore'ye müdahale etmek üzere oluşturulacak uluslararası birliğe katkı çağrısına olumlu yanıt veren ilk ülke olmuştur.¹¹¹ Menderes o tarihte şöyle demektedir: "Ancak diğer özgürlüğüne tutkun ülkeler de bizimki gibi karar alırlarsa saldırılar önlenabilir ve Dünya barışı korunabilir." Bu konu üzerindeki tek tük itirazlar da Türk askerinin savaşma yeteneği karşısında yok olmuş, Kore'deki Türk birlikleri gerçekten de bütün dünyanın takdirini toplamışlardır. Hükümetin kararı Aralık ayında Büyük Millet Meclisi'nde ağır bir çoğunluk tarafından kabul edilmiştir.

İlk Türk tugayı Kore'ye 24 Ocak 1950'de varmıştır. Bu tugay bir sonraki ay, çok büyük bir zafere tanık olacaktır. Türk tugayının "Kunuri" savaşındaki başarısını, Sekizinci Ordu Komutanı General Walker şöyle tanımlamıştır:

"ABD İkinci Tümeniyle birlikte operasyon yapan Türk Tugayı, sergilediği büyük cesaretle ve zaman kazandırıcı eylemleriyle 4 gün boyunca durmaksızın savaşmış, yenilgiyi ve ordunun yok edilmesini önlemiştir. Mücadelenin 2 günü boyunca (28 Kasımdan itibaren) Türk Tugayı tarafından durdurulan düşman kuvvetleri 6 tümen kadardı, düşman buna rağmen hatlarımıza sızamadı. Türk Tugayı, ABD İkinci Tümeniyle birlikte, Sekizinci Ordunun tam kuşatılmasını önlemeye yetecek zamanı kazanmayı başardı"¹¹² Türk Ordusunun bu başarısının yanında kayıpları da çok ağır olmuştur; 218 şehit, 455 yaralı, 94 kayıp.¹¹³

27 Ocak 1951'de Türk hükümeti iyi niyetini göstermek amacıyla , Kore'de Birleşmiş Milletler komutasında savaşan askerlerin yerine yeni birlikler yollamıştır. Bu hareket Türkiye açısından tartışmalı bir karardır, çünkü Türk birlikleri ağır kayıplar vermektedir, aynı zamanda Türkiye NATO'ya alınmayı başaramamış durumdadır. Kore'deki Türk Tugayı 3 kere yenilenmiş ve Kore Savaşı'nda Güney Korelilerle Amerikalılardan sonra en ağır kayıplara uğrayan da Türkler olmuştur. Türkiye Kore Savaşı'nda, 706

¹¹¹ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s :397

¹¹² George Mcghee, ABD-TÜRKİYE-NATO-ORTADOĞU, Çeviri:Belkıs Çorakçı, Bilgi Yayınları, Aralık 1993, s:142-143

¹¹³ Erol Mütercimler, Kore Savaşı'nda Türkler, M5 Avrasya der., Kasım 2002, sayı 113, s:31

şehit, 2111 yaralı, 168 kayıp ve 219 esir vermiştir, bu rakamlar Türk birliklerinin %66'sını temsil etmektedir.

Kore Savaşı'nın kazanılması yolunda Türkiye'nin bu savaşa ilk katkıda bulunan ülke olması, Menderes hükümetine NATO'ya girme mücadelesinde yeni ve daha güçlü bir temel kazandırmıştır. 1 Ağustosta Dışişleri Bakanlığı, Ankara'daki ABD, İngiltere ve Fransa Büyükelçilerine talebini yeniden iletmış ve New York Times gazetesi kanalıyla da NATO'ya katılmanın ABD tarafından Türkiye'nin güvenliğine verilen önemi kanıtlayacağı yolunda bir bildiri yayınlamıştır. Türkiye aynı zamanda, o sıralarda Ortadoğu komutası şeklinde düşünülmekte olan Ortadoğu güvenliği konusunda rol almaya hazır olduğunu açıklayarak İngiltere'nin desteğini kazanmış durumdadır.¹¹⁴

Şekil 2.6 Kore Savaşı¹¹⁵

Olaya Türkiye tarafından bakılacak olursa, Kore'nin sağladığı görünür kazanç, 18 Şubat 1952'de Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesi olarak görünmektedir. Fakat NATO'ya katılım sonrasında, SSCB ile ilişkiler gerginleşmiş, Moskova, 1952 Kasım'ında Ankara'ya ikinci bir nota vermiştir. İlerleyen yıllarda SSCB Türkiye'nin NATO üyeliğini başlıca bir sorun haline

¹¹⁴ George Mcghee, a.g.e., s:142-143

¹¹⁵ M5 Savunma ve Strateji Dergisi, Kasım 2002, Sayı:113, s:26

getirmemiştir fakat, kuzeydeki komşu ile ilişkilerdeki soğukluk, Türkiye'nin Soğuk Savaş mantığı ve batı'ya yakınlaşması için hür dünya-komünizm çelişkisi üzerine kurulu dış politika çizgisini haklı gösteren bir gerekçe olmuştur.¹¹⁶ Türkiye'nin izlediği bu politikanın belli sebepleri vardır: Özellikle, NATO üyeliğinden duyulan memnuniyet, kuzeydeki komşusunun tehdidine karşı sağladığı güvenlik ve buna bağlı biçimde gelecek askeri yardım ve borçlar gibi görünen nedenler yanında, Batılı uluslarca, eşit koşullarda, onlardan biriymiş gibi kabul edildiğine inandığı duygusal boyutudur.¹¹⁷

2.7.2. Küba Krizi

Türkiye, ABD ile SSCB arasındaki Küba Krizi esnasında ABD'ye tam destek veren ülkelerin başında gelmiştir. Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'nün bir savaşı göze alarak ABD'ye tam destek vermesine rağmen, 1962 kriziyle ilgili olarak ABD ve SSCB arasında yapılan görüşmelerde Türkiye, bir pazarlık unsurundan öteye önem taşımamıştır.

Türkiye-ABD ilişkilerinde 1960'da SSCB üzerinde uçarken düşürülen U-2 casus uçağı dolayısıyla çıkan sürtüşmeler ve ardından Küba Krizi sonucunda ABD'nin takındığı tutum, Türkiye'de, ABD hakkındaki ilk şüphelerin doğmaya başlamasının başlıca sebebi olmuştur. Sovyetler Birliği'nin Küba'ya yerleştirdiği füzeleri çekmesine karşılık, ABD'nin Türkiye'deki, teknolojisi eskimiş fakat Türkiye'yi füzelerle desteklediğinin bir simgesi olan, Jüpiter füzelerini sökmesi Türk kamuoyu tarafından olumsuz değerlendirilmiştir. Türk Hükümeti'nin, ABD'nin Türk çıkarlarını hesaba katmadığını düşünmesi bir soğukluğa yol açmıştır. Füzelerin sökülmesi sonucunda, ABD'nin istediği zaman Türkiye'nin güvenliğini ve hatta varlığını tehlikeye sokabilecek kararları almaktan çekinmeyeceği değerlendirilmiş ve ABD'nin kendi güvenlik menfaatlerini müttefiklerinin üstünde tuttuğunun bir göstergesi olmuştur. ABD, Küba'daki Sovyet füzelerinin geri çekilmesini sağlamak suretiyle kendi güvenliğini tehditten

¹¹⁶ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çeviri: Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 1994, s:479

¹¹⁷ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s:342

kurtarıırken, Türkiye'deki füzeleri de sökerek Türkiye'nin Sovyetler Birliği karşısında güvenliğini zayıflatmıştır.¹¹⁸

2.7.3. Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs adası, tarih boyunca Orta Doğu'ya açılmak isteyen devletler için, vazgeçilmez stratejik ve ticarî bir üs olarak görülmüştür. Adayı elinde bulunduran güç, her zaman, Türkiye'den Mısır'a; Lübnan'dan, İran'a kadar olan bölgeyi kontrol etmiş, Türkiye üzerinden Orta Doğu'ya açılmayan güçler, Kıbrıs adasını amaçları için kullanmışlardır.

Sicilya ve Sardunya'dan sonra, Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs'ın en yakın komşusu Türkiye'dir. Kıbrıs, Güney Anadolu sahillerinden 70, Suriye'den 100, Mısır'dan 400, Yunanistan'dan ise 800 kilometre uzaklıktadır.

Bir toprak parçasının stratejik önemi, bir ülkenin eline geçtiği zaman, bu ülkenin gelecekte icra edeceği her türlü harekâta kazanacağı imkân ve kabiliyetin değerinin ölçüsüyle; bahse konu toprağı kaybeden ülke için, tecavüze karşı koymada sahip bulunduğu olanak ve yeteneklerinin uğrayacağı kayıpların ölçüsünü ifade etmektedir.¹¹⁹

Kıbrıs Adası Anadolu'nun güneyden işgali için adeta bir eşik, bir atlama taşı gibidir. Mersin ve İskenderun limanlarına giriş ve çıkışları etkili bir şekilde kontrol edecek konumda bulunan ada, Suriye ve İsrail liman ve sahillerinin güvenliği için de büyük değer taşımaktadır. Akdeniz'in doğusundaki bütün deniz nakliyatının kontrolü açısından fevkalade önemli olmasının yanı sıra Türk boğazları ile Süveyş Kanalı'nın Doğu Akdeniz'e açılması Kıbrıs Adası'nın önemini daha da arttırmaktadır. Ayrıca Kıbrıs Ortadoğu petrolü ile petrol nakliyatının kontrolü bakımından da önem taşımaktadır. Kıbrıs Adası bu konumu ile bölgede deniz ve hava yolları üzerinde, batmayan dev bir uçak gemisi, füzeler için rampa, Anadolu'yu güneyden istila için bir atlama taşı gibi

¹¹⁸ Mustafa Kayar, a.g.e., s:126

¹¹⁹ Armağan Kuloğlu, Doğu Akdeniz'in Güvenliği Kapsamında Kıbrıs'ın Stratejik Boyutu, Avrasya Stratejik Analiz Dergisi, Aralık 2002, s:26-31

olup Ege Denizi'nde Yunan adaları ile kuşatılmış Anadolu'nun güneyden de kuşatılmasını tamamlayan önemli bir hedeftir.¹²⁰

2005 yılında tamamlanması planlanan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattıyla diğer doğal gaz ve petrol boru hatlarının İskenderun Körfezi'ne kadar uzanması ile bölgenin ve Kıbrıs'ın stratejik önemi bir kat daha artmaktadır.¹²¹

Uluslararası toplumun çözüm bekleyen yıllanmış meselelerinden olan Kıbrıs sorunu birçok faktörün iç içe geçtiği bir uyumsuzluk olması dolayısıyla çok yönlü incelemeye ihtiyaç duyulan bir konudur. Özellikle son dönemde yeniden Türk dış politikasının ana gündemi haline gelen Kıbrıs konusunda, farklı yönleriyle çeşitli düzeylerde çok sayıda çalışma yapılmaktadır. Hukuksal boyutun önemi ise, Kıbrıs sorununa ilişkin gerek Rum gerekse Türk tarafına ait uluslararası politik tezlerin ve iddiaların hukuksal gerekçelere dayandırılması noktasında ortaya çıkmaktadır. Ne yazık ki Türk dış politikasında milletlerarası hukuku yeterince kullanamadığımız için Rumlar, Türk tarafının çok haklı olduğu bir konuda siyaseten ve hukuken öne geçmişlerdir. Bugün Kıbrıs Rumları; BM, Avrupa Konseyi, AB ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AIHM) kendi tezlerini destekleyecek kararları aldirmek için yıllarca yürüttükleri çalışmaların sonucunu almışlardır. Bu kararlar, tek başlarına sorunu çözmeyebilir, ama bir araya geldiklerinde Rum tezinin meşruiyetini sağlamaya hizmet etmiştir ve etmeye devam etmektedir.¹²²

2.7.3.1. Türkiye'nin Kıbrıs Olaylarındaki Tutumu

Türkiye'nin Yunanistan ile uzun yıllar süren çekişmesi, Lozan Barış Antlaşmasıyla durulmuş ve iki ülke arasında bu zaman zarfında yoğun ilişkiler olmamakla birlikte, herhangi bir sürtüşme de yaşanmamıştır. İki ülke birlikte NATO'ya girmiş, "müttefik" sıfatını da kazanmışlardır. Bu bağ, 1954

¹²⁰ Cumhur Evcil, *Yavru Vatan Kıbrıs'ta Zaferin Hikayesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999

¹²¹ Armağan Kuloğlu, *Doğu Akdeniz'in Güvenliği Kapsamında Kıbrıs'ın Stratejik Boyutu*, *Avrasya Stratejik Analiz Dergisi*, Aralık 2002, sayı:3, s:26-31

¹²² Ayşe Özkan, *Uluslararası Hukuk Ve Kıbrıs Sorunu*, *Avrasya Stratejik Analiz Dergisi*, Aralık 2002, sayı:3

Şubat'ında imzaladıkları Türk-Yunan-Yugoslav Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ile de takviye edilmiştir. Bu dönemde iki halk arasındaki husumet de, kendini gösterecek bir fırsat bulamamıştır. Kıbrıs'ta 1954'te ilk olaylar başladığında, Atina'nın Enosis politikası ve Kıbrıs Rumlarının giderek Türklere karşı da şiddet uygulaması 30 yıllık barışı zorlamaya başlamış, iki taraflı "ezeli düşman" algılamasının da tekrar ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Türkiye, Yunanistan'ın doğrudan ilgili olduğu Enosis hareketi 1954'te başladığında, sert tepki göstermekle birlikte, Bekle-Gör politikasını tercih etmiştir. Menderes, hükümetin konuyu yakından izlediğini, Türkiye'nin Yunanistan ile iyi ilişkileri sürdürmek istediğini söylemiştir. Hatta, Atina'daki Enosis gösterilerine bir tepki olmasın diye, 9 Eylül İzmir'in kurtuluşu kutlamaları yasaklanmıştır.

Kıbrıs konusunda da Türkiye'nin statükocu dış politikasını açıkça izlemek mümkündür. Daha Aralık 1951'de DP hükümeti, Kıbrıs'ın statüsünde hiçbir değişiklik istemediğini açıklamıştır. Asla Yunan toprağı olmayan Kıbrıs, 300 yıl Türk egemenliğinde kalmışsa da, Ankara'nın artık adada gözü yoktur. Türkiye'nin istediği, adanın Anadolu'nun savunması açısından, düşman güçlerin (yani Yunanistan veya SSCB'nin) eline geçmemesidir.¹²³ Özellikle 1940 ve 50'lerde Türkiye, Kıbrıs üzerinde İngiliz hakimiyetini desteklemekteydi, çünkü Ada'daki İngiltere varlığının Sovyet yayılmacılığını –özellikle Ortadoğu'da- engelleyeceği düşünülüyordu. Türk hükümetleri Britanya'nın Ada'dan ayrılacağına da ihtimal vermiyorlardı.¹²⁴ Kıbrıs konusu, uluslararası arenaya bile, Yunanistan'ın attığı bir adım ile getirilmiş; Türkiye, ancak 1954'te BM Genel Kurulu Kıbrıs konusunda müzakereye başlarken sorunu artık görmezlikten gelemeyeceğini anlamıştır. Bu durumdan sonra, Türkiye, eğer İngiltere'nin Lozan'da tanınan egemenliği son bulacaksa, Kıbrıs'ın eski sahibi olan Türkiye'ye verilmesi gerektiğini öne sürmüştür. "Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır" sloganı, bunun üzerine doğmuştur.¹²⁵

¹²³ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:433-434

¹²⁴ Süha Bölükbaşı, a.g.e., s:65

¹²⁵ Şükrü Sina Gürel, Kıbrıs Tarihi (1878-1960)-Kolonyalizm, Ulusçuluk, ve Uluslararası Politika, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985, s:176

Türkiye'nin aslında Kıbrıs ile ilgili belirli bir politikası yoktur; İngiliz tutumuna göre şekillenmektedir. Şöyle ki, İngiltere, adadan çekileceğini açıkladığı zaman, Demokrat Parti'nin yayın organı Zafer, Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi gerektiğini yazmış ve müdahaleden bile söz etmiştir. Fakat İngiltere'nin vazgeçip, adada "özerklik" fikrini ortaya atmasıyla, Ankara, Londra ve Atina ile uzlaşma aramaya koyulmuştur.¹²⁶ 1955'te Ankara; İngiltere'nin de etkisi ile başlangıçta cazip bulmadığı "taksim" tezini ortaya atmış, halk mitinglerinde "ya taksim, ya ölüm" sloganı haykırılmıştır. Ancak, daha sonra taksim uygulanamaz bulunduğu için terk edilmiştir. Oysa, her iki ülkede olduğu gibi, ABD ve İngiltere'de de taksimi makul bulanlar vardır. Taksim, 1956-1958 döneminde, Türk iç politikasında gözde Kıbrıs politikasını oluşturmuş, muhalefet partilerince de benimsenmiştir. Sonuç olarak, uzlaşmacı tutum ağırlık kazanmış, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Zürih ve Londra anlaşmalarını imzalamıştır.¹²⁷

Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki kesin tutumunun olmaması, Yunanistan'a rahatça hareket etme olanağı vermiştir. Türkiye'nin bütün dış politikasını Batı bloğu üyeliğine ve onun çıkarlarına göre ayarlaması ve bunun dışında başka bir siyaset düşünmemesi ve uzun vadeli stratejik bir planının olmaması, Kıbrıs'ta kendi çıkarları doğrultusunda aktif bir politika üretmesini engellemiştir. Türkiye'nin Batı bloğunda olmayı ve ABD ile ilişkileri her şeyin üstünde tutan yaklaşımını Yunanistan da fark etmiş, Ankara'nın bir "sorun çıkartmayacağını" kestirerek, ön plana çıkmayı başarmıştır.¹²⁸ Türkiye'nin Kıbrıs politikasındaki değişimlerinin aktif bir politika sonucu değil, Yunan politikalarına tepki olarak ortaya çıktığı unutulmamalıdır. Bu yüzden, 1950 ve 60'ların Türk hükümetlerinin, kaybeden taraf olarak anlaşılmalari şartıyla, taviz vermeye hazır olmaları şaşırtıcı görünmemelidir.¹²⁹

Türkiye, Kıbrıs konusu iç politik dinamiklere yansdıktan sonra hareketsizliğini bir ölçüde terk etmiştir. Atina sorunu uluslararası platforma

¹²⁶ Feroz Ahmad, a.g.e., s:491

¹²⁷ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., 1985, s:

¹²⁸ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:435

¹²⁹ Süha Bölükbaşı, a.g.e., s:66

çekince; Türkiye’de kaçınılmaz olarak bir tutum benimsemek zorunda kalmıştır. Sorunu BM’ye götürmesi için Atina’ya ABD, yeşil ışık yakmıştır. Senato, 1951’de, konu BM’ye geldiği takdirde, Amerikan temsilcisinin “Kıbrıs’taki Rum çoğunluğun” istekleri doğrultusunda davranmasına ilişkin bir karar almıştır. ABD, 1954’te Yunanistan’ı BM’ye gitmek konusunda özendirmekten vazgeçmişse de, Atina çoktan bu kararı vermiştir. İngiltere de, pasif ve politikasını Londra’ya göre ayarlayan bir Türkiye’yi tercih etmiş, gerektiğinde de, kendi istemediklerini Türkiye istemiyormuş gibi sunmuştur.

Türkiye’nin 1950’lerdeki Kıbrıs politikasını birkaç aşamaya ayırmak mümkündür. İlk aşamada, 1950-1955 döneminde, Türkiye, İngiliz yanlısı bir politika içinde hareket etmiş, adanın Britanya egemenliğinde kalmasını, statükonun korunmasını, savunmuştur. “Kıbrıs Türk’tür” sloganı ile ifadesini bulan, ancak bunu “İngiltere adayı bırakırsa” şartına bağlayarak, kendi retoriği içinde kendiyi çelişen yaklaşımı da, bu dönemde ortaya atılmıştır. Daha sonra, Türkiye’de çıkan, hükümetin başlangıçta benimsemediği “taksim” tezinin işlendiği dönem gelmektedir. Ankara önce taksimin uygulanamayacağını düşünmüştür. Ancak, daha sonra İngiltere’nin de etkisi ile Yunanistan ve ABD’nin de adanın Türk ve Rum nüfusları arasında bölüşülmesini benimseyebilecekleri izlenimi ile, bu talebi dile getirmiştir. Taksim, önce 1955’te Forum dergisinde önerilmiş ama Menderes tarafından anında reddedilmiştir. Taksim tezinin 1956’da Lennox-Boyd tarafından ortaya atıldığı söylenmektedir. Ertesi yıl, Yunan hükümeti de taksimi makul bulduğu işaretlerini vermeye başlamıştır. Dışişleri Bakanı Evangelos Averof, adada Türkiye’nin de işine gelen çözümler aradıklarını bir basın toplantısında söylemiştir. Yunan basını, taksimin ABD’de de ciddi biçimde tartışıldığını yazmıştır.

İngiltere’nin Taksim tezini “uygulanabilir seçeneklerden biri” olarak açıklanmasından sonra taksim, milli bir politika olarak benimsenmiştir. İngiliz Koloniler Bakanı Lennox-Boyd, 19 Aralık 1956’da Kıbrıs’taki Türk toplumunun da Rum toplumundan ayrı olarak self-determinasyon hakkı bulunduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine, Ankara yavaş yavaş, taksim

fikrini, milli bir politika haline getirmiştir.¹³⁰ Menderes, hükümetin taksimden yana tavır alacağını açıkladığı 28 Aralık 1956 tarihli Meclis konuşmasında hükümetini savunmuştur:

“Fakat dünyanın bu karışık zamanda Türk devletinin meseleleri Kıbrıs adasından ibaret değildir. Türkiye bütün maddi, manevi potansiyeli ile bu Kıbrıs davasına kendisini bağlayacak bir devlet değildir. Bunu bırakalım, böyle bir hareket milletlerin toplum hayatları tehlikede olduğu zamanlarda hem kendi başımıza daha ileri kaygılar, hem de dünyanın başına daha ileri müşküller çıkarmaktan başka bir şey ifade etmeyecektir.”¹³¹

“Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır” söyleminden “Ya taksim ya ölüm” retoriğine geçişte, Türkiye'nin ne adanın tümüne sahip olmak arzusu, ne kendi çıkarlarının adanın tümünü ya da bir bölümünü sahiplenmeye bağlı olup olmadığının hesabını yaparak motive olduğu bu konuşmadan saptanabilmektedir. Ankara'ya göre, “hükümetin tek meselesi” Kıbrıs değil ise de, 1956'da, Türkiye'nin ciddi hiçbir başka uluslararası sorunu yoktur ama, “millet, toptan tehlikede” sayılmaktadır; çünkü hür dünya ve onun NATO içinde bir parçası olan Türkiye, kuzeydeki tehlikeden gelen tehdit altındadır. Türkiye, Kıbrıs'ın tümü üzerinde hak iddia ederse, Batı ittifakı içinde bir ayrılık yaratarak hem kendi başını, hem de dünyanın başını derde sokacaktır. Dolayısıyla, herkesçe kabul edilebilecek olan taksimi benimsemek “ortak çıkara” uygun bir çözümdür.¹³²

2.7.3.2. Zürih Ve Londra Anlaşmaları ve Bir Devletin Doğuşu

1958'de Britanya Hükümeti, Yunanistan'ın muhalefetine rağmen, Britanya'nın Kıbrıs'a özerk yönetim kurma hakkı veren Macmillan Planı'nı tek taraflı olarak uygulayacağını açıklamıştır. İngilizler, ayrıca devam eden EOKA savaşının İngiliz hakimiyetinin varlığını çok pahalı kıldığı kararına

¹³⁰ Şükrü S: Gürel, a.g.e., s:123-124

¹³¹ Süha Bölükbaşı, a.g.e., s:72; Şükrü S. Gürel, a.g.e., s:124

¹³² Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:437

varıldığını ve İngiltere'nin askeri üsler karşılığında Ada'daki hükümranlığın vazgeçmeye hazır olduğunu açıklamıştır.¹³³

Türkiye'nin Kıbrıs'ta net bir çıkar algılamasının ve planının olmadığı, 1956-1958 yıllarında ulusça benimsenen ve mitinglerde "ya taksim ya ölüm" sloganı ile dile getirilen politikasının, Gürel'in deyimiyle "mitinglerin dumanı dağılmadan" terk edilmesinde de görülmektedir. Menderes'in 28 Aralık 1956 meclis konuşmasında "Kimse adayı taksim etmekten başka bir solüsyona Türkiye'yi icbar etmeyi aklından bile geçiremez," demesinden iki yıl sonra, Ankara yine İngiltere öncülüğünde oluşturulan "bağımsızlık" planı çerçevesinde bir çözümü benimsemiştir. Türkiye'nin genel politikasızlık politikasını da yansıtan bu değişiklikten sonra Türkiye ve Yunanistan'ın, İngiltere ile anlaşarak benimsedikleri bağımsızlık formülünün arkasında, aynı zamanda Yunanistan'ın Kıbrıs'ta Türkiyesiz bir çözüm bulunamayacağını anlaması, üç ülkenin de NATO içinde daha fazla sürtüşme yaratmama arzusu, Türkiye'nin 1958'de içinde bulunduğu ekonomik güçlükler ve ABD'den yardım beklentisi içinde olması ve Üçüncü Dünya'da yayılan bağımsızlık-bağlantısızlık ideolojisinin etkileri de sezilebilmektedir.

ABD, bu dönemde, Kıbrıs sorununda tarafsız kalmak zorunda olduğunu beyan etmiş, BM gibi açık forumlar yerine, NATO içinde tartışılıp sonuca bağlanacak bir konu olarak görmüştür. BM, 1957'de tarafların sorunu aralarında çözmelerine karar vermiş, bağımsızlık üzerinde bir anlaşmaya varılmasında ABD de aracılık etmiştir. Yunanistan'ın Zürih ve Londra anlaşmalarını kabule razı olmasında Washington'un baskısı da rol oynamış; öte yandan, ABD Türkiye'nin zor durumdaki ekonomisini ferahlatacağı umulan yardım anahtarı ile de Ankara'yı etkilemiştir.¹³⁴ Menderes ve Karamanlis 5-11 Şubat 1959 tarihlerinde Zürih'te buluşarak genel bir çözüm planı üzerinde anlaşmışlardır. Bu genel plan, nihai çözümün hemen hemen tüm önemli yönlerini içermektedir. Kıbrıs Türk ve Rum liderleri, Dr. Fazıl Küçük ve Makarios, 17 Şubat'ta, Londra'da yapılan, nihai çözüm konferansına İngiliz, Yunan ve Türk Başbakanlarıyla birlikte katılmışlardır.

¹³³ Süha Bölükbaşı, a.g.e., s:73

¹³⁴ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:438-439

Londra Konferansı'ndan önce ve konferans sırasında, Makarios, Zürih Antlaşması'nın bazı bölümleri hakkında Karamanlis'e itiraz etmiştir. Makarios, Garantörlük Antlaşmasında ifade edildiği gibi, "Türkiye'nin müdahale hakkına ve Kıbrıslı Türklerden seçilecek Başkan Yardımcısına veto hakkı verilmesine" özellikle karşıdır. Makarios, ayrıca, ittifak Antlaşması'nda öngörüldüğü üzere, Kıbrıs'ta Yunan ve Türk birliklerinin konuşlandırılmasına da muhaliftir. Ancak, yine de, 19 Şubat 1959'da, Zürih-Londra Antlaşmaları'na biraz da Karamanlis'in zorlamasıyla imza atacaktır.¹³⁵ Dünyada başka bir örneği olmayan kendine özgü bu cumhuriyet, Türkiye Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Türk Toplumunu ve Kıbrıs Rum Toplumunun antlaşmanın tarafı olmasıyla Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında 1959 yılında kurulmuştur.¹³⁶

Menderes ve DP iktidarı devrildiği için, bağımsızlığı Türkiye adına MBK onaylamıştır. Bağımsızlıktan sonra, çoğunluktaki Rumlar, Türkleri ekonomik, idari, siyasi ve toplumsal bakımdan adanın yönetiminden koparmaya yönelik bir politika izlemekle kalmamış, Türk toplumuna karşı kanlı eylemlere de girişmişlerdir. Makarios Anayasa'da Rum egemenliğine engel olan 13 maddenin değiştirilmesinde ısrar etmektedir Rumların niyetlerini daha iyi anlayabilmek için değişiklik amacı ile önerilen 13 maddeye bakmakta yarar vardır.

1. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto haklarının kaldırılması (Anayasa'nın 50.1 (a) Maddesine göre "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Yunanistan ve Türkiye'nin birlikte üye oldukları uluslararası kuruluşlar ve ittifaklara katılması veya savunma ve güvenlik meseleleri hariç, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, gerek ayrı ayrı gerek birlikte, dış işlerine taalluk eden herhangi bir yasa ve karar üzerinde nihai veto hakkına sahip olacaklardır.").¹³⁷

¹³⁵ Süha Bölükbaşı, a.g.e., s:75

¹³⁶ Erol Manisalı, Düünden Bugüne Kıbrıs, Cumhuriyet Yayınları, Nisan 2000, s:33

¹³⁷ T.C. Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi

Başkan ve yardımcısı Bakanlar Kurulu ve Meclis'in Dış İlişkiler, Savunma ve Güvenlik konularındaki kararlarını veto etme hakkına sahipti.

2. Cumhurbaşkanı yurt dışında veya görevlerini yerine getirmeyecek durumda olduğunda Başkan yardımcısının ona vekalet etmesi (Bu aslında göz boyamak için ileri sürülen bir tekliftir).

3. Rum Temsilciler Meclisi Başkanı yurt dışında, ya da görevlerini yerine getiremeyecek durumda olduğunda, Meclis Başkanlığı görevinin Meclis Başkan Yardımcısı tarafından yerine getirilmesi.

4. Meclis Başkanı Rum, Yardımcısı Türk üyelerce ayrı ayrı seçileceklerine her ikisinin de Meclis Genel Kurulunca seçilmesi. (Bu durumda çoğunluk Rumlar da olduğu için Meclis Başkanı hep Rum olurken, Türk yardımcı, Rumların istediği bir kişi seçilecektir).

5. Bazı yasaların Meclis'te onaylanması için, ayrı çoğunluk şartının aranmaması (Anayasaya göre vergi, belediyeler ve seçim yasaları için ayrı ayrı çoğunluk gerekmektedir).

6. Birleşik Belediyelerin kurulması (Anayasaya göre beş büyük şehirde ayrı belediyeler kurulacaktı. Bu durumda Belediye Başkanları hep Rum olacaktı).

7. Adaletin dağıtımının birleştirilmesi. (Rum suçlulara Rum, Türk suçlulara da Türk yargıçlar bakıyordu. Bu durumda Türk sanıklar suçsuz olsalar bile Rum Yargıcın insafına kalıyorlardı. Bunun bir başka tehlikesi de Rum yargıçlardan alınacak tutuklama ve arama emirleri ile Türk evleri ve yerleşim yerlerinin aranması, kişilerin tutuklanıp baskı altına alınması idi).

8. Güvenlik Kuvvetlerinin, polis ve jandarma olarak ikiye ayrılmasına son verilmesi.

9. Güvenlik Kuvvetlerinin sayısının yasa ile belirlenmesi (Anayasaya göre Cumhurbaşkanı ve yardımcısı sayısını ortaklaşa olarak azaltıp çoğaltabilirdi).

10. Hükümete ve orduya iki toplumun katılma oranları, iki toplumun nüfus oranlarına göre değiştirilmesi (Bu durum Kıbrıs Türkleri için yok olmayı kabul etmek demektir).

11. Amme Hizmeti Komisyonu'nun üye sayısının 10'dan beşe indirilmesi (On üyeden üçü Türk'tü).

12. Amme Hizmeti Komisyonu'nun tüm kararları basit çoğunlukla alması (Bu durumda çoğunlukta olan Rum üyelerin her istediği olacaktı).

13. Rum Cemaat Meclisi'nin yürürlükten kalkması (Bu öneri de Rumların Cumhuriyet yönetimini bir Rum yönetimi yapmak girişiminin bir sonucuydu).¹³⁸

EOKA ve Enosis istemleri Türkiye'yi rahatsız etmeyi sürdürmüş, 1963 olaylarından sonra fiilen, iki toplum birbirinden kopmuştur: Ağustos ayında, Türkiye, Başkan Makarios öncülüğündeki anayasanın Türklerin haklarını kısıtlayacak biçimde değiştirilmesi girişimini protesto etmiş, ancak Makarios Türkiye'nin Zürih ve Londra'dan doğan garantörlük haklarını kabule yanaşmamıştır. Makarios'un amacı 1964'de sarf ettiği şu sözlerinden de gayet açık bir şekilde anlaşılmaktadır. "Gayemiz ve hedefimiz Büyük İskender'in dünyasını yeniden kurmaktır. Bizi Enosis' ten çevirecek hiçbir kuvvet yoktur" , "Elenizmin düşmanı Türk milletinin Kıbrıs'ta bir kolu olan Türk azınlığı adadan ihraç edilmedikçe EOKA kahramanları milli görevlerini tamamlamış sayılmayacaktır."¹³⁹ Bu arada Ankara, Kıbrıs anayasasının geçersizleştğini iddia ederek taksim alternatifini tekrar öne sürmüştür. Ankara, sivilleri de ayırt etmeksizin Türk nüfusa karşı kanlı saldırılar yapılması üzerine haklarını korumak için müdahale edeceğini açıklamış, Noel günü Türk jetleri ada üzerinde uçmuş; bu arada Başbakan İsmet İnönü, Yunanistan ve İngiltere'ye ortak müdahale önerisinde bulunmuştur. Öneri kabul edilmemiş, Türkiye'nin tek taraflı müdahalesi de gerçekleşmemiştir. Bundan sonra, sorun uluslararası platformlara taşınmıştır. Makarios, Türkiye

¹³⁸ Sebahattin İsmail "Kıbrıs'ın yıkılması"

¹³⁹ Mehmet Atay, Egemenlik Mücadelesinde Kıbrıs'ın Stratejik Konumu Ve Akdeniz'de Bölgesel Güvenlik, Jeopolitik der., sayı: 1

için en adil çözüm alternatifinin söz konusu olabileceği NATO yerine, konuyu Bağlantısızların oylarını arkasına aldığı BM'ye taşımayı başarmış ve buradan oybirliği ile adaya bir Barış Gücü gönderilmesi kararı çıkmıştır. Türkiye, NATO ve CENTO da dahil olmak üzere, tezlerini uluslararası düzlemde anlatamayınca, bir yalnızlığa sürüklenmiştir.¹⁴⁰

2.7.3.3. Johnson Mektubu ve Kriz

*"Kıbrıs, Yunanistan ile birleşmeli (birleşecektir) veya büyük bir felaket olacaktır... Ulusal arzunun gerçekleştirilmesinin yolu çok müşkül olabilir ama hedefimiz ki, bu enosisdir, sağ veya ölü olarak ulaşacağız."*¹⁴¹

Makarios

Türkiye, Kıbrıs konusunda en büyük yalnızlığa, 1964 başında ABD ile düştüğü çatışma üzerine itilmiştir. BM kararlarından hayal kırıklığına uğrayan, ancak, garantörlük haklarının ortadan kalkmadığına inanan Türkiye, 13 Mart 1964'te Makarios'a bir ültimat vermiş; Türklere karşı yürütülen eylemlere son verilmediği, ateşkes sağlanmadığı, Lefkoşe'de bir "yeşil hat" kurulmadığı, Türk yerleşimleri çevresindeki kuşatma kaldırılmadığı, haberleşme özgürlüğü sağlanmadığı ve Türk rehinelere iade edilmediği takdirde tek taraflı olarak müdahalede bulunacağını bildirmiştir. Makarios, notayı reddetmiş, Türk kamuoyu müdahale yönünde ve taksim isteyen gösteriler yapmıştır. TBMM, İnönü hükümetine Kıbrıs'ta asker kullanma yetkisi vermiştir.

Bu tarihe kadar, Türkiye için NATO müttefiki Yunanistan ile ilişkilerin iyi tutulması temel bir politika olagelmiştir. Hatta, Kıbrıs'ta sorunun tırmandığı 1955 yılında 6-7 Eylül'ünde İstanbul, İzmir ve Ankara'da yapılan gösterilerin Rum asıllı Türk vatandaşlarına karşı saldırılara dönüşmesinden sonra Menderes ilişkileri düzeltecek sözler söylemiş ve Türkiye Yunanistan'a taziye bile bildirmiştir. Ancak, 1964'te, İnönü hükümeti, İstanbul Rumlarına belli

¹⁴⁰ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:439-440

¹⁴¹ Pierre Oberling, Bellapais'e Giden Yol, Çeviri: Mehmet Erdoğan, Genelkurmay Yayınları, Ankara 1987, s:99

ayrıcılıklar tanıyan 1930 tarihli ve altı ay sonra süresi dolacak olan anlaşmanın yenilenmeyeceğini bildirince, Yunanistan'a yönelik ılımlı politikanın terk edildiğinin de işaretini vermiştir. Genelde temkinli bir dil kullanan Ankara, Yunanistan, ABD ve NATO'yu eleştiren demeçler vermiş; Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Türk-Yunan dostluğunun öldüğünü söylemiş, NATO'yu Türkiye'nin "haklı milli davasını desteklemediği" için kınamıştır.

Türkiye-Amerika ilişkileri ve Türk dış politikası açısından en önemli demeçlerden biri, Başbakan İnönü'den Amerika'yı doğrudan hedef alarak gelmiştir. İnönü, Time'a, "ittifak içinde sorumluluk sahibi Amerika'nın liderliğine güvendim, şimdi cezasını ödüyorum." demiştir. Ancak, basından bunun Türkiye'nin yeni bir dış politika aradığı şeklinde yorumlanması üzerine de, dış politikada herhangi bir değişiklik düşünülmediğini de açıklamıştır.

Kıbrıs'ta askeri bir hareketin işaretlerini veren bu gelişmelerin amacı, ABD'ni, 1960'a kadarki dönemde olduğu gibi, Atina'ya karşı harekete geçirip, baskı uygulamak konusunda uyarmaktır. Hükümetin Meclisten aldığı yetkiye rağmen müdahaleye girişmemesi, kamuoyu ve basında güçlü müttefiklerin, başta da ABD'nin Türkiye üzerine baskı yaptığı izlenimi uyandırmıştır. Gazetelerde ABD'nin üzerine düşeni yapmadığından yakınan yazılar yayınlanmıştır. Mayıs ayında, ABD her iki hükümete de birbirleriyle çatışmaya girdikleri takdirde yardımı keseceğini bildirmiş; bu arada Bulgaristan'ın da fırsattan yararlanıp, her iki devletin Trakya topraklarına girebileceği ve istenmeyen bir Doğu-Batı çatışmasının başlayabileceği ihtarını yapmıştır.

Kıbrıs'la ilgili 1964 bunalımının Türkiye açısından önemi, ABD ile ilişkilerde yaşanmıştır. Amerikanın "dost" olarak tanımını köklü ve kalıcı biçimde etkileyen olay; Başkan L. B. Johnson'un Başbakan İnönü'ye yazdığı ve iç muhalefetçe içeriği basına sızdırılan, ultimatov havasındaki mektubudur.¹⁴² Geoffrey Lewis, bir gecede aceleyle yazılan bu Başkanlık mektubunun daha dikkatle kaleme alınması halinde, mesajını daha kabul edilebilir bir dille verilebileceğini belirttikten sonra, mektubun Türklerin

¹⁴² Mektubun İngilizce orijinali için bkz. <http://web.deu.edu.tr/kibris/articles/app.html>

Amerikalılara yönelik duyguları üzerindeki etkisinin felaket olduğunu, NATO'nun karşılıklı yardımlaşma için değil; Amerika'nın çıkarlarının korunması için oluşturulmuş bir örgüte benzediğini" belirtmektedir. Yazarın da belirttiği gibi, Johnson'un mektubu "Türkiye'de anti-Amerikancılığın başladığı anı temsil etmektedir". İnönü de, mektubun "bütün hukuki yıldırımları Türkiye'nin üstüne yağdırdığını" bildirerek, bu eğilimin belki de ilk adımını atmıştır.

Mektubun önemli noktaları şöyle özetlenebilir: Başkan, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale kararının Türk hükümetinin ABD'ne olan ve böyle bir davranıştan önce Amerika'ya danışmasını öngören taahhüdüyle bağdaşmadığını belirtmiş ve Türkiye'nin sorumluluğunu yerine getirmesini istemiştir. Johnson'a göre, Garanti anlaşması, Türkiye'nin adaya müdahalesi için meşru bir hak doğurmamaktadır ve Ankara'nın 1960 anlaşmasının kendisine izin verdiği yorumu yanlıştır; çünkü, böyle bir müdahale adanın bir şekilde taksimine yol açacak amaçlarla yapılmak istenmektedir.¹⁴³ Johnson, "Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin Sovyetler Birliği'nin doğrudan soruna karışmasına" yol açacağını iddia ediyordu.¹⁴⁴ Müdahale sonucu, Türkiye Sovyetler Birliği ile çatışmaya düştüğü takdirde NATO antlaşması gereğince Washington'un Türkiye'yi kurtarmak yolunda hiçbir çabaya girişmeyeceği ayrı bir önemle belirtilmiştir¹⁴⁵, çünkü Sovyet müdahalesine yol açacak herhangi bir adım, ABD'nin ve NATO'nun rıza ve anlayışı dahilinde atılmış olmayacaktır. Johnson, askeri yardım alanında Türk Hükümetine Temmuz 1947 tarihli andlaşmanın o güne kadar üstünde hiç durulmayan 4. maddesini hatırlatmıştır. Maddede: "Türk Hükümeti, Birleşik Devletler Hükümetinin muvafakati olmadan bu maddeler ve malumatın verildikleri gayeden başka bir gayede kullanılmasına müsaade etmeyecektir." denilmektedir. Türkiye'nin bu şartı kabul ettiğinin defalarca bildirdiğini belirttikten sonra, "bütün samimiyetimle ifade etmek isterim ki , Birleşik Devletler, mevcut şartlarda Birleşik Devletlerce sağlanan askeri ekipmanın Kıbrıs'a bir Türk müdahalesi

¹⁴³ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:430-444

¹⁴⁴ Süha Bölükbaşı, a.g.e., s:125

¹⁴⁵ Ali Halil, Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye, Gerçek Yayınevi, Nisan 1963, s:158

için kullanılmasını kabul edemez,” diye yazmıştır.¹⁴⁶ Mektuptan da anlaşılmaktadır ki; Türkiye'nin düşmanının kim olacağına da Amerikan liderleri karar verecektir. Amerikalılara göre Türkiye'nin Sovyetler Birliğinden başka düşmanı olmamalıdır.¹⁴⁷

Mektup ABD Dışişleri Bakanlığınca bir gecede kaleme alınmıştır. Dönemin Amerikan Büyükelçisi Raymond A. Hare, İnönü hükümetinden sorunu Washington'a danışabilmesi için 24 saat süre istemiş ve bu istek kabul olunca, Dışişleri Bakanı Dean Rusk, geceyi Türk müdahalesini durduracak metin üzerinde geçirmiştir. Mektup, genel itibarıyla katı ve küçültücü bir ifade taşımaktadır; şekli ve içeriği ile Türk hükümetinde bir şok etkisi yaratmış; Türkiye'de anti-Amerikancılıkla karışan milliyetçi hislerin yükselmesine yol açmıştır. Ancak, ABD mektupla amacına ulaşmış ve Türkiye Kıbrıs'a müdahaleden vazgeçmiştir.

İnönü, cevabı yazısına¹⁴⁸ mektubun sözü ve içeriği ile Türkiye gibi ABD ile ittifak ilişkilerine en ciddi önemi atfeden bir müttefik için hayal kırıcı olduğunu belirterek başlamış; Türkiye'nin haklı pozisyonunu ABD'ne anlatamamaktan ve ABD'nin de bu sorunla ilgili olarak, Kıbrıs sorununda yatan tehlikeleri gidermek üzere her çabayı göstermek ve bütün yetkisini kullanmak üzere ikna olmamasından, açık sözlü ve sağlam bir tutum almayı reddetmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. İnönü'ye göre, Johnson'un NATO konusundaki görüşleri bir şikayet nedenidir; çünkü NATO müttefikleri anlaşmadaki karşılıklı haklarına ve taahhütlerine uymak zorundadır. Karşılıklı ahde vefa taahhütlerini göz ardı eden devletler arasında bir ittifak olması düşünülemez. Türkiye'ye Kıbrıs'a müdahale dolayısıyla bir Sovyet saldırısı halinde müttefiklerin Türkiye'ye yardıma gelme yükümlülüklerine Johnson'un düşürdüğü kuşku, Türkiye ve ABD'nin ittifakın doğası ve temel ilkeleri konusunda bir görüş ayrılığı içinde olduklarına işaret etmektedir. Eğer NATO üyeleri, Sovyet saldırganlığının kurbanı konumundaki müttefiklerinin durumunun haklı veya haksız olduğunu, saldırının kışkırtma sonucu yapıp

¹⁴⁶ a.g.e., s:172-173

¹⁴⁷ Nasuh Uslu, Türk-Amerikan İlişkileri, 21.yy. Yayınları, Ekim 2000, Ankara, s:178

¹⁴⁸ Mektubun İngilizce orijinali için bkz. <http://web.deu.edu.tr/kibris/articles/app.html>

yapılmadığını ve yardım etmek yönünde bir yükümlülük taşıyıp taşımadıklarını tartışacaklar ise, ittifakın temelleri oynamış ve anlamı yitmiş demektir. Johnson mektubunun yarattığı ABD'ne karşı olumsuz hava ve Türkiye'nin yalnız kalması, Moskova'yı yanına çekecek tutumlar aramasına yol açmıştır.¹⁴⁹

2.7.3.4. 1964 Bunalımının Türk Dış Politikasındaki Etkisi

Türkiye'nin hayal kırıklığını ve kızgınlığını anlamak kolay görünmemektedir. Ankara, 1945 sonrasında bütün dış politikasını NATO ve Batı'nın bir parçası olmak üzerine kurmuş; Kıbrıs'taki çıkarları yanı sıra prestij için de hayati önem taşıyan bir konuda, yardımına ve desteğine ihtiyaç duyduğu müttefiklerince yüzüstü bırakılmıştır. NATO'ya katılmak ve ABD'nin çizgisinde yer almak için Kore'ye asker gönderen, SSCB'nin Stalin sonrası yaklaşımlarına sırt dönen, ittifak içinde pürüz çıkmaması için Kıbrıs konusunda 1950'ler boyunca itidalli bir politika izleyen, Batı'ya olan yakınlığı dolayısıyla Bağlantısızlarca benimsenmeyen, üstelik onların oylarıyla BM'de Kıbrıs konusunda Yunanistan ve Makarios'a yenik düşen Türkiye; haklı olduğuna inandığı bir konuda, ilk kez Amerika'ya ters düşen bir politika izlemeye kalkışmış ve yüzüstü bırakılmıştır. Başarısızlığa uğrayan, yalnız Türkiye'nin Kıbrıs politikası değil, tümüyle, savaş sonrası izlediği realist dış politikasıdır. Bir başka açıdan, Türkiye Amerikan hegemonyası içinde kendi çıkarlarını ortak paydalara katacak bir politika izlemediği için Johnson mektubunun tavrı ile karşı karşıya kalmıştır. Ankara, salt ittifakın nominal bir üyesi olmayı güvenliği için yeterli dış politika saymış; ancak kendi çıkarları doğrultusundaki bir davranışın ABD'nin hoşuna gitmemesi halinde de, NATO'nun sağladığı güvenliğe güvenmemesi gerektiği mesajını almıştır.¹⁵⁰ Bu mektup sonucunda Türkiye, ABD ve Batı dışında, doğrudan kendi çıkarları için, yalnız bırakılacağını anlamıştır.¹⁵¹ Türkiye 1964 yılı sona ermek üzere iken, kuzeydeki komşusu Sovyetler Birliği'nin durumunu Soğuk

¹⁴⁹ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:444-445

¹⁵⁰ Age, s:445

¹⁵¹ Mehmet Atay, Egemenlik Mücadelesinde Kıbrıs'ın Stratejik Konumu ve Akdeniz'de Bölgesel Güvenlik, Jeopolitik der., sayı: 1

Savaş'ın başlangıcından beri ilk defa değerlendirmeye çalışmıştır. Türkiye de Washington'a karşı gençlik gösterileri de yine bu tarih'te başlamıştır.

Nitekim, Johnson mektubu, Türk dış politikasında Doğu Bloğu ve bağlantısız Ortadoğu ülkelerine doğru bir açılımın başlamasına yol açarak dolaylı bir yarar sağlamıştır. O tarihlerde İnönü tarihi söylemini dile getirmiştir; "yeni şartlarla yeryüzünde yeni bir dünya kurulur ve Türkiye de bu dünyada yerini bulur".¹⁵² Başta SSCB olmak üzere, 1961'lerin ortasından itibaren Sosyalist ülkelerle önemli ekonomik ilişkiler ve işbirliği oluşturulmuştur. Psikolojik yönden ise, Türkiye'de ABD'ne duyulan sempati büyük yara almış, hatta Kore'de Amerikalılarla savaşan Türk gaziler, kazandıkları madalyaları bile iade etmeye başlamışlardır. Johnson mektubu ile başlayan anti-Amerikan eğilimler, sol akımların yayılmasına ve güçlenmesine de yol açmıştır. Amerika'ya karşı yayılan güvensizlik, sağcı kesimlerde bile, ABD'ni her zaman kendi çıkarlarına ortak çıkarlara göre öncelik vereceği inancının yerleşmesi sonucunu doğurmuştur.¹⁵³

Johnson mektubundan sonra Kıbrıs konusu iç politikada da tartışma konusu yapılmış ve hükümetin Kıbrıs'a asker çıkarmayı Adalet Parti'liler tarafından eleştirilmiştir.¹⁵⁴

Türkiye, SSCB'ye Kıbrıs sorununun NATO içinde istediği gibi çözümlenemeyeceğini anladığı için yaklaşmış, Moskova'yı yanına almakla Makarios'u da etkin bir müttefikten yoksun bırakmayı hesaplamıştır. Bu konu da başarılı da olmuş, SSCB, adada iki toplumun var olduğunu ilan ederek, Enosise kapılarını kapatmıştır.¹⁵⁵

¹⁵² Ali Halil, a.g.e., s:159

¹⁵³ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:445-446

¹⁵⁴ Erol Mütercimler, Satılık Ada Kıbrıs-Barış Harekatı'nın Bilinmeyen Öyküsü, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, Kasım 2003,s:145

¹⁵⁵ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:445-446

2.7.3.5. 1967 Bunalımı

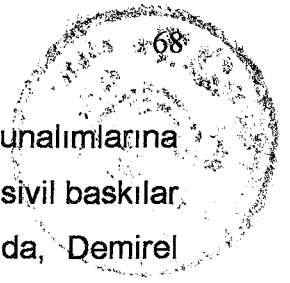
Kıbrıs'taki Türklerin katledilme olaylarının doğrudan tırmandırıldığı 1967 yılında, Yunanistan'da 21 Nisan 1967'de faşist cunta ihtilal yaparak yönetime el koymuştur.

Mayıs sonlarında, Lefkoşe'de yayınlanan Patris gazetesi, Atina muhabirine dayanarak verdiği bir haberde, Yunan askeri hükümetinin Kıbrıs konusundaki görüşünü şöyle özetlemiştir.

1. Yunan Hükümeti çözüm yolu olarak sadece Enosis'i görmektedir.
2. Enosis, barışçı yollarla aranacaktır. Kraliyet Konseyi'nin kararına göre ikili görüşmelere devam edilecektir.
3. Türkiye'ye ne Kıbrıs'ta ne de Yunanistan'da toprak tavizi verilmeyecektir. Federasyon veya taksimi öngörececek bir idare şekli kabul edilmeyecektir.
4. Kıbrıs Türklerinin azınlık hakları garanti altına alınacaktır.
5. İngiliz ve ABD gibi müttefiklere herhangi bir üs verilmesi düşünülmemektedir.
6. Herhangi bir çözümün Yunanistan tarafından kabul edilmesi için Kıbrıslı Rumlarca onaylanması gerekmektedir.¹⁵⁶

Kıbrıs'ta oluşan fiili kantonlaşma, Türklerin denetiminden çıktığını gören Makarios'u tedirgin etmiş, Time ve Newsweek'in bile kabul ettiği bir şekilde Rumlarca, Türkler karşı yeni bir saldırı başlatılmıştır. Bu kez, Türkiye BM'den ateşkes sağlamasını istemiş ve artık cunta yönetimine giren Yunanistan'dan askerlerini adadan çekmesi ve Grivas'ı geri çağırması, Türklerin güvenliğinin sağlanıp zararlarının karşılanması gibi taleplerde bulunmuş, aksi halde müdahale edeceğini bildirmiştir. Ankara, cuntanın antipatik imajından yararlanarak fiili bir taksim için fırsatı değerlendirmek istemiştir. ABD devreye girmiş, yeni ve sonuçsuz kalan çözüm önerileri, artık gelenekleşen yardım kesme tehditleriyle birlikte tartışılmaya başlanmıştır. Zayıf durumdaki cunta, Washington'un baskısıyla Türk taleplerini sonunda kabul etmiştir.

¹⁵⁶ Erol Mütercimler, Satılık Ada Kıbrıs-Barış Harekatı'nın Bilinmeyen Öyküsü, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, Kasım 2003, s: 186-187

Türkiye'nin 1967'deki siyasal ortamı, daha önceki Kıbrıs bunalımlarına göre çok farklıdır. Basın ve kamuoyu, hükümetler üzerinde belli sivil baskılar uygulayabilecek güce erişmiştir. Kasım'da olaylar patladığında, Demirel hükümeti, parlamento içinde ve dışında bağımsızlık ve Türk çıkarları doğrultusunda hareket etme yönünde bir muhalefet ve kamuoyunun baskısı altında olmuştur. İsrail ve Arap ülkeleri arasındaki 1967 Savaşı da radikal ve anti-Amerikan duyguları kamçulamıştır. Bu ortamda etki altında kalan hükümet, Irak ABD ile ilişkilerini kestiğinde Bağdat'ta Amerikan çıkarlarını kollaması için Washington'un yaptığı teklife hayır diyebilmiştir. Bu görece bağımsız davranma eğiliminin altında, 1964'ten sonra Kıbrıs' bağımlı olarak gelişen olayların ve yarattıkları psikolojinin etkisi olduğu açıktır. Türkiye, artık kendi çıkarları doğrultusunda nispeten net politika izlemekte ve sadece Batı'ya yakın olmayı başlı başına bir çıkar sayma dönemini geride bırakma eğilimi sergilemektedir.¹⁵⁷ Demirel'in "çok yönlü" dış politika anlayışı 4 unsur içermektedir: (1) Türkiye'nin güvenliği diplomatik inisiyatifler yoluyla güçlendirilmelidir, (2) Türkiye siyasal rejimlerine bakmaksızın komşularıyla iyi ilişkiler geliştirmelidir, (3) Türkiye gelişmesi için ek ekonomik kaynaklara gerek duymaktadır, (4) Türkiye Kıbrıs'ta izlediği siyasete destek bulabilmek amacıyla uluslararası alanda kendisine dost arayışına çıkmalıdır.¹⁵⁸

Kıbrıs'ta 1967 olayları, Yunan cuntasının kamuoyuna bir başarı sunabilme hevesinden de kaynaklanmıştır. Eylül'de Demirel'in çağrısı üzerine Keşan ve Alexandroupolis'te yapılan başbakanlar toplantılarından bir şey çıkmayınca, Yunan subaylar yönetimindeki Milli Muhafız Ordusu, Türk mevzilerine saldırmış, diplomasiyle elde edilemeyen Enosis'i silahla gerçekleştirmeye kalkışmıştır. Bu tutum BM Barış Gücü'nün ve Genel Sekreteri'nin protestosuna yol açmıştır. Türkiye'de de yine mitingler yapılmış ve müdahale yanlısı bir kamuoyu oluşmuştur. Müdahale, Kıbrıs'ın taksimi; yani Yunan ordusunu daha önce olmadığı kadar Türkiye'nin güney kıyısına yakın bir üsse kavuşması anlamına geleceği için, hükümet diplomatik

¹⁵⁷ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:449-452

¹⁵⁸ Cüneyt Arcayürek, Yeni Demokrasi, Yeni Arayışlar, 1960-1965, Bilgi Yayınları, Ankara, 1984, s:307

yasal olmadığını ileri sürse de, de facto olarak, Türklerin bağımsızlık alıştırmaları sayılabilecek bu yaşam tarzı hem iki toplumun bir arada yaşadığı köylerde hem de şehirlerde yerleşmiştir. Bir başka deyişle Kıbrıs, fiilen taksim edilmiş ama fiili federasyonlar bölgesel bir nitelik kazanmamıştır.

Adada, 1971'de Grivas'ın gizlice gelişine kadar genel bir ateşkes havası olmuş, EOKA'nın cunta destekli lideri saklandığı yerden bu kez EOKA-B'yi kurmuş ve ilk hedefi olarak da Türkleri değil, bağımsızlık ve bağlantısızlık yanlısı, demokratik bir ülkeyi yönetmekten memnun olan ve enosis fikrinden vazgeçen Makarios'u seçmiştir

Cunta, Başpiskoposun sorunu çözmeye niyetli olmamasından SSCB ve Çin ile yakınlaşmasından kendi rejimi adına korkmuştur. Papadopoulos, Makarios'a karşı Milli Muhafız Ordusu'nu kışkırtmaya başlamıştır. Bu, genelde hatalı bir stratejinin ilk adımı olmuştur. Grivas'ın adada sadece güçle kazanılacak bir enosis peşinde olduğu bilinmektedir ve Türkiye'nin kendisinin ve soydaşlarının çıkarlarını korumak için fazla hareket alternatifi kalmamaktadır. Öte yandan, Makarios'u hafife almak da yanlış bir tutumdur, çünkü Kıbrıs Rumları Başpiskoposu bir lider olarak benimsemiştir. Cunta, yanlış stratejisinden dönmek için bir fırsat da yakalamıştır: Grivas, Ocak 1974'te kalpten ölmüştür. Ancak, o arada Atina cuntası kendi içinde karışmıştır. General Dimitrios Ioannides, Papadopoulos'a karşı bir iç darbeye yönetimi eline geçirirken, Makarios'un hala yerinde kalmasını da bir neden olarak görmüştür. Grivas ölünce, yerine Sampson geçirilmiştir.¹⁶¹

15 Temmuz 1974 sabahı ise dünya ajansları önemli bir haber geçmişler, uzun süredir beklenen olay gerçekleşmiş; Makarios Yunan cuntasının Kıbrıs'taki subayları tarafından devrilmiştir. Bu haber Ankara'da hiç de sürpriz bir şekilde karşılanmamıştır. Çünkü uzun süredir gelişmeler yakından izlenmektedir. Eski bir EOKA'cı olan Nikos Sampson Başkanlığında "Kıbrıs Elen Cumhuriyeti ilan edilmiştir."¹⁶² Ecevit, 1960 Zürih ve Londra Anlaşmalarının garanti şartını birlikte harekete geçirmek için önce

¹⁶¹ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:452-454

¹⁶² Erol Mütercimler, Satılık Ada Kıbrıs-Barış Harekatı'nın Bilinmeyen Öyküsü, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, Kasım 2003,s: 187

Atina'ya sonra Londra'ya uçmuş ama bir sonuca varamamıştır. Bunun üzerine, garantörlük hakkını ileri sürerek, Türkiye 20 Temmuz sabahı tek başına adaya asker çıkarmış; 22 Temmuz 1974'te BM'in çağrısına uyularak, Kıbrıs'ta ateşkes kabul edilmiştir.

Şekil 2.8 Kıbrıs Barış Harekatı

23-24 Temmuz 1974 tarihinde Nikos Sampson istifa etmiş, Yunanistan'da da cunta hükümetinin yerine Karamanlis hükümeti başa geçmiştir. 25-30 Temmuz 1974'de Cenevre'de, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan temsilcilerinin bir araya gelmelerini ardından "Cenevre Deklarasyonu" yayınlanmıştır. 8 Ağustos 1974 tarihinde Rum tarafının ateşkese uymaması nedeniyle ikinci Cenevre Konferansı toplanmış, 14 Ağustos 1974'te ise Türk tarafının coğrafi esasa dayalı federasyon tezlerini Yunanistan'ın reddetmesi üzerine, aynı gün İkinci Barış Harekatı başlamıştır. Harekat, BM'in ateşkes çağrısı üzerine 16 Ağustos'ta son bulmuştur. ¹⁶³Türkiye ikinci hareket sonrasında adanın yüzde 37'sini kontrol altına almıştır. Müdahaleden sonra 120 bin kadar Rum Güney'e, Güney'deki Türkler de kuzeye göç etmiştir.

Şekil 2.9 Harekat Sonrası Kıbrıs'ta oluşan Sınır

¹⁶³ Vatan, Tarihte Kıbrıs, 12.03.2003,

Kıbrıs'a Türk müdahalesi, ilk etkisini Yunanistan'da göstermiş, 23-24 Temmuz'da 7 yıllık cunta devrilmiş ve sorumlu subaylar tutuklanmıştır. Yeni hükümet, Batının Türkiye'yi önleyememesini protesto için 14-15 Ağustos'ta NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştır. Ağustos'taki ikinci operasyondan sonra varılan ateşkesten itibaren, Türkiye adada iki bölge-iki toplumlu bir federatif sistemin oluşması tezini ileri sürmüştü; ancak, BM ve diğer uluslararası kurumlar, Türkiye'nin hareketini saldırganlık ve işgal olarak niteledikleri için, Ankara sesini fazla duyuramamıştır.

Kuzey'de, 1975 Şubat'ında tek taraflı olarak, Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edilmiştir. KTFD'ni Türkiye dışında sadece Bangladeş tanıdığını ilan etmiş fakat o da Bağlantısızlar Grubu'nun politikası ve batı ülkelerinin baskıcı sonucu, 24 saat içinde tanımasını geri çekmiştir.

Türkiye'nin 1974 hareketi ile gerçekleştirdiği fiili durum, aslında 1950'lerden beri sadece Türkiye değil, ABD ve İngiltere tarafından da açıkça olmasa da benimsenen bir "taksim"dır. Ecevit hükümeti, 10 yıl kadar önce Acheson'un İnönü koalisyonuna önerdiği çözümü uygulamaya koymuştur. Sadece, adanın öngörülenden çok daha geniş bir bölümü Türk kontrolüne girmiştir.

Müdahale, bir açıdan büyük bir sürpriz de değildir. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Hartman, Türk çıkarmasının hemen ertesinde, 19 Ağustos'ta Kongre Dış ilişkiler Komitesi'ne bilgi verirken, Türklerin Johnson mektubu ve Cyrus Vance'ın ziyaretinden sonra, bir daha böyle bir olayı kabul etmeyeceğini ilan ettiklerini belirtmiştir. Amerika ve sürgündeki Yunan politikacılar arasında cuntadan duyulan nefret o derece yoğundur ki, Türk müdahalesi başlangıçta neredeyse olumlu karşılanmıştır. Ancak Türkiye, ikinci hareketle kontrol alanını genişletince, ABD ve Yunanistan'ın yeni demokratik hükümeti tepki göstermiş ve Türkiye'yi işgalcilikle suçlamıştır. Bu arada, Washington, 14 Ağustos'ta Türk ve Yunan hükümetlerine geleneksel uyarısını da yapmış, aralarında bir savaşa tutuşurlarsa askeri malzeme sağlamayacağını bildirmiştir. Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar ise, Washington'u suçlamış ve Türkiye'ye yardımı kesmemesini eleştirmiştir.

2.7.3.7. ABD'nin Tepkisi: Ambargo

Kronolojik olarak, Türkiye ile ABD arasındaki Kıbrıs'a bağlı olaylar şöyle bir seyir izlemiştir: BM Güvenlik Konseyi, 16 Ağustos 1974'te, yani Yunanistan'ın NATO askeri kanadından çekilmesinden bir gün sonra yaptığı toplantıda Türkiye'yi "işgalci" olarak nitelermiş, yabancı askerlerin adadan çekilmesini istemiş; 1 Kasım'da da, BM Genel Kurulu, yabancı kuvvetlerin çekilmesini, mültecilerin evlerine dönmelerini ve barış görüşmelerinin eşit koşullarda başlamasını talep etmiştir. Türkiye ise, kuvvetlerinin ancak adada barış düzeni kurulunca ve Kıbrıs Türklerinin güvenliği sağlanınca çekileceğini bildirmiştir.

ABD Kongresi de tepkisini göstermiş, 5 Şubat 1975'te Türkiye'ye Kıbrıs'a müdahalesini ve askerini geri çekmemesini gerekçe göstererek, silah ambargosu uygulama kararı almıştır. Kıbrıs olaylarında, ABD'nin Türkiye'ye karşı uyguladığı en sert tedbir olan ambargonun kongreden geçmesinde Yunan lobisi etkili olmuştur.¹⁶⁴ ABD'deki bu kararın savunucuları, Türkiye'nin Kıbrıs hareketinde Amerikan silahlarını ve askeri teçhizatını kullandığını, bu durumda silahların satışını sağlayan iki ülke arasındaki anlaşmanın hükümlerine aykırı olduğunu ve Amerikan hukukunu ihlal ettiğini öne sürmüşlerdir.¹⁶⁵ Başkan Gerald Ford, yasayı önce iki kez veto etmiş ancak sonra kongre ile uzlaşmak zorunda kalmıştır. Yönetim, elindeki siyasal olanakları kullanarak, ambargo uygulamasını yumuşak tutmaya çalışmıştır. Bu arada Dışişleri Bakanı Kissinger'ın kongreye yaklaşımı, realist dış politika anlayışı bakımından güzel bir örnek oluşturmaktadır: Kissinger'a göre, Kongre'nin dış olaylara günlük ya da haftalık detaylar düzeyinde ilgi göstermesi, amaca yönelik ve bütünsel bir nitelik taşıması gereken ülke politikasını bazı ilkelere göre ayarlamaya çalışarak, olumsuz gelişmelere yol açmıştır. Ona göre, ambargo zaten etkisiz kalacak ve istenmeyen gelişmeleri engellemeye yeterli olmayacaktır. Ambargoyu ilk telaffuz eden Kissinger'dir; ancak, daha müdahale sürerken

¹⁶⁴ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:455-457

¹⁶⁵ T. A. Coulombis, The United States, Greece and Turkey: The Trouble Triangle, New York, 1983, s:104

hem Türkiye hem de Yunanistan'a karşı uygulanmasını istemiştir. Kissinger, daha sonra ambargonun kaldırılması için canla başla çalışmış, Başkan Ford'u da bu yönde etkilemiştir. Akademik dünyadan gelen ve Realist politika teorisinin öncülerinden olan Kissinger'a göre, "devlet", dış politikanın yürütücüsüdür. Bakan olduğunda, kongrenin işlerine karışmasından şiddetle rahatsız olmuştur. Ambargoya karşı çıkışında da, Türkiye'ye verdiği önem kadar, kendi faaliyet alanını dış etkilerden koruma arzusunun yattığı söylenebilir. Ambargo 5 Şubat itibarı ile uygulanmaya başladığında Ford-Kissinger ikilisi, kararın değişmesi veya en azından Türkiye'yi çok da olumsuz etkilememesi için girişimlerini sürdürmüşlerdir.

Ambargoya, Türkiye ilk yanıtını, Kıbrıs'ta yarattığı statükoyu önerdiği iki bölge, iki toplumlu federal çözüm doğrultusunda meşrulaştıracağı ve zorlayacağı umudu ile, 13 Şubat'ta Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurdurarak vermiş, bir hafta sonra Rauf Denktaş KTFD'nin başkanı seçilmiştir. BM Güvenlik Konseyi (367/1975), KTFD'ni büyük bir tepki göstermeden ancak "teessürle" karşılamıştır. Federe devletin adada nihai çözüme bir zarar vermemesinin sağlanması da karara eklenmiştir. Genel Kurul, KTFD'nin varlığını reddetmiş, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünü tekrar vurgulamış, yabancı birliklerin çekilmesini yine talep etmiş ve tarafları nihai çözüm bulma yollarını olumsuz etkileyecek davranışlarda bulunmaktan kaçınmaya çağırmıştır. Türk ve Rum tarafları Nisan'dan itibaren Viyana'da 5 ay süren ve sonuç alınamayan görüşmelere başlamıştır. Bu arada, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları da, 17 Mayıs'ta Roma'da buluşarak Kıbrıs ve kıta sahanlığı konusunu görüşmüştür. Aynı ay sonunda da, Demirel ve cunta döneminde sürgünde olan, askeri yönetim devrilince ülkesine dönerek göreve gelen ve ilk seçimleri kazanan Yunan Başbakanı Konstantinos Karamanlis, Brüksel'de NATO toplantısında bir görüşme yapmışlardır.

Türk-Yunan ilişkilerinde Kıbrıs'a müdahaleden önce başlayan kıta sahanlığı çekişmesinin gerilimi de artmıştır. Atina, bu konuda haklılığına gerekçe yapabileceğini umarak, FIR hatları yetki dağılımını da sorunlar arasına katmıştır. Türkiye, Yunanistan'ın kıta sahanlığından hava trafik kontrolüne kadar her fırsatta sorun yaratmasından ve adalarda askeri

hazırlıklarından rahatsız olarak, 20 Temmuz 1975'te, yani, Kıbrıs'tan tam bir yıl sonra, Ege'de NATO kapsamı dışında bıraktığı 4. Orduyu kurmuştur.¹⁶⁶

1975 silah ambargosu, Türkiye'nin Amerika imajına verdiği zarar açısından 1960'ların Johnson mektubundan bile daha yıkıcı olmuştur.¹⁶⁷ Bu karar Amerika karşıtı tutumları önemli ölçüde kuvvetlendirmiştir. Bu ikinci olay, Soğuk Savaş'ın başlarında ABD'nin Türkiye'yi desteklemesi ve Türkiye'nin NATO'ya girişi ile kurulan yakın ilişkiyi neredeyse bitirecek konuma gelmiştir.¹⁶⁸ Bu olaydan sonra Türkiye 1969 tarihli ikili anlaşmaya son vererek ABD üslerini kapatacağını ve NATO çerçevesinde bırakılan İncirlik dışındakilerin çalışmalarına izin vermeyeceğini bildirmiş; en geç 25 Temmuz'a kadar süre vermiştir. Ambargo, verilen süre içinde kaldırılmayınca, Demirel'in Milliyetçi Cephe koalisyon hükümeti, kararı üslerle ilgili tedbiri işleme koymuş, üsler kapatılmamış, ancak faaliyeti durdurulmuş ve Türk Silahlı Kuvvetleri denetimine geçmiştir.

Karar, ABD'de, pratik Realist siyaset teorilerine katkıda bulunmuş, 1970'lerin detant havasından da etkilenilerek, Türkiye'deki üslerin ne derece yararlı ve gerekli olduğu tartışmaya açılmıştır. Yeni teknoloji, mobil strateji ve yumuşak siyasal ortam, üslerin öneminin kalmadığı görüşlerinin ileri sürülmesine neden olmuş, ancak ABD stratejistleri Türkiye'nin bizatihi konumuyla da üslerin SSCB toprağına yakınlığı ile de öneminin sürdüğünü savunmuştur.

Bu arada. Ağustos basında, Denktaş ve Makarios, Kuzey Kıbrıs'ta kalan 120 bin Rum ile Güney'deki 90 bin Türk'ün mübadelesi konusunda anlaşıklarını açıklamıştır. Bu anlaşma insani yönden olumlu bir gelişme olmuş, hatta tarafların görüşerek sorunları çözebileceğinin göstergesi gibi de sözü edilmiş ve fakat, gerçekte adadaki bölünmüşlüğü simgelemiştir.

¹⁶⁶ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:455-457

¹⁶⁷ Cengiz Çandar, "Türk Silahlı Kuvvetlerine Göre Amerika", Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası, Editör: Morton Abramowitz, Çeviri: Faruk Çakır-Nasuh Uslu, Liberte Yayınları, Ankara, Ekim 2001, s:194

¹⁶⁸ Morton Abramowitz, Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası, Çeviri: Faruk Çakır, Liberte, Ekim 2001, s:21

Yıl boyunca süren Kıbrıs ile ilgili görüşme ve toplantılar önce 1976'ya; sonra da gelecek yıllara doğru sarkmıştır. Türk-Yunan ilişkileri açısından da, 1974'ten bugüne kadar var olan çizgi, karşılıklı güvensizliğin sürmesi, Türkiye'nin değişik çağrılarına rağmen, Atina'nın ikili görüşmelere yanaşmaması ve uluslararası ortamlarda Türkiye aleyhine siyasetini sürdürerek Kıbrıs konusunu enternasyonalize etme tutumunu koruması doğrultusundadır. Türkiye, Bonn ve Washington'un mali yardım vaadi üzerine 1980-1983 askeri rejim döneminde, darbe sonrasının ilk önemli uluslararası politika icraatı olarak Amerika'nın da etkisiyle hatalı bir politika izlemiş ve Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşünü somut bir karşı taviz almaksızın onaylamıştır. Askeri rejimin son önemli dış politika icraatı da, 1983'ün 15 Kasım'ında, KTFD'nin kendisini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olarak ilanını açık desteği ile sağlamasıdır. KKTC de KTFD'nin akıbetine uğramış, Türkiye'den başka kimse tanımadığı gibi, BM Güvenlik Konseyi, AET, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ve İngiliz Commonwealth hükümet başkanları bu ilanı reddetmiş, bütün ülkeleri de KKTC'yi tanımayı reddetmeğe çağırmışlardır.

Kıbrıs ve Türk Yunan sorunlarının kısa sürede bir uzlaşmaya varmaması, Türk-Amerikan ilişkilerindeki gerginliğin giderek azalması ve bir yandan ambargonun kalkması, bir yandan da üslerin yeniden faaliyete başlaması ile sonuçlanmıştır. Bir ölçüde, Türk-ABD ilişkileri, Kıbrıs-Yunan basınının ipoteğinden sıyrılmıştır. Bunun pratik nedenini, ABD Ankara Büyükelçisi Robert Strausz-Hupe, emekli olduktan sonra verdiği bir demeçte açıklamıştır: "Uluslararası ilişkilerde bazı sorunlar hiç çözülmez ama onunla birlikte yaşamayı öğrenirsiniz. Kıbrıs da öyledir ilişkinizi öyle ayarlarsınız ki, bu sorun ilişkinin tümünü tehdit etmez... son 8 yılda ilişkide olduğumuz konular arttı. Tansiyon zaman zaman yükselmiş olabilir ama gayet açıklıkla ifade etmek isterim ki, hiçbir konu bizim sizinle olan temel ilişkimizi gölgeleyemez."

Türk-ABD ilişkilerinde ambargonun ABD açısından da hangi pragmatik ve pratik stratejiye hizmet ettiğini anlamak güçtür. Daha önce de değinildiği gibi, Türk müdahalesi, Kıbrıs'ta Batılılarca üzerinde en çok durulan ve en

makul görülen çözümlerden biri olan taksim'i fiilen gerçekleştirmiştir. Kaldı ki, Ankara müdahale ertesinde taksimi savunmamış; bunun (Kıbrıs Rumları razı bile olsa) Yunanistan'ı Türkiye'nin güneyine erişebileceği bir tehdit menzili içine yerleştirmek anlamına geleceğini vurgulamıştır. Türkiye için önde gelen çözüm, Türk haklarının rahatça korunabileceği, iki bölgeli iki toplumlu federatif ve bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyetidir. Her durumda, müdahale ve Türkiye'nin tezleri Batının ve ABD'nin genel çıkarları çerçevesi dışında sayabilecekleri bir amaç içermemektedir. Kıbrıs müdahalesiyle ilgili en çok tartışılan konu, Türklerin kazandıkları alanın genişliğidir. Ancak, Ankara'da, baştan beri bu konuda hiç katı olmamış, sadece Türklerin güvenliği ve ekonomik gelişmesi için yeterli bir toprağın federasyonun Türk kanadına ait olması gerektiğini savunmuştur.¹⁶⁹

Kıbrıs meselesinin Türkiye açısından önemi temelde iki ana eksenle ele alınabilir. Bunlardan birincisi Türkiye'nin tarihi sorumluluklarının bir sonucu olarak oradaki Müslüman Türk toplumunun güvenliğini sağlamaya yönelik beşeri nitelikli eksenidir. Kıbrıs meselesinin ikinci önemli eksenini ise bu adanın coğrafi konumunun jeostratejik açıdan taşıdığı önemdir. Bu eksen oradaki insan unsurundan bağımsız olarak bizzat hayati öneme sahiptir.¹⁷⁰

Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesinde haklılığını ve ambargonun da yanlış bir politika olduğunu ABD içinde de savunan yetkili uzmanlar vardır. Emekli komutanlardan Gen. Lyman L. Lemnitzer (1978: 28-33), American Foreign Policy Institute dergisinde, Türkiye'nin hakkı ve görevi doğrultusunda Kıbrıs'a çıktığını ve Kıbrıs Türklerini savunduğunu yazmış; ayrıca, Rumların da adada yasa dışı askeri bir diktatörlük kurma girişiminde bulunurken, ABD silahlarını kullanmış olduklarını vurgulamıştır. Ama, onlara bir ambargo uygulanmamıştır. Amerikan silahlarının savunma dışı amaçlarla kullanıldığı örnekleri çoğaltmak mümkündür: İsrail Güney Lübnan'ı böyle işgal etmiştir.

Wohlstetter 1956 Süveyş Krizi'nde İngiltere ve Fransızların NATO silahları kullandığını, hatta Almanya'nın 1973 Ekim'indeki Yom Kippur

¹⁶⁹ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s: 458-462

¹⁷⁰ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:179

Savaşı'nda, NATO silahlarıyla Amerika'nın bir hava köprüsü kurmasını eleştirdiğini hatırlatmıştır. Wohlstetter, ambargonun ABD'nin Körfez çıkarlarını askeri ve politik bakımdan zayıflatması dolayısıyla zedelediği kanısındadır. Temsilciler Meclisi Dış ilişkiler Komitesi 1983 Kasım'ındaki birleşiminde Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Özel Koordinatörü Richard Haass'a yöneltilen bir soruda, Türkiye'ye verilen silahların Kıbrıs'a gidip gitmediği öğrenilmek istenmiş, Haass, 1978'de ambargonun kalkmasından sonra böyle bir olaya rastlanmadığını bildirmiştir.

Sonuçta, ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargonun, Gramsci'nin kurgusu ile fikirler, kurumlar ve iktidar arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan bir iç politika edimi olarak açıklanabileceği görülmektedir. Ambargo, sadece Yunanlı Amerikalıları yatıştırmaya değil, ABD dış siyasetinde, Nixon ve İrangate sonrası dönemde moral değerlerin yükselişi doğrultusunda uygulamalara bir sivil toplum müdahalesi niteliğindedir. Vietnam ve özellikle İrangate'den sonra, 1950 ve 1960'ların "Neorealizmi", dış politikada "Yeni Ahlakçılık" (neomoralism) akımının eleştirilerine uğramıştır. Bu akım, Amerikan değerleri ile Amerikan kurumlarının işleyişi arasındaki çelişkiyi göz önüne sermiş, dış yardımı insan hakları koşuluyla ilişkilendiren yasama girişimleri ile de politikaya yansımıştır. Carter'ın seçim başarısında da, Ford'un "dış politikada ahlaki ilkelerin yeri yoktur" görüşüne getirdiği eleştiri rol oynamış; seçildikten sonra realizme sert bir dönüş yapmışsa da, kampanyasında Amerikan diplomasisinde Amerikan değerlerini yüceltme vaadinde bulunmuştur. Realist kuramın mimarlarından Hans Morgenthau 1974'te New York Times'daki bir makalesinde Amerika'yı "baskıcılığın dostu" olarak nitelmiş, II. Dünya Savaşı'ndan beri tutarlı bir şekilde devrim ve radikal reforma karşı faşizmin ve muhafazakar baskıcılığın yanında yer aldığını belirtmiştir. Devlet de, sonuçta sivil toplumdan kopuk bir örgüt değildir, ve gerek kongre, gerek yönetim, bu direktme karşısında ambargo uygulamaya zorlanmıştır. Burada yine, Amerikan politik sisteminin genel kapsayıcı ideolojisi, siyaset oluşturmada etkisini göstermiştir. Bir başka deyişle, Amerikan politik sistemi, ambargoyu bütünüyle, yönetici sınıfın hegemonik çıkarlarına aykırı görmediği ve dış politikasında o sıralar güçlenen "ahlakçılık" eğilimine/ideolojisine de uyduğu için koymuştur.

Amerika'nın realist politikası açısından bakınca da, yönetimin ambargo veya herhangi bir "ceza" ile Türkiye'nin hareketini kontrol etmeye çalışması doğal görünmektedir. Bu, hem Yunanistan'ı bir ölçüde yatıştırmak; hem de Türkiye'ye hegemonik sistem içinde çizgi dışına taşan ve sistemi zorlayan eylemlerden kaçınması gerektiğini vurgulamak için gereklidir. Washington, Türkiye ile ilişkilerinde temel gerekçe olan SSCB'ye karşı ortak güvenlik ilkesine ve siyasetine açıkça aykırı olarak müttefikine "ortak çıkar" söylemi çerçevesinde, dolaylı olarak kendisini de zayıflatacak bir tedbir uygulayabilmiş ise, bu, Amerika'nın gerçek çıkarının söylemdeki ortaklıkla büyük hisseyi ve davranış kurallarını koyacak hegemonik gücü elinde tutmasında olduğunu göstermektedir.¹⁷¹

2.7.4 Körfez Krizi

2.7.4.1. Türkiye'nin Batı ile Bütünleşme Arayışı

Türkiye'nin Körfez Krizi'nde, Kore'den 40 yıl sonra, Batı ile başka bir tür bütünleşme aradığını sezmek mümkündür. Kore Savaşı'na katılmanın sonucunda elde edilen NATO üyeliği ile başlayan Batı ile entegrasyon, 1980'lere gelindiğinde, ekonomik boyutu eksik bir ilişki halini almıştır. Türkiye, genel olarak 1970'lerin sonuna kadar, dünya ticaretinde tarımsal ihracat maddeleri ile yer almış; 1980'den sonra, uluslararası ekonomik ilişkilerinde ilerleme kaydetmiştir¹⁷². Özal'ın Körfez Krizi'nde izlediği, ABD ve Batı ile sıkı bağlantı politikası, güvenlik boyutu yerleşmiş olan bu entegrasyonun ekonomik yönünü de geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Ayrıca, Özal'ın genel olarak Körfez Krizi'nde izlediği siyaseti ve sonuçlarını kritik ederken kullanılan "bir koyup üç almak" şeklinde ifade edilen beklentileri arasında, Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyinde bulunan petrol bölgelerinin denetimini ele geçirmek ve bu oldu bittiyi Batılı ülkelere kabul ettirmesinin bulunduğu da iddia edilmektedir.¹⁷³ Turgut Özal, TRT-1'de Uğur Dündar'ın sunduğu "Hodri Meydan" isimli programda Türkiye'nin bu

¹⁷¹ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s: 452-462

¹⁷² Erik Jan Zürcher, a.g.e., s:425-430

¹⁷³ Turan Yavuz, ABD'nin Kürt Kartı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993, s:126

bölgede 400 sene bulunduğunu ve eğer Türkiye'nin tek başına karar verme imkanının olması halinde Körfez Bölgesi'ne asker gönderebileceğini söylemiştir. Bunun, mücadeleyi temelinde öğrenmek için faydalı olacağını belirtmiş, Irak'ın haksız yere İran ile sekiz sene savaşması ve ardından Kuveyt'e saldırmasının fırsat bulduğunda, özellikle su meselesi sebebiyle Türkiye'ye de saldırabileceğin göstergesi olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁴

Kore Savaşı ve Körfez Krizi arasındaki bir başka paralellik, her iki olayın da Türk dış politikasının geleneksel ve temkinli olan politik çizgisinden önemli sapmaları temsil etmesidir. Türkiye, 1950'de Atatürk döneminden beri sürdürülen, tarafsız, Batı yönelimli olmakla birlikte, SSCB ve Almanya'yı da kollayan iyi ilişkiler ağı politikasının, blok politikası ile değişmesini simgeleyen aktif bir adım atmıştır. Özal da, Körfez Krizi sırasında, Genelkurmay Başkanı'nın istifası ile sonuçlanacak sert bir çıkışında, "dış politikada pasif tutum alma devrinin kapandığını, artık koşullara göre belirlenen aktif bir tutum sergileneceğini; bunun, siyasal bir tercih olduğunu" belirtmiştir. Bu "aktif ve cesur" politika yönündeki siyasal tercih de, Türkiye'nin petrol bölgesinde gözü olduğu ima ve söylentilerini arttırmıştır.

Körfez Krizi'nde izlenen politika, Turgut Özal'ın şahsında, Türkiye'nin ABD Başkanı George Bush ve diğer Batılı liderlerce övgüyle anılmasını sağlamıştır.¹⁷⁵ Türkiye'nin daha sonra uğrayacağı büyük ekonomik zararın bilincinde olmasına karşın, Birleşmiş Milletler yaptırımları uyarınca Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapatması, büyük miktarda askeri birliğini Irak sınırına kaydırması ve İncirlik Hava üssünün koalisyon güçlerinin kullanımına açması, Batılı uzmanlarca "kilit rol" olarak değerlendirilmiştir.¹⁷⁶

2.7.4.2 Körfez'de Kriz ve I. Körfez Savaşı

İran Irak Savaşı'nın bittiği aylar ile Irak'ın 1990 Ağustosunda Kuveyt'i işgali arasındaki zaman diliminde ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk

¹⁷⁴ Hulki Cevizoğlu, Amerika'nın Körfez Savaşı, Ceviz Kabuğu Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 2003, s:62

¹⁷⁵ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s: 401-402

¹⁷⁶ Yaşar Onay, Soğuk Savaş Sonrası Düzenin Getirdiklerinin Türkiye Jeopolitiğine Yansıması ve Tehdit Farklılaşması, Jeopolitik Dergisi, Yaz 2002, Sayı:3, s:95

Savaş sona ermiş ve Sovyetler'in Körfez üzerindeki tehdidi ortadan kalkmıştır.¹⁷⁷ Fakat Irak İran'la savaşından sonra, bir taraftan savaşın zarar ve tahribatlarını giderirken, diğer taraftan da silahlı kuvvetlerini yeniden yapılandırıp güçlendirmeye ve en gelişmiş silahlarla donatmaya başlamıştır.¹⁷⁸ Irak Silahlı Kuvvetleri, 1990 yılının 2 Ağustos günü başlattıkları bir saldırı ile, Kuveyt'i tamamen işgal etmiş, ABD, olaya anında tepki göstermiş ve BM Güvenlik Konseyini acil toplantıya çağırmıştır. Bu kez, son günlerini yaşayan SSCB ile rakibi Amerika arasında ciddi bir anlaşmazlık çıkmamış; müdahale kararı bile, Sovyet muhalefeti olmadan alınmıştır. BM, 2 Ağustos 1990'dan, müdahaleye kadar 12 karar almıştır. Bunlardan en önemlileri, Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhaki ile uluslararası barışı bozduğuna, BM ilkelerini ihlal ettiği ve bu ülkeye abluka uygulamak suretiyle ambargo konulmasına ilişkin 661 sayılı (6Ağustos 1990) kararlar; 15 Ocak 1991 tarihine kadar Kuveyt'i kayıtsız şartsız tamamen terk etmezse askeri müdahale de dahil, her türlü çareye başvurulmasını öngören 19 Kasım 1990 tarihli 678 sayılı karardır. Son karar, katılan üye devletlere uluslararası çıkarlarını kollayacak bazı değerlendirme serbestlikleri tanımış; Türkiye'de bu olanaktan yararlanarak, koalisyon kuvvetlerine asker vermemiştir. Böylece, yine Kore'ye benzer biçimde, BM yaptırım çerçevesinde, ABD'nin Körfeze müdahalesi, meşru ve yasal bir nitelik kazanmıştır.

İşgal ile müdahale arasında geçen altı aylık süre içinde, sorunun diplomatik yoldan çözümlenmesi için girişimler, son ana kadar sürdürülmüştür. Ancak, bir yandan da, müttefik kamuoyunda savaşın psikolojik hazırlığı sürdürülmüştür. Irak birliklerinin insan hakları ihlalleri, yüzlerce kişiyi öldürmeleri, 6500 Batılı rehineyi bir müdahalede kalkan olarak kullanmak üzere elde tutmaları, Saddam'ın kişisel imajı, "megaloman"lığı, basın ve TV'lerde sürekli işlenmiş; Saddam'ın uzlaşmaz tutumu da, Başkan Bush'un dünyaya barış için elinden geleni yaptığı halde, savaşta başka çaresi kalmadığı mesajını vermesini kolaylaştırmıştır. BM, 15 Ocak'ta, Bağdat'a tanınan süreyi bir gün daha uzatmış; 17 Şubat 1991 günü, müttefik

¹⁷⁷ Shibley Telhami, *The Stakes, America And The Middle East*, Westview Press, Colorado, 2002, s:147-148

¹⁷⁸ Mustafa Taşar, "Körfez Savaşı ve Etkileri, Türkiye'nin Düşünce Gündemi"

birlikler hava ve deniz desteği ile Kuveyt'e asker indirmiş ve Irak'a saldırmıştır. Irak, Scud füzeleri ile karşılık vermeye çalışmış; bu arada İsrail'e de füze atmıştır. 26 Şubat'ta 100 saatlik çarpışmalar sonunda Kuveyt müttefik kontrolüne geçmiş; Saddam, ülkeden çekileceğini açıklamış; 28 Şubat'ta da Bush, savaşı bitirmiştir.

Çöl Fırtınası adı verilen ve dünya tarihine TV'den naklen yayınlanan ilk harp olarak geçen Körfez Savaşı'na ilişkin gariplikler burada bitmemektedir. En başta, göreceği tepkiyi bile bile, üstelik SSCB'ni ABD'ne karşı bir denge unsuru olarak kullanabilme olasılığının yok denecek kadar az olduğu bir uluslararası ortamda Saddam'ın Kuveyt'e saldırma cesaretini nasıl bulduğu hala tartışılmaktadır. Yanıtlanamayan ve spekülasyon konusu edilen bir başka nokta da, Saddam'ın Irak'ın başında kalmasıdır. Türkiye açısından, somut bir yarar sağlamayan Körfez politikasının uzantıları, Çekiç Güç, 36. paralelin kuzeyindeki Kürt bölgesi, uzun süre kapalı kalan petrol hattı¹⁷⁹ ki kimi kaynaklara göre Türkiye'nin bundan zararı 100-150 milyar doları bulmaktadır¹⁸⁰, ve son olarak ABD'nin Irak Savaşı ile bölgeye yerleşmesidir.

Bu dönemde Körfez Savaşı'nın yanı sıra Orta Asya'daki hareketlilik gerek ABD için gerekse Batı için Türkiye'nin stratejik önemini bir kere daha gözler önüne sermiştir.¹⁸¹

2.7.4.3 Türkiye'nin Körfez Krizindeki Siyaseti

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Irak'a ekonomik ambargo uygulanması yönündeki kararını ilk uygulayanlardan biri Türkiye olmuştur, Irak petrollerini Yumurtalık'a taşıyan petrol boru hattı kapatılmış, Türkiye'deki ABD üslerinin, müttefiklerin hava operasyonlarında kullanılmasına izin verilmiştir.¹⁸² Özal, sürekli olarak izlenen politikanın Türkiye'nin konumunu diğer ülkeler karşısında güçlendirdiğini ve dünya kamuoyundaki prestijini

¹⁷⁹ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s: 402-404

¹⁸⁰ W. Andrew Terrill, Strategic Effects of the Conflict With Iraq: The Middle East, North Africa, And Turkey, Strategic Studies Institute Press, Mart 2003, s:16

¹⁸¹ Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sayı:3, Eylül-Ekim-Kasım, 2003, s:114

¹⁸² "1923'ten Bugüne" T.C. Dışişleri Bakanlığı, İnternet sitesi

arttırdığını dile getirmiştir. Nitekim, başta Amerikan Başkanı Bush olmak üzere, Batılı liderler Türkiye'nin Körfez Krizi'ndeki tutumunu övmüşlerdir. Buna karşılık, iç siyasette büyük sorunlar yaşanmış; Milli Savunma Bakanı Sefa Giray' ve Dışişleri Bakanı Ali Bozer'in istifalarının ardından, Genelkurmay Başkanı Org. Necip Torumtay da görevinden ayrılmıştır. Her ne kadar bu istifalar farklı zamanlarda ve farklı sebeplerle olsa da, istifaların asıl sebebi Özal'ın Körfez politikasını tek başına tayin etmesi ve devlet erkanını bu konuda bilgilendirmemesi istifaların önemli sebeplerindendir.¹⁸³

Bu dönemde, Türkiye'de muhalefet partileri, Türkiye'nin savaşa katılmaması konusunda ısrar etmektedir. Özellikle Irak'ın, İran'la yaptığı savaşta gücünü gösteren donanımlı ordusu ve orta menzilli Scud füzeleri korku yaratmış; Irak'ın savaştan başarılı çıkma olasılığı ve bu durumda Türkiye'yi yeni bir hedef olarak karşısına alabileceği endişesi öne sürülmüştür. Oysa, savaş Irak ordusunun gücünün abartıldığını, savaştan galip gelme ihtimalinin bile olmadığını göstermiştir. Abartı, sadece Irak'ın gerekenden fazla yıkıma uğramasına yol açmıştır.¹⁸⁴

Türkiye'de Kriz Komitesi, genellikle Cumhurbaşkanı, Başbakan, Dışişleri Bakanı, MSB ve Genelkurmay Başkanı'ndan oluşmaktadır. Ancak Türkiye'de bu birimin, kriz ilerledikçe daha da daraldığı, sonuçta Cumhurbaşkanı'nın çok etkili olduğu gözlemlenmiştir.¹⁸⁵ Özal'ın Körfez Krizinde Türkiye'yi kendi düşünceleri istikametinde yönlendirmesini kolaylaştıran bir faktör de, muhalefetin, özellikle DYP lideri Süleyman Demirel ve SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'nün Özal'a karşı alternatif politika üretememeleridir.¹⁸⁶ Özal'ı harekete geçiren ise, Türkiye'nin ABD ve Batı ile ilişkilerinde geleneksel pazarlık anahtarı olan stratejik konumunun Sovyetler'in artık beklenen çöküşü karşısında değerini yitirmişken çıkan böyle bir fırsatı en iyi biçimde değerlendirmektir. Özal, ABD Dışişleri Bakanı

¹⁸³ Philip Robins, *Türkish Policy and The Gulf Crisis, Adventurist or Dynamic?*, (Turkish Foreign Policy), Ed: H. Dodd Clement, The Eothen Press, England, 1992, s:78

¹⁸⁴ Cemal Acar, *Soğuk Savaş Dönemi Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası*, As-tek Yayınları, Ankara, 1991, s: 223-233

¹⁸⁵ Faruk Sönmezoğlu, "Körfez Krizi ve Türkiye'de Karar Alma Süreci"

¹⁸⁶ F. Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çeviren: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995, s:280

James Baker ile görüşmesinde, krizin Türkiye'nin stratejik konumunun önemini bir kez daha vurguladığını kabul ettirmiş, ABD'den, uğrayacağı kaybının tazmini için söz almaya çalışmış; Baker da ABD adına bir yardım vaat etmiş ve Kuveyt hükümetinin ülkesini geri aldıktan sonra Türkiye'nin kaybını hafifleteceği sözünü vermiştir. Bunların karşılığında, Türkiye'deki üslerin operasyonda kullanılmasına imkan verilmiştir. Sol kesim, alternatif bir politika önermemekle birlikte, Türkiye'nin Krizden ve savaştan uzak durmasında ısrar ederken, Özal'ın yaklaşımını da ticari bulmuştur: Muhalefete göre Türkiye'nin resmi tavrı, bir ulusal çıkar anlayışına dayanmaktadır fakat, hesap da "akbaba" tarzı bir mantık üzerine kuruludur. ANAP'ın felsefesinden başka türüsü beklenmeyecek milli çıkar anlayışı, Türkiye'yi ABD'ne yardım karşılığında "AET'den üyelik, ABD'den ihracat kotası artırımı, Kuveyt'ten 3 milyar dolar isteyen bir çerçi pozisyonuna" sokmaktadır. İlginç bir nokta, Türkiye'de sol çevrelerin de, Torumtay'ı istifaya götürdüğü iddia edilen ılımlı ve olayın dışında kalmayı öngören edilgen politikaya yatkınlığıdır. Bir yandan Irak korkusu, bir yandan ABD ve Batı ile birlikte hareket edilmesi, aktif bir politika izleyen Özal'ın şiddetle eleştirilmesine yol açmış; buna karşılık, bütün dünyada nefret odağı bir saldırgan olarak görülen, Moskova'nın bile desteklemediği Saddam'ın yanında yer almanın veya dolaylı destek sağlayacak bir tutumsuzluğun Türkiye için ne derece yararlı bir siyaset olabileceği tartışılmamıştır. Özal'ın politikası, planlama ve icra hataları yüzünden, beklenen faydayı getirmediği gibi, zararlı sonuçlara da yol açmıştır. Ancak, ne olursa olsun Körfez Krizi sırasında, Türkiye bölgesel bir güç gibi davranmış ve yüzü dışa dönük aktif bir siyaset izlemiştir. Kıbrıs'tan sonra tekrar içe dönük ve edilgen bir diplomasiye yönelen Ankara, Özal'ın Körfez politikası ile birlikte, bölgeye ağırlığını koyma iddiasını da göstermiş, aynı etkinlik yanlısı tutum, başlangıçta Kafkasya ve Orta Asya ile ilişkilere de yansıtılmıştır.¹⁸⁷

Fakat, Özal'ın politikası, pragmatist beklentileri gerçekleştirmediği gibi, ekonomik ve politik yönden de istenen sonuçlara ulaşılamamıştır. Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nın kapatılması dolayısıyla uğranılan zararın yanı sıra, vaat

¹⁸⁷ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:405-406

edilen yardımlar gelmemiş; ilerleyen zaman diliminde Çekiç Güç bir sorun haline dönüşmüştür. Türkiye'nin zararı kısmen Suudi Arabistan, Almanya ve Japonya'dan gelen yardımla karşılanmış ama Özal'ın umduğu destek hiçbir zaman sağlanamamıştır.¹⁸⁸ Ayrıca Özal'ın izlediği siyaset, İncirlik Hava Üssü'nün operasyonda kullanılmasını bir NATO politikasına dönüştürmemiştir. Bu durumda, Türkiye'nin bir saldırı riski karşısında özellikle Avrupalı NATO müttefiklerinden bekleyebileceği desteği alamayacağı ve yalnız bırakılacağı anlamına gelmektedir.¹⁸⁹ Savaş sonrasında kapalı olan Yumurtalık Boru Hattı'nın açılması yönünde Ankara'nın Batı nezdindeki girişimleri, olumsuz karşılanmıştır. Hattın, ancak insani ve tıbbi ihtiyaç giderlerini karşılayacak bir üretimi karşılayacak ölçüde kısa süre ile çalıştırılmasına BM tarafından izin verilmiştir.

2.7.4.4. Krizin Bir Ek Sorunu: Kürt Göçmenler

Türkiye'nin Körfez Savaşı ile ilgili ciddi sorunlarından biri de, Saddam teröründen kaçan yarım milyon dolayındaki Kürt'ün göçüdür. Çekiç Güç, kuzeye akın eden ve "peşmerge" diye anılan Irak Kürtlerinin göçü ile ilgili olarak oluşturulmuştur. Çöl Fırtınası'ndan hemen sonra, Iraklı Kürtler arasında bağımsızlık, en azından özerklik yönünde bir iyimserlik havası yayılmıştır. Bush, Irak'ın içişleri yüzünden Amerikalı askerleri tehlikeye atmayacağını, bunun Irak halkının kendisinin çözmesi gereken bir sorun olduğunu söyleyince, Saddam, kalan birliklerini kuzeye doğru sürmüştür. Daha önce 60 bin Iraklı Kürt'e sınırlarını açan ama Batı tarafından yeterli desteği bulamayan ve yalnız bırakılan Türkiye, yeni bir göç dalgasını kabul etmek arzusunu göstermemiştir.¹⁹⁰ Yeni göç dalgasında 500 bin Mülteci Türkiye sınırına akın etmiştir¹⁹¹, göçün büyük bir kısmı Türk sınırına birkaç

¹⁸⁸ Erik Jan Zürcher, a.g.e., s:442

¹⁸⁹ Cemal Acar, Soğuk Savaş Dönemi Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası, As-tek Yayınları, Ankara, 1991, s:236

¹⁹⁰ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:408

¹⁹¹ Şebnem Udum, Turkey's Position in the Iraq Operation: Bridge or Barrier?

kilometre mesafede durdurulmuştur. Türkiye, bu olay dolayısıyla bile Batı tarafından fazlaca eleştirilmiştir.¹⁹²

Irak'ın Kuzey'inde meydana gelen otorite boşluğu, Türkiye'nin en önemli ulusal sorunu olan ve uluslararası ilişkilerinde de giderek ön plana çıkmaya başlayan ayrılıkçı Kürt terörü ve Doğu meselesine doğrudan yansıyan etkiler yaratmış, Kürt etnik ve milliyetçi grupları arasındaki rekabette PKK da rol oynamaya başlamıştır. Harekattan sonra Kürt terör eylemleri çoğalınca, Çekiç Güç, bazı kesimlerce "PKK'ya yardım etmek ve Türkiye'nin altını oymak" ile suçlanmıştır. Saddam'ın Irak'taki faaliyetine 1990'da izin verdiği PKK, giderek daha rahatsız edici eylemlerde bulunmaya başlamıştır. Ankara, 1992 Ekim'inde, iki ay sürecek bir harekat için Irak'ın Kuzeyine girmiştir. Türkiye'ye bu harekatta Iraklı Kürt gruplar da destek olmuştur (Bazı yorumcular bunun danişıklı bir dövüş olduğunu iddia etmişlerdir). Saddam'ın imajı ile birleştirilince, Kürtlerin bu desteği Türk operasyonunun Batı'da ciddi bir tepki almamasını da sağlamıştır. Buna karşılık, Türkiye'nin 1995'te Irak'ın Kuzeyi'nde yürüttüğü aynı tip harekata, Avrupa'dan tepki gelmiştir.

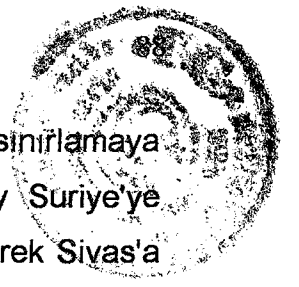
Türkiye'nin bölge politikası, öncelikte Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına dayanmaktadır. Türkiye'nin en büyük endişesi, 36. paralelin kuzeyinde bağımsız bir Kürt devleti kurulmasıdır.

Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi'nde bir Kürt devleti kurulmasına karşı çıkan politikasına İran ve Suriye'de katılıyor görünmektedirler. Üç ülkenin 23 Ağustos 1994'te dışişleri bakanı düzeyinde yaptıkları zirve toplantısı sonunda, bu nokta bir ortak görüş olarak dile gelmiştir. Taraflar, Batı'nın bu yönde bir tutum içinde olmasından endişe duymuşlardır. Zirveye katılanlar, özellikle de Türk Dışişleri Bakanı Mümtaz Soysal, 23 Temmuz'da Paris'te ABD, Büyük Britanya ve Fransa'nın katılımıyla yapılan Kürt Konferansı'na çağrılmamaktan duydukları memnuniyetsizliği de dile getirmiştir.

¹⁹² Erik Jan Zürcher, a.g.e., s:441

Türkiye, PKK sorununun çözümü için, Kürtler arasında da realist bir denge politikasına yönelmiş, 1991'den itibaren, Özal'ın ve dışişlerinin öncülüğü ile, PKK'dan ayrı olan Celal Talabani ve Molla Mustafa Barzani ile yakınlaşmış, hatta onlara diplomatik pasaport bile vermiştir. Ancak, Irak Kürtlerinin kendi aralarındaki çekişmeler sonunda, Kürdistan Demokrasi Partisi lideri Barzani ile Kürdistan Yurtsever Birliği lideri Celal Talabani arasındaki sürtüşmenin silahlı çatışmalara da sıçraması, Talabani'nin Abdullah Öcalan'a ve PKK'ya yaklaşması; Türkiye'nin lehine olabilecek dengenin değişmesine yol açmıştır. Bu arada, Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda Ankara ile hemfikir olan Suriye ve İran'ın PKK-Talabani ittifakını destekler bir tutum içine girmeleri de Türkiye'yi yalnız bırakmıştır: Üçlü zirveler, 1994 Ağustos'unda kesilmiştir. Barzani ve Talabani'nin Dublin'de uzlaşma arayışını kurumsallaştırmalarının ardından başlayan çatışmalar üzerine, İran'a bağlı Bedir Milisleri bölgeye girmiştir, İran'ın amacı bir yandan Saddam'ı devirmek; bir yandan da Irak'ta üslenen Tahran muhalifleriyle etkin mücadele edebilmek olarak düşünülmektedir. Suriye, PKK'dan desteğini çekme ve su konularını Türkiye'nin hoşuna gitmeyecek biçimde ilintili bir politika konusuna dönüştürme eğilimi sergilemiştir. Türkiye, su konusunda Suriye ile anlaşabilmek için Washington'dan destek istemiş; ABD baskısı ile aralarının düzeltileceği düşünülen Şam ile İsrail'in bu vesile ile Türkiye'ye ortak baskı yaptıkları söylentileri de yayılmıştır, İsrail bunu yalanlamış ve Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirme arzusunu belirtmiştir. Türkiye'nin su konusunda ABD'den beklediği destek, yeterince gelmemiştir: Washington Suriye katılmadan tam anlamıyla gerçekleştiremeyeceği bir Ortadoğu barışına çekebilmeyi umduğu Şam'ı kızdırmamak için, Dışişleri Bakanlığı Sözcü Vekili Giyn Davies'in ağzından, konunun iki ülke arasında çözümü gerektiğini söyleyerek, kenara çekilmiştir.

Dublin'de 1995'te yapılan Kürt zirvesi başlarken, PKK da Barzani kuvvetlerine saldırmıştır. Sonuçta, ortaya ilginç dengeler çıkmıştır: 1996 yılına girerken, Suriye ve Talabani, ittifak içindedir; ittifaka İran da destek vermektedir, İran ile ilişkilerinin iyi olduğunu söyleyen Barzani ise Türkiye ile işbirliğinde görünmektedir ve arkasına dolaylı olarak ABD'ni aldığı izlenimini yaratmaya çalışmıştır. Talabani, hem iktidarına fazla ortak etmemek, hem de

Türkiye'yi fazla kızdırmamak için bölgesinde PKK'yı bir ölçüde sınırlamaya ve denetlemeye uğraşmaktadır; PKK'da hareket bazını kuzey Suriye'ye kaydırmış ve Türkiye'ye saldırılarını Hatay'a taşımış; hatta, giderek Sivas'a ve Karadeniz Bölgesine de uzanmıştır. Hatay, PKK'nın yeni coğrafi konumu açısından pratik bir hedef sayılabilirse de, Türkiye ve Suriye arasındaki ciddi bir potansiyel sorun olduğu da düşünülürse, terörün ötesinde politik bir hedef olarak da görülebilmektedir.

Türkiye'nin tezine göre Irak'ın toprak bütünlüğü korunmalıdır ve Irak'takiler de Irak vatandaşıdır. Bölgedekilerle ilişki "zarureti", 36. paralelin kuzeyinde otorite boşluğu olması ve muhatap bulunamamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye, Kürt grupları da ortak bir bağımsızlık mücadelesine girecek bütünlüğü sağlayamayacakları şekilde yönlendirme çabasıdır, İran'ın, Bedir Milislerini Irak'a sokması ile sonuçlanan Talabani ve Barzani'yi yakınlaştırma girişimi de Ankara'yı bu yüzden rahatsız etmiştir. Bir yandan da, Elekdağ'ın (1995) öngörüsü doğrultusunda, Türkmenlere verilen destek arttırılmıştır.¹⁹³

2.7.4.5.Çekiç güç

2.7.4.5.1.Çekiç Güç'ün Yapısı ve İşlevi

1991 yılının Nisan ayının ortalarından itibaren ABD yönetimi Irak politikasında değişikliğe giderek, Irak'ın içişlerine müdahale etmeme politikasını değiştirmeye başlamıştır. Koalisyon kuvvetleri Temmuz 1991'de askeri güçlerini Irak'ın Kuzeyi'nden çekmişler, Türkiye'de konuşlandırılacak az sayıdaki acil tepki gücü ile Kürtleri Saddam'ın olası saldırılarına karşı korumak istediklerini açıklamışlardır. Bu çerçevede Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararı ile oluşturulan Huzur operasyonunun yerini Çekiç Güç almıştır.¹⁹⁴ Çekiç Güç başlangıçta, hava ve kara unsurlarını içeren, 10'dan fazla müttefik ülkenin iştirak ettiği, yaklaşık 22 bin kişilik bir güçten, 1991 sonundan itibaren kara birliklerinin çekilmesi ve katılımcı ülke sayısının azalması sonucu, Irak

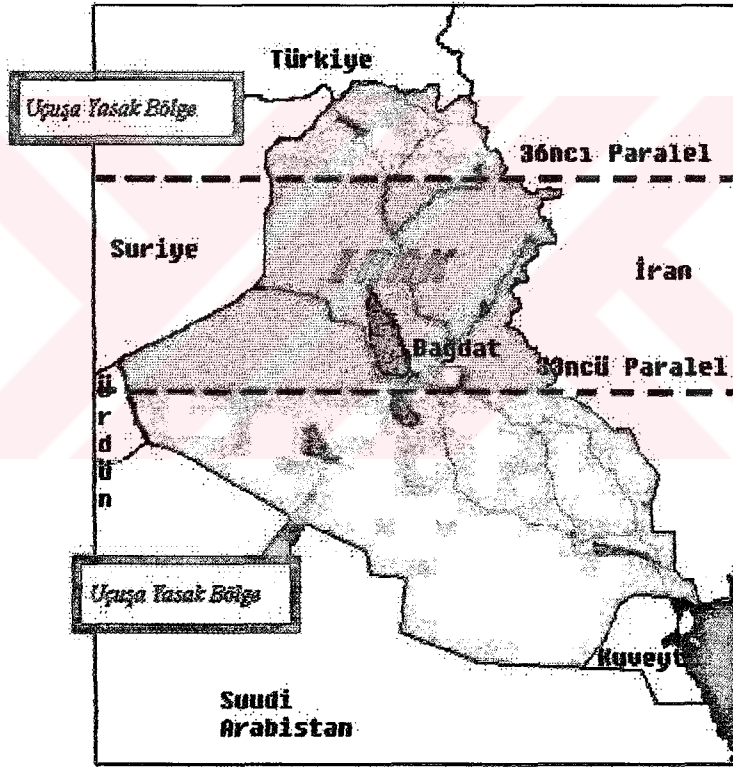
¹⁹³ Burcu Bostanoğlu, a.g.e., s:408-414

¹⁹⁴ Tayyar Arı, 2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi, Alfa Basın Yayım Dağıtım Ltd. S. İstanbul, 1999, s:262

Savaşı öncesi 50 civarında hava aracı, 1500 civarı personelden oluşan bir güce dönüşmüştür. Katılımcı ülke sayısı da ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye olmak üzere dörde düşmüştür.

Çekiç Güç'ün faaliyetlerinin tabi olacağı esas ve usulleri içeren, uluslar arası hukuka uygun olarak ortaya çıkarılmış, katılımcıları bağlayıcı bir belgenin mevcut olmadığı bilinmektedir.

Çekiç Güç, Irak'ın Kuzeyi'ndeki Kürtleri Saddam'ın zulmünden korumak maksadıyla oluşturulmuştur. Bu maksatla Irak'ın güneyinde ve kuzeyinde uçuşa yasak bölgeler oluşturulmuştur. Kuzeyde 36ncı paralelin kuzeyi, güneyde ise 33ncü paralelin güneyi müttefiklerin denetimindedir(Şekil 2.10).

Şekil 2.10 Irak'ta Uçuşa Yasak Bölgeler

Çekiç Güç'ün Türkiye'de konuşlanma gerekçeleri şu şekilde sıralanmıştır:

- 1-Ortadoğu'da barış ve istikrarı yeniden tesis etmek,
- 2-BM Güvenlik Konseyi'nin 678 sayılı kararını desteklemek,

3-Ülkemizin muhtemel tehlikelere karşı güvenliğinin idame ettirilmesini sağlamak,

4-Körfez Krizi süresince ve sonrasında hasıl olabilecek gelişmeler istikametinde Türkiye'nin yüksek menfaatlerini etkili bir şekilde korumak ve kollamak,

5-Hadiselerin seyrine göre ileride telafisi güç bir durumla karşılaşmamaya yönelik süratli ve dinamik bir politika izlenmesine yardımcı olmak,

6-Toplu göç hareketinin tekrarına müncer olacak gelişmeleri, Irak'ın toprak bütünlüğünü mutlaka koruyarak, caydırmak, gerekirse bu gelişmelere mani olmak,

7-Irak'ın Kuzeyi'nde sağlanmış bulunan nispi sükunetin ve bölge halkının insani ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için BM'ye bağlı kuruluşlarca yürütülen faaliyetlerin güvenlik içinde devamını sağlamak.

Çekiç Güç'ün Türkiye'deki konuşlanmasına ve faaliyette bulunmasına, yukarıda belirtilen gerekçelerle müsaade edilmiştir. Ama Çekiç Güç'ün faaliyetlerinin belirtilen bu amaçların dışına çıktığı anlaşılmaktadır.¹⁹⁵

1991 Nisanından itibaren Türkiye'ye yönelik PKK eylemlerinin en üst seviyeye çıktığı görülmektedir. PKK'nın faaliyetlerinin arttığı özellikle 1993-1996 seneleri arasında, Irak'ın kuzeyinde Çekiç Güç'ün PKK'lı teröristlere yardım ettiği konusunda bir çok görüş ileri sürülmüştür. Baskın Oral'ın kitabında Çekiç Güç vasıtasıyla Amerikalı ve İngilizler'in PKK'nın faaliyetlerine göz yummaları sebebiyle PKK'nın Türkiye'ye en fazla zararı bu dönemde verdiğini yazmıştır.¹⁹⁶

Eski Cumhurbaşkanı Kenan Evren ise 23 Haziran 1995'te bir televizyon kanalında yaptığı söyleşide Türkiye'nin ABD'ye çok bağımlı olduğunu ve

¹⁹⁵ Mustafa Kayar, a.g.e., s:237-238

¹⁹⁶ Baskın Oran, Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s:265

hangi hükümet gelirse gelsin normal şartlarda Çekiç Güç'ü kaldıramayacağını söylemiştir.¹⁹⁷

2.7.4.5.2. Çekiç Güç'ün Keşif Güç'e Dönüşümü

Çekiç Güç'le ilgili kamuoyunda tepkilerin artması üzerine, ABD'yle Çekiç Güç'ün yapısına ve işlevine ilişkin görüşmeler başlamıştır. Türkiye'nin ısrarla üzerinde durduğu Çekiç Güç'ün Türkiye sınırları içerisine çekilmesi talebi gerçekleşmiştir. Irak'ın Kuzeyi'ndeki (Zaho) MCC (Military Coordination Committee) unsurları Silopi'ye çekilmiştir. Çekiç Güç'ün kara unsurlarının faaliyetlerine son verilmiş, hava unsurları ise İncirlik tesislerinden görevlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Türk hükümeti Çekiç Güç'ün sona erdiğini ve yerini yalnızca hava gücünden oluşan yeni bir güce bıraktığını açıklamıştır. Bu gücün adı Kuzeyden Keşif Harekatı (Operation Northern Watch) olmuştur ve kamuoyunda Keşif Güç olarak anılmaya başlamıştır. Irak üzerindeki uçuşlarda taşınacak silahların meşru savunmayla sınırlı olması ve tüm silahların Türkiye'nin onayına tabi olması, Türkiye'nin hareketin süresini, kapsamını tayin etme hakkına sahip olması gibi yeni ilkeler altında çalışmaya başlayan Keşif Güç'e ABD 41, İngiltere 7, Türkiye ise 4 uçak ve helikopterle katılmış toplam personel sayısı 1.324 olmuştur. Böylece, Türkiye hem huzursuzluk yaratan Askeri Eşgüdüm Merkezinin sınır içindeki Silopi'ye taşınmasını sağlamış, hem de getirilen yeni ilkelerle Çekiç Güç'ün varlığı sırasındaki rahatsızlıklarını büyük ölçüde gidermiştir.

Çekiç Güç'ün Zaho'daki kara unsurunun (MCC) önemli bir istihbarat işlevini yerine getirdiği gözden kaçırılmamalıdır. ABD tarafından Irak'ın Kuzeyi'nden tahliye edilen MCC adına çalışmış bölge insanların sayısı bu istihbarat ağının ne kadar güçlü ve yaygın olduğunu göstermiştir. Özellikle AWACS'larla sağlanan istihbarat ile MCC merkezli istihbarat ağından gelen bilgilerin birleştirilerek kullanılmış olabileceği dikkate alınırsa, bölgeden toplanan istihbaratın önemi anlaşılmaktadır.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Türkiye, 23 Haziran 1995

¹⁹⁸ Mustafa Kayar, Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu, IQ Yayıncılık, Ekim 2003 İstanbul, s: 239

3.ABD'NİN DEĞİŞEN STRATEJİLERİ VE BU KAPSAMDA TÜRKİYE'NİN KOMŞULARININ ROLÜ

3.1 ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi

*"Amerikan kapitalizmi'nin temel hedefi, bütün zayıf ülkelerin hammaddeleri ve ulusal pazarlarını kendisi için açık birer kapı olarak tutmaktır. Bunun için diplomasi ve gerekirse zor kullanılmalıdır."*¹⁹⁹

Wilson

Diğer adıyla "Büyük Strateji" (Grand Strategy) olarak da tanımlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi, devletin ulusal güvenlik politikasında belirtilen esaslara göre hükümetler tarafından hazırlanır. Ulusal Güvenlik Stratejisi, ulusal çıkarların korunması ve geliştirilmesi, ulusal hedeflerin elde edilmesi amacı ile askeri güç ile birlikte, politik-diplomatik, ekonomik, psikolojik güçleri geliştirir, bu güçleri uyum içinde kullanır. Askeri, politik-diplomatik, ekonomik, psikolojik stratejiler ise "Büyük Strateji'nin" belirlediği hedeflerin elde edilmesi için ayrıntılı olarak hazırlanır. Clinton döneminde, 1999 yılı Aralık ayında yürürlüğe giren ve "Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi" adını taşıyan ABD Büyük Stratejisi; ABD'nin güvenliğinin ve refahının artırılmasının yanı sıra dünyada demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesini hedef olarak benimsemiştir.

Hukuk dışı devletler, etnik çatışmalar, kitle imha silahları, terör, uyuşturucu kaçakçılığı, öteki organize suçlar ile birlikte küresel kaynakların azalması, hızlı nüfus artışı, çevre kirlenmesi, bulaşıcı hastalıklar, yolsuzluklar ve mülteci akınları Clinton döneminde, hem ABD hem de dünya güvenliğini ve refahını etkileyen sorunları oluşturuyordu. Başkan Clinton, bu sorunlarla mücadele edebilmek için, ABD'nin dünya liderliğini kabul etmesi gerektiğine inanıyordu ve o dönemin ABD stratejisi, ABD'nin liderliğine dayandırılan

¹⁹⁹ Metin Aydoğan, Bitmeyen Oyun, Kum Saati Yayıncılık, İst., Mart 2003, s:119

Angajman Stratejisi (Strategy of Engagement) olarak benimsenmişti. Bu strateji, ABD'nin küresel ulusal çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacı ile; diplomatik, ekonomik, bilimsel, teknolojik, kültürel ve eğitim girişimlerinin yanı sıra bir dizi askeri yeteneği de kapsıyordu. Deniz aşırı askeri gücün güçlendirilmesi, krizlere hızla müdahale, stratejik intikal, nükleer silahlar dahil caydırma, deniz ve hava sahalarının serbestçe kullanılması, uzayda liderliğin sürdürülmesi, bilgi üstünlüğü ve enerji kaynaklarının güvenliği, Başkan Clinton döneminin askeri konseptlerini teşkil ediyordu.²⁰⁰ Bu stratejide Bill Clinton yeni tehlikelere ve yeni fırsatlara dikkatleri toplarken, ana hedefleri de şu şekilde açıklamıştır:

1-Savaşa ve dışarıda etkin temsile hazır askeri kuvvetlerle ile ABD'nin güvenliğini artırmak,

2-Amerikan ekonomisinin canlandırılmasını desteklemek

3-Dışarıda demokrasiyi özendirmek.²⁰¹

Başkan W. Bush ise, 17 Eylül 2002 tarihinde, yeni "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni" açıklamıştır. Bush'un açıkladığı bu yeni stratejinin ana hatlarını şöyle özetleyebiliriz:

1-ABD benzeri görülmemiş ve eşi olmayan bir güce, ekonomik, politik nüfuza sahiptir. Dünyadaki güç dengelerini oluşturmak, bu büyük gücün sorumluluğudur.

2-Küresel terör ve kitle imha silahlarının yayılması, ABD'nin olduğu kadar müttefik ve dostlarının da güvenliğini tehdit etmektedir.

3-ABD'nin yeni güvenlik stratejisinde, dünyada güvenlik ve refahın sağlanması için, aşağıda sıralanan hususlarda mücadele edeceği açıklanmaktadır.

²⁰⁰ Nejat Eşlen, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi Nasıl Değişti, M5 Avrasya Der., Kasım 2002, Sayı 113, s:32

²⁰¹ Tunç Nafi, ABD Milli Güvenlik Stratejisi, Türk Tarih Der., Şubat 1998, s:106

4-ABD;

a) İnsan haysiyetinin gereği olan emelleri savunacaktır.

b) Küresel terörü önlemek için müttefiklikler güçlendirilecek ve küresel terör ile savaşılacaktır.

c) Bölgesel çatışmaları yatıştırmak için işbirliği yapılacaktır.

d) Ülkesinin, müttefiklerinin ve dostlarının kitle imha silahları ile tehdit edilmesini önleyecektir.

e) Yeni bir küresel ekonomik büyüme dönemi başlatacaktır.

f) Demokrasinin altyapısını inşa ederek ve toplumları açarak, kalkınmanın sahasını genişletecektir.

g) Küresel gücün diğer ana merkezleri ile işbirliğini geliştirecektir.

h) Milli güvenlik kurumlarını 21. yüzyıla göre yeniden yapılandıracaktır.²⁰²

ABD'nin Yeni Güvenlik Stratejisine göre düşman, herhangi bir politik rejim, şahıs, din veya ideoloji değildir. Düşman (terörizm), önyargılı, masumlara karşı kullanılan, politik güdümlü şiddettir. Terörle mücadelede, teröristlerle birlikte onlara yataklık yapan, yardım edenlerle de savaşılacaktır ve ABD gerektiğinde tek başına hareket etmekte tereddüt etmeyecektir.²⁰³

11 Eylül terörist saldırısından sonra Bush yönetimi, ABD ulusal güvenliğini olumsuz yönde etkileyen uluslararası terörün ve kitle imha silahlarının yayılması fenomenini öncelikli tehdit olarak tanımlayarak yeni güvenlik stratejisinde bazı yeni düzenlemeleri hayata geçirmeyi planladığını uluslararası kamuoyuna açıklamıştır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrasında Avrasya'da teröre karşı başlatılan harekatta, İngiltere-Fransa-

²⁰² The National Security Strategy of the United States of America, White House, Washington, September 2002,

²⁰³ Nejat Eslen, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi Nasıl Değişti, M5 Avrasya Der., Kasım 2002, Sayı 113, s:32-33

Türkiye-Rusya-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri tam destek vermişlerdir. Böylelikle ABD, kendi siyasal tarihinde, askeri gücünü ilk defa bu denli farklı parametrelerde, Washington'dan en uzak coğrafyada tanımıştır. Bu yaklaşım bazı yorumlara göre olumlu karşılanırken, bazı yorumlara göre de ABD silahlı kuvvetlerinin aşırı angaje olma riskini taşıyan, "Roma kentinin sınırları dünyanınkine denktir" söylemini ön plana çıkardığı şeklinde değerlendirilmiştir.²⁰⁴ ABD, meşru müdafaa'nın gereği olarak kabul ettiği "Önleyici Darbe" (Preemptive Strike) ile potansiyel tehditleri yok edebilecektir.²⁰⁵ Soğuk Savaş döneminde ABD'nin benimsediği caydırıcılık ve çevreleme stratejileri yerine, artık yeni bir döneme girildiği gerekçesiyle bu strateji ön plana çıkarılmaktadır. ABD tek süper güç olmakla birlikte, askerî alanda mümkün olduğunca ittifaklar şeklinde hareket edeceğini, ancak gerektiğinde düşman devletleri ve kitle imha silahlarını üreten terörist grupları tek başına ve önleyici tarzda vurabileceğini belirtmektedir. ABD önleyici vuruş stratejisi çerçevesinde şekillenen askerî politikalarını, siyasî meşruiyet aracı olarak tüm dünyayı koruyarak barışı korumuş olacağı şeklinde açıklamaktadır.²⁰⁶

ABD'nin kendi ülkesini korumak için (düşmandan) önce davranma ve saldırma (pre-emptive) ve askeri anlamda tehdit yeteneği kazanmadan, hedef ülkenin vurulması (preventive) stratejisi BM Anayasasının (51) ve ABD Anayasasının 6'ncı maddesine aykırıdır. BM Güvenlik Konseyi Önleyici Savaş kararı alamamaktadır. Aynı şekilde ABD Meclisi de Bush'a Önleyici Savaş yetkisi verememektedir.²⁰⁷ ABD terörle mücadelede ayrıca, müttefikler ve dostlarla işbirliği yapacak, ılımlı ve çağdaş Müslüman ülkelerin hükümetleri desteklenecek, uluslararası toplumun gayretleri ve kaynakları riskli bölgelerde yoğunlaştıracak, küresel terörün destekçileri tarafından idare

²⁰⁴ M. Hakkı Çaşın, "Çöl Tilkisi" Cheney ve Terörle Savaşın Ortadoğu Boyutu, M5 Savunma ve Strateji Der. Rapor, s:65

²⁰⁵ Nejat Eslen, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi Nasıl Değişti, M5 Avrasya Der., Kasım 2002, Sayı113, s:32-33

²⁰⁶ Armağan Kuloğlu, Son Gelişmeler Işığında Oluşturulması Gereken Türkiye'nin Irak Politikası, Avrasya-Bir vakti, Asam, Kasım 2002, no:1,

²⁰⁷ Mehmet Atay, ABD'nin Dünya Hegemonyası "ABD'nin (Yeni) Ulusal Güvenlik Stratejisi Ve Irak Operasyonu", Jeopolitik Der., Kış 2003, Sayı 5, s:36

edilen toplumlara bilgi ve ideoloji ihracı için açık diplomasi uygulanacaktır.²⁰⁸ “Serseri devletler” in elindeki kimyasal ve biyolojik kitle imha silahları ile nükleer silahların yok edilmesi hedeflenmektedir,²⁰⁹ ve bu silahlara karşı mücadelede, ittifakların, yeni dostlukların, askeri yeniliklerin, etkin bir füze sistemi dahil olmak üzere çağdaş teknolojilerin ve bilgi toplamanın avantajların dan yararlanılacaktır. Kitle imha silahları ile mücadele stratejisi şu hususları kapsamaktadır:

a) Proaktif yayılmayı önleme gayretleri.

b) Serseri devletler ve teröristlerin malzeme, teknoloji ve beceri elde etmelerini önleme gayretleri.

c) Kitle imha silahlarının kullanılmaları durumunda alınacak tedbirlerin yönetimi. Kitle imha silahları ile mücadele stratejisi, potansiyel tehditlerin önleyici darbelerle yok edilmelerini de kapsamaktadır.

Yeni ulusal güvenlik stratejisi, tehditlerin caydırılmasını, caydırmanın başarılı olamadığı durumda ise düşmanın kesin olarak yenilmesini amaçlamaktadır.²¹⁰ ABD, kendisine yönelik tehditler meydana gelmeden kaynağında çözüm esasına dayanan stratejisinin başarıya ulaşması için ekonomik yaptırımları, ambargoları, askeri ve politik gücü araç olarak kullanmaya devam edecektir.²¹¹ Bu maksatla da ABD askeri gücünün, denizasıırı bölgelerde varlığını devam ettirmesi, sensörlerle uzaktan keşif, uzun menzilli kesin vuruş, geliştirilmiş manevra yetenekleri ve sefer güçlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, vatan savunması, bilgi hareketi, uzak hareket bölgelerine intikal ve uzaydaki ABD altyapısını koruma müşterek hareket yetenekleri geliştirilecek bilgi toplama ile bilim ve

²⁰⁸ Nejat Eslen, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi Nasıl Değişti, M5 Avrasya Der., Kasım 2002, Sayı 113, s:32-33

²⁰⁹ Mehmet Atay, ABD'nin Dünya Hegemonyası “ABD'nin (Yeni) Ulusal Güvenlik Stratejisi Ve Irak Operasyonu”, Jeopolitik Der., Kış 2003, Sayı 5, s:36

²¹⁰ Nejat Eslen, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi Nasıl Değişti, M5 Avrasya Der., Kasım 2002, Sayı 113, s:33

²¹¹ Halil Şimşek, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İst. 2002, s:169

teknolojinin avantajlarından yararlanılacak, ABD Başkanı'na terörle mücadelede geniş bir askeri seçenek olanağı sağlanacaktır.

ABD yeni stratejisi, uygulamada koalisyonların teşkilini ve ABD'nin koalisyonlara liderlik yapmasını öngörmektedir. Bu kapsamda NATO'nun kısa bir ikaz süresi içinde harekete geçebilecek; üstün hareket yetenekli özel olarak eğitilmiş bir güç geliştirmesi istenmektedir. Ayrıca NATO; kendi denetiminde hareket edebilecek koalisyonlar kurabilmelidir. NATO, yeni ülkelerin katılımı ile genişlemeli, komuta yapısının esnekliği artırılmalı, koalisyon içinde birlikte savaş yeteneği geliştirilmelidir.²¹² Bunun aksine ABD strateji ve kararlarına BM ve NATO vs. gibi uluslararası kuruluşların karşı çıkışlarını tanımama, kararlılığı esas alınmıştır. Herhangi bir uluslararası antlaşma veya örgütün ABD'nin kararlarını sınırlandırması reddedilmektedir.²¹³

Yeni strateji, Rusya, Hindistan ve Çin'i potansiyel büyük güçler (Küresel gücün diğer ana merkezleri) olarak tanımlamakta, bu güçler ile ilişkilerin geliştirilmesini de amaçlamaktadır. ABD'nin, bölgesel krizlerin önlenmesi amacı ile uluslararası kurumlar ve ilişkiler tesisi için kaynak ve zaman ayıracağı belirtilmektedir. Ayrıca, kendilerine yardım için isteksiz ve hazırlıksız olan ülkelere destek için gerçekçi bir yetenek oluşturulacak, gerektiğinde kararlı bir şekilde harekete geçilecektir. Bu ifade, ABD'nin bölgesel krizlere davet edilmese bile müdahale edebileceği şeklinde yorumlanabilir.

ABD'nin yeni güvenlik stratejisi; Batı Yarıküre, Afrika, Orta Asya ve Hazar Havzasındaki enerji kaynaklarının ve çeşitlerinin artırılmasını, enerji güvenliği için gerekli görmektedir. Ancak Ortadoğu'daki enerji kaynaklarının bu kapsamda belirtilmemesi dikkati çekmektedir.

²¹² Nejat Eslen, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi Nasıl Değişti, M5 Avrasya Der., Kasım 2002, Sayı113, s:33

²¹³ Mehmet Atay, ABD'nin Dünya Hegomanyası-ABD'nin (Yeni) Ulusal Güvenlik Stratejisi Ve Irak Operasyonu, Jeopolitik Der., Kış 2003, Sayı 5, s:36

ABD bir dizi reformist düzenleyici politikalar, uygulamaya koymuştur. Bu bağlamda ABD; vergi politikası, yolsuzlukların önlenmesi, hukukun üstünlüğünün sağlanması, makul finans politikaları, sağlığa ve eğitime yatırım ve serbest ticaretin teşviki ile diğer ülkelerde, ekonomide verimliliğe ve büyümeye yardımcı olmayı da planladığını ifade etmektedir.

Yeni stratejide, önümüzdeki on yıl içinde fakir ülkelerin ekonomi kapasitelerinin ikiye katlanması da hedeflenmektedir. Ülkelere kaynak tahsisi ve yardım yapılması kapsamında, Dünya Bankası ve diğer yatırım bankalarının etkinliğinin artırılması, kaynakların etkin kullanılması, bağış olarak yapılan yardımların çoğaltılması, toplumların ticaret ve yatırıma açılması, hastalıklarla mücadele, eğitime önem verilmesi ve tarımda kalkınma uygulanacak tedbirlerin başlıcalarını teşkil edecektir.

ABD, yeni stratejisinde, insan haysiyetinin gereği olarak kabul ettiğini ifade ettiği hukukun üstünlüğü, devlet gücünün sınırlanması, fikirlerin özgürce açıklanması, inanç özgürlüğü, hukukta eşitlik, kadınlara saygı, etnik tolerans ve mülk edinme özgürlüğü gibi değerlerin koruyucusu ve savunucusu olacağını da açıklamaktadır.

Başkan W. Bush'un büyük stratejisi üç önemli özellik taşımaktadır. Birincisi, ABD kendisini dünyada eşi benzeri olmayan bir güç olarak tanımlamakta,²¹⁴ ve 21. yüzyılda ABD hegemonyasının nasıl kurulacağı açıkça ilan edilmektedir.²¹⁵ Bu nedenle de küresel dengelerin kurulmasından sorumlu olduğunu ifade etmektedir. ABD'nin küresel teröre ve kitle imha silahlarına karşı mücadelesinde, potansiyel tehditleri önleyici darbelerle (Preemptive Strike) yok etmeyi öngörmesi Başkan W. Bush'un stratejisinin ikinci önemli özelliğini ve esasını oluşturmaktadır.²¹⁶ ABD'leri teknoloji terörünü de ciddi tehdit olarak görmektedir. Teknoloji terörü bilgi transferi yapan sistemler ile bilgi merkezleri ve Merkez Bankaları ile büyük

²¹⁴ Nejat Eslen, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi Nasıl Değişti, M5 Avrasya Der., Kasım 2002, Sayı 113, s:32-33

²¹⁵ Mehmet Atay, ABD'nin Dünya Hegemonyası-ABD'nin (Yeni) Ulusal Güvenlik Stratejisi Ve Irak Operasyonu, Jeopolitik Der., Kış 2003, Sayı 5, s:36

²¹⁶ Nejat Eslen, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi Nasıl Değişti, M5 Avrasya Der., Kasım 2002, Sayı 113, s:32-33

mali kuruluşların işlemlerine sızarak, maddi güç kazanmaya yönelik olacaktır.²¹⁷ Üçüncü özellik ise ABD'nin bölgesel krizlere, davet edilmese bile müdahale etme hakkını kendinde görmesidir. Başkan W. Bush'un ortaya attığı bu strateji konsepti bir bakıma geleneksel "Güçlü Amerikalının" karakterini de yansıtmaktadır. Benzeri görülmemiş, eşi olmayan bir gücü temsil ettiğini ifade eden ABD'ni dengeleyecek ikinci bir küresel güç ne yazık ki mevcut değildir.²¹⁸

3.2 ABD'nin Yeni Dünya Düzeni

*"Amerika için Ana jeopolitik ödül Avrasya'dır... Mevcut küresel koşullarda, Avrasya'nın yeni jeopolitik haritasında kilit önemdeki en az beş jeopolitik mihver belirlenebilir. Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan büyük ve etkin oyuncular... Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye ve İran jeopolitik mihver rolünü oynarlarken Türkiye ve İran'ın her ikisi de bir ölçüde sınırlı kapasiteleri dahilinde aynı zamanda jeostratejik olarak da etkindirler"*²¹⁹

Zbigniew Brzezinski

*"ABD'ye savaş açanlar, kendi yıkımlarını kendi elleriyle seçmişlerdir. Terörist örgütlere ve onlara kucak açıp destekleyenlere yönelik bir dizi kararlı eylemle sağlanacaktır bu zafer. Sizi temin ederim ki, sembolik bir eylemle yetinmeyeceğiz...Bizim vereceğimiz karşılık çok kapsamlı güçlü ve etkili olmalıdır."*²²⁰

George W. Bush

1989'da Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Berlin duvarının yıkılışı ile birlikte dünyada tek süper güç olarak kalan ABD, bu durumdan yararlanarak

²¹⁷ Halil Şimşek, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İst. 2002, s:168

²¹⁸ Nejat Eslen, ABD'nin Ulusal Güvenlik stratejisi Nasıl Değişti, M5 Avrasya Der., Kasım 2002, Sayı113, s:32-33

²¹⁹ Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, Çeviri: Ertuğrul Dikbaş, Ergün Kocabıyık, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, s:41

²²⁰ Yaşar Onay, ABD-Avrupa Birleşik Devletleri Rekabeti ve Türkiye-Neorealist Bir Yaklaşım, Jeopolitik Dergisi, Bahar 2003, Sayı:6, s:78

kendi konumunu daha da güçlendirmek için (kurucusu olduğu düzeni yıkmayı da öngören) yeni stratejiler geliştirmeye başlamıştır.²²¹ ABD Başkanı Bush o tarihte "şimdi artık dikkatlerimizi dünyanın geriye kalan bölgelerine çevirebiliriz" sözüyle bu stratejinin ilk işaretini vermiştir.²²² Stratejinin başında; dünya enerji kaynaklarına hakim olmak ve giderek azalan ve/veya maliyeti yükselen kendi enerji kaynakları yerine yeni ve ucuz olanları ikame etmek, ayrıca enerjiye bağımlı ve kendisine rakip olabilecek güçlü devletleri (örneğin Fransa, Almanya, Rusya, Çin vb.) bu yolla da kontrol etmek gelmektedir. Salt ABD çıkarlarını gözetken bu stratejiyi "Nerede bir enerji vanası varsa, orada bir Amerikan eli olmalıdır" şeklinde özetleyebiliriz.²²³

Bu stratejiyi uygulamak için; Soğuk Savaş sona erdikten sonra ABD'nin eline olağanüstü bir fırsat geçmiştir. ABD'nin karşısına, askeri alanda çıkacak bir güç yoktur. Sovyetler Birliği dağılmıştır. Rusya ekonomik olarak zayıftır. Çin henüz ABD'nin çok gerisindedir. Avrupa'da ise, ABD'ye karşı koyacak bir güç yoktur.

ABD bu tekelci konumunu kullanarak, "ABD merkezli bir dünya düzeni" kurmalıdır. Bunu kısa sürede gerçekleştirmez ise; 2015'lerde Çin, Rusya ve AB ilerleyecektir. Batı içinde AB, Amerika'nın ileride tekelci yapılanma oluşturmasına karşı koyacaktır. Asya'da Rusya, Çin, Hindistan hatta Japonya Asya büyükleri olarak ilerlemiş olacaklardır.

ABD 2000'li yılların başında, tekelci konumundan yararlanarak ABD merkezli bir dünya düzeni kurma yolunda yeni girişimlerde bulunmaz ise 10-15 yıl sonra bu tek yanlı üstünlüğü ortadan kalkacaktır. ABD içinde bu düşünceyi ve stratejiyi benimsemiş bulunan "güç odakları", "Bush yönetimini" iktidara getirmişler ve Bush yönetiminin uluslararası operasyonlara başlamasını sağlamışlardır.

²²¹ Talat Saral, Paylaşım Savaşı ve Türkiye, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı 6, s:17

²²² Ahmet An, Kıbrıs Nereye Gidiyor, Everest Yayınları, İstanbul 2003, s:215-216

²²³ Talat Saral, Paylaşım Savaşı ve Türkiye, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı 6, s:17

Clinton dönemi (ve anlayışı) radikal ve dayatmacı operasyonların yürütülmesine uygun değildir.²²⁴ Bush'un yeni stratejisi, hiç kuşku yok ki Clinton yönetiminin dış politikasına şekil veren insan hakları ve uluslararası hukuka saygı prensiplerine göre değil, sadece ABD'nin çıkarlarına göre şekillenmektedir.²²⁵ Bu nedenle Baba Bush'un başlattığı operasyonları bırakıldığı yerden ele alıp sürdürmek oğlu Bush'a, daha doğrusu Bush yönetimine (ve zihniyetine) kısmet olacaktır. Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin dünya politikası ile ortaya çıkan yeni anlayışa, sürdürülebilir üstünlük teorisi adını verebiliriz. Bu teorinin özeti şudur: Bir süper güç (ABD) mevcut tekelci konumunu ve üstünlüğünü sürdürebilmek için, sürekli olarak askeri, siyasi ve iktisadi operasyonlar yapmak ve potansiyel rakiplerinin fiili rakip olabilme olanaklarını ortadan kaldırmak zorundadır. Aksi halde, tekelci ve tek boyutlu dünya düzenini koruyamaz.²²⁶

ABD yönetiminin şu anda uyguladığı siyasetin ayak izlerini Cumhuriyetçilerin muhalefette oldukları 1990'lı yıllarda görmek mümkündür. Bunun en güzel örneğini "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi" (Project for the New American Century) adlı Think-Thank kuruluşunun çalışmalarında bulmak mümkündür. Bu Think-Thank kuruluşunun hazırladığı bildiride Bill Clinton dönemi eleştirilerek "geçmişte elde edilmiş askeri yatırımlar ve dış politika başarıları sayesinde hazırdan yenildiği, savunma harcamalarının kısılması, devlet yönetim araçlarına yeterince önem verilmemesi, ve tutarsız liderlik gibi sebeplerden dolayı ABD'nin dünya üzerindeki etkisini korumanın giderek güçleştiği" iddia edilmektedir. Bildiriye imza atanlardan şu anda ABD yönetiminde bulunan önemli isimler ise şunlardır: Dick Cheney (Başkan yardımcısı), Donald Rumsfeld (Savunma Bakanı), Paul Wolfowitz (Savunma Bakan yardımcısı), Jeb Bush (G.W. Bush'un kardeşi, Florida valisi), Zalmay Halilzad (G.W. Bush'un dış politika danışmanı).²²⁷

²²⁴ Erol Manisalı, Bush Yönetiminin İmparatorluk Rüyası, Jeopolitik Der., Kış 2003, sayı-5

²²⁵ Stephen Zunes, Bush Administration Should Reevaluate Failed Clinton Policies in Middle East, Foreign Policy in Focus,

²²⁶ Erol Manisalı, Bush Yönetiminin İmparatorluk Rüyası, Jeopolitik Der., Kış 2003, sayı-5-7

²²⁷ Project for the New American Century, 'Statement of Principles',

ABD, Bush'un Kasım 2000'de (Florida'daki seçim sonuçlarının mahkeme kararıyla belirlenmesi üzerine), kıl payı başkan olması sonucunda bu stratejiyi uygulama imkanını yakalamıştır. İlk aşamada "şer eksenini" olarak ilan edilen sırasıyla Irak, İran ve Kuzey Kore'nin hedef alınacağı açıklanmıştır. İşe Irak'tan başlamanın başka bir nedeni de baba Bush'un yarım bıraktığı işi (I. Körfez Savaşı) tamamlamaktır. 11 Eylül 2001'de New York ve Washington'da vuku bulan akıl almaz tür ve ölçekteki terörist saldırılar, ABD için çok büyük bir gerekçe olmuş ve stratejiye "önleyici savaş" yeni unsurunu da katmıştır.²²⁸ Bu anlamda ele alındığında 11 Eylül tarihi Bush ve Amerika bakımından, masum insanların feci ölümleri dışında, bir şans olarak görülebilir. 15 Eylül 2001'de ABD Başkanı George Bush yaptığı konuşmada ABD halkına şöyle seslenmiştir: "Sizden istenen sabırlı olmanız, çünkü bu savaş kısa sürmeyecektir. Sizden istenen azimli olmanız, Çünkü bu savaş kolay geçmeyecektir. Sizden istenen kuvvetli olmanız, çünkü zafere giden yol uzun olabilir."²²⁹ Bu sözlerden çıkacak tek anlam ABD'nin bundan sonra teröre karşı mücadele altında yürüyeceği Hegemon güç olma mücadelesinde ABD halkının ses çıkartmadan kayıtsız şartsız hükümetlerinin yanında olmalarının talep edilmesidir.²³⁰

11 Eylül'ü bir Pearl Harbour olarak da görenler vardır. 1930'ların Amerika'sı krizler ve mafya egemenliği altında iken Japonlar sayesinde uyuyan dev uyanmış kendine gelmiş ve dünyaya egemen olmuştur.²³¹

Nitekim Amerika bu saldırıyı bahane ederek; "teröristleri ve teröristleri barındıran ülkeleri hedef ilan etmiştir", bu şekilde ABD, Amerika'nın dünya egemenliğine kafa tutacak her grup ve ülkeyi "terörist" kavramı içine almıştır. Böylece; saldırmak istediği her ülkeye "terörü önleme" yada "caydırma" gerekçesi arkasında saldırabilecektir. Bu yeni düzende dünya üzerindeki tek süper güç olarak ABD, dünyanın neresinde olursa olsun herhangi bir krize müdahale edebilir, ağırlığını koyabilir. Başka bir ifadeyle, bu yeni dünya

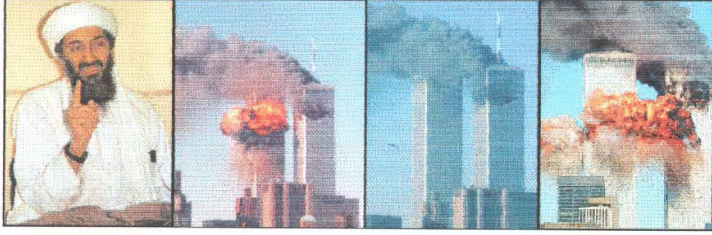
²²⁸ Talat Saral, Paylaşım Savaşı ve Türkiye, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı 6, s:17-18

²²⁹ G.W. Bush, Ulusa Sesleniş, CNN, 15 Eylül 2001

²³⁰ Yaşar Onay, ABD-Avrupa Birleşik Devletleri Rekabeti ve Türkiye-Neorealist Bir Yaklaşım, Jeopolitik Dergisi, Bahar 2003, Sayı:6, s:78

²³¹ Erol Manisalı, Türkiye ve Küreselleşme, Derin Yayınları, İstanbul 2002, s:25-26

düzeninde her şey ABD'nin gözetiminde yürüyecektir ve bu düzeni bozmaya matuf her harekete müdahale edilecektir.²³²

Şekil 3.1 11 Eylül Terörist Saldırısı ve Saldırığı Gerçekleştiren El-Kaide Terör Örgütü Lideri Usame Bin Laden

19. ve 20. yüzyıllarda yaşadığımız savaşlar (özellikle son iki paylaşım savaşları) dünyayı kendi kontrolleri altına almak isteyen emperyal güçler arasında iki sembolle adlandırılır: "Büyük Oyun" ve "Bitmeyen Oyun"... Bunlardan ilki selef süper güç Büyük Britanya İmparatorluğu'nun dünyaya hakimiyetini simgelemekte, ikincisi ise, 19. yüzyılın sonlarından itibaren (Kaiser II. Wilhelm'le birlikte) ona rakip olmaya soyunan Almanya'nın stratejisi ve planlarını tanımlamaktadır.

Büyük Oyun'da; üzerinde bir zamanlar güneş batmayan İngiliz İmparatorluğu'nun Hayber geçidi üzerinden Afganistan'a hakim olması ve Orta Asya'dan Çarlık Rusya'sının Hindistan'ı tehdit etmesinin önlenmesi planı yatıyordu (İngiltere aynı nedenlerle İran'ı ve Basra Körfezi'ni de kontrol ediyordu).

Bitmeyen Oyun; Almanya'nın Osmanlı'yı kendi tarafına çekerek ve tamamen kontrolüne alarak hayat sahasını (Lebensraum) genişletme ve İngilizlerin Güney Asya ve Uzak Doğu ile bağlantılarını koparma hamlesiydi. Bu oyunun sembolü ise İstanbul-Bağdat Demiryolu olmuştur.²³³ Berlin'den Basra'ya kadar uzanması öngörülen bu demiryolu B-8 eksenini olarak da

²³² Mustafa Taşar, "Kavramlar Işığında Bugün ve Yarın"

²³³ Talat Saral, Paylaşım Savaşı ve Türkiye, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı 6, s:18

adlandırılır.²³⁴ Bu strateji çerçevesindeki Alman pratikleri, dünyanın bütününe harekete geçirmiş, örneğin çıkarılan yeni "Donanma Yasası", Almanya'da dretnot sınıfı savaş gemilerinin üretilmesini sağlamış ve bu da bütün Avrupa'da bir tür "Donanma Paniği" yaşanmasına yol açmıştır. Söz konusu politikanın önemli bir hedefi de Osmanlı Devleti olmuş, Almanya'nın da Ortadoğu paylaşımına dahil olduğunu açıkça göstermiştir.²³⁵

Başkan Bush ve şahinlerden oluşan yakın çevresinin yönetimindeki ABD, 21. yüzyıla Büyük Oyun'un mimarından çok daha kapsamlı bir oyunla başlamaktadır. Bu stratejiyi "Yeni Büyük Oyun" veya "Mega Oyun" olarak adlandırabiliriz. ABD'nin bu oyunu şu hedef, özellik ve unsurları içermektedir:

Temel hareket noktası, dünya nüfusunun ancak %4'ünü temsil eden "Amerikan halkının" çıkarlarını korumaktır. Burada ABD nüfusunun takriben %5'ini teşkil eden Yahudi, Rum ve Ermeni azınlıklarının (Diaspora) adeta belirleyici bir role sahip olduğu unutulmamalıdır (Özellikle finans ve medya dünyasını kontrol eden Yahudi lobileri ABD'nin dış politikasında çok etkindir).

ABD'nin uygulamaya koyduğu Mega Oyun'daki temel hedef dünya hakimiyetini pekiştirmektir. ABD uzayda, teknolojiye, enerjide, askeri güçte ve denizlerde rakipsiz olmayı, böylece ekonomik olarak güç (ve onun en önemli göstergesi DOLAR) üstünlüğünü sürdürmeyi, bu hakimiyeti tesiste tam olarak kullanmak istemektedir.²³⁶ ABD bugün, diğer büyüklere oranla çok farklı bir üstünlüğe sahiptir. ABD bu avantajını bugün kullanarak aradaki

²³⁴ 20. yüzyılın başlarında coğrafyamızda rakiplerin hedef ve stratejilerini simgeleyen iki eksen söz konusu idi. Bunlardan ilk Berlin-Basra arasındaki B-8 eksen (Berlin-Breslau-Budapeşte-Bükreş-Belgrad-Bizans/Istanbul-Bagdat-Basra). Almanya'nın hedef ve stratejilerini ifade etmekteydi. İkincisi ise, Kahire-Kalküta bağlantısını vurgulayan 2-K eksen idi. Bu ikinci eksen de İngiltere'nin hedef ve stratejisini temsil etmekteydi. Günümüzde 2-K eksen ABD-İngiltere ortaklığınca batıda Kuzey Afrika'ya (Cazablanca) ve ortada Afganistan'a (Kabil) kadar uzatılarak, Basra Körfezi'ni (Kuveyt) de içine alacak şekilde 5-K eksenine dönüştürülmüştür. Bugün, dünya ekonomisinde giderek önemi ve ağırlığı artan Uzakdoğu'ya doğru devamında Güneydoğu Asya-Çin-Kore ve Japonya'yı kapsayan yeni bir eksen de söz konusudur.

²³⁵ Beril Dedeoğlu-Mesut Hakkı Caşın, İkinci Dünya Savaşı'nın Türk Dış ve Güvenlik Politikalarına Etkileri, Galatasaray Dergisi, G.S. Üniversitesi Yayınları, Özel sayı, Bahar 2000, s:122

²³⁶ Talat Saral, Paylaşım Savaşı ve Türkiye, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı 6, s:18-19

farkı koruyabilir.”²³⁷ ABD'nin dış dünyaya yönelik müdahaleci politikaları ve bu politikalara uygun düşen eylemleri yüz yıldır sürmektedir. Ancak, bu eylemler, son on yılda, kendi deyimleriyle “hiçbir devlet ya da kuruluşla yetki ve güç paylaşımına gitmeyen” açık şiddet biçimine dönüşmüştür.²³⁸

ABD'nin "süper güç" olarak varlığını 21.yüzyılda da sürdürebilmesi için belirlediği stratejik hedefler şunlardır:

1- ABD, kendine rakip olabilecek bir süper gücün ortaya çıkmasına veya kendisine meydan okuyacak bir ittifakın kurulmasına izin vermemelidir.²³⁹ Kısaca ABD dışındaki başka ülkelerin, Birleşik Devletler ile boy ölçüşebilecek düzeye gelmelerinin önlenmesi birinci hedefidir.²⁴⁰

2-ABD, potansiyel rakiplerini, dünyada veya küresel nitelikte önemli roller üstlenme hevesinden vazgeçirmelidir.

3-ABD'nin "herhangi bir devletin veya ittifakın karşı koyamayacağı bir güce sahip olması olmazsa olmaz" koşuludur.

4-Uluslararası ortamda düzen ve istikrar ABD tarafından garanti edilmelidir.

5-Kuzey Kore ve Ortadoğu ülkelerinde kitle imha silahlarının üretilmesi, gereğinde askeri güce de başvurulmak suretiyle önlenmelidir.

6-Avrupa'da ve Akdeniz'de kayda değer bir ABD askeri mevcudiyetinin bulundurulması için NATO dayanışmasının korunması yaşamsal önemdedir.

7-Rusya Federasyonu'nun nükleer silahları ABD stratejik nükleer hedef planında yer almalıdır. Rusya'nın elindeki nükleer silahların başka güçlerin eline geçmesi mutlaka önlenmelidir.

²³⁷ Erol Manisalı, Türkiye ve Küreselleşme, Derin Yayınları, İstanbul 2002, s:41

²³⁸ Metin Aydoğan, Bitmeyen Oyun, Kum Saati Yayıncılık, İst., Mart 2003, s:119

²³⁹ Servet Cömert, Türkiye-ABD İlişkilerinde Güvenlik ve güven Boyutları, Jeopolitik der. Bahar 2003, sayı-6, s:36

²⁴⁰ Mehmet Atay, “ ABD'nin Afganistan Operasyonu Ve Orta Asya'da Jeopolitik Satranç”, Jeopolitik der., sayı:1

Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde ABD'nin dünyaya nasıl baktığı ve dünya ile ne türden bir ilişki kurmak istediği açıkça görülmektedir. Gerektiğinde üstün bir askeri gücü de kullanarak dünyaya yeni bir düzen getirmek ve dünyanın Amerikan siyasetini sorgulamadan kabullenmesini sağlamaktır.²⁴¹

Bu oyunda ABD'nin stratejik ortakları da vardır. Bunlar İngiltere ve İsrail'dir. Kanada ve Avustralya da aynı ölçüde olmasa bile, ABD'nin yardımcı oyuncularını kabul edilebilir. Bu görünümü ile ABD'nin bir Anglosakson ve/veya Protestan-Musevi eksenli yeni bir dünya hakimiyeti öngördüğü söylenebilir.

ABD bu mega oyunda ikincil derecede ortak ve/veya müttefiklere de ihtiyaç duymaktadır. Bunların seçiminde başlıca şu kriterler öne çıkmaktadır:

1-Ülkede siyasi rejimin ve ekonomik sistemin (serbest piyasa ekonomisi) yapısı ve potansiyeli,

2-ABD ile (ve muhtemel rakiplerle) mevcut ve geçmişe de dayanan çok yönlü ilişkilerin kapsamı ve niteliği,

3-Ülkenin jeostratejik konumunun uygunluğu,

4-Ülkede nüfusun özellikleri ile askeri gücün büyüklüğü, imkan ve kabiliyeti (bölgesel güç olma yeteneği),

5-Farklı dini inancın (özellikle İslamiyet) yaygınlığı ve etnik yapı.

Kuşkusuz bu kriterler her seçilecek ülke için aynı derecede önem taşımamaktadır.

Örneğin Türkiye gibi bir ülke bu konuda ABD yönünden adeta "biçilmiş kaftan" konumundadır. Ancak önemli olan bu nitelemenin Türkiye'nin çıkarlarına ne ölçüde uyduğudur. Bunu tarihin akışını adeta dondurarak statik analizlere ve yalnızca bulunduğumuz ana göre değil, çok daha geniş bir zaman dilimine ve çok yönlü parametrelerin olası değişikliklerine göre

²⁴¹ Servet Cömert, Türkiye-ABD İlişkilerinde Güvenlik ve güven Boyutları, Jeopolitik der. Bahar 2003, sayı-6, s:36

değerlendirmek gerekir. Türkiye ile birlikte bu kategorideki diğer ülkelerin şunlar olduğunu veya olabileceğini görmekteyiz:

1-İspanya ve Portekiz. (İspanya Irak Savaşı'nda koalisyonla tam destek veren ülkelerden biridir. Bu ülkeler Orta ve Güney Amerika ile tarihi ve kültürel bağları dolayısıyla ABD için çok önemlidir. Ayrıca bunlar Akdeniz'in ve Kuzey Afrika'nın giriş kapısı konumundadır),

2-Japonya ve Güney Kore. (Yüksek gelişmişlik düzeyleri ve dünya ekonomisindeki etkinlikleri her ikisinin de ABD'nin yanında ve kontrolünde olmasını gerektirmektedir. ABD pazarına çok bağımlı ve doğal kaynaklardan yoksun olan özellikle Japonya'nın ABD'den bağımsız bir politika izlemesi çok zordur.),

3-Polonya ve Macaristan. (Almanya ile Rusya arasında birer tampon oluşturan bu ülkeler AB içinde İngiltere yanında ABD'nin yeni truva atları olabilirler, ayrıca ABD'nin Balkanlardaki kurmayı planladığı üsler için Polonya Bulgaristan ile birlikte çok önemli bir yer teşkil etmektedir),

4-Kuveyt, Ürdün ve Körfez ülkeleri (Diğer Ortadoğu ülkeleri için spekülasyonlar çoktur, ancak en azından bu grup ülkeler görünür bir gelecek için ABD'nin yanında olmak zorundadır. Bu ülkelerin 1,5 trilyon doları aşan toplam milli gelirlerinin en az 1/3'ü ABD'dedir).

ABD bu yeni oyunda BM'yi ve NATO'yu birer araç olarak görmekte; AB'yi ise, özellikle yeni para birimi € (Euro) ile Dolar'ın tahtına göz diken bir düşman olarak değerlendirmektedir.²⁴² ABD'nin hedefi, dünyanın BM merkezli küresel düzenini değiştirerek, daha çok ABD merkezli bir küresel düzen yaratmaktır.²⁴³

²⁴² Talat Saral, Paylaşım Savaşı ve Türkiye, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı 6, s:18-19

²⁴³ M. Gündüz, "Irak'ta Neler Oluyor"

3.3.Soğuk Savaş Sonrası Balkanlar ve ABD Politikası

Şekil 3.2 Balkanlar Haritası

3.3.1.Soğuk Savaş Sonrası Sistemik Çelişkiler ve Balkanlar

Soğuk Savaş sonrası dönemde Yugoslavya'nın bölünmesi ile başlayan, Bosna'da yaşanan etnik kıyım ile tırmanan ve Kosova bunalımı ile yeni nitelikler kazanan Balkanlar meselesi gittikçe bölgesel nitelikli bir çatışma olmaktan çıkarak uluslararası sistemin ve bu sistemin merkezindeki güçlerin kader ibresi olma sürecine girmiş bulunmaktadır. Bu çerçevede Balkanlar, hem II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış uluslararası örgütlerin, hem de yeni dönemin güç merkezlerinin sınanma alanı olmaktadır. Uluslararası

sistemde değer ve mekanizma düzeyinde yaşanan belirsizlikler bu çatışma alanına doğrudan yansımakta; gerek küresel gerekse kıta-ölçekli güç dengelerindeki değişimler en çarpıcı etkilerini yine bu alanda göstermektedir.

Bu açıdan 1999 baharında gerçekleştirilen Kosova Müdahalesinin küresel ölçekli strateji geliştirme potansiyeline sahip bütün büyük güçlerin müdahil olduğu bir diplomatik ve askerî tablo ortaya çıkarmış olması dikkat çekicidir. Bu nedendir ki, Soğuk Savaş sonrası Balkanlarda yaşanan gelişmeleri tahlil etmek sadece bölgesel bir analizi değil, uluslararası sistemin ana unsurlarını da kapsayan daha geniş ölçekli analizi gerektirmektedir.

Bosna ve Kosova bunalımlarını tırmandıran sistemik çelişkiler üç ana başlık altında ele alınabilir: (i) ABD-Avrupa/Almanya arasındaki küresel çıkar çelişkisi, (ii) Avrupa içinde İngiltere/Fransa, Almanya ve Rusya arasındaki kıta-ölçekli çelişkiler ve (iii) Güç-eksenli bu çelişkilerin uluslararası hukuk ve örgütler düzeyinde yol açtığı çelişkiler.

Uluslararası ilişkilerin sistem düzeyindeki çelişkileri açısından bakıldığında, bu sistemik çelişkilerin en sert ve doğrudan yansıdığı iki bölge olan Ortadoğu ve Balkanları edilgen kılan bunalımlar arasındaki zamanlama ayarı son derece ilginç bir ipucu oluşturmaktadır. Soğuk Savaş dönemindeki çift kutuplu yapının en sert ve en suni bölünmeye tabi tuttuğu bu iki bölge, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan dinamik uluslararası konjonktürde kendi etkinlik alanlarını genişletmek isteyen büyük güçler arasındaki çelişkilerin de en doğrudan ve birbirine paralel bir şekilde yansımalarına şahit olmuştur.

Bu açıdan bakıldığında, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi Yeni Dünya Düzeni söylemi ile tekrar kurma çabasının gündeme getirilmesine zemin hazırlayan Körfez Savaşı ile bu söylemin bütün temel unsurlarının reel politığın acımasız dengelerine kurban edildiği Bosna bunalımı arasındaki zamanlama ve süreklilik ilişkisi son derece dikkat çekicidir. Körfez Savaşı'nın bitmesinden ve Ortadoğu'daki Amerikan hakimiyetinin küresel bir güvenlik

söylemi ile pekişmesinden kısa bir süre sonra küresel güçler arasındaki çatışma alanı Balkanlara kaymıştır.

Sonuçta bu paralellik bir satranç oyununun karşılıklı hamleleri şeklinde bir seyir takip etmiştir. Irak'ın silah teknolojisindeki Alman patentini gören ABD, Körfez Savaşı ile gerek küresel gerekse bölgesel dengelerin nihai belirleyicisi olduğunu tescil etmeye yönelik bir Yeni Dünya Düzeni kavramı geliştirerek uluslararası bütün aktörleri seferber etme becerisi göstermiş ve bunun reel gücünü de Körfez Savaşı'nda ispat etmiştir.

Bu de-facto üstünlüğü kabul etmek zorunda kalan Almanya öncülüğündeki Avrupalı güçler bir taraftan diplomatik bir karşı hamle ile (Oslo Süreci ve Madrid Konferansı) Ortadoğu Barış sürecini Avrupa eksenine çekmiş; diğer taraftan da başka bir de facto durum yaratan Yugoslavya'nın bölünmesi sürecini başlatarak Balkanlar ve Doğu Avrupa'nın da kendi etki alanına girdiğini tescil etmek istemiştir. Büyük güçler arasındaki bu parçalanma süreci Körfez Savaşı süresince kullanılan uluslararası kamuoyu, Batı değerleri gibi, normatif kavramların yıpranmasına yol açmış ve reelpolitik unsurların uluslararası sistem üzerindeki etkisini artırmıştır.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası düzen ve çatışma alanları ile ilgili üretilen tezler de bu iki bunalım alanındaki gelişmeleri meşrulaştırıcı ve yönlendirici öğeler barındırmaktadır.²⁴⁴ Francis Fukuyama'nın Tarihin Sonu tezi, komünizmin çökmesinden sonra liberal demokrasi, insanlığın ideolojik evriminin son noktasına ulaştığı, sistemlerin üstünlük yarışında Batı kapitalizmi ve demokrasinin nihai yönetim biçimi olarak yeryüzünde erişebileceği başka bir iddiası kalmadığı ve Batı medeniyetinin ve değerlerinin mutlak zaferini yeni bir uluslararası düzenin ana unsuru olarak ilan etmek suretiyle Körfez Savaşı öncesi meşrulaştırıcı bir rol üstlenmiş,²⁴⁵ Samuel Huntington'ın Medeniyetler Çatışması tezinde ise ideolojiler çatışmasının bittiği fakat sırada medeniyetler çatışmasının olduğu yönündeki

²⁴⁴ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:292-294

²⁴⁵ Francis Fukuyama, The End Of The History And The Last Man, Free Press, New York, 1992, s:97

görüŖü²⁴⁶ Balkanlar'daki bunalımı Batı-dıŖı medeniyetlerin de sorumluluk sahibi olduğu yeni bir çatıŖma alanı olarak takdim etmek suretiyle Sırpın iŖlediĐi insanlık suçlarını ve bu suçlara dolaylı katkıda bulunan Batı ülkelerinin sergilediği çifte standardı örten bir tez ortaya koymaya çalıŖmıŖtır.

Balkanlardaki bunalımın ilk safhasında ABD Körfez bölgesinde sağladığı kesin üstünlük karŖılıĐı Doğu Avrupa'nın NATO'yu genişletme operasyonları dıŖında, genelde Avrupa'nın özelde Almanya'nın etki alanına kaymasına sınırlı bir Ŗekilde göz yummuŖtur. Bu çerçevede Avrupa-içi çeliŖkilerin nabzını son derece soğukkanlı bir diplomasi ile tutan ABD bu karŖı hamlelerin Balkanlar üzerindeki etkisini doksanlı yılların baŖlarından itibaren yakın takibe almıŖtır.

Nitekim Almanya'nın bu dolaylı etki alanı bölüŖümünün sonucunda Yugoslavya'nın bölünmesi sürecini bir süper devlet adayı psikolojisi ile yürütmesi ve etki alanını Slovenya ve Hırvatistan üzerinden Adriyatik'e doğru genişletmesi Avrupa-içi dengeleri harekete geçirmiŖtir. BM Güvenlik Konseyi kararı ile devreye giren İngiliz-Fransız bloğu, klasik Germen-Slav rekabetini dengeleyen üçüncü bir unsur olarak Bosna'daki statünün Sırbistan lehine devamını sağlayan müdahale karŖıtı bir politika takip etmeye baŖlamıŖtır. Avrupa'da artan Alman etkisinden kaygı duyan İngiliz/Fransız diplomatik ve askerî misyonu bir denge unsuru olmanın tabî psikolojisi içinde risk üstlenmeksizin bunalımı uzun döneme yayarak dondurma taktiğini izlemiŖtir. Bosna'daki etnik kıyıma dayanan statükonun hukukileŖmesini isteyen Rusya'nın desteğini kazanan bu politika Bosna'daki katliamın iki yıl süre ile seyredilmesi sonucunu doĐurmuŖtur.

Büyük güçler arasındaki küresel ve kıta-ölçekli bu çeliŖkiler etnik kıyımın zamana yayılarak aktif bir Ŗekilde sürdürülmesine zemin hazırlamıŖtır. Bu süreç Almanya ile ABD arasında gerçekteŖen çift yönlü bir optimum uzlaŖmaya dayalı Dayton AnlaŖması ile sonuçlanmıŖtır. Bu anlaşmanın hemen öncesinde gerçekteŖen askeri hareketler ve anlaşmanın bizatihi kendisi bir taraftan Hırvatistan'ın sınır bütünlüğünü sağlayarak

²⁴⁶ Samuel Huntington, *The Clash Of Civilizations And The Remaking Of World*, Touchstone, New York, 1997, s:59

Almanya'nın etki alanının Adriyatik'e inmesini temin etmiş, diğer taraftan da Bosna'ya, dolayısıyla Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya Amerikan güçlerinin girmesini hukukileştirerek ABD'ni bölgenin temel belirleyici meşru gücü haline getirmiştir.

Bosna bunalımı son derece etkin bir diplomasi için kullanan ABD böylece hem Avrupa'nın bunalım çözme ve güç kullanma konusundaki zaafalarını ortaya koymuş, hem de ABD ve NATO olmaksızın Avrupa'nın iç güvenlik meselelerinin çözülemeyeceğini göstererek fiili olarak bölgeye girme şansı elde etmiştir.²⁴⁷ Bosna Hersek olayları çok açık bir şekilde, ABD ve Avrupa'nın bölgede ciddi bir rekabet içinde olduklarını, ABD'nin desteği olmadan Avrupa Birliği'nin Balkanlar'daki sorunları tek başına yönlendirmesi veya çözümlenmesinin mümkün olmadığını göstermiştir.²⁴⁸ Bosna ve Kosova da NATO'nun birlikteliği zor bir sınav vermiştir. Müttefiklerin Balkan politikası ve Kosova krizi karşısında takındıkları tavır eleştirel bir biçimde gözden geçirmeyi gerektirmekte olup, ABD'nin Avrupa'da süregelen varlığını da etkileyici bir biçimde göstermiştir.²⁴⁹ Dayton sürecinden sonra da NATO, AB'nin ekonomik olarak yayıldığı her alana, bir güvenlik unsuru olarak girmeye başlamıştır. Bunun diplomatik anlamı Avrupa'nın ekonomik etki alanının güvenliğinin NATO ve ABD'nin fiili gücü ile sağlanması demektir.

Bu açıdan bakıldığında Bosna'yı tanımlanması güç bir politik varlık haline getiren Dayton Anlaşması nihaî bir çözüm değil, küresel rekabetin bölgesel bunalım alanlarına yayılmasını kontrol eden geçici bir bunalım erteleme operasyonu olarak görülebilir. Bosna'da hala Bosna halkının egemenliğine dayalı nihaî bir çözüme ulaşılamamış, aksine bunalımın dondurulmasına ve bu sürecin NATO ve ABD güçlerince yönlendirilmesine dayanan geçici bir statü belirlenmiştir.

²⁴⁷ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:294-295

²⁴⁸ Halil Şimşek, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İst. 2002, s:224

²⁴⁹ Bronislaw Geremek, Güney-Doğu Avrupa'nın Stabilizasyon Antlaşması, Polonya Dışişleri Bakanı, Prof. B. Geremek'in mülakatı, "Polonya Açısından Güney Doğu Avrupa İstikrar Pakt Köprüleri Yeniden Nasıl Kurmalı"

1999'da Kosova Müdahalesinin sürdüğü günlerde tekrar tırmanan Brcko bunalımı bu geçici statünün her an yeniden çatışmaya dönüşebileceğinin açık bir göstergesi olmuştur. Bosna'da halen geçici barışı sağlayan unsur, uluslararası hukuka dayalı bir egemenlik hakkının kullanımı değil, konjonktürel sistemik güç dengelerinin sağladığı geçici istikrardır. Bugün sakin gibi görünen Bosna'da uluslararası güçlerin iç çelişkilerinden her an etkilenebilecek bir hassasiyet sürmektedir.²⁵⁰

Büyük güçlerin sistemik düzeydeki çelişkileri ve bu çelişkilerin yol açtığı dengeler açısından Bosna ile Kosova bunalımları arasında çok önemli süreklilik unsurları ile birlikte ciddi çıkar farklılaşmaları da mevcuttur. Ortadoğu ve Balkanlar arasındaki bölgelerarası etkileşim çerçevesinde ilginç bir kıyas ile diyebiliriz ki, Kosova bunalımının 1998 başlarında Ortadoğu'da Körfez Savaşı'ndan sonra sıcak savaşa en çok yaklaşılan bir bunalımın hemen akabinde tırmanmaya başlamış olması bir tesadüf değildir. Ne 1991'de Bağdat'ın bombalanmasından bir iki ay sonra eski Yugoslavya'da çatışmaların başlaması bir tesadüftür, ne de 1998 başlarında böyle bir bombalamanın eşiğinden dönülmesinden hemen sonra Kosova'nın patlaması. Bosna bunalımında etkin rol üstlenen Fransa ve Rusya'nın 1998 başlarında ABD'nin Irak'a müdahalesine yeşil ışık yakmamaları Balkanlardaki güç dengelerini de etkilemiştir. Almanya bu kez usta bir diplomasi ile ABD yanında yer alır gözükmüş ve Avrupa-içi parçalı diplomasiyi bu kez bir esneklik aracı olarak değerlendirmiştir. ABD'nin Kosova'daki bunalıma 1998 başlarında son derece sert çıkışlarla tepki göstermesi de, Sırbistan'ın bölgesel etkinliğini kendi küresel etkinliğinin bir parçası olarak gören Rusya ile bu etkinliğe lojistik destek sağlayan geleneksel Sırp dostu Fransa'ya yönelik bir mesaj içermektedir.

Bosna ve Kosova bunalımları arasındaki diğer önemli paralellik, Bosna'da bunalımı etnik kıyıma döndüren Sırp yanlısı İngiliz- Fransız (Anglo-Frank) bloğunun Kosova sürecinde de öne çıkması ve NATO müdahalesi öncesinde yapılan görüşmeler esnasında NATO kararlılığını olumsuz yönde etkileyen bir tavır takınmasıdır. Sırlara tekrar tekrar tanınan süreler

²⁵⁰ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:294-295

caydırıcılığı zayıflatmış ve Bosna'daki insanlık suçlarının ağır yükünü taşıyan Sırpların uluslararası diplomaside tekrar meşruiyet kazanmasına yol açmıştır. İngiliz-Fransız bloğunun müdahale öncesi barış görüşmeleri esnasında Bosna'ya göre daha sert bir söylem benimsemeleri de Bosna tecrübesinden ders almış olmaktan değil, Dayton ile birlikte bölgeye kaçınılmaz olarak giren ABD'nin bölge politikasındaki ağırlığını yitirmeme çabasından kaynaklanmıştır.²⁵¹

Kosova konusundaki etkisizliğin bölgeye yayılabileceğini ve gerek Bosna gerekse Makedonya'daki ABD ve NATO güçlerini zaafa uğratabileceğini düşünen ABD bu kez zamanlama konusunda daha hassas davranma zorunluluğu hissetmiştir. Öte yandan NATO zirvesi ile ittifak bünyesine katılacak olan Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya ile birlikte aynı zamanda bir Orta ve Doğu Avrupa örgütü haline dönüşecek olan NATO'nun bölgedeki ağırlığının Kosova'daki bunalımın seyrinden önemli ölçüde etkilenebilecek olması da NATO'nun müdahale yönündeki kararlılığını da etkilemiştir.

ABD artık NATO üzerinden Orta ve Doğu Avrupa'da doğrudan müdahil bir konumdadır ve bu konum bölge problemlerini Amerikan stratejisinin doğrudan unsurları haline dönüştürmektedir. Bu nedenledir ki, NATO müdahalesi sürecinde ve sonrasında kendi içinde çatlama yaşayan İngiliz-Fransız-Rus bloğunun hareket alanı Bosna'ya göre daralırken, kıta-içi güçler arasındaki diplomatik esneklik alanını etkin bir şekilde kullanan Almanya önemli bir manevra kabiliyeti kazanmıştır.

Bölgede ABD ve NATO'nun artan etkisinin Rusya'yı ciddi şekilde tedirgin etmesi yine tarihî bir refleks ile Fransa ve Rusya arasında bir yakınlaşma doğmasına yol açmıştır. Doğrudan bir ABD etkisinden çok NATO'nun çok taraflı etki alanının devreye girmesini tercih eden Almanya ise gelişmeleri tipik bir Alman soğukkanlılığı ve disiplin ile takip etmiş ve II. Dünya Savaşı'ndan sonraki ilk Alman askeri güç kullanımına uluslararası ve ulusal meşruiyet zemininin önünün açmıştır. Avrupa-içi dengeler açısından

²⁵¹ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:294-295

Fransa'ya, uluslararası dengeler açısından ABD'ne yakın duran İngiltere de nihai kertede denge kurucu bir rol üstlenmeye çalışmıştır.

Kosova'ya yönelik bu çıkar ve bakış farklılaşmaları bölgeye giren KFOR güçlerinin bölge halkı ile olan ilişkilerine de yansımıştır. Rusların daha müdahale sonrası kontrol alanları ile ilgili görüşmeler sürerken de facto bir adımla Kosova'ya girerek Priştine havaalanında denetimi ele geçirmeleri bu farklılaşmanın ilk çarpıcı işareti olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ilk defa askeri bir güç halinde bölgeye geri dönen Almanya'nın denetimindeki Prizren'de Sırp azınlık ile Alman askerleri arasında müdahalenin ilk çatışmaları yaşanırken, Sırlara tarihi yakınlık hissedilen Rusya ve Fransa'nın denetimindeki bölgelerde Arnavutlarla barış gücü askerleri arasında fiili güç kullanımına varan yoğun ihtilaflar söz konusu olmuştur. Nihai statünün belirlenmesinde söz konusu olacak gecikme ve KFOR misyonunun belirsiz bir süre ile uzaması bu tür çatışmaların tırmanmasına ve farklı ülkelere mensup barış gücü askerlerinin sergilediği farklı tavırlarla iç çatışmalar ve çelişkiler yaşanmasına yol açmıştır. Bu da Balkanlar ve Kosova'nın küresel ve kıta-ölçekli çıkar çatışmalarının küçük bir gösteri sahnesi olmasına sebep olmuştur.

Kosova Müdahalesi ile uluslararası alanda etkinlik kazanan önemli sistemik unsurlardan birisi de NATO'nun küresel dengeler çerçevesinde kazanmakta olduğu yeni misyondur. Soğuk Savaş sonrası dönemde çift kutuplu yapının dağılması küresel dengeler de Avrupa sahnesinin tekrar merkezî bir konum kazanmasını beraberinde getirmiştir. Çift kutuplu yapıda Afrika'dan Küba'ya, Kore'den Latin Amerika'ya kadar uzanan ideolojik/stratejik mücadele sathı bu bölgelerdeki tırmanmanın küresel ölçekli bir savaşa dönüşebileceği kaygısını artırıyordu. Kore ve Küba bunalımları bunun tipik misalleridir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, bu dönemin belirleyici gücü olan ABD, Avrupa dışındaki gerilim alanlarının bölgesel ölçekte tutulabileceğinin farkındadır. Buna mukabil, Avrupa-içi bunalımlar daha önceki iki dünya savaşı örneğinde olduğu gibi küresel ölçekli gerilimlere zemin teşkil edebilecek unsurlar barındırmaktadır. Onun içindir ki, Amerika küresel barışı

koruma misyonu biçtiği NATO'ya özellikle Avrupa sathında daha yaygın ve derinlemesine bir görev alanı oluşturmaktadır.²⁵²

Kosova Müdahalesinin, bu çerçevede, NATO'nun yeni misyonunun tekrar ve daha net bir şekilde tanımlandığı 25 Nisan'daki kuruluş yıldönümünün hemen arifesinde ve Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin ittifaka katılma süreci ile eşzamanlı olarak gerçekleşmiş olması dikkat çekicidir. 1991 Roma Zirvesinde ilan edilen yeni stratejik konseptte "ittifakın Avrupa içindeki stratejik dengeyi muhafaza edeceği"nin vurgulanması ve o günden bugüne bu hedefte yapılan revizyonlar değerlendirilmedikçe müdahalenin küresel dengeler üzerindeki etkileri anlaşılabilir.

Bu açıdan bakıldığında, Kosova'ya yönelik müdahalenin hedefi sadece Kosova'daki insanlık trajedisini durdurmakla sınırlı değildir. NATO'nun Orta ve Doğu Avrupa'da oluşmakta olan yeni stratejik dengelerin merkezine oturmaya başladığı bu yeni dönemde saldırgan politikalarını sürdüren Miloseviç'in sahip olduğu askerî ve stratejik güç törpülenmek ve denetim altına alınmak istenmiştir. Yugoslavya'nın Soğuk Savaş süresince Avrupa'nın üçüncü büyük gücü olduğu da düşünülürse bu törpülemenin taşıdığı önem daha da netlik kazanmaktadır. Önümüzdeki dönemde stratejik tırmanmanın temelinde Avrupa ve Ortadoğu eksenli olacağını düşünen ABD, NATO-eksenli olarak Avrupa'da, Amerikan askerî gücü olarak da Ortadoğu'da bir stratejik güvenlik alanı oluşturmaktadır.

Bu çerçevede Kosova müdahalesinin NATO'nun genişleme planları çerçevesinde Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'ni resmen bünyesine katacağı ve NATO'nun stratejik misyonunun tanımlanacağı 1999 Washington Zirvesi öncesinde gerçekleşmesi bir tesadüf değildir. Soğuk Savaş dengelerinin sarsılmasından sonra Orta ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkan jeopolitik boşluk alanını doldurmaya kararlı olan NATO ve ABD, Polonya'dan Adriyatik'e inen kuşak üzerinde yeni bir dengeleyici stratejik rol üstlenmektedir. Bu stratejik kuşak üzerinde en ciddi askeri güce sahip olan

²⁵² Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:294-295

ve bu gücü denetimsiz bir saldırganlık içinde kullanma temayülünü Bosna'da göstermiş olan Sırbistan'ın askeri gücü bu operasyonla belli bir düzeyin altına indirilmek istenmiş ve bu hedefe büyük ölçüde ulaşılmıştır. Operasyonun özellikle hava savunma sistemine yönelmiş olmasının ana sebebi de budur. Kosova'da etnik kıyımı yapan bu savunma sistemi değildir; ancak bu hava savunma sistemi, ileriye yönelik olarak, NATO'nun caydırıcılık ve etkinlik gücünü tehdit edebilecek yegane unsurdur. Körfez Savaşı ile nasıl sadece Kuveyt'in bağımsızlığı değil Ortadoğu'da sıradan bir bölgesel gücün çok üstünde bir askerî kapasiteye sahip olan Irak'ın bu kapasitesinin bölgedeki güçler dengesinin gerektirdiği makul bir sınırın altına indirilmesi hedeflenmişse, son Kosova müdahalesinde de sadece Kosova'daki etnik kıyımın durdurulması değil, Soğuk Savaş döneminde Doğu Avrupa'daki dengelerin üzerinde bir askerî güce sahip olan Yugoslavya'nın gücü özellikle hava savunma sistemleri açısından direnebilir ölçülerin altına çekilmiştir.²⁵³

3.3.2. Balkanlarda Yeni Amerikan Üsleri

Avrupa'daki ABD Kuvvetlerinin komutanı Gen. James Jones, Nisan sonunda yaptığı açıklamada Pentagon'un ABD askeri gücünün Avrupa'daki "ayak izi" olarak tanımlanan merkezlerde değişiklikler yapılmasını düşündüğünü, bazı askeri üslerinin elde tutulacağını, ancak Doğu Avrupa, Asya ve Orta Doğu bölgelerine süratli kuvvet sevkini mümkün kılacak "temel nitelikte" ki tesislerin kurulması yönünde çalışmalar yapılacağını açıklamıştır.²⁵⁴ Bu üslerin taşınması düşünülen ülkeler NATO üyesi olan Polonya ve NATO'nun 21-22 Kasım 2002'de gerçekleştirdiği Prag Zirvesinde üyeliğe davet ettiği²⁵⁵ ve 2004 başında üye olacak Bulgaristan devletleridir.

Aslında Doğu Avrupa'da Amerikan üsleri konusundaki tartışma, NATO'nun genişleme kararıyla birlikte başlamıştır. Bugün Batılı diplomatlar ve yerel yetkililer, NATO'nun resmi genişlemesinden önce, ilk kez Irak Savaşı'nda kullanılan Balkanlardaki üslerin (Bulgaristan'da Sarafovo-

²⁵³ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:295-300

²⁵⁴ Washington Post, 30 Nisan 2003,

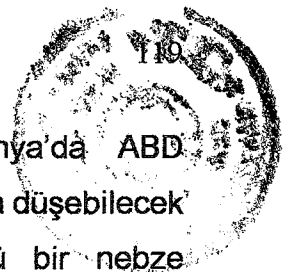
²⁵⁵ Mensur Akgün, "Farkında mısınız NATO Genişledi"

Romanya'da Köstence), tamamen Amerikan askeri varlığını içerebileceğini belirtmektedir. Henüz kesinlik kazanmış olmamakla birlikte önümüzdeki aylarda uygulamaya geçebilecek, ABD'nin Bulgaristan ve Romanya'daki eğitim sahalarında yetiştireceği, yılda minimum 3 000 kişilik sürekli askeri birlikleri hazır bulundurma projesinden bahsedilmektedir.²⁵⁶ 12 Haziran 2003 tarihli Washington Post gazetesine göre, Türkiye, İncirlik'teki ABD kuvvetlerini bölgeyi boşaltmaya itmektedir ve bunun üzerine Pentagon'da Romanya, Bulgaristan gibi ülkelerde askeri üs arayışındadır. Gazete ayrıca ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'in, "İstenmediğimiz yerlerde olmak istemeyiz" sözlerine de yer vermiştir.²⁵⁷

İktidardaki Cumhuriyetçi Partinin iç ve dış siyasetinin oluşturmasında son derece etkin bir rol oynayan Amerika'nın düşünce kuruluşları arasında en tanınmışlarından biri olan Heritage Foundation'ın uzmanlarından Jack Spencer ve Dr. John. C. Hulsman 28 Nisan 2003'de yayınladıkları bir raporda Amerika'nın Avrupa ve Orta Doğu'daki askeri varlığını sürdürmesinin gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Yazarlara göre, 21. yüzyılın sorunlarını karşılamak için Amerika'nın sadece Avrupa'daki güçleri yeterli olmayacaktır. Daha fazla Amerikan askerinin daha da doğuda yeniden konuşlandırılması gerekecektir. Zira, ilerideki çatışmaların Kafkaslar, Irak, Orta Doğu ve Kuzey Afrika etrafında cereyan etmesi beklenebilir. Ayrıca, buralara yakın bölgelerde Amerikan askerlerinin konuşlandırılması, Amerikanın bu bölgelerin güvenliğine verdiği önemi gösterecek ve daha çabuk müdahale imkanı sağlayacaktır. Avrupa'daki ABD askeri üslerinin yeniden düzenlenmesi jeostratejik bakımdan esnekliği de artıracaktır. Yazarların kanısınca, ABD şu anda bu konuda pek az sayıda ülkeye bağımlıdır. Bölgedeki başka ülkelerde askeri varlık bulundurulması ABD'nin örneğin Türkiye'ye bağımlılığını azaltacak ve Amerikanın bu hayati müttefiki üzerindeki baskıyı hafifletecektir. Çok çetin komşular arasında bulunan Türkiye'nin, ABD'nin Avrupa'dan doğuya kuvvet aktarırken baskı altında kalan tek ülke olmaması önemlidir. Türkiye'deki siyasi durum, ABD'nin Türkiye'yi bir sıçrama noktası olarak kullanmasına karşı, (Irak'ta olduğu gibi)

²⁵⁶ Ayşe Özkan, Balkanlar Yunanistan ve Terörizm, ASAM, 05.06.2003, Sayı 119

²⁵⁷ Washington Post, Türk Amerikan İlişkilerinde Problemler Sürüyor, 12 Haziran 2003

direnç göstermeye sevk edebilir. Bulgaristan ve Romanya'da ABD kuvvetlerinin konuşlandırılması, üsler bakımından zor bir duruma düşebilecek ABD'ne dost oldukları bilinen bu ülkeler üzerindeki yükü bir nebze azaltabilecektir.²⁵⁸

Romanya ve Bulgaristan'ın yeni askeri konumu, ABD'nin Avrupa'daki üslerini doğu yönüne kaydırma eğilimini yansıtmaktadır. Irak Krizi'ne yönelik ABD-Alman anlaşmazlığından sonra, Almanya'da bulunan Amerikan askeri kuvvetlerinin Polonya'ya kaydırılması projesi bu eğilimin ilk somut göstergesi olmuştur. Almanya'da mevcut 80 000 Amerikan askerinden 15 binlik bölümünün Doğu Balkanlara yerleştirilmesi gündemdedir. Irak Savaşı sırasında Karadeniz sahilindeki Köstence ve Burgaz'da üsler kuran Amerika, bugün Babadağ(Romanya) ve Koren ile Novo Selo'yu (Bulgaristan) askeri eğitim sahası olarak kullanmak istemektedir. Böylece Kuzeyden Güneye doğru Macaristan, Polonya, Romanya ve Bulgaristan ekseninde askeri bir hat kurmakta olan ABD, Ortadoğu'ya yönelik amaçlarını gerçekleştirmede buradaki stratejik noktalardan faydalanırken, Doğu Balkanların askeri modernizasyonunda da başlıca aktör konumuna yerleşmektedir. Yeni Avrupa'da kendine askeri destek hattı kuran Amerika'nın müttefiki olarak Bulgaristan ve Romanya, Balkanlar, Ortadoğu ve Asya arasındaki Amerikan rotasyonu için üs işlevi görmeye hazırlanmaktadır. Bu doğrultuda önümüzdeki dönemde Balkan ülkelerine süreceği anlaşılan Amerikan desteğiyle Bulgaristan ve Romanya'nın bölgedeki konumlarının güçleneceği beklenebilir.²⁵⁹

Amerika Birleşik Devletleri kuvvetlerini Batı Avrupa'dan Balkanlara kaydırmak suretiyle şu avantajları elde edebilecektir.

Irak konusunda ABD'ye tam destek vermeyen Almanya, Fransa, Belçika ve Yunanistan gibi ülkelere ABD'nin Avrupa'daki askeri varlığını idame ettirmek azminde olduğu ve Doğu Avrupa'yı tamamen Batı Avrupa'nın gizli egemenliğine bırakmayacağı mesajını vermek;

²⁵⁸ Seyfi Taşhan, "Bulgaristan ve Romanya'ya Amerikan Üsleri"

²⁵⁹ Ayşe Özkan, BALKANLAR Yunanistan ve Terörizm, ASAM, 05.06.2003 - Sayı 119

Kafkasya ve Balkanlara yakın bir bölgede konuşlanarak Rusya Federasyonunu bu bölgelerdeki muhtemel nüfuz artırma gayretlerinden caydırmak;

Türkiye'ye artık güvenmemekle birlikte bu ülkenin bölgedeki çok önemli stratejik konumunu ve ABD ile ittifakı vurgulayarak, muhtemel olaylar için işbirliği kapısını açık tutmak;

Kafkas ve Orta Asya petrollerinin ulaşım yollarını kontrol edebilecek bir coğrafi imkan kazanmak.

Bölgedeki muhtemel operasyonlar için Almanya'dakilerden daha yakın bölgelerde asker ve malzeme yığınağı yapabilmek.

Bu ülkelerde üsler kurulduğu takdirde ABD'nin bir hareket vukuunda Türkiye üzerinden karadan ve havadan geçiş ihtiyacı doğacağı ve önceden bir mutabakata varılmadığı takdirde bu konularda da problem yaşanabileceği, bu üsler arasında deniz üsleri kurulması veya bu üsleri takviye için deniz kuvvetleri gönderilmesi gerektiği takdirde Montreux Mukavelenamesi ile ilgili olarak bazı sorunların ortaya çıkabileceği değerlendirilmelidir.²⁶⁰

²⁶⁰ Seyfi Taşhan, "Bulgaristan ve Romanya'ya Amerikan Üsleri"

3.4.Kafkasya ;Bir Düğüm Noktası

Şekil 3.3 Kafkasya ve Orta Asya Haritası ²⁶¹

3.4.1.Kafkasya Bölgesi'nin Stratejik Önemi

Kafkasya coğrafyası, Soğuk Savaş sonrası dönemde yeniden yapılanan ve yapılanması henüz tamamlanmayan dünyanın en önemli parçalarından biri ve jeopolitik bir güç mücadelesinin cereyan ettiği alandır.²⁶² Kafkaslar ve Türkistan Orta Doğunun kuzey- batı ve doğu sınırları,Karadeniz'in doğu ve kuzey- doğu sahilleri, Avrupa'yla Asya'yı birbirinden ayıran güney ve doğu sınırları ve Çin'in batı sınırları arasında yer almaktadır. Coğrafi olarak Kuzey ve Güney Kafkaslar olarak ikiye ayrılan Kafkasların tarih boyunca diğer bölgelere (Anadolu'ya, Karadeniz'in güneyine, Rusya'ya) ulaşabilme ve sert geçitleri ile bu bölgeleri kontrol edebilme ve bu bölgelerden gelecek muhtemel saldırıları önleyebilme olanağı dolayısıyla; Türkistan ise Sıcak Denizlere açılmak, Uzak Doğuyu kontrol edebilmek için jeostratejik önemini her zaman korumuştur.²⁶³

²⁶¹ Perry-Castañeda Library Map Collection

²⁶² Ümit Özdağ, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

²⁶³ Elif Hatun Kılıçbeyli - Mahal Emrahov, "Hazar Bölgesinde Enerji Kaynaklarının Paylaşım Sorunları"

Tarih boyunca Avrasya'nın değişik bölgelerine yayılan kavim göçlerinin en önemli kavşak noktasını oluşturan ve bu nedenle de göreceli olarak küçük bir alanda son derece karmaşık bir etnik ve linguistik yapı barındıran Kafkaslar, Anadolu-Akdeniz ve Step-Karadeniz nitelikli siyasi güçler arasındaki en önemli rekabet alanlarından birini oluşturmaktadır.²⁶⁴

Bir anlamda da Kafkasya coğrafyası, eğer Türk dünyasını bir vücut olarak düşünürsek, bu vücudun boğazını, yani birleşme noktasını oluşturmaktadır. Kafkasya başka bir anlamda da bir geçit; kıtalar arası, milletler arası, kültürler arası bir kesişme noktasını oluşturmaktadır.²⁶⁵ Kafkasya o kadar da büyük bir alan olmamasına rağmen küçük devletlere bölünmüş bir yapıdadır.²⁶⁶ Kafkasya bölgesi kuzeyinde (Kuzey Kafkasya) 6-7 milyon, güneyinde (Kafkasya Ötesi) 16-17 milyon, toplam 23-24 milyon insanın yaşadığı bölgedir. Bu bölgedeki insanlar dil, din ve ırk olarak çeşitlilikler gösterirler; ellinin üzerinde ulus ve etnik toplulukla bir mozaik andırır.²⁶⁷ Kafkasya, bir jeopolitik düğümdür. Burası, farklı çıkarların kesiştiği bölgedir.²⁶⁸ Ufacık bir toprak parçasında (450.000 km²) çok büyük bir mücadele verilmektedir.²⁶⁹ Kafkasya, bugün güvenliğinin sağlanamaması için tüm koşullara sahiptir. Bir yandan, tarihi olarak Kafkasya tüm büyük imparatorlukların kenar bölgesi olagelmıştır. Kenar bölgeler ise her zaman imparatorlukların dağılması sürecinde güvenliği en az temin edilen bölgeler olmuşlardır. Kafkasya büyük devletlerin arasında bulunan bir bölgedir. Yakın ve Orta Doğu bölgesidir. Stratejik önemi büyük olan iki büyük denizin arasında bulunmaktadır. Dolayısıyla, coğrafi durum meselenin yeterince karmaşık olmasına neden olmaktadır.²⁷⁰ Bu durum onu tarih boyunca bütün

²⁶⁴ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:124

²⁶⁵ Ümit Özdağ, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

²⁶⁶ Anıl Çeçen, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

²⁶⁷ Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrasya perspektifinde Türkiye'nin önemi sempozyumu (28-29 Nisan1998), Nadir Devlet'in bildirisi, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1998, s:201

²⁶⁸ Rasim Musabeyov, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

²⁶⁹ Gündüz Aktan, "Türkiye'nin Kafkasya Politikası"

²⁷⁰ Hamlet İsaханlı, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

emperyal hedeflere maruz kalmasına vesile olmuştur. Ne yazık ki, bu emperyal hedefler bugün de Kafkasya jeopolitiğine yönelik olarak sürmekte ve Kafkasya'da barışın, demokrasinin ve istikrarın genişlemesinin önündeki engel, hem de büyük engel olarak görülmektedir.²⁷¹

Coğrafi bakımdan Kafkasya güvenliği zedeleyecek tüm ögelere sahiptir. Tabi ki, dinî ve etnik nedenleri de eklemek gerekir. Çünkü, Kafkasya'da Hıristiyan-Müslüman faktörü karşı karşıya kalmakta veya bir arada bulunmaktadır.²⁷² Hazar Bölgesi milletlerin çokluğundan dolayı etnik gerginliklere müsait durumdadır.²⁷³ Kafkasya üzerinde üç çeşit geçit vardır. Bunlar; Hazar denizi sahil yolu, Karadeniz sahil yolu ve Nalçık-Tiflis yoludur. Hazar yolu üzerinde Çeçenistan, Karadeniz yolu üzerinde Abhazy, Nalçık-Tiflis yolu üzerinde ise Osetya sorunlu bölgeleri bulunmaktadır.²⁷⁴ Nüfus bakımından Kafkasya'da hem Müslümanlar, hem de Hıristiyanlar yaşamaktadır. Diğer taraftan Kafkasya'yı etkisi altına almaya çalışan devletler ise dinî açıdan farklı devletlerdir. Kafkasya dünyanın en karmaşık etnik manzarası olan bir bölgesidir ve bu faktör etnik çatışmalara ve savaflara yol açmıştır.

Bir diğeri, şüphesiz, iktisadî sorunlardır. Kafkasya, özellikle de Azerbaycan, büyük enerji kaynaklarına sahiptir ve bu durum, büyük güçlerin ilgisini bu bölgeye çekmektedir. Bu da büyük güçler arasında rekabete neden olmaktadır. Böylece, bölge devamlı olarak sınır savaflarının ve büyük güçlerin bu bölgeyi etkisi altına almak için verdikleri nüfuz mücadelesinin etkisi altındadır. Bu iki unsur, durumun istikrara kavuşmasına ve güvenliğin sağlanmasına büyük ölçüde engel olmaktadır ve olacaktır. 83 yıl önce 1920'de ortaya çıkan manzara ile günümüzdeki durum hemen hemen aynıdır. Bunun sebebi de bellidir. Zira, jeopolitik durum değişmemiş,

²⁷¹ Ümit Özdağ, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

²⁷² Hamlet İsaçanlı, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

²⁷³ Elif Hatun Kılıçbeyli - Mahal Emrahov, "Hazar Bölgesinde Enerji Kaynaklarının Paylaşım Sorunları"

²⁷⁴ Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrasya perspektifinde Türkiye'nin önemi sempozyumu (28-29 Nisan 1998), Suat İlhan'ın bildirisi, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1998, s:92

Kafkasya'nın jeopolitik önemi azalmamış, hatta artmıştır. Aktörlerin durumunda da çok az değişiklik yaşanmıştır. O dönemle kıyaslandığında, yeni bir süper güç olan ABD yerine o dönemde İngiltere ve Almanya'nın Kafkasya'ya girmesi mümkündür, şimdi ise ABD etkin durumdadır. Günümüzde İran büyük güçler arasına girmiş ve bölgedeki rekabetin oyuncularından biri hâline gelmiştir. Güç faktörleri açısından değişiklikler gözlemlenebilir; fakat diğer etkenler konusunda değişiklik pek gözlemlenmemektedir.²⁷⁵ Bu bölge henüz dünyanın büyük güçleri tarafından, gayri resmi de olsa tam olarak bölüşülmüş ve sahiplenilmiş değildir. Aksine bölüşme ve sahiplenme savaşları yeni yeni başlamaktadır.²⁷⁶

Kafkasya'nın geleceği ile ilgili olarak ise farklı projeler vardır. Herkes gelecekte kendisine göre bir Kafkasya düşünmektedir. İslâm dünyasının ayrı bir Kafkasya projesi vardır. Hıristiyan dünyasının ise ayrı bir Kafkasya projesi... İran'ın, Rusya'nın, Avrupa'nın, Amerika'nın her bir devletin Kafkasya projesi vardır. Eski Osmanlı İmparatorluğu'nun günümüzdeki varisi olan Türkiye'nin de Kafkasya yaklaşımının olması gerekmektedir. Proje geliştirememektedir, çünkü, Türkiye'nin şu anki gücü, kendi projesini gerçekleştirebilecek önceliğe sahip değildir. İslâm dünyası İslâmîyet'te birleşen bir Kafkasya'nın varlığını hedeflemektedir. Hıristiyanlık dünyası ise Hıristiyanlığın esas olduğu bir Kafkasya'yı hedeflemektedir. Bundan Ermeni lobisi ve Ermenistan yararlanarak, geleceğe yönelik bir Ermenistan-Gürcistan işbirliğini gündeme getirmekte ve Güney Kafkasya'dan başlayıp Kuzey Kafkasya'yı da içine alan bir Hıristiyan Kafkasya yapılanması içerisinde olduğu ve Karadeniz'e açılma eğilimine girdiği görülmektedir. Kafkasya'ya bu süreç içerisinde baktığımızda, İsrail'in son on senedir Rusya'da yaşayan Yahudileri topladığını ve İsrail'e götürdüğünü görmekteyiz. Bugün İsrail'de yaşayan çok sayıda nüfuz sahibi Rus Yahudi'si vardır. Aynı şeyi yapmak isteyen Ermenistan, Rusya'da yaşayan Ermenileri toplamıştır. Ama bunları Ermenistan'da değil, Karadeniz bölgesinde yerleştirmeye çalıştığını görüyoruz ki, bu bir Ermeni topraklarının dışında bir

²⁷⁵ Hamlet İsaçanlı, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

²⁷⁶ Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrasya perspektifinde Türkiye'nin önemi sempozyumu (28-29 Nisan 1998), Kemal Yavuz'un bildirisi, Harp Akademileri Basımevi, 1998, s:221

yapılanmadır.²⁷⁷ “Denizden denize Ermenistan” hayalini mentalitelerine kazıyan Ermeniler bu planlarını aşama aşama gerçekleştirmeye çalışmışlar ve bunun için hiçbir şeyden kaçınmamışlardır. Bu plana göre Hazar Denizi, Karadeniz ve İskenderun Körfezi arasında kalan bölgeler eskiden sözde “Ermeni Krallığı”na aittir ve dolayısıyla bugünün Ermenilerinin atalarının topraklarını sahiplenmeye hakları vardır.²⁷⁸ Bunun, geleceğe yönelik Büyük Ermenistan, geleceğe yönelik Hıristiyan Kafkasya projesinin uzantısı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Ermenilerin Hıristiyan Kafkasya projesinin arkasında bazen Amerika, bazen Rusya ve hatta Fransa görülmektedir.²⁷⁹

3.4.2. Azerbaycan Türkiye İlişkisi Ve Bölge Stratejileri

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkiler iki devlet için stratejik öneme sahiptir ve Azerbaycan, Türkiye için büyük Türk dünyasına açılan kapı; Türkiye ise Azerbaycan için Batı dünyasına açılan bir kapı ve aynı zamanda onun en büyük müttefikidir.²⁸⁰ Azerbaycan-Türkiye ilişkilerini, Azerbaycan-İran ve Türkiye-İran ilişkilerinden bağımsız ele almak mümkün değildir. Türkiye, Azerbaycan ve İran'ın demografik yapıları etno-sosyal özelliği ön plâna çıkarmaktadır. Bu ülkelerdeki hâkim etnik unsur, Kafkasya'nın, özellikle de Güney Kafkasya'nın sorunlarının çözümünde tayin edici faktördür. Bu anlamda, Türkiye, Azerbaycan kadar Kafkasya ülkesi ve Azerbaycan, İran ve Türkiye kadar Orta Doğu ülkesidir. Sorunların doğumu ve çözümünde siyasî sınırlar kadar, demografik sınırların da tayin edici faktör olduğu aşikardır. Bölgede, son on yılda tekrar sahnelenen “Ermeni meselesi”, enerji faktörüne bağlı olarak adı geçen bu üç ülkenin gündemine oturmuştur.

²⁷⁷ Anıl Çeçen, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

²⁷⁸ Elif Hatun Kılıçbeyli - Mahal Emrahov, “Hazar Bölgesinde Enerji Kaynaklarının Paylaşım Sorunları”

²⁷⁹ Anıl Çeçen, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

²⁸⁰ Gabil Hüseyinli, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

İnsanların millet potansiyeli, millî potansiyelinin ölçülmesinde bir kıstas olmaktadır. Nüfusça fazla olan bir toplum, bu özelliğiyle bir üstünlük elde etmiş olmaktadır. Homojen kitlelerin, heterojen kitleler karşısında bu anlamda avantajları bulunmaktadır. Fakat, çoğunluk olma her zaman üstünlük işareti değildir. Farklı etnik yapılardan oluşan toplumlarda, bu farklılık çok kere avantaj olarak kullanılmaktadır. Bazı uluslar bu tür demografik dağılımdan emperyal çıkarları doğrultusunda yararlanabilmektedirler. Ermeni lobileri bunun bir örneğini teşkil etmektedir. Ermeniler bunu başarılı olarak kullanmaktadırlar. Bazı uluslar dünya coğrafyasının neresinde ve hangi devlet altında yaşıyor olurlarsa olsunlar, mensup oldukları millet, onların belli bir hedef kabul etmeleri için yeterlidir. Ermeniler itibarıyla, Türkler bu durumdadırlar. İran ile Ermenistan arasındaki dayanışma, ortaklık dayanışmasıdır.

İran, Minsk grubunun uzantısı olarak eklenince, bu pozisyonunu Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerinde Azerbaycan'a karşı olarak baskı gibi kullanabileceğini düşünmüştür. Bu olay gelişmenin birinci etabıdır. Daha önce, Azerbaycan'la İran arasında yapılmış ticarî-siyasî ve kültürel anlaşmalara göre İran, Nahçıvan'da konsolosluk açarken; Azerbaycan, Tebriz'de konsolosluk açmamıştır. İkinci etapta, Azerbaycan, İran'la yapılan görüşmelerde, İran'da yaşayan soydaş potansiyelini ima ederek, Azerbaycan-Ermenistan arasındaki hâkimlik rolünde adil olmasını ima etmiştir. Bunu takip eden günlerde İran, üçüncü safhada Hazar denizindeki Azerbaycan petrol arama tankerlerine askerî güçle müdahâle etme temayülü göstermiştir. Dördüncü safhada, İran savaş uçakları Azerbaycan sınırlarını ihlâl etmiştir. İran, Azerbaycan üzerinde askerî üstünlüğü olduğu mesajını vermiştir. Bu gelişmeyi Azerbaycan'ın etnik takipten yana olmadığını gösteren açıklamalar takip etmiştir. Bu arada Azerbaycan Türkiye'den yalnız olmadığı hakkında mesajlar almıştır

Azerbaycan ve Türkiye arasında siyasî, iktisadî ve diğer ilişkilerin temelinde, Türk dünyasını da kapsayacak şekilde kültürel girişimler yatmaktadır. Azerbaycan ile Türkiye'nin İran karşısında kozu, soydaşlık yönündedir. Azerbaycan Anayasası'nda milletin ve dilinin adının değiştirilmiş

olması, öğrenci mübadelesindeki sıkıntılar, Türkiye’de eğitim görmüş Azerbaycanlı gençlerin gelecek sıkıntıları, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Anayasası’nda yapılan değişiklikle Türkiye’nin garantörlük hakkının kaldırılmış olması, olumlu sayılmayacak değişikliklerdir. Diğer taraftan 1991’de kabul edilmiş bir kararla, Azerbaycan’ın Lâtin alfabesine geçmesi, Türkiye televizyonlarının Azerbaycan’da yayın yapmaları ve bir Azerbaycan kanalının Türkiye’de yayına başlaması gibi hususlar ise ilişkiler adına olumlu gelişmelerdir.

Azerbaycan-Türkiye arasındaki ilişkilerin İran boyutu kadar, Gürcistan boyutu da önemlidir. Azerbaycan- Türkiye-İran üçgeninde olduğu gibi, Azerbaycan-Türkiye-Gürcistan üçgeninin de merkezinde Ermeni faktörü vardır. Bu itibarla Gürcistan’ın etno-sosyal yapısına göz atılması gerekecektir. Gürcistan’da; Osetler, Abhazalar, Acarlar ve Ermenilerin yanı sıra Türkler yaşamaktadır. Azerbaycan’la Türkiye arasında Fars-Ermeni İttifakı karşıtı Türkçü bir cephe oluşturulması Gürcistan’ı yakından etkileyecektir. Gürcistan’da Osetler ve Abhazalar Rusya destekli silâhlı mücadele vermektedir. Her iki toplum ve Acarlar idarî statüye sahip olmalarına rağmen, sayıca bunlardan daha fazla olan Türkler hiçbir statüye sahip değildir. Gürcistan Türklerinin özel bir statüleri yoktur. Osetler ve Abhazalar da olduğu gibi Gürcistan Türklerine Sovyetler Birliği döneminde verilen haklar geri alınmaya başlamış ve ülkenin Türklerinde huzursuzluk baş göstermiştir.

Ermeniler, bu konuda Türk karşıtı Ermeni-Gürcü ittifakı kurabilirler. Bir Ermeni-Gürcü-Fars dayanışması belirebilir ve bu hâl Türk-Azerbaycan ilişkilerinin sıklaştırılmasını gerektirir.²⁸¹

Kafkasya’da birbiriyle çatışan iki çıkar gurubu vardır. Birinci grubu temsil edenler bölgenin tümüyle Batı’ya entegrasyonuna, Doğu-Batı entegrasyonu yolunda istikrarın ve güvenliğin sağlanmasına çalışan ABD ve Avrupa’nın büyük devletleri; ikinci grubun temsilcileri ise Kuzey-Güney entegrasyonuna caba gösteren Rusya ve İran’dır. Güney Kafkasya

²⁸¹ Yaşar Kalafat, Kafkasya’nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

devletlerinden ikisi Azerbaycan ve Gürcistan net olarak Batı'ya entegre olma yönünü seçmiş; Ermenistan ise Rusya ve İran'ın çıkarlarını savunmakta olup, Batı'ya entegre olma konusunda "özel yaklaşım" sergilemektedir. Ermeni analizciler bu stratejiyi "direnme" olarak adlandırmaktadırlar. Yani, Gürcistan ve Azerbaycan'dan farklı olarak, Ermenistan açık bir şekilde Batı'ya entegre olmayı tehlike olarak görmektedir.²⁸² Ancak Acara Özerk Cumhuriyeti, Gürcistan'a bağlı olmakla beraber, Batı yanlısı değil, Ermenistan ve Cavaheti bağlantılı Rusya yanlısı bir siyaset takip etmektedir.

Sonuç olarak Azerbaycan-Türkiye ilişkileri etno-sosyal zeminde ele alınınca soy birliği faktörü önem arz etmektedir. Soy birliği mahiyetli bölgesel bir dayanışma ilişkilerin baş unsurlarından olan İran'ı, Fars etno-kültürel yapısı ile devreye sokmaktadır. Bölgede yürütülecek etno-sosyal özellikli Azerbaycan-Türkiye dayanışması Gürcistan ve Rusya'yı da kapsayacaktır.²⁸³

Son on yılda Azerbaycan-Türkiye ilişkileri zaman zaman yükselmiş, zaman zaman inişe geçmiştir. Sonuçta, Azerbaycan ve Türkiye'nin her konuda ortak olması için tüm çabanın gösterilmesi ve tabii ki buna göre de öncelikli bir sorun olan Karabağ sorununun çözülmesi gerekmektedir.²⁸⁴

3.4.3.Hazar Petrolleri

3.4.3.1. Hazar'a Kıyısı Bulunan Ülkelerin Hidrokarbon Rezervleri Ve İhracat Potansiyelleri

Hazar Bölgesi'nin hidrokarbon potansiyeli, dünya kamuoyunun gündemine özellikle 1992'de Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında gelmiştir. Bölge kaynakları, her ne kadar Azerbaycan petrolü ve

²⁸² Halettin İbrahimli, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

²⁸³ Yaşar Kalafat, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

²⁸⁴ Anıl Çeçen, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

Türkmenistan gazı başta olmak üzere, Sovyetler döneminde de önemli kaynaklar olarak devrede iseler de, Sovyetler'in dağılmasının ardından, batılı büyük petrol şirketlerinin bölgeye odaklanan ilgisine paralel bir şekilde, daha fazla tartışılmaya ve milyarlarca dolarlık geliştirme ve taşıma yatırımlarını cezp etmeye başlamıştır.²⁸⁵

Şekil 3.4 Hazar Deniz Kıyısındaki Petrol Kuyuları, Azerbaycan

Hazar bölgesinin tahmin edilen kaynaklarının göstergelerini, petrol ve kondensatın dünya çapında ispatlanmış rezerv seviyeleri ile karşılaştırdığında, Hazar bölgesinin yakın gelecekte dünyanın mühim petrol üretim merkezlerinden birine dönüşmesi olasılığının yüksek olduğu görülmektedir. Hazar bölgesinden petrol ve kondensat ihracatının tahmin edilen değerleri, 2015'teki dünya petrol üretimindeki 4 milyar tonluk hacimle karşılaştırıldığında benzeri sonuca varılabilmektedir. Yani, 2015'te Hazar bölgesi dünya piyasasına her 24 saatte ortalama hesapla 4,12 milyon varil hacminde petrol temin edebilir durumda olacaktır ve günlük hasılatı ise 4,7 milyon varil olacaktır. Eğer bu miktarı dünya piyasalarına en çok petrol

²⁸⁵ A. Necdet Pamir, Avrasya Boru Hatları Enerji Güvenliği ve Türkiye, Jeopolitik Dergisi, Kış 2003, Sayı-5, s:101

üreten beş ülkedeki günlük hasılat ile karşılaştırsak bu rakamın oldukça önemli olduğunu görebiliriz: Suudi Arabistan-7,6 milyon varil, Rusya-6,3 milyon varil, ABD-5,9 milyon varil, İran-3,5 milyon varil, Çin-3,2 milyon varil. 2015'te petrol üretimine göre Hazar bölgesinin dünya üçüncülüğüne veya dördüncülüğüne yükselmesi beklenilmektedir.²⁸⁶

3.4.3.2. Üretilen Petrolün Dünya Piyasalarına Nakli Perspektifleri

Günümüzde Hazar bölgesinde tüm petrol boru hatlarının kapasitelerinin toplamı 81 milyon tondur. Tengiz-Novorosissk boru hattının ikinci evresi gerçekleştirildikten sonra ise toplam kapasite yılda 122 milyon tona ulaşacaktır (burada Bakü-Grozni-Novorosissk ve Bakü-Mahaçkala-Novorosissk iki alternatif boru hattından birinin kapasitesi dikkate alınmıştır). Hatta bu kapasiteler de ihracatın yılda 215 milyon ton potansiyelinden çok daha azdır. Boru hatlarının bu eksikliğini öngören petrol konsorsiyumları tarafından Bakü-Tiflis-Ceyhan, Aktau-Bakü, Kazakistan-Çin, Kazakistan-Türkmenistan-İran gibi çeşitli alternatif güzergâhlar incelenmektedir.

2015'te Hazar bölgesinde kullanılmakta olan ve proje aşamasında olan tüm petrol boru hatlarının toplam kapasitesi yıllık 237 milyon ton olacağı değerlendirilmektedir. Bu ise petrol ihracatının 2015 için beklenen, 215 milyon tonluk hacminden çok da fazla değildir. Ama, Kazakistan ve Türkmenistan'dan petrolün tankerle İran ve Azerbaycan (ve sonra demir yolu ile Karadeniz limanlarına) terminallerine taşınmasını da dikkate almak gerekmektedir. Günümüzde bu tür ihracatın hacmi yıllık 3-4 milyon tondur. Fakat, bunun 2015'te 10 milyon tona ulaşması beklenmektedir. Sonuç olarak, Bakü-Tiflis-Ceyhan, Kazakistan-Çin ve Kazakistan-Türkmenistan-İran boru hatlarının her üçünün inşası, ulaşım yollarının öncelikliliğine neden olabilir. Bakü-Tiflis-Ceyhan'ın inşası artık şüphe götürmediği için, diğer iki boru hattı açısından iki alternatif ortaya çıkmaktadır: 1) Ya her iki hat inşa edilecek, fakat Kazakistan-Çin'in ikinci evresi gerçekleşmeyecektir; 2) Ya da Kazakistan-Türkmenistan-İran boru hattı hiç inşa edilmeyecek, fakat

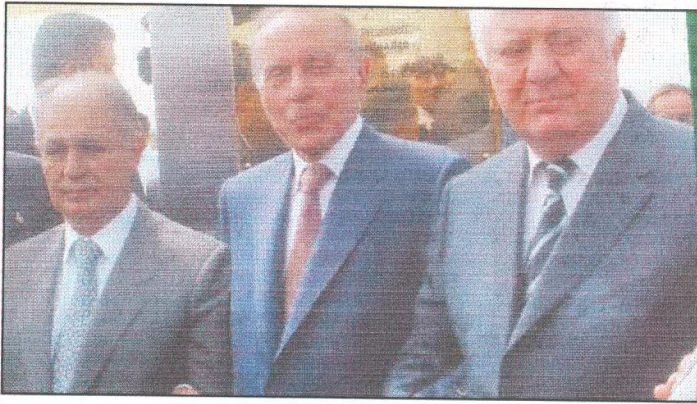
²⁸⁶ Sabit Bağirov, Hazar, Dünya Enerji Kaynağının Yeni Merkezi mi?, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

Kazakistan-Çin boru hattı için sadece birinci değil, ikinci evre de gerçekleşecektir. Bu alternatiflerden birinin tercih edilmesi kararı Kazakistan hükümetince verilecektir. Kazakistan-Türkmenistan-İran boru hattıyla ilgili teknik-ekonomik fizibilite raporu, Kazakistan hükümetinin isteği ile TotalFinaElf şirketi tarafından hazırlanmaktadır. Bu proje ile ilgili aktivite Kazakistan-Çin projesinden daha yüksektir. Fakat, Hazar'ın Kazakistan kıyılarındaki büyük petrol rezervleri ispatlanıncaya kadar, Kazakistan-Çin veya Kazakistan-Türkmenistan-İran boru hatlarının inşası ile ilgili herhangi bir kararın verilmesi güç görünmektedir.

Dört petrol boru hattından en ileri safhada olanının ve günümüzde hiçbir şüphe doğurmayacak olanın Bakû-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı olduğu görülmektedir. Bu güzergâhın incelenmesi daha 1991'de başlamıştır. Bu hattın inşası için ilk hükümetler arası anlaşma, Azerbaycan ile Türkiye arasında Mart 1993'te imzalanmıştır. Fakat, Bakû-Tiflis-Ceyhan hattının Ankara Deklârasyonu ile ABD, Kazakistan, Özbekistan ve Gürcistan hükümetlerince de desteklenmesi için beş yıl (Ekim 1998'de) gerekmiştir. Bir yıl sonra 18 Kasım 1999'da ise AGİT İstanbul Zirvesinde Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye, Kazakistan ve ABD devlet başkanları tarafından, Bakû-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nı destekleyen İstanbul Deklârasyonu imzalanmıştır. Nihayet, Ekim 2000'de mühendislik işlerinin belirlenmesi amacıyla sponsor grubu oluşturulmuş ve Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye hükümetleri ilgili anlaşmaları imzalamışlardır.

Günümüzde sponsor grubunun içeriği şu şekildedir: ARDN (%50), BP (%25,41), Unocal (%7,75), Statoil (%6,47), TPAO (%5,12), Itochu (%3,02), Delta Hess (%2,13).

ABD'li Chevron, Texaco, Conoco, İngiltere ve Hollanda'nın RD Shell, İtalya'nın ENI, Kanada'nın Alberta energy şirketleri sponsor grubunda bulunma konusuyla ilgilendiklerini belirtmişlerdir. ARDN daha önceden, sponsor grubundaki %50'lik payını paylaşabileceğini açıklamıştır.

Şekil 3.5 Sezer, Aliyev, Sevarnadze Bakü Tiflis Ceyhan Petrol Boru Hattının Resmi Temel Atma Töreninde²⁸⁷

2015'te Karadeniz'de ortaya çıkacak durumu gözden geçirecek olursak; Bakü-Grozni (Mahaçkala)-Novorosissk, Tengiz-Novorosissk, Mahaçkala-Novorosissk, Bakü-Supsa boru hatlarından buraya dâhil olan petrolün toplam hacmi 87 milyon tona ulaşabilir. Eğer bu miktara Rusya'dan gelen petrolün hacmi ve Hazar'da tankerlerin taşıdığı petrolün hacmi de eklenirse, Karadeniz'e ulaştırılan petrolün toplam hacmi 150 milyon ton seviyesinde olmaktadır. Bu petrol Karadeniz'den nasıl taşınacaktır? İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan yaklaşık 60 milyon ton petrol taşınabilmektedir. Geriye 90 milyon ton kalmaktadır. Bu miktarın taşınması için Ukrayna'da Güney –Brodi petrol boru hattı inşa edilmiştir ve Burgaz-Aleksandropolis, Burgaz-Vlore ve Konstansa-Triyest boru hatları projelendirilmekte ve araştırılmaktadır.

Burgaz-Aleksandropolis ve Burgaz-Vlore birbirine alternatiftir. Bunlardan yalnız biri inşa edilebilir. Bu kararı Bulgaristan hükümeti kabul edecektir. Türkiye yönetiminin, İstanbul-Çanakkale Boğazları'ndan petrolün tankerle taşınması konusunda daha sıkı bir rejim belirlenmesinin zaruriliği hakkındaki bir dizi açıklamasından sonra, 1995'te Rusya, Burgaz-Aleksandropolis petrol boru hattını gündeme getirmiştir. Türkiye tarafından

²⁸⁷ M5 Savunma ve Strateji Dergisi, Ekim 2002, Sayı:112, s:38

bu açıklamalar, Hazar yataklarından Karadeniz'e taşınan petrolün hacminin önemli ölçüde artmasının yol açacağı sorunlar belli olduktan sonra yapılmıştır.

Burgaz-Aleksandropolis projesinin incelenmesi ve bu proje ile ilgili görüşmeler, petrolün Karadeniz'den İstanbul-Çanakkale yoluyla değil, başka bir yolla Akdeniz'e taşınması hedef edinen diğer alternatif projelerle ilgili görüşmelerden çok daha önce başlamıştır. Fakat, Bulgaristan bu proje ile ona alternatif olan Burgaz-Vlore projesi arasında tercihini henüz belirlememiştir.

Budapeşte'nin himayesi altında bulunan Konstansa-Triyest güzergâhı, Bulgar boru hattına alternatiftir. Bu hattın yapımı için iki ihtimal vardır: 1)Romanya-Macaristan-Slovenya-İtalya (uzunluğu 1300 km) güzergâhı; 2)Romanya-Sırbistan-Hırvatistan-İtalya (uzunluğu 1000 km). Sonuncu ihtimal, Yugoslavya'da durum normaleştikten sonra görüşmelere konu olmuştur. 25 Ekim 2000'de Brüksel'de, Romanya, Yugoslavya ve Hırvatistan arasında bir memorandum imzalanmıştır. Romen projelerinin bir üstünlüğü vardır. Bu da onların büyük petrol rafinerilerinin yanına kadar uzanmış olmasıdır ve böylece ilâve taşıma masrafları sorunu da çözülebilmektedir. İtalya, Avrupa'da en büyük rafinerilere sahiptir ve günde 2,45 milyon varil petrol rafine etme kapasitesine sahiptir. Buna ilâveten, bu hatta on Romen rafinerisini eklemek mümkündür.

Buna rağmen, birçok uzman ve siyasetçiye göre, bu projenin gerçekleşme şansı çok düşüktür. Yunanistan'ın Gelişme Bakanı Nikos Hristodolakis konuya ilişkin olarak, "Bu projenin gelecek vaat etmediğini anlamak için haritaya göz atmak yeterlidir", şeklinde ifade kullanmıştır. Kazakistan'ın petrol şirketleri ise, petrolün Romanya yönünde nakline ilgi göstermemektedirler. Nedeni, tahmin edilebileceği gibi, yüksek tarifelerdir:

her ton için on Dolar. Bu bölgeye petrolün tankerle taşınması şirketlere ton başına beş Dolara mal olmaktadır.²⁸⁸

3.4.3.3. Hazar Petrollerinin Önemi

1991'de Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra yeni bir bölge isimlendirilmesi yapılmaya başlanmıştır. Bu bölgenin adı Hazar bölgesidir. Bu bölge, eski Transkafkasya'dır, Kuzey Kafkasya'yı, Orta Asya'yı ve bunun dışında İran'ı, Türkiye'yi, Karadeniz bölgesini de kapsamaktadır. Çünkü bu bölgelerin Hazar civarında çıkacak petrol çıkarları ve ihtiyaçları vardır. Niye Karadeniz gibi uzak bir yeri kapsamaktadır? Çünkü Karadeniz Hazar denizinden çıkan petrolü Avrupa'ya bağlayan bölge olacaktır. Dolayısıyla 1991'den bu güne kadar yeni jeopolitik bölge ortaya çıkmıştır. Bu bölgenin ortaya çıkması yeni bir jeopolitik oyunu da başlatmıştır. Eskiden bölgede sadece Sovyetler Birliği vardı. Artık Sovyetler Birliği olmadığından dolayı bölgenin bu kadar önemli olmasının üç nedeni var:

1. Sahip olduğu enerji kaynakları;
2. 1991'den bu yana bölgede yaşanan etnik çatışmalar,
3. SSCB dağıldıktan sonra dünyanın ya da bölgenin şimdilik güç merkezlerinden birinin üstünlüğünün kesinleşmemiş olması.

Bölgedeki etnik çatışmalar petrolü sahiplenmek için yapılmaktadır. Belki bu tek sebep değildir. Ama çok etkilidir. Bunu en yakından yaşayan Azerbaycan devletidir. Karabağ meselesinde Azerbaycan'ın karşısında sadece Ermenistan olmamıştır. Ermenistan'ın arkasında Rusya olmuştur. Bunun da nedeni Hazar petrollerine sahiplenmek meselesidir. Ancak, 1991'den sonra Rusya'nın ne batıda ne de doğuda belirli bir politikası olmuştur. Fakat, 1993'ten itibaren Rusya'nın uygulamaya koyduğu yeni "yakın çevre" politikası, bu bölgelerde Sovyetler'in kaybettiği otorite

²⁸⁸ Sabit Bağirov, Hazar, Dünya Enerji Kaynağının Yeni Merkezi mi?, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

boşluğunu doldurmaya yöneliktir. Bu arada Rusya dışında Türkiye, İran ve daha sonra Amerika da bölgeye yerleşmeye başlamışlardır.²⁸⁹

Bu faktörlerin her biri, hem birçok büyük devletin, hem de uluslararası şirketlerin bu bölgeye çok büyük ilgisini şart kılmaktadır. Kafkasya bölgesinde gerçekleştirilen projelerin toplam yatırım değeri, yaklaşık 70 milyar ABD Dolarıdır bu sadece gerçekleştirme aşamasında olan projeler içindir. Bunun dışında 20 petrol-doğal gaz projesi daha vardır ve Hazar ülkeleri tarafından söz konusu projelere ilişkin anlaşmalar imzalanmıştır. Fakat bu projeler üzerindeki çalışmalar başlangıç aşamasındadır.

ABD, Rusya, İngiltere, Türkiye, Fransa, İtalya, Belçika, İran, Japonya, Hollanda, Umman, Suudi Arabistan, Azerbaycan, Kazakistan, Norveç şu anda projesi başlayan ülkelerdir. Muhtemelen, projelerin gerçekleştirilmesi sonucunda Çin, Almanya, Birleşik Arap Emirlikleri, Türkmenistan, İspanya, Kanada, Hindistan da bu ülkeler sırasına katılacaklardır. Kısaca, Hazar dünyanın önde gelen ülkelerinin ve uluslararası şirketlerin büyük çoğunluğunun ticarî çıkarlarının kesişme noktası haline gelmiş durumdadır.²⁹⁰

3.4.4.ABD'nin Kafkasya Politikası

ABD de Hazar Bölgesini ilgi alanı içinde görmektedir. ABD Avrupa Birliği'nin Asya'nın içlerine kadar yayılmasını durdurmak ve kontrol etmek için bu ülkeleri NATO bünyesine almaya çalışmakta ve söz konusu devletlere arasında özellikle güvenlik alanında bölgesel entegrasyonlar kurmalarını desteklemektedir. Bu devletlerin birer yer altı kaynak zengini olarak da ortaya çıkmalarından sonra, ABD bu yeni enerji kaynağını denetimi altına alarak, enerjinin sağlanmasında kendisini daha da güvenceye almak ve diğer Batı devletleri üzerinde nüfuz sahibi olmak istemektedir. ABD'nin bütün dikkati Doğu- Batı koridoru ve Bakü- Tiflis- Ceyhan boru hattı

²⁸⁹ Mustafa Aydın, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

²⁹⁰ Sabit Bağirov, Hazar, Dünya Enerji Kaynağının Yeni Merkezi mi?, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

üzerindedir. 1990'lı yılların başında ABD'de "barış uğruna boru hattı" sloganı çok meşhur idi. Bunun anlamı, barışın olması için boru hatlarının oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca bu yıllarda ABD, bölgeye yönelik politikalarında Rusya'yı fazla "rahatsız etmemek" için "Önce Rusya- First Russia" propagandası yapmıştır. 1993 yılından sonra ABD bu tür politikalarından vazgeçip genelde İsrail devleti ile birlikte kendi stratejisini belirlemektedir.²⁹¹

ABD'nin Kafkasya politikası aynı zamanda karmaşık ve çelişkilidir. Resmî Washington, hem Batı'ya entegrasyona üstünlük veren Azerbaycan ve Gürcistan'a, hem de bu entegrasyonu frenleyen, Kuzey-Güney entegrasyonunun mimarları Rusya ve İran'ın yanında yer alan Ermenistan'a karşı aynı tutumu sergilemektedir. Bu politika ile Ermenistan'ı zamanla ve askerî çatışmalar olmadan Rusya ve İran'ın elinden kurtaramamıştır. Lâkin, son zamanlarda Rusya'nın krizden çıkması, hatta bazı istikametlerde ileri doğru adımlar atması, ABD'nin Ermenistan'ı Rusya'nın elinden koparmasını gün geçtikçe zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan, ABD yeni ve "küçük" dostları olan Gürcistan ve Azerbaycan'ı himaye ederek, Ermenistan'a sert tepki göstermeye başlarsa bile, Erivan yönetimi Moskova-Tahran okuna mevcut durumdakinden daha fazla yaklaşamayacaktır. Yani yaklaşma gerektiği ölçüde gerçekleşmiştir. Bundan fazlası egemenliğin kaybı anlamına gelebilmektedir.

Bu çelişkili politikanın sonucu olarak, ABD bazen kendi stratejisine karşı geliyormuş gibi gözükmektedir. Örneğin, 7 Mayıs 1993'te Brüksel Deklârasyonu imzalanmıştır. Bu deklârasyonda, TRASECA (Avrupa-Kafkasya-Asya ulaşım koridoru) projesinin gerçekleşmesinden bahsedilmekteydi. 8 Eylül 1998'de toplanan Bakû konferansında da, taraflar doğuyla batıyı birleştiren Kafkasya ve Merkezî Asya geçidinde istikrarın, güvenliğin önemini vurgulayarak, ekonomik işbirliğinin genişletilmesi, taşımaların artırılması için anlaşmaya varmışlardır.

²⁹¹ Elif Hatun Kılıçbeyli - Mahal Emrahov, "Hazar Bölgesinde Enerji Kaynaklarının Paylaşım Sorunları"

Fakat, ABD Kongresi'nin 1992 yılında kabul ettiği Özgürlüklere Yardım Yasası'na ek olarak 907. düzelişin yapılması TRASECA'nın gerçekleşmesine engel olmaktadır. Bu karar Ermenilerin isteklerine uymaktadır. Ermeni tarafı, Ermenistan'ın İpek Yolu dışında kalması durumunda, bu yolun güvenliğinin tehdit altında olacağını ifade etmektedir. Bu yüzden, Ermenistan'a uygulanan ambargo kaldırıldıktan sonra Güney Kafkasya'da genel entegrasyon söz konusu olabilir. ABD ise Ermenistan'ı himaye ederek toprakları işgal edilmiş Azerbaycan'ı ablukaya almış durumdadır. TRASECA projesi on yıl önce ortaya atılmıştır. Bu süre zarfında proje gerçekleşebilir ve entegrasyonun Gürcistan ile Azerbaycan'a ne gibi avantajlar sağladığını gören Ermenistan ise "direndirme" politikasının yanlış olduğunu açıkça farkında olabilirdi. ABD'nin Güney Kafkasya'da çifte standart uygulaması, Ermenistan'a "komşulara karşı devamlı ve tavizsiz iddialar" ileri sürmenin yanlışlığını net bir şekilde anlamasına olanak vermemektedir. Güney Kafkasya'da üç devlet arasındaki entegrasyonun gerçekleşmemesi, Ermeni analistlerinin iddia ettikleri gibi "direnme" stratejisinin değil, ABD ve bazı Avrupa devletlerinin bölgede çifte standart uygulamasının sonucudur.²⁹²

Ayrıca Batı pazarına açılan ticaret yollarını ve Orta Asya enerji hatlarını denetleyen Kafkaslardaki ABD dış politikası, Orta Asya'ya ve Ortadoğu'ya yönelik olarak ta şekillenmektedir. ABD'nin Kafkasya politikası, Kazakistan, Türkmenistan gibi Hazar ile kıyısı olan ülkelere ve bu iki ülkenin arasında kalan Özbekistan'a yönelik politikası ile iç içedir ve özellikle İran ve Afganistan politikaları da aynı gerçekle sınıksız bağlıdır. Clinton yönetimi sırasında Başkan'ın ve Dışişleri Bakanı'nın Hazar Havzası enerji politikası danışmanı olan Büyükelçi Richard Momingstar, 25 Ocak 1999 günü California'daki Berkeley Üniversitesi'ne bağlı Goldman School of Public Policy'de (Goldman Genel Politika Okulu) yaptığı konuşmada, ABD'nin Kafkasya politikasını ana çizgileriyle ve diplomatik bir dille açıklamıştır. Bu konuşmadan anlaşılan, özet olarak, ABD politikası, enerji kaynakları (petrol

²⁹² Halettin İbrahimli, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

ve doğal gaz) ve bunların uluslararası pazarlara ulaşım yolları üzerinde tam bir denetim kurmaya yöneliktir.

Momingstar bir gerçeği açıkça ifade etmektedir; Hazar enerji kaynaklarının kullanılması işine "güvenilmez devlet" İran'ın kesinlikle bulaştırılmak istenmemektedir.²⁹³ Bölge ülkeleri ile İran arasındaki ilişkilere ABD sürekli müdahale yapmakta, özellikle imzalanan petrol ve doğal gaz anlaşmalarını iptal ettirme girişimlerinde bulunmaktadır.²⁹⁴ ABD politikasının bölgedeki en önemli önceliği, petrol endüstrisinde ileri düzeyde olan İran etkisine karşı Hazar havzası enerji kaynaklarının tümünü korumak üzerinedir. Önceliklerden daha önemli olanı da, Rusya'yı izole etmektir ama, söz konusu ülkenin gücü nedeniyle bu gerçek şimdilik açıkça telaffuz edilmemektedir.

Mevcut çizgisiyle Kafkasya'daki ABD politikası, Rusya ile Türkiye arasına bir çeşit rekabet sokabilmekte ve böylece her iki gücün daha rahatça üstüne çıkabilmektedir. Ayrıca ABD, aynı politikası ile Türkiye ve İran'ı karşı karşıya getirmeye çalışmaktadır. Büyükelçi Momingstar'ın yukarıda özetlenen konuşması, ABD henüz üsleri ile Afganistan'a yerleşip Türkmen gazını en ucuz biçimde Hint Okyanusu'na taşıyacak hattı denetim altına almadan önce yapılmıştır. Şimdi ABD, Irak'ta olduğu gibi İran'da da denetim sağlayabilirse, veya İran'da yönetimi değiştirebilirse, tüm eski politikaları köklü değişikliğe uğrayacaktır. Gerçekleşmesi zor olan İran hakimiyeti sağlanabilirse, ABD yönetimi, Rusya ve Türkiye arasında denge hesapları yapmak ve Türkiye'yi İran'a karşı kıskırtmak zahmetinden kurtulacaktır. Böylece ABD, Kafkaslar ve Ortadoğu üzerindeki egemenliğini perçinleyecek, Rusya'yı tam anlamıyla çembere alacak ve enerji kaynaklarını tamamen kendi denetiminde en ucuz biçimde İran üzerinden uluslararası pazarlara ulaştırma olanağına kavuşacaktır.²⁹⁵ Amerikan stratejisi açısından en doğru

²⁹³ Yusuf Küpeli, "ABD'nin Toprakları Dışındaki Askeri Üsleri-Kafkasya"

²⁹⁴ Elif Hatun Kılıçbeyli - Mahal Emrahov, "Hazar Bölgesinde Enerji Kaynaklarının Paylaşım Sorunları"

²⁹⁵ Yusuf Küpeli, "ABD'nin Toprakları Dışındaki Askeri Üsleri-Kafkasya"

yol Kafkaslardan İran üzerinden direk Basra'ya inen hattır.²⁹⁶ Ayrıca İran egemenliği ABD'ye öncelikle Afganistan'da, ve sonra Orta Asya'daki varlığını daha fazla güvence altına alma olanağı verecektir. Ve zaten ABD yönetimi artık şimdi, Irak'ın düşmesinin ardından, bu son anılan hedefine yönelik olarak eylemlerine hız vermiştir. Aynı eylem'in Kafkaslardaki uzanışı ise, Ermenistan'ı Rusya Federasyonundan kopartmak ve Azerbaycan ve Gürcistan üzerinde rekabetsiz tam bir hakimiyet kurmaktır.²⁹⁷

Amerikan Başkanı Clinton döneminin bölgeye ilişkin jeopolitik ve jeostratejik politikaları, Rusya'yı Alman ittifakından ayırmak ve Rusya'yı yedeğine almak şeklindeydi. Bu stratejinin parçaları olarak da Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya'yı zımnen kendi aralarında Çeçen işgalinin başladığı dönemde, yani ikinci Çeçen Savaşı'nın başladığı dönemde paylaşarak, hayata geçirmeye başlamışlardır. ABD Rusya'ya "Kuzeyde arka bahçe veya ön bahçe senin olsun, amma petrol boru hatlarının geçeceği, Güney Azerbaycan da benim partnerim olarak kalsın. Ekonomik ve siyasal hâkimiyet bende, ama kuzeydeki ideolojik ve askerî hâkimiyet sende olsun." demiştir. Ama Clinton'un iktidardan gidişinden sonra gelen Bush döneminin Amerikasının Avrasya'daki hegemonik jeopolitik hesapları ve stratejilerinde Clinton dönemine göre çok belirgin değişiklikler olduğu artık görünmektedir. Dolayısı ile ABD'de, Orta Asya'daki güç mücadelesinde Orta Asya'nın güvenliğini ve Kafkasya'nın paylaşılmasını Rusya'ya bırakmaktan dolayı zarar ettiğine dair artık kesin kararlar vardır. Çünkü Avrasya'nın doğusu olan bölgede yaşanan başka ya da yaşanmaya başlayan sorunlar vardır. Bu sorun, eski Sovyet Cumhuriyeti olan yeni Türk Cumhuriyetlerini de içerisine alan Avrasya'nın en büyük doğal gaz kaynaklarının, en geniş petrol yataklarının ve maden yataklarının olduğu jeopolitik bir alanda Amerika ve Rusya Federasyonu'na karşı en büyük tehdit olan Çin'in yayılmasıdır. Dolayısıyla Çin'in özellikle Kazakistan'da ve Kırgızistan'da yayılmasının önüne Rusya Federasyonu ile geçilememiş ve geçilemeyeceği de anlaşılmıştır. Şangay Beşlisi gibi bir takım diplomatik varyasyonların da bu

²⁹⁶ Ahmet Davutoğlu, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası İlişkiler ve Kafkasya, Kafkas Vakfı'nın 23.06.2001 tarihinde İstanbul'da düzenlediği "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası İlişkiler ve Kafkasya" konulu konferansta şifahen yaptığı konuşma,

²⁹⁷ Yusuf Küpeli, "ABD'nin Toprakları Dışındaki Askeri Üsleri-Kafkasya"

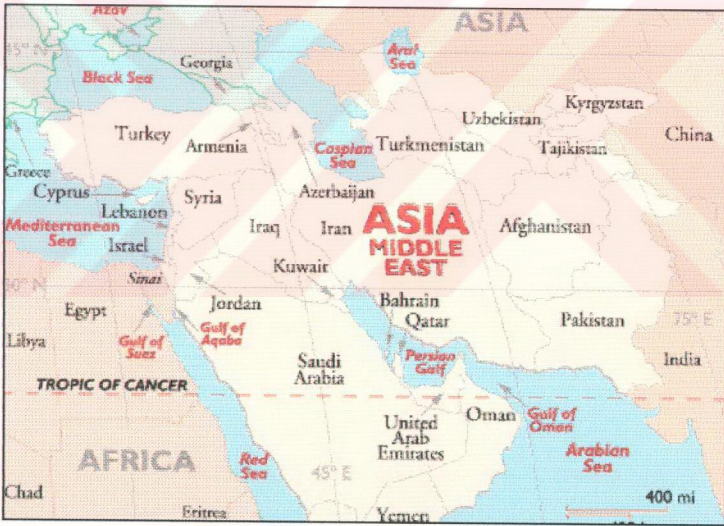
realiteyi değiştirmeyeceği ortadadır. İkinçisi, bölgede başka bir güç yayılma arzu ve isteğindedir. O da Hint jeopolitiğidir. Hindistan'ın ardından ikinci güç olarak Japonya, bölgenin doğal kaynakları üzerinde hak iddia etmektedir ve güç mücadelesine fiilen girmiştir.²⁹⁸

3.5.ABD'nin Ortadoğu Politikası ve Irak Savaşı

*Herhangi bir dış güç tarafından Körfez Bölgesinde kontrolü ele geçirme teşebbüsü, Amerika Birleşik Devletlerinin hayati çıkarlarına bir saldırı olarak telaki edilmeli ve askeri güç kullanımı dahil ne gerekiyorsa yapılarak, bu güç dışarı atılmalıdır.*²⁹⁹

Jimmy Carter

3.5.1. Ortadoğu Jeopolitiği

şekil 3.6 Ortadoğu Haritası³⁰⁰

²⁹⁸ Mehmet Atay, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

²⁹⁹ Douglas Little, American Orientalism, The University of Nort Carolina Press, London, 2002, s:117

³⁰⁰ Perry-Castañeda Library Map Collection,

Mekan tanımlaması bakımından Orta Asya, Batı Avrupa ve Doğu Afrika gibi objektif nitelikler taşımayan Ortadoğu kavramı fiziki coğrafya olarak kendi içinde tutarlı ve kullanım itibarıyla farklı bakış açıları için kriterler bütününe sahip değildir. Bu kavram, kültürel, siyasi, stratejik, ve ekonomik çerçevelere göre değişen dönemsel ve bağlamsal özellikler taşımaktadır.³⁰¹

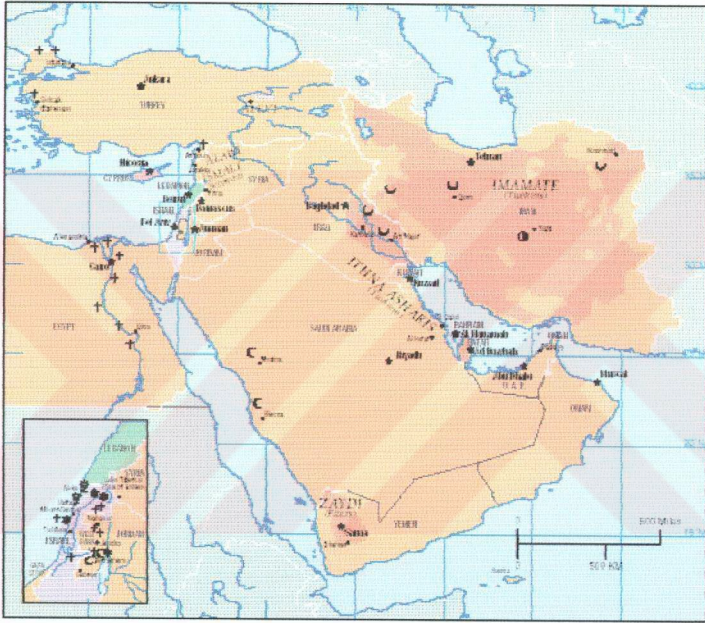
Ortadoğu, her devirde güç mücadelelerine sahne olduğu gibi aynı zamanda kültürlerin ve dinlerin de kesişme noktasında bulunmaktadır. En dar şekliyle Mısır'dan İran'a uzanan Nil ve Mezopotamya havzalarının arası için, en geniş şekliyle de Fas'tan Pakistan'a kadar yayılan (Afganistan'a yapılan müdahale ve ABD'nin Orta Asya enerji kaynaklarına yönelik izlediği politikalar bölgenin bugün bu geniş anlamıyla uluslararası politikanın odak noktasında yer aldığını göstermektedir) bölge için kullanılan bu kavram kadim insanlık birikimi, medeniyet aidiyeti ve jeokültürel havza olarak İslam kimliğini, jeoekonomik kaynak alanı olarak petrolü, fiziki coğrafya olarak kurak bozkır ve çöl iklimini, stratejik olarak Avrasya'yı çevreleyen Rimland (Kenar Kuşak/Deniz Hakimiyet Teorisi) kuşağının merkezi hattını çağrıştıracak unsurlarla anıla gelmiştir. (Brzezinski yukarıda belirtilen geniş anlamına yakın şekilde Ortadoğu için Avrasya Balkanları tabirini kullanırken Birleşik Devletler'in küresel hakimiyeti kurmak (askeri/ekonomik/ kültürel gücün tüm yoğunluğu ile nüfuzu) için bölgeye hakim olmasının gerekliliğinin altını çizmektedir.) Bölgenin bilinen en bariz özelliği eski dünya (Afroavasya) kıtalarının kesişim alanını oluşturuyor olmasıdır. Bölge kara havzası açısından Asya'nın batısını, Afrika'nın kuzeyini, Avrupa'nın doğu sınırlarını barındırmaktadır. Deniz havzaları açısından ele alındığında da, Akdeniz'in güneyi ve doğusu, Karadeniz ve Hazar'ın güney kıyıları bu bölgenin deniz hat sınırlarını oluşturmaktadır. Kızıldeniz ve Basra Körfezi gibi önemli iç deniz ve körfezler ise tamamen bu bölgede yer almaktadır.³⁰²

Kara Jeopolitiğinin kenar bölge hattına dayalı güçleri açısından bakıldığında da bu bölge Avrasya'yı kuşatan hattın merkezini oluşturmakta ve Avrasya'ya yönelik her türlü müdahalenin üs potansiyellerini

³⁰¹ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:129

³⁰² Adem Ayten, Ortadoğu Jeopolitiği, Jeopolitik Dergisi, Kış 2003, Sayı-5, s:84-85

kapsamaktadır. Avrasya'yı çevreleyen Kore-Çin-Hind-Arap-Anadolu-Balkanlar-İtalya-İber-İskandinav Yarımadalarından oluşan kenar kuşağın merkezinden iki önemli yarımada (Arap ve Anadolu) tümüyle, iki yarımada (Hind ve Balkanlar) doğrudan etkileşim, İki yarımada (İtalya ve İber) deniz kıyı komşuluğu ile etkileme potansiyeli barındıran Ortadoğu, kara jeopolitiğinin Soğuk Savaş dengelerine de yansıyan iç mantığında vazgeçilmez bir öneme sahiptir.³⁰³

Hıristiyan Durzi Yahudi Sünni Müslüman. Şii Müslüman.

Şekil 3.7 Ortadoğu Bölgesinde Dini Dağılım ³⁰⁴

³⁰³ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:325

³⁰⁴ National Defense University, Institute for National Strategic Studies

3.5.2.ABD Dış Politikası Temel Parametreleri Ve Ortadoğu

Amerika Birleşik Devletleri'nin önemli bir uluslararası güç olarak dünya politikasında sahne aldığı dönemden bu yana sürekliliğini muhafaza eden temel stratejik ilkeler bu başat gücün küresel ve bölgesel önceliklerini de ortaya koymaktadır: ABD'nin bölgesel öncelikleri sırasıyla 1) Savaşların Amerika kıtasının uzağında tutulması ve zorunlu olduğu hallerde mümkün olan en uzak hatta kabullenilmesi 2) Eski dünya kıtaları politikasında etkin olacak stratejik ve diplomatik araçların oluşturulması 3) Amerika kıtası dışındaki güç dengelerine ve stratejik risk unsurlarına müdahil olabilecek bir deniz gücünün sürekli devrede tutulmasıdır.³⁰⁵

Ortadoğu, Birleşik Devletler'in "hayati çıkarlar (vital interest)" olarak sınırlandırılan çıkarlara sahip olduğu, çatışmanın ve şiddetin yoğun ve çeşitli şekillerde yaşandığı, demokrasi ve insan haklarının eksik olduğu, Birleşik Devletler askeri gücünün dünyanın diğer bölgelerine nazaran daha sık ve şiddetli bir şekilde kullanıldığı, Washington'un kendisi için önemli diğer iki bölgeden farklı olarak başka bir büyük güçle yoğun bir rekabet yaşamadığı ve nispeten hareket serbestisinin olduğu bir bölgedir.³⁰⁶

Bölgenin Soğuk Savaş dönemindeki jeopolitik anlamı, Amerikan çevreleme (containment) doktrininin de temelini oluşturan Spykman'ın Rimland (çevre kuşak) tanımlaması çerçevesinde ele alınmıştır. Step devri SSCB'nin sıcak denizlere inme politikası ile ABD'nin çevreleme doktrininin en yoğun çatışma oluşturduğu alan Ortadoğu olmuştur. ABD yönetimi Türkiye'nin kuzeydoğusundan başlayan İran ve Pakistan'ın kuzeyinden Afganistan'a uzanan bir hattı iki bloğun en hassas jeopolitik kuşağı ve bir anlamda ABD çıkarlarını koruyucu kalkanın stratejik mihveri olarak görürken, SSCB aynı yıllarda tarihi jeopolitik stratejisinin doğrultusunda bir taraftan Basra Körfezini çevreleyen Afganistan-Suriye-Güney Yemen-Etiyopya hattında sağlam bir jeopolitik zemin kurmayı planlamakta, diğer taraftan Türkiye, İran ve Irak'taki

³⁰⁵ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:341

³⁰⁶ Adem Ayten, Ortadoğu Jeopolitiği, Jeopolitik Dergisi, Kış 2003, Sayı-5, s:84-85

iç politika dengelerinin zorlayarak Kafkasya'dan Basra'ya kolay iniş yollarını aramaktaydı. Küresel ölçekli bu jeopolitik kutuplaşma, İsrail'in kurulması ve hızlı bir yayılma stratejisi takip etmesiyle birlikte ortaya çıkan bölge içi jeokültürel ve jeopolitik gerilime paralel bir seyir takip etmiştir.³⁰⁷(İlgili haritalar EK-B'dedir.) Bölgenin bu dönemdeki ekonomik anlamı ise, kapitalist Batı Bloğu'nun ekonomik varlığı ve üstünlüğü için hayati önemi bulunan doğal kaynakların jeoekonomik alanı konumunda olmasıydı. Ortadoğu'da kontrolü kaybetmek hem jeopolitik hem de eko-politik açıdan küresel dengenin karşı kutup lehine değişmesi anlamına gelmekteydi. İki süper gücün bu dönemdeki en çetin ve en sürekli yüzleşmelerinin bu bölgede cereyan etmiş olması bu açıdan dikkat çekicidir.

Yeni dönem yeni stratejiler denilse de eski dünyanın kalbinin (Heartland) attığı bu coğrafya yeni dönemde de eski düzenini/20. yüzyıldaki yapılanmasını korumaya devam etmektedir.

Tarihsel özelliklerin yanında, mevcut jeopolitik tezlerin 21'inci yüzyıldaki bölgeye ilişkin gelişmeleri açıklamakta yetersiz kaldığı da artık görülmektedir. Günümüzde bölgenin yeni dünya düzeni yapılanması çerçevesinde jeostratejik konumu, Soğuk Savaş dönemine göre oldukça farklılaşmış durumdadır.

Birleşik Devletlerin Ortadoğu politikaları değişim/devamlılık, kısa/uzun vadeli ekonomik /siyasi çıkarlar, iç politika/dış politika, Araplar/ İsrail, demokrasi-insan hakları/realpolitik, silah/petrol/finans/,Yahudi lobileri, liberaller/ muhafazakarlar/ Dışişleri/Pentagon (ABD Savunma Bakanlığı), diplomasi/güç kullanma, müttefiklerle ortak hareket/tek taraflı politikalar, kişisel/bürokratik tercihler ve çatışmalar, kamuoyu yoklamaları ve seçim baskıları gibi baz gerilimler içinde oluşmakta ve uygulanmaktadır.

Washington, bugün bölgede esas olarak, petrolün kontrol ve güvenliğini sağlamayı (Carter Doktrini; Herhangi bir dış güç tarafından Körfez petrolünü kontrol etmeye yönelik girişini Birleşik Devletlerin hayati çıkarlarına saldırı

³⁰⁷ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:135

olarak kabul edilecek ve askeri güç dahil her türlü araçla savuşturulacaktır), milli güçler tarafından Amerikan şirketleri aleyhine millileştirilme yapılmasını engellemeyi, dost olmayan bölgesel (Irak veya İran) ya da bölge dışı bir hegemonun (Rusya, Avrupa Birliği veya belki Çin) ortaya çıkmasını önlemeyi, terörizmi kontrol etmeyi, Petrole ilişkin politikaları açısından selefi İngiltere gibi Basra Körfezi'ni kontrol altında tutmayı istemektedir.³⁰⁸

3.5.3. Birinci Körfez Krizi Sonrası ABD'nin Irak Politikası

I. Körfez Savaşı'nın sona ermesinden sonra dönemin ABD Başkanı George Bush, Ortadoğu'da barış ve istikrarı sağlamak için dört ilke ortaya koymuştur:

1. Ortadoğu'da silahlanma yarışının durdurulması,
2. Ortadoğu'da barış ve huzurun sağlanması için kaynakların adil bir şekilde paylaşılması,
3. Araplarla İsrail arasında barışın gerçekleştirilmesi,
4. Ortadoğu'da su sorununun çözülmesi.

ABD, I. Körfez Savaşı'ndan sonra Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi Körfez ülkelerinin bölgeye ilişkin müteakip kararlarını ABD lehine ipotek altına almıştır. Körfez Savaşı hem Araplar arasındaki bölünmüşlüğü bir süre daha devam etmesini, hem de bu ülkelerin ABD'nin ilave yığınak yapma talebine fazla itiraz edememelerini sağlamıştır. Körfez Savaşı söz konusu ülkelerin savunma harcamalarını da artırmıştır.

Irak'ta Saddam Yönetimi I. Körfez Savaşı'ndaki yenilgisine rağmen ayakta kalmayı başarmış ve rejimini sürdürmüştür. ABD, savaştan sonra Irak'a karşı ısrarla çevreleme politikası izlemiş ve bu politikasını silah denetimi, uçuşa yasak bölge uygulaması, uluslararası ambargo, Saddam karşıtı muhalefeti güçlendirme gibi araçlarla desteklemiştir.

³⁰⁸ Adem Ayten, Ortadoğu Jeopolitiği, Jeopolitik Dergisi, Kış 2003, Sayı-5, s:85-86

Clinton döneminde ABD, Irak politikasını tamamen BM şemsiyesi altında yürütmüş, BM kararı olmaksızın Irak'a müdahale etmeyi dış politikasında öngörmemiştir. Irak'taki rejim değişikliğinin ambargo sonucunda kendi içerisinde gerçekleşmesini ummuştur.

ABD, uyguladığı politikalar ile Irak'ı sıkıntıya sokarak halkı Saddam'dan soğutmayı, ona karşı çıkmalarını sağlamayı amaçlamıştır. 1993'ten itibaren ise İran'ı da içine alacak şekilde yeniden formüle edilmiş çifte kuşatma stratejisini uygulamaya koymuştur. Çifte kuşatmanın temel hedefleri olarak ise;

1. Irak'ın kontrol altında tutulması,
2. Irak'ın kendi içinde bir darbe ile rejim sorununun çözülmesi,
3. İran'ın, Irak'ın zayıf durumundan yararlanarak bölgede aktif hale gelmesini engellemek olarak belirlenmiştir.

ABD tarafından uygulanan bu stratejiye rağmen;

1. 1998'den 2002 yılı sonuna kadar Irak'ta silah denetimini gerçekleştirilememiştir,
2. Uçuşa yasak bölge uygulaması ciddi biçimde sorgulanmaya başlanmıştır,
3. Uygulanan ambargo istenilen ölçüde başarılı olamamıştır,
4. Saddam'ın yeri sarsılmamış, hatta Saddam'ın güveni yerine gelmiştir.³⁰⁹

11 Eylül terör saldırılarından sonra, ABD Irak'ta güç kullanımını gerektiren bir politika izlemeye karar vermiştir. Bazı bakış açılarına göre 11 Eylül'ün asıl amacı dünya çapındaki ekonomik savaşı orta çağda olduğu gibi uzun süreli bir dinler savaşı biçimine dönüştürmektir. Çünkü mevcut dünya düzeninden bir fayda elde edemeyen devletler, bu düzenin böyle bir dinler çatışması ile yıkılacağını düşünmüş olmalıydılar. Bu düşünce tarzı 11

³⁰⁹ Mustafa Kayar, a.g.e., s:197

Eylül olaylarını Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezinin hayat geçmiş şekli olarak yorumlanmasına elverişli bir ortam yaratmaktadır.³¹⁰

3.5.4 Irak'tan Avrasya Jeopolitiğine Genel Bir Bakış

ABD ve İngiltere tarafından Irak'ta yaşatılanlar, insanlığın 21yüzyılda bekledikleriyle çelişen, uluslararası düzeyde bir dizi değer, kavram, kurum ve geleneği alt-üst eden sancılı bir sürecin başlangıcı olarak yansımaktadır. Bu süreç, dünya barışının sağlanamamasına, refah ve adalet ihtiyacının karşılanamamasına yönelik kaygıları boyutlandırmaktadır.³¹¹

1-Irak , Asya ile Avrupa, Asya ile Afrika, Avrupa ile Afrika arasında bulunmakta ve ordular, boru hatları ve ticaret için ideal bir köprü vazifesi teşkil etmektedir. Irak ayrıca önemli derecede petrol, doğalgaz, su ve doğal kaynaklara sahiptir.³¹²

2-Irak; ABD'nin Soğuk Savaş sonrasına yönelik benimsediği ve uygulamak istediği genel bir stratejinin küçük bir parçasıdır. Avrasya'ya odaklanmış olan bu genel strateji; pazar ve piyasa etkinliğine ve doğal kaynak egemenliğine dayalı işlemektedir.

3-Bu egemenlik arayışının doktriner yapısının, "Büyük Satranç Tahtası yani Avrasya'nın egemenliği" oluşturmaktadır. ABD tarafından yürütülmek istenen bu stratejiye göre; tarihte ilk kez, Avrasyalı olmayan bir ülke (ABD), Avrasya güç ilişkilerinde en üstün güç olarak ortaya çıkıyordu. Üstelik Avrasya dünya iktidarının merkezidi ve ABD küresel üstünlüğüyle, karmaşık Avrasya güç ilişkileriyle baş etme ve özellikle düşman bir Avrasyalı gücün ortaya çıkmasını önleme zorunluluğunu taşımalıydı.

³¹⁰ Enver Bozkurt, Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı, Atlas Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s:197

³¹¹ Yaşar Hacısalihioğlu, Irak'tan Avrasya Jeopolitiğine Yansıyanlar ve Türkiye, Jeopolitik der. Kış 2003, Sayı 5, s:3-5

³¹² David Wurmser, Tyranny's Ally, The AEI Press, Washington, 1999, s:117

4-Bu anlayışın gerçekleştirilebilmesi için özellikle "11 Eylül" sonrasında destekleyici bazı yaklaşımların etkileri hissedilmeye başlamıştır. (Örneğin; Huntington'un "medeniyetler çatışmasına dayalı" yaklaşımları).

5-Avrasya egemenliği projesi, aslında yeni düzenin yeni bir siyasal atlasla belirlenmesi hedefine dayanmaktadır.

6-Buna göre oluşturulmaya çalışılan yeni siyasal atlasın en önemli paftası, "Ortadoğu" bölgesidir. Ancak yeni dönem Ortadoğu'nun eskiye göre daha geniş bir algılamayla ele alınmasını arzulamaktadır. Akdeniz, Karadeniz, Hazar havzaları, Kafkaslar ve Orta Asya bu geniş Ortadoğu algılamasının içindedir. Farklı coğrafi bölgeleri, ortak algılamada buluşturan doğal kaynaklardır. Yeni bir düzenlemeyle şekillendirilmek istenen Ortadoğu'nun geleceğinde kopmaların, parçalanmaların arzulanması, bunun da federatif yapılarla siyasal kimliğe büründürülmesi, Avrasya stratejisinin öncelikli hedefidir.

7-Bu bütünün içinde Irak, Afganistan sonrasında atılan ama bu defa daha büyük olan bir adımdır. Bu biçimiyle Irak'ın stratejisinin geleceği için, bir model, bir laboratuvar işlevi taşıması hedeflenmektedir. Bölgede uzun süreli kalıcı ve egemen bir ABD pozisyonuna göre şekillendirilen hegemonya stratejisinin başka ülkeleri de kapsamaması beklenmektedir ve şimdiden işaretleri oluşmaktadır.

8-Bu genel strateji içinde Irak'ın özel durumu petrolden kaynaklanmaktadır. Irak'ın mevcut bilinen petrol rezervi 113 milyar varil olmasının yanısıra, 220 milyar varil tahmini petrol rezervinin olduğu hesaplanmaktadır (Özellikle Irak'ın batısında).³¹³ "Petrol faktörünün" ifade ettiği gerçek anlam ise petrolün siyasi, iktisadi ve askeri olarak paraya ve güce çevrileceğidir.³¹⁴ Bu rakamların Irak'ın işgali sonrasında anlamı, ABD ve İngiliz petrol devlerinin kendileri için en iyi koşullarda imtiyazlar elde

³¹³ Yaşar Hacısalihioğlu, Irak'tan Avrasya Jeopolitiğine Yansyanlar ve Türkiye, Jeopolitik der. Kış 2003, Sayı 5, s:3-5

³¹⁴ Daniel Yergin, Petrol, Çeviren Kamuran Tuncay, İş Bnk. Yayınları, Ankara, Mart 1995, s:885

etmeleridir. Böylece ABD hegemonik kimliğini kalıcılaştırmak adına müstakbel rakiplerini (Çin, Fransa, Almanya, Rusya ve hatta Japonya) baskılanması kolaylaşacaktır. Nitekim, son yıllarda Fransa, Almanya, Rusya ve Çin gibi ülkelerin Irak'a yaptıkları petrol anlaşmaları, savaş sonrası işlerlik kazanmamış olsa bile, ABD (ve İngiltere) açısından hedeflenen egemenlik adına aşılması gereken bir sorun olarak yansımaktadır.

9-Irak'la başlayan boyutlanma daha önce atılan adımlardan yansımalar içermektedir. Afganistan ve Orta Asya'da egemenliğe yönelik adımlar, Irak parçasıyla bütünleştirilerek etkin kılınmaya çalışılmaktadır. Nitekim Orta Asya'da ABD'li petrol şirketlerinin anlaşmaları 40 yıla varan sürelerle dayanmaktadır. Aynı sürecin Irak'la pekişmesi hedefler arasındadır.

Bu çerçevede I. Körfez Savaşı sonrasında Irak'a uygulanan ambargo sürecinde özellikle Avrupa'nın (Fransa ve Almanya) sadece petrol konusunda değil, diğer alanlarda da Irak'la ticari ilişkiler kurması, Rusya ve Çin'in de bundan geri durmaması, ABD ve İngiltere'nin Irak ilgisinin nedenleri arasındadır.

Yaşananları yine bütünsel açıdan ele alarak değerlendirdiğimizde örneğin Prof. Z. Brezezinski'nin şu sözleri atılan adımları açıklamaktadır.

"Amerikan önceliğinin bütün potansiyel ve/veya ekonomik meydan okuyucuları Avrasya 'dadır. Avrasya'nın gücü büyük ölçüde Amerika'ninkini gölgede bırakmaktadır. Bereket versin ki, Avrasya siyasi olarak bir bütün oluşturmak için fazla büyüktür ". Aslında bu kaygılar ABD stratejilerinde derin izler taşımaktadır. Örneğin Çin'in istikrarlı büyüme süreci (2002'de %8, yani 2002'de küresel büyümenin %60'ı Çin'den kaynaklanmıştır) 2020'ye dek kaydedeceği toplam ekonomik gücü ile ABD'nin küresel liderliğini sarsacağı öngörülleri ve tüm bunların tehdit olarak algılanması Irak'la boyutlanan ve yürütülmek istenen egemenlik stratejisinin zamanlamasında rol oynamıştır.³¹⁵

³¹⁵ Yaşar Hacısalıhoğlu, Irak'tan Avrasya Jeopolitiğine Yansıyanlar ve Türkiye, Jeopolitik der. Kış 2003, Sayı 5, s:3-5

Ve yine Prof. Brezezinski ile stratejinin bütününe bir not düşülebilir. *"Çin'in önderliğinde, Rusya ve İran'ın da dahil olduğu bir ittifakın, ABD önderliğindeki mevcut global güç hiyerarşisine karşı bir tehdit oluşturması olasılığım dikkate almak gerekiyor. Bu kısmen jeopolitik bir tehdit olabilir. Daha çok kültürel ve sosyo-ekonomik bir tehdit olacaktır. Çin pekala yeni rolünün hem eski komünist komuta sistemim, hem de batı ekonomisini reddeden üçüncü yolun önderliği olduğunu ileri sürebilir. Batı karşısında alternatif bir kültürel-felsefi model ortaya koymak da isteyebilir. Bu tür bir ittifak Doğu Asya haritası üzerinde dikdörtgen şeklinde çok geniş bir bölgede bir şiddet girdabı yaratacaktır. Bölge doğudan batıya; Balkanlar'ın yanında Adriyatik Denizi'nden Çin'e, güneyden kuzeye ise; Basra Körfezi'nin çevresinden dolaşıp Ortadoğu'nun bir kısmını, güneyde İran, Pakistan, Afganistan'ı içine alarak kuzeyde Rus-Kazak ve Rus-Ukrayna sınırı boyunca uzanır."*

Bu çerçevede yer alanlar, ABD açısından bugün de geçerliliğini korumaktadır. Ancak ilaveler de vardır. Örneğin Avrupa (Fransa-Almanya) Rusya yakınlaşması. Rusya'nın ekonomik toparlanması, ABD açısından Avrasya jeopolitiğini boyutlandırmaktadır. ABD'nin Avrupa'ya bakışı farklılaşmıştır. Gerek Avrasya egemenliğine yönelik, gerekse Rusya-Çin Fransa-Almanya dengeleri açısından ABD'nin Avrupa'daki sıklet (ağırlık) merkezi Batıdan daha doğuya doğru kaymaktadır. Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan gibi eski Doğu Bloğu ülkeleri bu yönelişte önem kazanmaktadır. ABD Baltık'tan-Balkanlar'a, doğu eksenli bir jeopolitik hattın oluşumunu arzulamaktadır. Hem Avrasya'ya yakınlaşmak hem Rusya-Avrupa (Almanya-Fransa) yakınlaşmasını jeopolitik olarak perdelemek, hem de Irak konusunda boyutlanan Fransa-Almanya-ABD ayrışmasının bir uzantısı olarak bu yeni jeopolitik hat ABD'nin Avrupa'ya yönelik güvenilir - güvenilir olmayan müttefik" (Bu vurgu Pentagon danışmanlarından Prof. Kangas'a aittir) ayrımına yönelik anlamlar içermektedir (Nitekim Prof. Kangas Almanya'daki askeri varlıklarının Polonya'ya kaydırabileceklerini, 13-14 Mart 2003'te Harp Akademileri'nde düzenlenen sempozyumda ifade etmiştir). ABD tarafından Avrupa'nın doğusuna yönelen bu ilgi, özellikle Almanya lokomotifliğiyle AB'nin de aynı yöndeki uzanışını zaafa uğratabilir. Bu durum,

Irak konusunda belirginleşen Almanya-Fransa ile ABD ayrışmasının bir yansıması olarak Avrupa Birliği içinde oluşan yeni saflaşmaların (İtalya-İspanya-ABD yakınlaşması) geleceğini etkileyebilir. Tüm bunlar gösteriyor ki, Soğuk Savaş sonrasının yeni siyasal ortamında güç kavramının, güç ilişkilerinin ve güçler dizilişinin yeniden harmanlanacağı zorlu bir süreç boyutlanmaktadır. W. Bush'un 11 Eylül sonrasında ifadelendirdiği "Bu savaş yıllarca sürecektir" vurgusu, sorunun boyutunu yansıtmaktadır. Yeni egemenlik mücadelesinin belirlediği siyasal ortam; jeopolitik refleksleri güçlendiren, jeopolitik çerçeveyi jeokültürel, jeoekonomik unsurlarla genişleten, yeni jeopolitik eksenler, bölgeler ve unsurlar yaratan bu yüzden de güce dayalı stratejileri öncelikli kılan bir atmosferi yansıtmaktadır.

Bu tablo, yani yeni güç ilişkileri ve güç mücadeleleri yeni jeopolitik ortamı yaratırken, eskiye ait kurumların geçerliliğine yönelik tartışmaları boyutlandırmaktadır. Buna karşılık yeni güç dengelerine uygun yeni kurumsal çerçevenin yapılanması, tartışmanın odağını oluşturmaktadır. Kararları dinlenmeyen BM'nin varlığı ve geleceği nasıl olacaktır? Irak konusunda yaşanan ayrışma BM, NATO ve AB ittifaklarının geleceğini nasıl etkileyecektir? Her şey, hiçbir şey yaşanmamış gibi mi sürecektir? Söz konusu kurum ve oluşumlardaki çatlama, boyutlanacak mıdır? Zamanla netleşecek bu sorulara karşılık şimdiden şu söylenebilir ki; ABD'nin başkalarıyla paylaşmak istemediği küresel liderlik kimliği ve rolü konusunda zorlu bir süreç başlayarak, küresel, ve bölgesel varlık mücadelesi boyutlanacaktır. Olası ayrışmaların gölgesinde tek kutupluluğa karşı çok kutupluluk tezi daha çok taraftara sahip olacaktır.

Baba Bush'un 1991'de ifadelendirdiği ve Prof. Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" teziyle destekli ABD merkezli "Yeni Dünya Düzeni" yaklaşımı, bugün oğul Bush tarafından dünya siyasal atmosferinin odağı haline getirilmeye çalışılmaktadır.³¹⁶ Bu konuda 11 Eylül 2001'de New York ve Washington'da vuku bulan akıl almaz tür ve ölçekteki terörist saldırılar, ABD için çok büyük

³¹⁶ Yaşar Hacısalıhoğlu, Irak'tan Avrasya Jeopolitiğine Yansıyanlar ve Türkiye, Jeopolitik der. Kış 2003, Sayı 5, s:3-5

bir gerekçe olmuş³¹⁷ ve bu süreçten fazlasıyla yararlanmışır. Hatta bu saldırıları Pearl Harbour olarak görenler bile vardır.³¹⁸ Yeni egemenlik çabaları için meşrulaştırıcı unsurlar üretilmiştir. W. Bush öncesinde temelleri atılan "Haydut Devlet", Önleyici Vuruş "Asimetrik Savaş" gibi yeni kavramlar; hem tehdit konusunda yeni algılamaların oluşumuna dayanak teşkil etmiş, hem de algılanan tehdidin ortadan kaldırılmasının gerekçesi olmuştur. Bu kapsamda 2002 yılında ortaya konan yeni "Ulusal Güvenlik Stratejisi: Bush Doktrini" ABD açısından gelinen sürecin en kapsamlı ve en iddialı ama aynı oranda tartışmalı belgesi olarak boyutlanmıştır.

Bush Doktrini, Avrasya stratejisinin başarıyla uygulanabilmesi için, olası güvenlik sorunlarının aşılmasına yönelik genel bir çerçeve çizmektedir. Bu boyutuyla birçok küresel ve bölgesel aktörün hareket alanını kısıtlayıcı, stratejik öngörülerini zedeleyici anlamlar içermektedir. Bu durum, uluslararası zeminin kurum ve kavramlarıyla da çelişkiler yaratmaktadır. Başta Birleşmiş Milletler ve temsil ettiği uluslararası hukuk zemini olmak üzere, uluslararası ilişkilerin bilimsel dayanakları zaafa uğratılmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in yeterliliği tam anlamıyla tartışılmadan, eksiklikleri giderilmeden, tüm dünyanın ortak katkısıyla yeni bir yapılanma ihtiyacı netleştirilmeden, BM'nin yarattığı boşluğu üstelik bu boşluğun yaratılmasında katkısı olan ABD tarafından tek başına doldurulmak istenmesi, dünya barışı, refahı ve güvenliği adına, adil ve kalıcı bir ortam sunmamaktadır.

Yaşar Hacısalihioğlu'na göre 21. Yüzyılda silahsızlandırmayı savaşla çözmek, bir başka ülkenin rejiminin değiştirilme hakkını kendinde görmek, özgürlük götürüleceği söylenen sivil halkın ölümlerinden sorumlu olmak, her türlü enformatik önlemlere rağmen bir ülkenin işgal edilmesi görüntüsünden kurtulamamak ABD-İngiltere güçlerinin Irak'ta yarattığı atmosferin uluslararası düzeyde öne çıkan çelişkilerini yansıtmaktadır.³¹⁹

³¹⁷ Talat Saral, Paylaşım Savaşı ve Türkiye, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı 6, s:17-18

³¹⁸ Erol Manisalı, Türkiye ve Küreselleşme, Derin Yayınları, İstanbul 2002, s:25-26

³¹⁹ Yaşar Hacısalihioğlu, Irak'tan Avrasya Jeopolitiğine Yansıyanlar ve Türkiye, Jeopolitik der. Kış 2003, Sayı 5, s:3-5

ABD tarafından kendi ülkesini korumak için düşmandan önce davranma ve saldırma (pre-emptive) ve askeri anlamda tehdit yeteneği kazanmadan, hedef ülkenin vurulması (preventive) stratejisi yaklaşımının³²⁰ başka ülkeler tarafından da kendi çıkarları için benimsenmesi durumunda nasıl bir ABD tavrı ve nasıl bir uluslararası ortamın yaratılacağı sorununun bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

Bu tablo diğer ülkeler için belirsizlikler, kaygılar ve zaman zaman tepkilerle karşılanmaktadır. Örneğin; Almanya ve Fransa tarafından ABD'nin "asimetrik savaş" hakkı "asimetrik bir tehdit" olarak görüldüğü söylenebilir. Nitekim Almanya Başbakanı Schröder'in şu sözleri sorunun yönünü belirlemektedir. *"Artık koruyucu bir güç istemiyoruz. Eşit ilişki istiyoruz. Eğer ortaksak, ortaklar farklı görüşlerde olabilirler ve bunu da karşılıklı olarak kabul etmek durumundadırlar"*. Kanada Başbakanı'nın *"Rejimleri değiştirmeye başlarsak nerede duracağız? Buna kim karar verecek? Bugün Saddam, yarın kim? Önceliği kim belirleyecek?"* sözleri hiç kuşku yok ki, büyük çoğunluğun zihnini meşgul etmektedir. Çünkü bilinmektedir ki, bu sorular ve yanıtları, uluslararası ortamın hukuksal zemininin geleceğini de somut olarak biçimleyecektir.³²¹

3.5.5. Irak'a Müdahale ve Petrol Boyutu

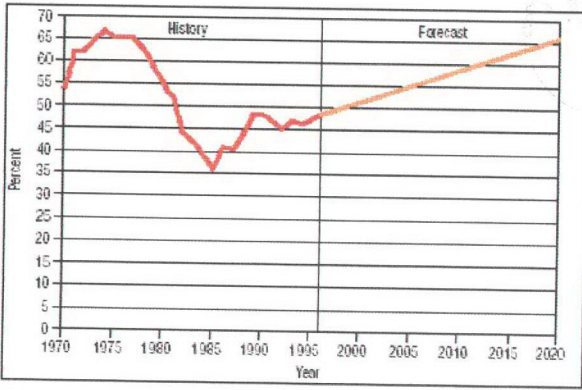
3.5.5.1. Petrol Savaşı

İran körfezi petrol rezervleri bakımından dünya'nın en önemli bölgesini oluşturmaktadır. Sadece Suudi Arabistan tek başına Dünya petrol rezervlerinin %25 ine sahiptir. (Irak %10). Bu bölgenin petrol bakımından diğer önemi, öteki bölgelerde petrol hızla azalırken bölgede yeni bulunan rezervlerle, tam tersi bir durum söz konusudur. Bölgenin dünya petrol ihraç yüzdesinin önümüzdeki yıllarda hızla artacağı değerlendirilmektedir.³²²

³²⁰ Mehmet Atay, ABD'nin Dünya Hegemonyası "ABD'nin (Yeni) Ulusal Güvenlik Stratejisi Ve Irak Operasyonu", Jeopolitik Der., Kış 2003, Sayı 5, s:36

³²¹ Yaşar Hacısalıhoğlu, Irak'tan Avrasya Jeopolitiğine Yansıyanlar ve Türkiye, Jeopolitik der. Kış 2003, Sayı 5, s:3-5

³²² "Europe, The Middle East&the USA, Arabian Gulf Oil,"

Şekil 3.8 Körfez Bölgesinin Dünya Petrol İhraç Payı (1970-2020)³²³

ABD'nin Irak'a yönelik askeri müdahalesinin temel nedenlerinin bu ülkenin mevcut zengin ve buna eklenecek olası petrol rezervlerinin paylaşımı ile Orta Doğu petrolünün en önemli arz noktası olan Basra Körfezi'nin kontrolü olduğu, hemen tüm dünyanın üzerinde birleştiği bir gerçektir.³²⁴ Michael Renner ABD'nin Irak'ı işgalini, Amerikanın düşündüğü Dünya petrol sanayinin yeni düzeninde tekerleğin dingil çivisi olarak görmektedir.³²⁵ Önümüzdeki 20 yılda ABD'nin petrol üretim kapasitesinin hızla düşeceği değerlendirilirken Ortadoğu bölgesinin petrol üretme kapasitesi artmaktadır. Hükümet uygulamalarına "en öncelikli" olarak giren "National Energy Policy Development Group"un 17 Mayıs 2002 tarihli raporunda, ABD'nin iki önceliğinden birisi olarak önerilen görüş, yabancı ülkelere yeni petrol rezervleri sağlanmasıdır. Raporun altındaki imza ise ABD Başkan Yardımcısı'na Richard Cheney'e aittir.³²⁶

ABD Irak'ı işgal ederek Irak petroleri üzerinde denetimini yitirmemek, (üretim-satış ve nakliye üzerinde kontrolü elinde tutmak), ve petrol zengini Irak'ın yönetiminin ABD yörüngesinde kalmasını sağlamayı

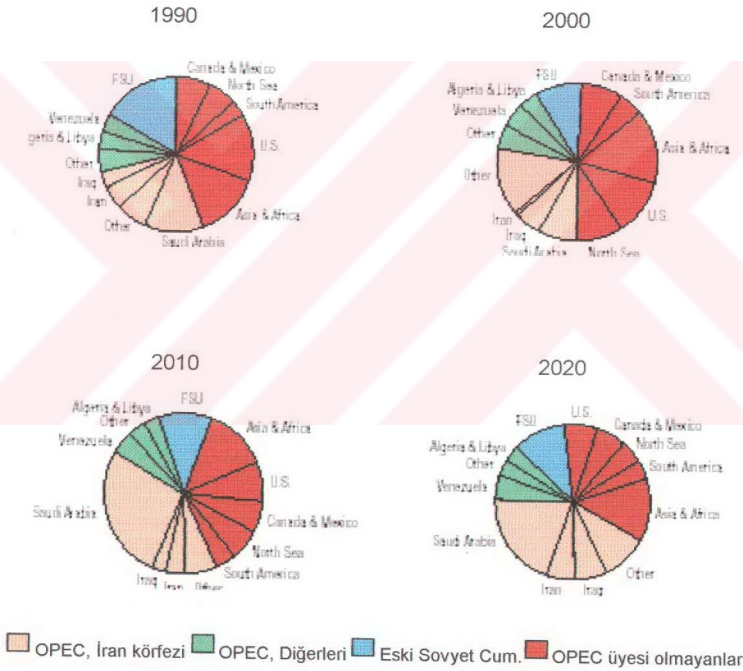
³²³International Energy Outlook 1998 (Washington: Department of Energy)".

³²⁴ A. Necdet Pamir, Irak'a Müdahale ve Petrol Boyutu, Jeopolitik der., Kış 2003, sayı-5, s:40

³²⁵ Michael Renner, "The New Oil Order"

³²⁶ Nedret Ersanel, "Petrol Savaşı"

hedeflemektedir.³²⁷ Bu genel kanının dışındaki görüşler ise, yalnızca ABD ve kısmen de İngiltere'den gelmektedir. ABD'li kimi uzmanlar ve yetkililer dünya kamuoyunu, bu müdahalenin temel amacının petrol değil, terörizme karşı savaşın vazgeçilmez bir adımını atmak olduğu konusunda iknaya çabalamaktadırlar. Saddam liderliğindeki Irak'ın; kitle imha silahları ürettiği, kimyasal ve biyolojik silahlarla ABD ve müttefikleri için büyük tehdit oluşturduğu, Saddam'ın El-Kaide ile bağlantılı olduğu hususlarında yoğun bir propaganda savaşımı sürdürülürken, müdahalenin asıl nedeni olan, Irak'ın mevcut ve gelecekteki rezervlerinin kontrolüne yönelik asıl hareket gerekçelerini gözlerden kaçırabileceklerini hesaplamaktadırlar.

Şekil 3.9 Dünya Petrol Üretim Kapasitesi³²⁸

³²⁷ Mehmet Atay, ABD'nin Dünya Hegemonyası "ABD'nin (Yeni) Ulusal Güvenlik Stratejisi Ve Irak Operasyonu", Jeopolitik Der., Kış 2003, Sayı 5, s:36

³²⁸ National Defense University Institute for National Strategic Studies, Priorities For A Turbulent World, s:45

"Küreselleşmenin kaçınılmaz etkilerinden birisi de, iletişim kanallarını en etkili kullanabilen güçlerin, uluslararası kamuoyunu oluşturma savaşımında da etkili olmasıdır. Bu noktadan hareketle, bugüne kadar uluslararası kamuoyunu, ağırlıklı olarak ABD kaynaklı haberlerin biçimlendirdiği saptamasını yapmak, yanlış olmayacaktır. Irak'ın üniter yapısını olduğu kadar, bölgemizi ve ülkemizi temelden ve çok yönlü etkileyebilecek olan ABD'nin Irak'a yönelik girişimlerini Sadece ABD'nin söyledikleri ile değil, diğer oyuncuların değerlendirmelerini de dikkate alarak, yerli yerine oturtmaya çalışmamız gerekmektedir.

Bu çok yönlü değerlendirmenin önemli bir adımı, Saddam'ın sözlerini incelemekle atılabilir. Saddam bu konuyu analiz ederken, şunları söylemektedir: "ABD, Arap dünyasına hegemonyasını empoze etmek istiyor. Bunun açılışını Irak ile yapmayı, Irak'ı kontrol altına aldıktan sonra da, bu hegemonyasına karşı çıkan diğer başkentleri birer birer vurmaya hedefliyor. Askeri olarak kontrol altına alacağı Bağdat'tan, Şam'ı ve Tahran'ı vuracak. Bu ülkeleri parçaladıktan sonra sırada Suudi Arabistan var. ABD, bölgede hiçbiri İsrail'den nitelik ve nicelikçe büyük olmayan ve kendi güvенеbileceği yöneticiler tarafından kontrol edilen ülkeler yaratmak istiyor. Böylece, Arap petrolü ve başta petrol olmak üzere tüm bölge, Afganistan'ın yıkılmasından sonra ABD'nin tam kontrolüne girmiş olacak." Saddam'ın bu sözleri ile, bölge ülkelerini "bugün bana, yarın sana" korkutmacası ile ABD hareketine karşı çıkmaya yöneltme çabasına giriştiği düşünülebilir. Ancak, bu düşünceler, Saddam'ın analizlerinde ortaya koyduğu kimi oldukça gerçekçi olan saptamaları, kendi değerlendirmelerimizden uzak tutmamamız gerekmektedir.³²⁹

INSS'nin (Institute for National Strategic Studies) 2002 sonunda sunduğu raporda ABD'nin öncelikli hedefinin bölge üzerinde hakimiyet kurması, düşman güçlerin engellenerek petrol akışının devamını sağlaması öngörülmüştür, rapora göre Saddam'ın işbaşından çektilmesi devamlı bir çözüm sağlamayacaktır. Rapor Saddam'ın düşürülmesinin her derde deva olmayacağını ve ABD'nin Körfez'in istikrarı için Bölgede kalması gerektiğini

³²⁹ A. Necdet Pamir, Irak'a Müdahale ve Petrol Boyutu, Jeopolitik der., Kış 2003, sayı-5, s:40

savunmaktadır.³³⁰ ABD günümüzün tek süper gücüdür, fakat bu konumunu koruması için enerji kaynakları üzerinde mutlak bir hakimiyet kurması gerekmektedir. Enerji kaynaklarının en önemlisi petrole sahip olmakta bu politikanın bir gereğidir.³³¹

Bush yönetiminin Irak'a yönelik politikasını biçimlendiren, petrolün dışında etkenlerin varlığı da yadsınamaz. Bu etkenleri oluşturan güç merkezlerinin başlıcaları ise; ABD askeri-endüstriyel kompleksi, ABD'ndeki Yahudi lobisi ve Cumhuriyetçi Parti üzerinde çok etkin olan Hıristiyan fundamentalistler olarak sayılabilir. Özellikle Yahudi lobisi ve İsrail'deki ağırlıklı çoğunluk, yıllardan bu yana Saddam yönetimindeki Irak'ı bölgedeki en önemli tehdit kaynağı olarak görmektedir. Çevresini, düşman Arap ülkeler tarafından kuşatılmış olarak gören İsrail'in günlük yaşamında bu tehdit sanal değil, ete ve kemiğe bürünmüş somut bir tehdit olarak algılanmakta ve önce günlük yaşamını, buna bağlı olarak da güvenlik algılamaları ile, geleceğe dönük politikalarını biçimlendirmektedir. "Ana vatandan uzaktaki" Yahudiler ise, bu tehditten uzak olmanın bir nevi diyetini ödercesine, İsrail'deki soydaşlarının "çıkarları" doğrultusunda, ABD politikalarını biçimlendirmeye çalışmakta ve oldukça da başarılı olmaktadırlar, İsrail, kendisini "küçük şeytan" olarak tanımlayan İran rejimine, Irak'taki rejime olduğu kadar tepkili değildir. Türkiye ise, belli bir kesimin dışında, İsraililer tarafından kendilerine en yakın ülke olarak değerlendirilmektedir. Bu yalnız resmi ilişkiler açısından değil, sokaktaki insanın yönelimleri açısından da böyledir.

Kimi ABD'li yetkililer ise, savaş öncesi ABD'nin temel hareket dürtüsünü, gizleme gereksinimi duymaksızın, açıktan ortaya koymuşlardır. CIA eski Başkanı R. James WOOLSEY, şöyle demektedir: "Olay gayet açıktır, Fransız ve Rus petrol şirketlerinin, Irak sahalarında ilgileri, girişimleri vardır. Onlara, Irak'ın mevcut hükümetinin uzaklaştırılmasında yardımcı olurlarsa, (Irak'ta Saddam sonrası oluşacak) yeni hükümetle ve ABD'li şirketlerle yakın çalışabilmeleri için, elimizden gelen desteği göstereceğimiz

³³⁰ Irene Gendzier, "Oil Iraq and US Foreign Policy in the Middle East"

³³¹ Güray Öz, OPEC'in Vanası, Cumhuriyet, 29 Ocak 2003

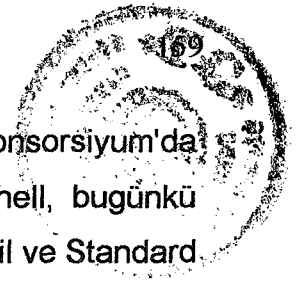
söylenmelidir. Ancak, Saddam'dan yana tavır almaları halinde, Irak'ın yeni hükümetinin onlarla (Fransa ve Rusya'yı kastediyor) çalışmasını kabul ettirmemiz zor, hatta imkansız olacaktır.”

Her ne kadar ambargo nedeniyle Irak petrol sahalarının geliştirilmesine yönelik milyarlarca dolarlık bu anlaşmalar devreye konulamamışsa da, Irak'ın çok zengin petrol ve gaz sahalarının geliştirilmesine yönelik imzalanmış mevcut anlaşmaların büyük çoğunluğunun Rus, Fransız ve Çin petrol şirketlerinin kontrolünde olduğu bilinmektedir. ABD, bu anlaşmaların geçersiz olacağını ve "yeni paylaşım" ile tutulur bir pay almak isteyenlerin, ABD'nin Irak'a müdahalesinde, kendileriyle birlikte yer almalarında "yarar" olduğunu, açıkça ifade etmiştir.

Çalışmalarını uzun süredir ABD desteğinde ve Londra merkezli olarak sürdüren Irak Milli Kongresi (Iraqi National Congress: INC) yetkilileri de paralel açıklamalar yapmışlardır. INC Londra temsilcisi Faysal Qaragholi de "Mevcut anlaşmaları kesin olarak gözden geçireceğiz. Politikamız, Irak halkı tarafından seçilecek hükümet tarafından belirlenecektir." derken, bu zayıf muhalefet hareketinin lideri ve ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in yakın dostu olan ve ABD'li petrol şirketlerinin adamı olarak da tanımlanan Ahmet Çelebi³³², Saddam sonrasında Irak petrol sahalarının geliştirilmesi için, ABD liderliğinde bir konsorsiyum oluşturulması ve büyük payın ABD'li şirketlere verilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu paylaşımın en heveslileri arasında ABD'li Exxon-Mobil ve Dick Cheney'in (eski) şirketi Chevron-Exxon yer almaktadır.

Ekim 2002'de Londra'daki Royal Institute of International Affairs'de, bazı önemli petrolcüler, sürgündeki Irak'lılar ve petrol hukuku uzmanlarından oluşan bir grup, "Irak'ın İşgali: Enerji Sektörü için Tehlikeler ve Fırsatlar" başlıklı bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Bu kapalı toplantıda, "Petrolün Sahibi Kim Olacak?" sorusunun yanıtı aranmış; Kiminin yanıtı "ABD şirketleri" biçiminde olmuştur. Bazı yorumcular ise, konunun bu kadar basit çözümlenemeyeceğini savunmuşlardır. Irak petrolü, ilk önce Iraq Petroleum

³³² Savaş sonrası oluşturulan Irak Geçici Hükümet Konseyi Başkanı

Company (IPC) adlı konsorsiyum tarafından geliştirilmiştir. Konsorsiyum'da bugünkü British Petroleum'un (BP) öncülü Anglo-Iranian, Shell, bugünkü Total'in öncülü Fransız milli şirketi CFP ile iki ABD şirketi; Mobil ve Standard Oil vardır. Bu şirketler uzun süre hisseleri değişen oranlarda ellerinde tutmayı başardılarsa da, 1972'deki millileştirme ile başlatılan süreç sonunda, 28 Şubat 1973'de bu haklarından vazgeçmek durumunda kalmışlardır. IPC'nin o zamanki başkanı Geoffrey Stockwell, gerek Saddam ile ve gerekse Saddam'ın yardımcısı Salih Mehdi Ammas ile çok sert bir mücadeleye girişmiştir. Ammas, şirketleri, yalnız Irak petrolünden değil, Kuveyt ve Suudi Arabistan petrolünden de mahrum kalacakları, gerekirse bu petrolün akışını kesmek için güç kullanmaktan çekinmeyeceklerini söyleyerek tehdit etmiştir. Bir yandan kimi yorumcular ise, ihtiraslı hesaplar yapmaktadırlar. 10 yıl içinde üretimin günde 8 milyon varile çıkarılması olası olan Irak'ta, yıllık petrol gelirinin "8 çarpı 365 çarpı 30 dolar"dan, 87.6 milyar varil olacağı ve bu miktarın da, savaşmak için yeterli bir miktar olduğu konusunda ciddi yorumlar yapılmıştır.

Diğer yandan, özellikle Körfez Savaşı sonrasında Irak sahalarını "parselleyen" Rusya, Fransa ve Çin başta olmak üzere diğer ülkelerin şirketlerinin de, yasal olarak ciddi hak talepleri vardır. Her ne kadar bu şirketlerin imzaladıkları anlaşmalar arasında yalnız Fransız şirketlerinin imzaladıklarının Parlamento onayından geçtiği (dolayısı ile uluslar arası hukuk açısından bağlayıcı olduğu) öne sürülse de, ortada belli bir irade ve yapılan çeşitli ölçekte yatırımlar söz konusudur.

Uluslararası hukuk alanında uzman olan hukukçular, Saddam sonrası yeni bir hükümetin iş başına gelmesi ile sahaların kontrolünün Exxon-Mobil ya da BP gibi ABD ve İngiliz şirketlerine transfer edileceği varsayımının, uluslar arası hukuk açısından pek mümkün olmadığını öne sürmekteydiler. Uluslararası Tahkim Enstitüsü Başkan Yardımcısı Doak Bishop "rejim değişikliği, şirketlerin bir bölgede elde ettiği hakların değişmesi anlamına gelmez" demiştir. Irak üzerinde sürdürülen bunca savaşımın, hatta son dönemde Fransa ve Almanya'nın ABD karşısındaki sert çıkışlarının, dünyanın en büyük petrol rezervlerine ve en ucuz geliştirme maliyetlerine

sahip ülkeler arasında ilk sıralarda yer alan Irak'ın bu önemli kaynağını kontrol altına alma savaşımından bağımsız olduğunu düşünmek hata olacaktır.³³³

3.5.5.2. Rusya Ve Çin'in , Irak Petrolü'ne Yönelik Politikaları

Rusya, bir yandan dünya petrol arzında OPEC'in boşaltacağı açığı doldurarak ve gelecekte dünyanın en büyük petrol tüketicisi ABD'nin en önemli kaynağı haline gelerek, gelirlerini ve stratejik önemini arttırmaya çalışırken, diğer yandan da Batı Avrupa pazarını hedeflemektedir. Rusya, 48.6 milyar varil rezervi ile, dünya üretilebilir rezervlerinin % 4.6'sına sahip bulunmaktadır. Rusya'nın petrol üretimi Suudi Arabistan'dan sonra dünya da ikinci sırada yer almaktadır. Ancak, mevcut sahalarından yapmakta olduğu üretim hızla düşmekte olup, üretimini arttırabilmesinin temel ön koşulu, geliştirme maliyetlerinin çok yüksek olacağı Sibiryaya gibi sahalara yönelmek olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle de Rusya, petrol fiyatlarının düşmesinden rahatsız olan ülkelerin başında gelmektedir. Zira bu durumda yatırımcı şirketlerin geliştirme maliyetleri çok pahalı olan Rus sahaları yerine, Orta Doğu başta olmak üzere diğer ülkelere yönelmesi kaçınılmaz olacaktır. Buna karşın, petrol fiyatlarının yüksek olması, Rusya için büyük bir oyuncu olarak stratejik önemini arttırmanın ötesinde, yüklü borçlarını hızla ödeme olanağı da sağlayacaktır. Rusya, Irak'a daha önce yaptığı silah satışlarından doğan milyarlarca dolarlık alacağını da kullanarak, ABD ambargosunun yarattığı avantajla, başta Batı Kurna olmak üzere, Irak'taki zengin petrol sahalarında, hizmet anlaşmalarında ve çeşitli ticari anlaşmalarda önemli haklar elde etmiş durumdadır.

Çin Halk Cumhuriyetinin hızla büyüyen ekonomisine ülke içi enerji kaynaklarının yetersiz kalmaya başlaması ve petrol ithal eden ülke konumuna gelmesi Çin Halk Cumhuriyetinin dış politikasının özellikle Orta Asya ve Ortadoğu üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Orta Asya'da Rusya ve Türkiye ile Ortadoğu'da ve Asya'da Amerika Birleşik Devletleri ile

³³³ A. Necdet Pamir, Irak'a Müdahale ve Petrol Boyutu, Jeopolitik der.,Kış 2003, sayı-5, s:43

girdiği güç mücadelelerinin ana sebebi budur.³³⁴ Çin, 1990'lı yılların başından bu yana, önemli bir petrol ithalatçısıdır. Bu ülkenin petrol tüketimi, günde yaklaşık 5 milyon varil ile, ABD ve Japonya'dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır. 2001 yılındaki petrol ithalatı, tüketiminin üçte birine yükselmiştir.³³⁵ Çin'in petrol ithalatının ise 2015'de günde 7 milyon varile çıkacağı değerlendirilmektedir. Çin'in şu andaki ekonomik büyümesi sürdüğü sürece artan tüketimi de sürecektir, Çin'in üretimi yılda %1 artarken tüketimi %8 artmaktadır.³³⁶ Çin'in ithalatın üçte ikisi ise, Orta Doğu bölgesindedir. Bu ithalatın yapıldığı başlıca ülkeler ise; İran, Suudi Arabistan, Umman ve Yemen'dir. 2010 yılında Çin'in Orta Doğu'ya bağımlılığının %80'e çıkması beklenmektedir. Her ne kadar Çin'in mevcut ithalatında Irak'ın payı çok düşükse de, yatırımları (ilgili bölümde de görüleceği gibi) çok yoğundur. Çin, ithal kaynaklarını çeşitlendirmede, Irak'ın petrol sahalarında "upstream" diye tanımlanan arama-üretim projelerinde yer almayı, stratejik bir öncelik olarak değerlendirmektedir. Bu hedef doğrultusunda, daimi 5 üyesinden biri olduğu BM Güvenlik Konseyi'nde, ABD'nin önerdiği karar metinlerine (Fransa ile birlikte) gösterdiği direnişin temel nedeni de, bu yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Irak'a müdahale sonrası petrol fiyatlarının çok yüksek değerlere ulaşması ihtimali, Çin'i temelden sarsabilecek bir tehdit olarak gözükmektedir. Dolayısı ile, Rusya için bir noktaya kadar avantaj sayılabilecek yüksek petrol fiyatları, tükettiği petrolün önemli bölümünü ithal eden Çin için, bir kabus senaryosu olarak ortaya çıkmaktadır. Çin'in mevcut ulusal petrol stokları da çok kısıtlıdır. 2010 yılına kadar, 90 günlük rezerve ulaşabilme çabası da, Çin üzerinde bir diğer baskı unsurudur. Çin'in petrol konusundaki açmazlarından birisi de, Orta Doğu petrolüne bağımlılığının yüksek oranıdır. Bu petrol, ABD tarafından kontrol edilen Malaka Boğazları'ndan geçerek Çin'e ulaşabildiği için, stratejik yönden bir sorun yaratmaktadır. Çin şirketlerinin son yıllarda bir başka kaynak olan Kazakistan'a yönelmelerinin bir nedeni de bu unsurdur. Ancak burada da,

³³⁴ R. Kutay Karaca, *Dünyadaki Yeni Güç Çin-Tek Kutuptan, Çift Kutuba*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003

³³⁵ A. Necdet Pamir, *Irak'a Müdahale ve Petrol Boyutu*, Jeopolitik der., Kış 2003, sayı-5, s:43

³³⁶ National Defense University Institute for National Strategic Studies, *Priorities For A Turbulent World*, s:210

ABD'nin Afganistan müdahalesi ile Orta Asya enerji taşıma yollarında da kontrolü ele almış olması, Çin'in yeni açılımlar yapmasını zorunlu kılmaktadır.

3.5.5.3. Irak'ın Petrol Potansiyeli

Bugün için bilinen üretilebilir dünya petrol rezervleri 1050 milyar (1 trilyon elli milyar) varildir". Irak'ın bilinen üretilebilir rezervleri ise, 112.5 milyar varil olarak kabul edilmektedir. Bu miktar, dünya rezervlerinin yaklaşık % 11'ini oluşturmaktadır.³³⁷ Ortadoğu bölgesinde bilinen petrol rezervleri toplamı ise 685 milyar varil olup, Irak, bilinen kapasitesiyle Suudi Arabistan'dan (262 milyar varil) sonra ikinci sıradadır.³³⁸

Tablo 3.1. Dünyada Petrol Rezervlerinin Dağılımı (BP Web sayfası, 2001).

BÖLGELER	%
Ortadoğu	65.3
Güney ve Orta Amerika	9.1
Afrika	7.3
Eski Sovyetler Birliği Bölgesi	6.2
Kuzey Amerika	6.1
Asya Pasifik	4.2
Avrupa	1.8

³³⁷ A. Necdet Pamir, Irak'a Müdahale ve Petrol Boyutu, Jeopolitik der., Kış 2003, sayı-5, s:43

³³⁸ Mehmet Atay, ABD'nin Dünya Hegemonyası "ABD'nin (Yeni) Ulusal Güvenlik Stratejisi Ve Irak Operasyonu", Jeopolitik Der., Kış 2003, Sayı 5, s:36

Tablo 3.2. Dünyada Doğalgaz Rezervlerinin Dağılımı (BP Web sayfası, 2001)

BÖLGELER	%
Eski Sovyetler Birliği Bölgesi	36.2
Ortadoğu	36.1
Asya Pasifik	7.9
Afrika	7.2
Kuzey Amerika	4.9
Güney ve Orta Amerika	4.6
Avrupa	3.1

Özellikle güneyde yeni keşfedilen petrol rezervleri, Irak petrollerini çok daha önemli kılmaktadır.³³⁹ ABD Enerji Bakanlığı ile OPEC verileri de, bu rakamlara yakındır. Ancak hemen vurgulamakta yarar görünen husus ise, Irak'ın başta Batı Çölü olmak üzere çok geniş bir alana yayılmış topraklarının henüz aranmamış olduğu ve bu alanlardaki olası rezervlerle birlikte, (mevcut üretilebilir + olası rezervler) 220 milyar varil civarında bir petrol potansiyelinden söz edildiği hususudur.

Tablo 3.3. Ortadoğu Petrollerinin Dağılımı (BP Web sayfası, 2001).

Ülkeler	Petrol Rezervi (milyar varil).
Suudi Arabistan	261.8
Irak	112.5
BAE	97.8
Kuveyt	96.5
İran	89.7
Toplam	685

³³⁹ Anthony Sampson, "West's greed for oil fuels Saddam fever"

Irak'ın petrol potansiyelinin bir diğer olumlu boyutu, diğer Orta Doğu ülkelerinkine benzer, ancak dünyanın diğer ülkelerinden farklı olarak, üretim maliyetlerinin görece düşük olmasıdır. Örneğin, merkezi Dublin'de olan Petrel adlı şirketin başkanı John Teeling, Irak'ın henüz devreye konulamamış sahalarının geliştirilmesi halinde, kuyu başındaki varil maliyetlerinin 1 doların altında olacağını öne sürmektedir. Bu yoruma yer veren makalenin yazarı Tom Cholmondeley ise Kuzey Denizi'nden elde edilen petrolün varil maliyetinin 3-4 dolar olduğunu anımsatarak, Irak petrolünün ucuzluğuna vurgu yapmaktadır. Diğer yandan, yıllardır sürmekte olan ambargo, Irak'ın bu avantajını (en azından şu dönem için) ortadan kaldırmış; gerekli yatırımların yapılamaması, kuyuların ve dolayısı ile sahaların verimliliğini büyük oranda düşürmüştür. Kuyularda pompalar çok yüksek debiyle çalıştırılmakta, petrolle birlikte üretilen su debileri hızla artmakta ve sahalar, olması gereken süreden çok daha önce, ekonomik ömürlerini tamamlama riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.³⁴⁰

3.5.6. ABD'nin Irak İşgalinin Bölgeye Ve Türkiye'ye Etkileri

3.5.6.1. Irak'ın İşgali Ve Asya Ekonomisine Etkisi

ABD, Irak Savaşı sonrası "Afganistan-Kafkasya-İsrail-Körfez" dörtgeni içinde egemenliğini perçinleştirmiştir. Bu bölge dünya petrol ve doğal gazının üretim ve rezervlerinin çok ağırlıklı olarak bulunduğu bir coğrafyadır. ABD böylelikle, dünya petrol ve doğal gaz arzında "üretimi ve arzı doğrudan doğruya denetlemeye kendi stratejik çıkarları doğrultusunda kullanma" olanaklarını elde etmiştir. Bununla, "sadece petrol ve doğal gaz üretim ve arzını değil, aynı zamanda alternatif enerji alanlarının durumunu da yönlendirme" olanağına kavuşmaktadır. Petrol ve doğal gazın arzını belirleyerek fiyatını da yönlendirme olanağını sağlamıştır. Böylelikle, alternatif enerji kaynaklarının gelişme durumlarını da etkileyebilecektir. Bu da ABD'ye, "dünya enerji sektörünü kendi çıkarları doğrultusunda, yönlendirme

³⁴⁰ A. Necdet Pamir, Irak'a Müdahale ve Petrol Boyutu, Jeopolitik der., Kış 2003, sayı-5, s:43

olanağını” vermiş olmaktadır. Bu olanak, ABD'ne rakibi durumundaki ülkeleri etkileme gücü vermektedir.

ABD'nin Irak'ı işgal etmesi Afganistan-Kafkasya-Doğu Akdeniz-Körfez dörtgeninde iktisadi ve askeri egemenliği ABD'ne "petrol ve doğalgaz dağıtım yollarını da belirlemesine olanak sağlamaktadır". Üretim ve arz yanında dağıtımın da ABD tekeline girmesi dünya enerji sektörünün denetiminde de, "ABD lehine tekeli bir ortam yaratacaktır". Daha önce, "oligopol" ağırlıklı bir yapı gösteren bu sektör "ABD tekelinin yavaş yavaş egemen olduğu bir duruma gelecektir". ABD ve İngiliz petrol ve doğal gaz şirketleri, bunda etkili olacaklardır.

Rusya, Japonya, Almanya, Çin, Fransa, Hindistan gibi ülkeler bu gelişmelerden olumsuz olarak etkileneceklerdir. ABD, "sürdürülebilir üstünlüğünü" sağlamak için, elindeki bu enerji tekeli rakiplerine karşı kullanacaktır. Burada ortak çıkarlar değil, ABD'nin stratejik çıkarları öne çıkarılacaktır. Çünkü, "sürdürülebilir üstünlükler kuramı", bunu kaçınılmaz hale getirmektedir. ABD bu kuram çerçevesinde, "Amerikan merkezli Batı kapitalizmi ve dünya düzeni" oluşturmak için;

1-Batı kapitalizmi içinde Japonya, Almanya ve Fransa'ya karşı elindeki bütün olanakları kullanmak durumundadır. Enerji tekeli, elindeki en büyük stratejik silah olacaktır

2-Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya, Endonezya gibi ülkelere karşı da aynı silah geçerli olacaktır. En azından, özellikle Asya'daki büyük devletlerin aralarındaki yakınlaşma ve işbirliğini engellemenin bir ögesi olarak ele alınmak durumundadır.

ABD'nin Irak'ı işgal ederek elde ettiği yeni bölgesel jeostratejik yapı, "Amerika'ya, Asya ekonomisini de etkileme ve yönlendirme olanağı" vermektedir. Afganistan'dan başlayıp Kafkasya, Doğu Akdeniz ve Körfez'e uzanan egemenlik ve etkinlik halkası, Pakistan, Asya Türk Cumhuriyetleri, İran, Rusya ve Hindistan'ı iktisadi olarak etkileyecektir. Bu bölge Asya pazarının Batı bölgesidir ve Afganistan ile Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır.

ABD bu alana askeri olarak yerleştirdiği takdirde bölge ekonomisini de etkisi altına alabilecektir

Şöyle ki; .

İç Asya ve Batı Asya'da kara, demiryolu, havayolu ve deniz yolu ticari hatlarını etkileyebilecektir, petrol ve doğalgaz yollarını belirleyebilecektir, Bölge ülkelerinin ekonomilerini, alacağı bazı kararlar ile, doğrudan doğruya etkileyebilecektir, Bölge ülkelerinin aralarındaki işbirliğini sabote edebilecektir, Bölge pazarlarına, bölgesel ve yöresel çatışmalar yaratarak "istikrarsızlık ortamı doğurabilecektir. Örneğin Irak'ın istilası, Arap Dünyası ile Türkiye'nin arasını kesmiş, GAP'ın bölge ülkeleri içindeki potansiyel dışsallıkları etkisiz hale getirilmiştir.

ABD'nin Irak'ı istiladan sonra elde ettiği bu iktisadi üstünlükler, "bölge ülkelerinin kayıplarından sağlanan bir değer" olmaktadır. Ortadoğu ve Asya ülkelerinin ABD'nin Irak'ı ve Afganistan'ı işgali sonucu ortaya çıkan ve çıkacak olan iktisadi kayıpları, ABD'nin kazanç hanesine yazılmaktadır. ABD kazanırken, diğerleri kaybetmektedir, iktisat bu yüzden, karşılıklı dışsallıklar ve gelir artışı sağlayan bir unsur olarak değil, "sadece Amerika'ya kazandıran bir faaliyet" durumuna dönüşmektedir. Sistemin tek yönlü çalışması için, "ABD'nin elinde bu zorlamaları yapacak askeri güç bulunmaktadır".³⁴¹

3.5.6.2. ABD'nin Yeni Stratejik Avantajlarının Askeri Boyutu

ABD Irak'ta, İncirlik (Adana) üssünün benzeri askeri üsler yapmayı planlamaktadır. ABD Irak'ı işgal ederek, üzerinde kuracağı büyük askeri üslerine

- İran,
- Diğer Arap Ülkeleri,

³⁴¹ Erol Manisalı, ABD'nin Irak İşgalinin Bölgeye ve Türkiye'ye Etkileri, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı-6, s:7-11

- Türkiye,

- Kafkasya Ülkeleri,

-Rusya ve Ukrayna üzerinde doğrudan askeri baskı yapma konumuna gelecektir.

Özellikle İran, S.Arabistan, Suriye ve Türkiye üzerinde "her türlü baskı ve dayatmayı" yapabilme gücüne sahip olacaktır.

ABD, Irak üzerindeki üsleri ile, "Irak'ın komşu devletleri üzerinde tek yanlı ve otoriter bir düzen kurabilir". Bu otorite "İran'ın, Türkiye'nin, S.Arabistan'ın, Irak'ın ve Suriye'nin" bölünmelerini, sağlayacak sonuçlar yaratabilir. Bölge ülkelerinin, ulusal askeri plan yapma olanakları iyice azalacaktır.

Askeri Üstünlüğün Getireceği Siyasi Sonuçlar ise

1-ABD bölge ülkelerinin aralarında iktisadisi siyasi ve askeri işbirliği yapmalarına karşıdır.

2-ABD bölgede, orta ve büyük ölçekli, ulusal inisiyatif kullanacak ülkelerin bulunmasına karşıdır. Türkiye, İran, S.Arabistan bu anlamda, ABD için potansiyel tehlike gösteren devletlerdir.

Irak'ın kuzeyinde kukla bir Kürt devleti kurulması olasılıklar arsındadır. 1992'den beri, bu kukla devletin bütün altyapısı hazırlanmıştır. Irak'ın kuzeyindeki Kürt devleti, Kürdistan projesinin uzun vadede bir "tetikleyicisi" olacaktır.Böylece Irak-İran-Suriye ve Türkiye'yi kısmen içine alacak bir biçimde; muhtemelen İsrail'e kadar sınırları çekilebilecek bir Kürdistan projesi vardır.

Bu proje, Araplar, İran ve Türkiye üzerinde baskı yaratan bir unsur olurken, İsrail'in bölgedeki gücünü genişletecektir. Hatta, Ermenistan'ın, Kürdistan projesi kanalı ile, Türkiye ve Gürcistan'dan toprak kazanarak Karadeniz'e ulaşması sağlanabilecektir.

Böylelikle, İsrail-Kürt-Ermenistan hattı, Akdeniz'den Karadeniz'e uzanan ve ABD'nin mutlak denetimi ve güvencesi altında bulunan bir hat oluşacaktır. ABD'nin bölge petrolü ve doğal gazı üzerinde sağlayacağı iktisadi avantajlar, ABD'nin Ortadoğu ve Kafkasya projesini "uygulanabilir" kılmaktadır.

ABD bölgedeki stratejisini, İsrail-Kürt-Ermeni hattına dayandırarak Türkler, Araplar ve İranlılar karşısında bir denge sağlamak istemektedir.

İsrail ve Ermenistan Batı'nın bölgedeki tabii kültürel uzantılarıdır. Kürtlerin ise denetimleri ABD'nin elinde bulundurulacaktır. Kürtlerle İranlılar, Araplar ve Türkler arasında sorun çıkartılarak bugüne kadar olduğu gibi, "yerel çatışmalar sağlanarak" tarafların, Kürtlerin bir bakıma, "Büyük Ermenistan ve Büyük İsrail projelerinin taşeronluğunu üstlenmiş olmaktadır. ABD'ye ve Batı'ya karşı başkaldırıları engellenecektir.

Bu proje 1990-1991 Körfez Savaşı'nın sonrasında planlanarak bugüne kadar getirilmiştir.

-İran'a ambargo,

-Irak'ta uçuşa yasak bölgeler,

-Irak'ın aralıksız ABD ve İngiltere tarafından bombalanması,,

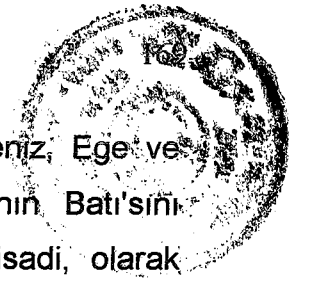
-Irak'ın Kuzeyi'nde Kürt devleti için altyapısının 1992'den beri hazırlanması, bu planın birer parçasıdır.

Muhtemelen, mevcut olan Kerkük-İskenderun hattı da kullanılmayacak onun yerine, ya İsrail üzerinden, yada ABD kontrolüne alınacak Suriye toprakları üzerinden, Türkiye devre dışı bırakılarak, yeni hatlar açılacaktır.³⁴²

3.5.6.3. Irak'ın İşgali Ve Avrasya Projesinin Engellenmesi

ABD Irak'ı işgal ederek, Batı Asya ve Ortadoğu'da, dünyanın en stratejik bölgesini denetimi altına almıştır. Bu bölge, dünya petrol ve

³⁴² Erol Manisalı, ABD'nin Irak İşgalinin Bölgeye ve Türkiye'ye Etkileri, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı-6, s:7-11

doğalgazının (2/3)ne sahiptir. Petrol ve enerji yanında "Akdeniz, Ege ve Karadeniz hattından Afganistan'a kadar olan ve Avrasya'nın Batı'sını meydana getiren çok geniş bir alanı, askeri, siyasi, ve iktisadi, olarak doğrudan doğruya yönlendirebilecek gücü elde etmektedir.

Bu yönlendirme, kuşkusuz "Avrasya'nın gelişmesini engelleme biçiminde olacaktır". Bölge ülkelerinin Doğu Avrasya ve Akdeniz'den Asya'nın Doğu'suna kadar yeni bir işbirliği alanı yaratma potansiyeli, ABD'nin en korktuğu gelişmedir.

Çin, Rusya, Ukrayna, Türkiye, İran dahil bu eksendeki ülkelerin işbirliği, ABD'nin dünya imparatorluğu önündeki en büyük engeldir. ABD, bu engeli ortadan kaldırmaya çalışacaktır. Türkiye dahil, bölge ülkelerinin yararına olan Avrasya potansiyeli ABD'ni ürkütmüştür.

3.5.6.4. Irak'ın İşgalinin Türkiye ve Bölge Ülkeleri Üzerindeki Etkisi

Mart ve Nisan 2003'te Irak'ın, ABD (ve İngiltere) tarafından, uluslararası hukuka ve B.M. kararlarına aykırı olarak açılan savaş sonucu işgal edilmesi Türkiye'yi iktisadi, siyasi ve askeri olarak çok olumsuz etkilemiştir. Bu etki, önümüzdeki yıllarda daha da genişleyerek ve bölgede, "Türkiye'yi de içine alacak çok büyük soruların yaşanmasına yol açabilecektir".³⁴³ Amerikan finans çevrelerinin gazetesi Wall Street Journal George Bush'un hayalini, sadece Irak'ta rejimi değiştirmek olmadığını, tüm Ortadoğu'yu demokratik ve Amerikan çıkarları açısından güvenli bir bölge haline dönüştürmek olduğunu yazmıştır.³⁴⁴

Bu sonuçlar, ABD'nin (ve İngiltere'nin), uzun vadeli planlarının öngörüleridir.

Mart-Nisan 2003'teki saldırı ve işgalin sonuçları şunlar olmuştur:

³⁴³ Erol Manisalı, ABD'nin Irak İşgalinin Bölgeye ve Türkiye'ye Etkileri, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı-6,

³⁴⁴ Akşam, 22 Mart 2003, s:16

ABD ve İngiltere askeri olarak yerleşecekleri Irak'ta, İncirlik benzeri, büyük askeri üsler kuracaklardır. ABD açısından Irak artık, Türkiye'nin yerini almıştır; hem de mutlak ABD askeri denetimi altına alınmış bir ülke olarak. ABD resmi, yarı resmi ve askeri raporları özellikle 1996-2002 yılları arasında bir gerçeğin altını çiziyorlardı; "Türkiye'nin bölgede, ulusal inisiyatif alma durumu, ABD tarafından gözardı edilmemelidir. TSK'nın bazı girişimleri, ABD'nin Ortadoğu politikası ile tam bir uyum içinde değildir. Bu uyumsuzluğun, önümüzdeki yıllarda artma olasılığı vardır".

Irak'ın işgalinden sonra Türkiye'nin ABD için stratejik önemi artık, "marjinal bir düzeye" inmiş bulunmaktadır. Irak'ın işgali, bir taraftan Türkiye'nin ABD karşısındaki askeri kozlarını elinden alırken, öte yandan da kendi üzerinde yeni tehdit unsurlarını yaratmaktadır.

Örneğin, Irak'ın Kuzeyi'nde kurulacak bir üs, "yarın Kürt devleti ilan edildikten sonra, Türkiye'nin müdahale olanağını ortadan kaldıracaktır". "Savaş sebebi olur" ifadesi anlamını yitirecektir. Türkiye, ABD ve İngiliz üsleri ile karşı karşıya gelmiş olacaktır.

Irak'ın ABD ve İngiltere tarafından işgalinden sonra Türkiye, İran ve Arap ülkeleri arasında işbirliği engellenmektedir. Türkiye, İran ve Suriye ile iktisadi, siyasi işbirliğine gitmekte zorlanacaktır. ABD ve İngiltere, "bölge ülkeleri arasındaki işbirliğini özellikle, kendilerine karşı bir hareket olarak gösterip, tehdit ve baskı yolları" ile bunu engelleyeceklerdir. Irak'ın Kuzeyi'nde kukla bir Kürt devleti kurulması, ABD ve İngiltere'nin 1992'den beri fiilen izledikleri politika ve uygulamaların doğal bir sonucu olacaktır.

Daha önce sözü edilen Kürdistan projesi Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yapılmış bir tehdit olacaktır. Avrupa Birliği de zaten, özellikle 1993'ten beri Avrupa Parlamentosu'nda aldığı kararlar ile, "Türkiye'yi baskı altında tutarak, Kürdistan projelerinin altyapısını hazırlamaktadır".³⁴⁵ Nitekim 1991 Körfez Savaşından bu yana bölgedeki gelişmeler göstermektedir ki; ABD kontrolünde meydana gelen adı konulmamış bu "oluşum/kurulması

³⁴⁵ Erol Manisalı, ABD'nin Irak İşgalinin Bölgeye ve Türkiye'ye Etkileri, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı-6, s:10

muhtemel Kürt devletinin alt yapısı” bütün Avrupa devletleri tarafından da desteklenmektedir.³⁴⁶ Kürdistan projesi ABD ve AB'nin "ortak projeleri" olarak değerlendirilmelidir.

ABD, Körfez Krizi'nden sonra, 1992'den itibaren, Irak'ın Kuzeyi'nde fiilen bunun altyapısını hazırlamıştır. Avrupa Birliği de Avrupa Parlamentosu ve diğer kurumları aracılığı ile bu projenin içindedir.

Ankara'daki AB temsilcileri (Karen Fogg ve diğerleri), bu alanda açıktan açığa faaliyet göstermişlerdir. Avrupa Birliği, 6 Mart 1995'ten beri, AB'ye tek taraflı bağladığı Türkiye'ye karşı, Kürdistan konusunda yavaş yavaş, baskı yolu ile istediklerini elde edebilir hale gelmiştir.³⁴⁷

Irak'ın Kuzeyi'nde kurulacak kukla bir Kürt devleti, Türkiye topraklarını da içine alan Kürdistan projesinin tetikleyicisi olacaktır. Iraklı Kürt liderler bağımsız bir Kürt devleti istediklerini müteakip defalar tekrar etmişlerdir. Barzani “Hiçbir Kürt, bir vatana sahip olmaktan vazgeçmeyecek” diyerek hayallerinin bağımsız bir Kürdistan olduğunu dile getirmiştir.³⁴⁸ Bazı Amerikan stratejistleri oluşturulacak bir Kürt devleti için tarih bile vermişlerdir-2015-.³⁴⁹ Bu durum Irak ve Türkiye yanında, İran ve Suriye'yi de etkileyecektir. Kürdistan sorunu yaratılarak, Ermenistan konusunda baskılar yapılacaktır. Bu konuda hem AB, hem ABD hazırlıkları başlatmışlardır.

Avrupa Parlamentosu 15.11.2000'de aldığı bir kararla, "Türkiye'yi, soykırım yaptığını kabule davet etmektedir". AB'ye göre Türkiye soykırım yapmıştır ve bunu kabul etmelidir. Aksi halde Türkiye-AB ilişkileri gelişemez. Türkiye bunu kabul ederse ortak para tazminatı ve toprak talepleri uluslararası mahkemelerden ard arda gelmeye başlayacaktır, işte o zaman, "Kürdistan projesinde, Ermeni talepleri de yerini alacaktır".

³⁴⁶ Birol Akgün, "Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyine Dair Endişeleri ve Son Gelişmeler"

³⁴⁷ Erol Manisalı, ABD'nin Irak İşgalinin Bölgeye ve Türkiye'ye Etkileri, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı-6, s:9-11

³⁴⁸ Posta, 21 Mart 2003, s:13

³⁴⁹ Cemalettin Taşkıran, "Askerimiz Irak'a Nasıl/Neden Gönderilmeli"

ABD'de de soykırımla ilgili tasarılar Eyalet Meclisleri'nin çoğunda kabul edilmiştir. Kongre'de ise "şimdilik kaydı ile askıya alınmıştır".

AB ve ABD ortak projelerini, Kürdistan projeleri ile eşgüdüm içinde yürütmeye başlayacaklardır. ABD ve İngiltere zaten Irak'ta (ve Irak'ın Kuzeyi'nde) askeri üslerini tamamlamış olacaklardır. O zaman Temsilciler Meclisi, Kongre, Avrupa Parlamentosu kararlarını "Türkiye'ye ve diğer bölge ülkelerine kabul ettirmek" daha kolay olacaktır.³⁵⁰ Ayrıca Türkiye'nin bölgedeki tek su kaynağına sahip olması da ülkemize doğru yeni beklentilerin oluşmasına yol açabilecektir.³⁵¹

3.5.7. ABD'nin Irak'ı İşgali Ve İsrail

*"Şimdiye değin hiçbir başkanın onlara karşı çıkabildiğini görmedim. Her zaman istediklerini almışlardır."*³⁵²

T. .Moorer (ABD Genelkurmay Başkanı)

3.5.7.1. Amerika Birleşik Devletlerinde İsrail Lobisi

Lobicilik ABD'nin iç politikasını büyük çapta yönlendirmenin yanında dış ülkelerin ABD ile ilişkilerinin şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır.³⁵³ İsrail lobisi müthiş bir arşiv, kayıt ve fişleme sistemi ile çalışmaktadır. Dosyaları üniversitelerden Kongre'ye hatta Pentagon'a kadar uzanan istihbarat faaliyetleri ile akıl almaz işler başarmaktadırlar. ABD'nin en üst düzey yetkililerinden en alt düzeydekilere kadar herkes Yahudilerden çekinmektedirler. Fulbright, "politikacılar için lobiye karşı çıkmak intihar ile eşdeğerdir" demektedir.³⁵⁴

³⁵⁰ Erol Manisalı, ABD'nin Irak İşgalinin Bölgeye ve Türkiye'ye Etkileri, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı-6, s:7-11

³⁵¹ Sertaç Başeren, "ABD'nin Irak Operasyonu ve Türk Askeri"

³⁵² Paul Findley, ABD'de İsrail Lobisi, Çeviri: Mustafa Özcan, N. Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İst. 1994, s:8

³⁵³ İdris Bal, "Ortadoğu'da Savaş, ABD ve Türkiye"

³⁵⁴ Paul Findley, ABD'de İsrail Lobisi, Çeviri: Mustafa Özcan, N. Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İst., 1994, s:8

Birleşik Devletler'deki Yahudi gruplar, savunma bakanını ve diğer yetkilileri etkisiz kılmak için özellikle resmi ziyaretleri çok iyi kullanmaktadırlar. Ziyareti yapan kişi bizzat İsrail başbakanı ise durum çok daha elverişli olmaktadır. Eski bir savunma bakanlığı yetkilisi durumu şu şekilde açıklamaktadır.

"İsrail başbakanlarının ellerinde hep uzun bir alışveriş listesiyle geldikleri biliniyordu bizler listedeki hangi maddelerin verilir verilmeyeceğini önceden açıklamaya çalışırdık ama bir sorun vardı. İsraililerin Başbakanımız herhangi bir maddeyi doğrudan başkanınızla da görüşebilir tehdidi. Amaç her zaman listenin tamamına yakınıni elde etmektir."³⁵⁵

Amerika'nın izlediği Orta Doğu politikalarının made-in-Israel olmasa bile, made-for-Israel (İsrail için yapılmış) olduğu ortadadır. Bugün Amerikan dış politikasında iki sağcı Yahudi örgütünün büyük ağırlığı vardır: Bu örgütler: The Jewish Institute for National Security Affairs (JINSA) ve the Center for Security Policy (CSP)dir. Pentagon'un güvenlik danışmanı ve Amerikan dış politikası üzerinde en etkili isimlerden olan Richard Perle bu iki örgüte çok yakın bir isimdir. The Nation dergisi bu iki örgütün Irak konusunda ABD politikalarının arkasında olduğu görüsündedir: JINSA-CSP ekibine göre sadece Irak'ta değil, aynı zamanda Irak, Suriye, Suudi Arabistan ve Filistin'de neye mal olursa olsun rejimlerin değiştirilmesi acil bir zorunluluktur. Bu görüşle uyuşmayan kişiler, ki bunlar ister Colin Powell'ın Dışişleri Bakanlığı olsun, isterse CIA ya da generaller, esasen ABD ve İsrail'in ulusal güvenlik çıkarları arasında bir fark olmadığı doktrinine karşı itaatsizlik etmektedirler. Bu inanca göre, iki ülkenin güvenlik ve refahı Orta Doğu'da tesis edilecek bir hegemonya ile sağlanabilecektir.³⁵⁶

Bush yönetimindeki Yahudi asıllı etkin isimlerin çokluğu ve Yahudi lobisinin bu yönetimde etkinliği bilinen bir gerçektir. Bu anlamda İsrail Başbakanı Ariel Sharon, Bush yönetimiyle olan yakınlığını ve memnuniyetini 'İsrail'in bağımsızlığını tanıyan Harry Truman'dan sonra İsrail'in güvenliğini ve

³⁵⁵ Paul Findley, ABD'de İsrail Lobisi, Çeviri: Mustafa Özcan, N. Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İst., Ocak 2000, s:254

³⁵⁶ Hasan Kösebalaban, "Irak Üzerindeki İsrail Planları ve Kürt Yahudileri "

terörizmle mücadelesi konusunda kendilerine anlayışla yaklaşan en iyi yönetim' olarak nitelemesiyle dile getirmektedir. ABD'de de, ilk defa bir Amerikan yönetimiyle Likud hükümeti arasında özellikle terörizm, Filistin meselesi ve son olarak da Irak ile savaş ve bir çok konuda benzer politikalar izlendiği dile getirilmektedir.³⁵⁷

3.5.7.2. Irak Üzerinde İsrail Planları

ABD'nin Irak'ı işgalinde İsrail'in ve ABD'deki İsrail lobisinin büyük etkisi olduğu bilinmektedir. İsrail, Ortadoğu'da Müslümanların ortasında bir ada gibi konumdadır. Varlığını devam ettirebilmesi, kendini kuşatan bu denizin zayıflığına bağlıdır. İsrail Devleti, Ortadoğu'da hayatta kalabilmek için çok geniş kapsamlı bir "bekâ stratejisi" geliştirmiştir. İsrail Dışişleri görevlisi Oded Yinon'un 1982 yılında hazırladığı, "1980'lerde İsrail için Strateji" başlığını taşıyan bir rapor, tüm Ortadoğu'nun İsrail'in "hayat sahası" hâline getirmesi gerektiğini belirtmektedir. Yinon'un raporunun temelini Ortadoğu ülkelerinin demografik yapısı oluşturmaktadır. Yinon'a göre, Ortadoğu ülkelerinin hiç biri, tek bir milletten oluşan sâbit ve köklü devletler değildir. Aksine, yapay biçimde birbirine tutturulmuş birer zorâki mozaiktirler. Dahası, bu devletlerin sınırları içinde birbirlerine pek de dostça bakmayan farklı dinî ve etnik gruplar vardır. Böylesine karışık bir Ortadoğu'da İsrail'in stratejisi "böl ve yönet" olmalıdır. Bölünen parçalar birbirleri ile güç mücadelesine gireceğinden zayıflayacak, dış müdahalelere açık hâle geleceklerdir.

İşte bu rapor doğrultusunda, Irak'ın bölünmesini en çok isteyen devletin İsrail olacağı anlaşılmaktadır. Hâlen İsrail'de 1950'li yıllarda Irak'ın Kuzeyi'nden bu ülkeye göç eden 150.000 civarında Kürt kökenli Yahudi yaşamaktadır. İsrail, Irak'ın Kuzeyi'nde oluşacak bir devlet içinde Kürt Yahudilerinin haklarını garanti ederek, bu bölgede nüfuz sahası elde etmenin yollarını aramaktadır.

Hiç şüphesiz Irak'ın bölünmesiyle kurulacak bir Kürt devleti, İsrail'in de işine gelecektir. Çünkü Kürt devleti İsrail'in iki temel düşmanı İran ve Irak'ı

³⁵⁷ Mustafa Kayar, a.g.e., s:377

zayıf düşüreceği gibi, kendisi için bölgede rakip olan, aynı hayat sahasını paylaştığı Türkiye'yi de rakip olmaktan uzaklaştıracaktır. Uzun vâdede ise, Türkiye'nin de bir kısmının bu devlete ilhakı gündeme gelebilecektir. Son derecede stratejik öneme hâiz Kıbrıs'ın Türkler'den temizlenmesi için bütün Batı'nın bu kadar uğraşması da bu meseleyle net olarak paraleldir. Eğer bu gerçekleşirse, Türkiye tam bir muhasara (kuşatma) altında kalacaktır.³⁵⁸

ABD'nin, Ortadoğu'da bilinen çıkarları çerçevesinde İsrail'in güvenliğini sağlama, en büyük hedeflerinden birisidir. Bu noktada İsrail ile Washington yönetiminin tehdit algılamasında bir benzeşme söz konusudur. Bu da, ABD'nin Ortadoğu'da İsrail'e tehdit olan rejimlere müdahale edebileceği anlamına gelmektedir. Bush yönetiminde Yahudi asıllı etkin isimlerin çokluğu ve Yahudi lobisinin bu yönetimde etkinliği bilinen bir gerçektir. Bu anlamda İsrail Başbakanı Ariel Sharon, Bush yönetimiyle olan yakınlığını ve memnuniyetini 'İsrail'in bağımsızlığını tanıyan Harry Truman'dan sonra İsrail'in güvenliğini ve terörizmle mücadelesi konusunda kendilerine anlayışla yaklaşan en iyi yönetim' olarak nitelemesiyle dile getirmektedir. ABD'de de, ilk defa bir Amerikan yönetimiyle Likud hükümeti arasında özellikle terörizm, Filistin meselesi ve son olarak da Irak ile savaş ve bir çok konuda benzer politikalar izlendiği dile getirilmektedir.³⁵⁹

Ayrıca ABD'nin müdahalesi sonrası, Irak'ın silâhsızlandırılmasıyla İsrail, bölgenin belirleyici askerî gücü haline gelecek, ABD'nin bölgedeki varlığı ile bekasını garanti altına alacak ve anti-demokratik Arap rejimlerinin Filistinlilere sağladığı para kaynağının kesilmesiyle, Filistin'i istediği bir barışa razı edebilecektir. ABD başkanı Bush 26 Şubat 2003 tarihinde Washington Hilton Otelinde yaptığı bir konuşmada "Irak'ta elde edilecek başarı Ortadoğu barışı için yeni bir sayfa açacak, aynı zamanda kalıcı demokratik bir Filistin devletinin kurulmasına da imkan sağlayacaktır. Saddam rejiminin devrilmesi, teröristlere ve intihar bombacılarına yapılan desteğin kesilmesini sağlayacak, aynı zamanda başka rejimlere de terörist hareketleri desteklemenin hoş karşılanmayacağını açıkça gösterecektir." demiştir. Bush'un bu konuşması

³⁵⁸ Kerem Doksat, "ABD'nin Irak ve Yeni Dünya Düzeni Politikası"

³⁵⁹ Mustafa Kayar, a.g.e., s:376-377

ABD'nin, İsrail'in planları ile paralel hareket ettiğini göstermektedir. İsrail, stratejik ortağı ABD'nin, Irak'a müdahale etmesi sonucunda kendi amaçlarının da gerçekleşeceğini umut etmektedir.³⁶⁰

Erol Manisalı'ya göre İsrail bu işgalden "aslan payını alanlar arasında" olacaktır. K Irak'ta bir kukla Kürt devleti İsrail'in en fazla destek verdiği projedir. İsrail-Kürdistan-Ermenistan hattı Araplar, İran ve Türklere karşı oluşturulan bir hattır. Irak, Suriye, İran ve Türkiye'nin bölünmesi, bu projenin ayrılmaz bir parçasıdır. Manisalı'nın öngörülerine göre;

1-İsrail'in toprakları genişletilecek ve sözde Kürdistan ile sınır komşusu olması sağlanacaktır.

2-Irak'ın yeni petrol boru hatları İsrail ve İsrail denetimindeki yeni hatlardan oluşacaktır.

3-Kerkük-İskenderun hattı kapatılacaktır.³⁶¹

ABD'nin Irak politikası ile Richard Perle'nin halen ABD Savunma Bakanlığı müsteşarlığı görevini yürütmekte olan Douglas Feith tarafından Netanyahu hükümetine tavsiye raporu olarak sunulan 'A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm' başlıklı rapor arasında büyük paralellikler bulunmaktadır. Raporda Filistin'de barış sürecinden vazgeçilmesi yanında, İsrail hükümetinin Türkiye ve Ürdün'le işbirliği halinde Suriye'nin zayıflatılması ve kuşatma altına alınması için Saddam rejiminin yıkılması gerektiği belirtilmektedir.³⁶²

Talat Saral'a göre ise Irak'ın işgalinin sebeplerinden biri Ortadoğu bölgesinde İsrail'in güvenliğini sağlamak ve bu bağlamda Filistin sorununa da "İsrail yanlısı" bir çözüm getirmektir.³⁶³

³⁶⁰ Kerem Doksat, "ABD'nin Irak ve Yeni Dünya Düzeni Politikası"

³⁶¹ Erol Manisalı, ABD'nin Irak İşgalinin Bölgeye ve Türkiye'ye Etkileri, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı-6, s:7-11

³⁶² Michelle Goldberg, "Why American Jewish Groups Support War in Iraq?," I

³⁶³ Talat Saral, Paylaşım Savaşı ve Türkiye, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı 6, s:21

TBMM Başkanı Bülent Arınç ise bir televizyon kanalında yaptığı söyleşide ABD'nin Irak'ı işgalinin hedefleri arasında ekonomik ve siyasi hedeflerin yanında İsrail ile ilgili hedeflerin de olduğunu söylemiştir.³⁶⁴ İsrail için vaat edilen topraklar Fırat'tan Nil'e kadar uzandığına göre,³⁶⁵ bu coğrafyada yaşayan ülkelerin toprak bütünlüğünün, İsrail açısından ne kadar önemli olduğu tartışmalıdır.

Irak Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'daki değerler İsrail lehine değişmeye başlamıştır. Bunun tipik örneğini İsrail'in 20 senedir yapmadığı Suriye topraklarını Ekim ayı başındaki bombalama eyleminde görmek mümkündür.³⁶⁶

Son yıllarda Türkiye'ye gelen İsrailli turist sayısında ise büyük artış görülmektedir. Bu turistlerin birçoğu aslında Kürt Yahudileridir ve ziyaretleri Kürt şehirlerine yoğunlaşmaktadır. Çoğu aslen Irak'ın Zaho şehrinden gelmektedirler.³⁶⁷

3.5.7.3.ABD'nin Filistin Sorununa Yaklaşımı

Yeni dönem yeni stratejiler denilse de eski dünyanın kalbinin attığı bu coğrafya yeni dönemde de eski düzenini korumaya devam etmektedir.

Tarihsel özelliklerin yanında, mevcut jeopolitik tezlerin 21'nci yüzyıldaki bölgeye ilişkin gelişmeleri açıklamakta yetersiz kaldığı da artık görülmektedir. Günümüzde Bölgenin yeni dünya düzeni yapılanması çerçevesinde jeostratejik konumu, Soğuk Savaş dönemine göre oldukça farklılaşmış durumdadır. Bu gerçeği New York Times gazetesi yazarı ve ABD'li şahinlere yakın olduğu değerlendirilen William Safire ABD eski Başkanlarından Nixon'un ağzından şu şekilde dile getirmiştir : "Irak'ı 20. yüzyılda İngiltere tasarlamıştı.

³⁶⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Bülent Arınç'ın TV 8 Kanalında Bedrettin Habiboğlu ile Yaptıkları Söyleşi, (22 Mart 2003)

³⁶⁵ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s:389

³⁶⁶ Ümit Özdağ, CNN Türk, Soru Cevap Programı, 07 Ekim 2003

³⁶⁷ Moti Zaken, "The Kurdish Jews in Israel,"

Sadece 50 yıl önce İsrail Devleti ortaya çıktı, yakında bir Filistin Devleti de kurulacak. Yeni şartlar, yeni sınırlar..."³⁶⁸

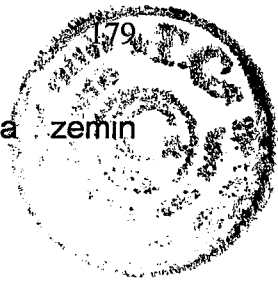
Bu konuda çözüm için değişik planlar üzerinde durulmaktadır. Bunlardan bir tanesi Batı Şeria topraklarını Ürdün ile birleştirmektir. Diğeri ise Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinlileri toplayıp Irak'ın Kuzeyi'ne getirip orada konuşlandırmaktır. Bu planlardan hangisi uygulamaya konulursa konulsun İsrail'in ve Ortadoğu'nun istikrarını sağlamadan, Ortadoğu kökenli terör faaliyetlerine son verme hedeflerinden oldukça uzak öngörülerdir. Ürdün'ün zaten yarısından fazlası Filistin asıllıdır. Yeni toprak kazanımı hoş görünse bile Filistinlilerin nüfusun çoğunluğunu oluşturması Ürdün için istenmeyen bir durumdur.

Öte yandan Filistin Devleti'nin kurulmasının Filistinlilerin olduğu kadar yönetimlerin olmasa da bütün Arap halkının milli davası ve onuru haline geldiği gerçeğini görmek gerekmektedir. Zaten bölgede ki terör faaliyetlerine zemin hazırlayan, Arap radikalizmini ya da kökten dinciliği doğuran ve güçlendiren olgu da buradan geçmektedir. Milyonlarca Filistinli mülteci Arap ülkelerine dağılmış ve çoğu vatandaşlık hakkına sahip olamamışken yeni bir Filistin diasporası oluşturmak sadece mevcut çatışmaların tırmanmasına ve yeni çatışmaların ortaya çıkmasına hizmet edecektir. Hatta ikinci plan uygulamaya dönüştürülürse bu sefer Irak'ın kuzeyinde yeni çatışma unsurları yaratılmış olunacaktır.

Filistin sorununun bir diğer, ama can alıcı noktası Kudüs sorunudur. Kudüs'ün adil biçimde bölüşümü yapılmadığı müddetçe de çatışmalar son bulmayacaktır. Mevcut Amerikan yönetimi bu noktayı görmekten uzak olup, Ariel Sharon hükümeti teziyle olaya yaklaşmaktadır. Batı Şeria ve Gazze topraklarını içeren ve de Kudüs'ün Müslümanlarca kutsal sayılan mabedini içermeyen bir oluşum belki kısa vadede silah zoruyla gerçekleştirilebilir. Ama orta vadede İsrail ve batı hedeflerine yönelik Ortadoğu kökenli grupların saldırılarını artıracaktır. Soruna bu açıdan yaklaşmak Ortadoğu'da totaliter

³⁶⁸ Adem Ayten, Eski Düzen Yeni Dönem: Tekno-Medyatik 11 Eylül sonrası Uluslararası Sistemin Doğası İçinde Ortadoğu ve ABD Politikası, Jeopolitik Dergisi, Kış 2003, Sayı:5, s:85

rejimlerin devamına ve de yeni diktatörlerin hortlatılmasına zemin hazırlayacaktır.³⁶⁹

3.5.8. Hedefteki Yeni Ülke İran

Şekil 3.10 İran Haritası³⁷⁰

3.5.8.1. İran'ın Petrol Rezervi

Dünya petrol rezervlerinin % 9'u yani 90 milyar varil petrol rezervi olan İran, günde 3.1 milyon varil petrol üretim kapasitesine sahiptir. Özellikle Güneybatı da bulunan Huzistan bölgesi İran petrol yataklarının önemli bir bölümüne sahiptir. Bu yöre Irak'la yakın sınır komşusu olup İran Körfezine de uzak değildir. İran'ın petrol üretimi gerçekleştirdiği başlıca petrol yataklarından Ahvaz-Bengistan'da ise günde 250 bin varil petrol üretimi gerçekleştirilmektedir. İran yönetimi buradaki kapasiteyi gelecek sekiz yıl içerisinde toplam 3 milyar ABD \$ tutarındaki bir yatırımla günlük 600 bin varile çıkarmayı hedeflemektedir.

³⁶⁹ Mustafa Kayar, a.g.e., s:376-378

³⁷⁰ UT. Library Online

İran 2001 yılı içerisinde günde 3.8 milyon varil ham petrol üretmiştir. İran'ın günlük petrol üretimi 3.85 milyon varil olarak tahmin edilmektedir. Söz konusu üretim OPEC'in 1 Ocak 2002 tarihli raporuna göre bir önceki yılın üretim kapasitesine kıyasla günlük 650 bin varil fazlalık arz etmektedir. Ülkenin Petrol Bakanı 2001 yılı Ağustos ayında Middle East Economic Survey'in yayınladığı ve İran'ın günde 4.1 milyon varil petrol ürettiğini iddia eden raporunu yalanlamıştır. 2025 yılında günlük 8 milyon varillik bir üretim kapasitesine ulaşmak için muhtelif projeleri gündemine alan İran bu hususta yabancı sermayenin de devreye girmesi için çaba sarf etmektedir. Bu amaç doğrultusunda İran 2004 yılı için 4.5 milyon varil günlük petrol üretimi planlaması yapmaktadır. İran ülkedeki tüm petrol yataklarını keşfetmek için araştırmalarını sürdürmektedir. Ekim 1999 senesinde son 30 yılın en büyük petrol yatağını bulduğunu ve bunun Azadegan'da. Huzistan'ın Güneybatısındaki bölgede, Irak sınırına birkaç millik bir mesafede bulunduğunu ilan etmiştir. İran Petrol Bakanlığına dayandırılan açıklamalara göre bu bölgede 24 milyar varil petrol rezervi söz konusudur. Ve günlük üretim potansiyelinin 300-400 bin varil civarında olduğu tahmin edilmektedir. İran ABD ambargosuna rağmen petrol rezervlerini çıkarma ve değerlendirme konusunda bir çok uluslararası kuruluşla işbirliği yapmaktadır. Bu çerçevede İran İslam Cumhuriyeti ile Japonya ve Endonezya firmaları arasında (her iki firmanın büyük hissedarı Japan National Oil Company JNCO) 1 Kasım 2000 tarihinde Azadegan bölgesindeki petrol yatakları hususunda bir anlaşma imzalanmıştır. İran'ın doğal gaz rezervleri de dikkat çekici ölçüdedir. 812 trilyon metreküp doğal gaz rezervi daha ziyade iskanın olmadığı bölgelerde bulunmaktadır. Petrolün yanı sıra doğalgazda da büyük bir ihracatçı olacağı açıktır.

İran 4 merkezden petrol ihracatı gerçekleştirmektedir. Bunlar arasında en büyük olanı Har Adasıdır. Diğerleri ise Lavan, Sirri adaları ve Ras Bahregandır. Rafine edilmiş petrol ise Abadan ve Bandar Mahşer üzerinden ihraç edilmektedir. Bu terminaller İran-Irak Savaşı'nda yıkılmış yeniden

restore edilmiştir. İran OPEC üyesi ülkeler içerisinde en geniş petrol tanker filosuna sahiptir. İran'ın 25 petrol tankeri bulunmaktadır.³⁷¹

3.5.8.2.İran'ın Balistik Füze Programları ve Bu Konuda İşbirliği Yaptığı Ülkeler

İran, 1970'lerin sonundan itibaren "NAZEAT Ailesi" adıyla, menzilleri 90 - 150 Km arasında değişen, sıvı yakıtlı, güdümsüz roketler geliştirmektedir. İran, SCUD-B Balistik Füzesini 1980'lerin ortasında Sovyetler Birliği ve Kuzey Kore'den ithal etmiş ve 1988'de savaş sırasında Irak'a karşı kullanmıştır. Kuzey Kore'den tedarik edildiği sanılan 325 Km menzilli SCUD-B'lerin varyantı 1987'den; 550 Km menzilli bir SCUD-C varyantı ise 1991'den beri İran'da yapılmaktadır. Batılı kaynaklarca doğrulanmamış bazı bilgilere göre İran, katı yakıtlı 2 adet yeni balistik füze geliştirmiştir. Bu füzelerin Çin M-11 (CSS-7 / DF-11) ile M-9 (CSS-6 / DF-15) örnek alınarak üretildiği ve menzillerinin 400-800 Km olduğu değerlendirilmektedir. Gerek Rusya Federasyonu, gerekse Çin Halk Cumhuriyeti, İran ile yapmış oldukları askeri ve teknolojik işbirliği anlaşmaları sebebiyle söz konusu ülkenin Ortadoğu'da önemli bir askeri güç konumuna gelmesine yardımcı olmaktadır.³⁷² ŞAHAB-3 Kuzey Kore ürünü olan Nodong 1 füzesinin İran tarafından üretilmiş yeni bir modelidir. İran, 1993 yılında Kuzey Kore'ye toplam 500 milyon ABD doları karşılığı 145 Nodong-1 siparişi vermiştir. ŞAHAB-3 füzesi ilk defa 1998 yılı eylül ayında Tahran'da gerçekleştirilen bir askeri törende görülmüştür. Füze 1000-1200 Kg.lık savaş başlığını 1250-1500 km.ye taşıyabilmektedir.

Bu füzenin Şahap-3D modelinin ise Rus teknolojik birikiminin yardımıyla tamamen İran'da üretildiği tahmin edilmektedir.³⁷³ İran ŞAHAB-3 Füzesini ilk deneme uçuşunu 1998 yılının Temmuz ayında başarı ile gerçekleştirmiştir. Pakistan'ın ilk kez Nisan 1998'de test ettiği GHOURI veya HALF-5 füzesi ise, hem NODONG-1'e hem de SAHAB-3'e çok benzemektedir. Bundan da

³⁷¹ MÜSİAD İran Raporu

³⁷² Deniz ALTINBAŞ; Avrasya Dosyası,İran Özel, 1999, Cilt:5, Sayı:3.,S: 2256-257

³⁷³ Sami Atalan, İran'ın Göktaşları, M5 Savunma ve Strateji Dergisi, Kasım 2002, sayı:113, s:18

anlaşıldığı gibi bu üç balistik füze programının ortak olarak bazı gelişmeleri ve testleri paylaştığı değerlendirilmektedir.³⁷⁴ İran Yönetimi 1995 yılında aldığı bir kararla bin kg.lık bir savaş başlığını 2000-2400 km menzile taşıyabilecek ŞAHAB-4 füzesinin geliştirilmesi çalışmalarına başlamıştır.³⁷⁵ ŞAHAB-4 Füzesi, henüz üretim aşamasındadır.. Batılı kaynaklarca doğrulanmamış bazı raporlarda, Kuzey Kore'nin İran'ın füze geliştirme programına büyük ölçüde yardım ettiği belirtilmiştir. Bu yardımlar çerçevesinde adının SAHAP-5 olacağı düşünülen füzenin, 3500 –5000 Km menzilli TAEPO DONG-1 Füzesi esas alınarak yapılacağı değerlendirilmektedir.³⁷⁶

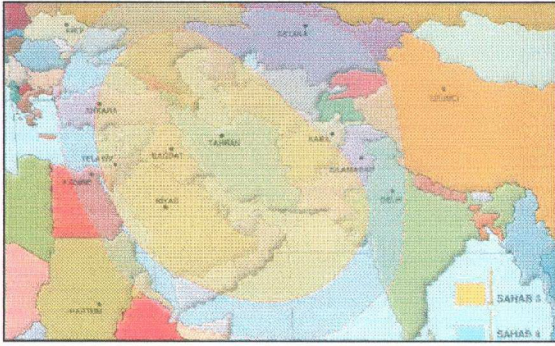
Şekil 3.11 ŞAHAB-3 Füzesi³⁷⁷

³⁷⁴ Deniz Altınbaş; Avrasya Dosyası, İran Özel, 1999, Cilt:5, Sayı:3.,S: 2256-257

³⁷⁵ Sami Atalan, İran'ın Göktaşları, M5 Savunma ve Strateji Dergisi, Kasım 2002, sayı:113, s:18

³⁷⁶ Deniz Altınbaş; Avrasya Dosyası, İran Özel, 1999, Cilt:5, Sayı:3.,S: 2256-257

³⁷⁷ Priorities For A Turbulent World, National Defense University, Institute for National Strategic Studies

Şekil 3.12 İran'ın Füze Menzilleri³⁷⁸

İran Kuzey Kore'den 1996 yılında alınan 4 adet SCUD Rampası, Mobil Fırlatıcılar ve 1996 yılında Çin'den aldığı CSS-8 Füzelere de sahiptir. İran'ın füze geliştirmek yada sahip olmak için yıllarca çabaladığı görülmektedir. Bu çabaların en endişe verici olanı ise, ŞAHAB Füzelерinin şimdilik konvansiyonel başlık taşımalarına rağmen, ilerde nükleer ve kimyasal başlık da taşıyabilecek kapasitede olmalarıdır. Üstelik İsrail, Suudi Arabistan, Rusya'nın Güneyi Türkiye ve Ortadoğu'daki diğer ülkelerin başkentlerine ulaşabilecek kadar menzile sahiplerdir. Ancak, SAHAB-3'ün şuan için tehlikeli olmadığını; hatta yapımının hatalı olduğunu belirten istihbarat raporları da bulunmaktadır. İran'ın, askeri hareketler için güvenilir bir roketle sahip olabilmesi ancak 2010 yılında mümkün olabilecek gibi görülmektedir. İran'ın füze potansiyeli SCUD-B, SCUD-C, SILKWORM, CRUISE ve ŞAHAB Füzeleri ile sınırlıymış gibi görünse de, muhtelif balistik füze programları arasında OGHAP, TONDAR-68, ŞAHİN-2, İRAN-700, İRAN-130, MUŞAK gibi füzelede bulunmaktadır.³⁷⁹

3.5.8.3. İslam Devrimine Kadar ABD-İran İlişkileri

İran Devleti tarih boyunca aşiret konfederasyonlarından, farklı etnik ve dini gruplardan oluşan bir yapıya sahip olduğu için, İngiltere ve Rusya'nın

³⁷⁸ M5 Savunma ve Strateji Dergisi, Kasım 2002, Sayı:113, s: 18

³⁷⁹ Deniz ALTINBAŞI; Avrasya Dosyası, İran Özel,1999, Cilt:5, Sayı:3.,S: 257

karşılıklı baskısı altında ezilmiş ve 1907 yılına gelindiğinde açıkça nüfuz bölgelerine ayrılarak bu iki büyük güç arasında paylaşılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya ve İngiltere İran topraklarının tamamını işgal etmişlerdir. Rusya 1917 Bolşevik İhtilalinden sonra birliklerini geri çektiyse de 1920 yılında yeniden Kuzey İran'a girmiştir, ülkeyi işgal eden Rus ve İngiliz kuvvetleri, Rıza Han 1925 yılında "Rıza Pehlevi" ünvanıyla ve İngilizlerin yardımıyla İran Şahı olunca ülkeyi terk etmişlerdir. Rıza Pehlevi İngilizlerin İran üzerindeki çıkarlarını koruma görevini üstlendiği gibi ülkeden İslam'ın bütün izlerini silmeye çalışmıştır. ABD'nin bu dönemde İran'la çok az resmi ilişkisi olmuştur.

II. Dünya Savaşı'nda Rıza Pehlevi'nin Nazi Almanyası ile işbirliği yapması üzerine, 1941 yılında Sovyet ve İngiliz kuvvetleri İran'ı işgal ederek Rıza Pehlevi'yi tahttan indirmiş, yerine oğlu Muhammed Rıza Pehlevi'yi geçirmişlerdir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği, anlaşmaya rağmen İran'ın kuzeyini işgal etmiş, kısa bir süre sonra, ABD'nin baskısı ve Soğuk Savaş gelişmeleri dolayısıyla Sovyet askerleri çekilmiştir. Ancak, bunun bir sonucu olarak İran her bakımdan ABD'ne aşırı bağımlı bir ülke konumuna gelmiştir.

1949 Ekim'inde iktidara gelen milliyetçi ve tam bağımsızlık yanlısı Musaddık 1953 yılında ABD ve İngiltere'nin ortak bir operasyonu ile devriler, Muhammed Rıza Şah tekrar iktidara getirilmiş ve İran'ı demir yumrukle yönetmesine göz yumulmuştur.

1953 sonrası, İran'da hüküm süren iktidar, ABD destekli Şah iktidarı olmuştur. ABD Komünizmin yeniden canlanmasını önlemek için tüm demokratik özgürlüklerin askıya alınmasını, güçlü polis-istihbarat ve ordu mekanizmalarının yaratılmasını ve her ihtimale karşı, özellikle sosyalist bir harekete karşı dini temellerin güçlendirilmesini uygulamaya koymuştur.

Şah Muhammed Rıza Pehlevi, 1962'de ABD başkanı Kennedy'nin tavsiyelerine uyararak "ak devrim" adını verdiği bir toprak reformu gerçekleştirmek istemiş, halk bu reforma tepki göstermiştir. Humeyni'nin halk

nezdinde destek sağlamaya ve liderliğe doğru yol almaya başlaması da bu olayla birlikte olmuştur. Şah taraftarları reforma karşı direnişi kırmak için bazı yerlerde zor kullanmış, ama bu durum tepkinin daha da büyümesine yol açmıştır. 1963 yılında, toprak reformuna karşı çıkan Humeyni, sürgüne gönderilmiş, Fransa, BBC, Alman ve İsrail radyoları, elbirliğiyle Humeyni'yi ön plana çıkarmaya başlamışlardır.

Bütün bu gelişmeler üzerine başlayan rejim - halk kavgası 1979'da Ayetullah Humeyni liderliğinde gerçekleştirilen devrime kadar sürmüştür. Halk mevcut yönetime karşı ayaklanmış, Şah yurt dışına kaçmış, Şah taraftarları öldürülmüş ve 1 şubat 1979'da dini lider "İmam Humeyni" sürgünde bulunduğu Paris'ten İran'a geri dönmüştür. Bu arada yeni İran Anayasa'sı 30/31 Mart 1979 tarihinde yapılan oylamayla kabul edilmiş ve 1 Mart 1979'da resmen "İran İslam Cumhuriyeti" ilan edilmiştir. İran İslam Devriminden sonra ABD Başkanı Carter İran'ın ABD'deki 12 milyar \$ tutarındaki varlığını dondurmuş ve Şah döneminde kararlaştırılmış olan silah ve askeri araçların satışını durdurmuştur. Buna bir tepki olarak Humeyni ABD'ni "Büyük Şeytan" olarak nitelendirmiş ve 14 Aralık 1979'da Tahran'daki ABD Büyükelçiliği'ndeki 62 diplomat rehin alınmıştır. İslam Devrimi ve rehineler krizi, iki ülke arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine ve ABD'nin İran'la ilişkilerini kesmesine sebep olmuştur.³⁸⁰ Amerika Birleşik Devletleri diplomatik çabaların sonuç vermemesi sonucunda rehineler için kurtarma operasyonu planlanmış, fakat operasyon uygulamada başarıya ulaşamamıştır.³⁸¹ Rehinerler Krizi, İran-İrak Savaşı'nın başlaması ve Başkan Reagan'ın İran'ın 8 milyar dolar tutarındaki malvarlığını serbest bırakması sonucunda, 444 gün sonra 20 ocak 1981 tarihinde rehinelerin serbest bırakılmasıyla son bulmuştur.³⁸²

³⁸⁰ James a. Bill, The Eagle and the Lion, Yale University Pres, New Haven and London, 1998

³⁸¹ Frederick H. Hartmann, ve Robert L Wendzel., a.g.e., s: 296

³⁸² The Columbia Encyclopedia, Sixth Edition.2001

Şekil 3.13 Humeyni'nin İran'a Dönüşü ve İlk Konuşmasını Yapması³⁸³

3.5.8.4 İran-Irak Savaşı

İran'la Irak, 1979 devriminden önce 1975 yılında OPEC'in Cezayir'deki bir zirvesinde birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı ve içişlerine karışmama prensibine dayalı bir ortak bildiri yayınlamışlardır. Bu bildiride sınırların belirlenmesi konusunda 1913 İstanbul Protokolüyle, 1914 sınır tayini komisyonu tutanaklarının esas alınacağı açıklanmıştır. Bu olaydan sonra gerekli belgeler toplanmış ve 12 - 13 Haziran 1975 Bağdat zirvesinde iki ülke arasındaki sınır meselesini çözüme kavuşturan anlaşma yapılmıştır. Ancak bu anlaşmaya rağmen 1980 tarihindeki İran İslam Devrimi'nden sonra İran'ın Askeri zayıflığından ve politik karışıklıktan faydalanmak isteyen Saddam sınır meselesini yeniden gündeme getirmiş³⁸⁴, tartışmalar şiddetlenince Irak, 22 Eylül 1980 tarihinde İran topraklarına karşı askeri harekete geçmiştir. Bu savaş 20 Ağustos 1988'de imzalanan ateşkes anlaşmasına kadar devam etmiştir.

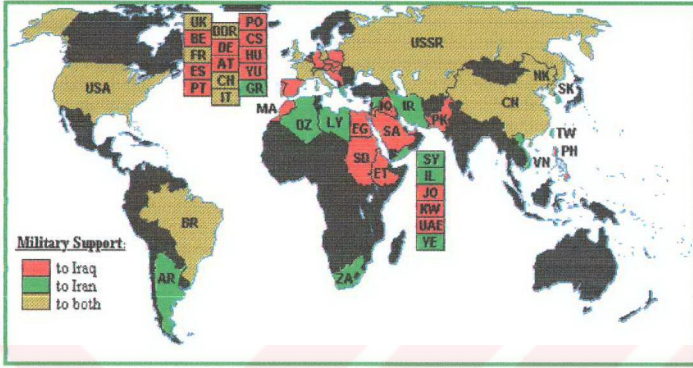
ABD Savaş'ın başlamasında sonra tarafsızlığını ilan etmesine rağmen Irak'a açıktan silah İran'a ise gizli silah satışı ve İran birliklerinin hareketleri ve muharebe düzenleri konusunda Irak'a istihbarat yardımında bulunmak suretiyle, bu savaşta etkin bir rol oynamıştır.³⁸⁵ ABD önderliğindeki batılı ülkeler Şii İslam düşüncesinin Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün, Kuveyt ve

³⁸³ James a. Bill, *The Eagle and the Lion*, Yale University Pres, New Haven and London, 1998, s:316-317

³⁸⁴ Judith Yaphe, *The Legacy of Iraq's Past and the Promise of Its Future*, *The Middle East Enters the Twenty-first Century*, edited by Robert O. Freedman, University Press of Florida, 2002, s:18

³⁸⁵ Francis A. Boyle, "US Foreign Policy Toward the Iran/Iraq War"

Emirlikler'e yayılmasından endişe etmiştir. İsrail ise Savaş'ta Irak'a karşı İran İslam Devleti'ni desteklemiştir.

Şekil 3.14 İran-İrak Savaşı Taraf Ülkeler³⁸⁶

3.5.8.5 İrangate Skandalı

İrangate; İran-İrak Savaşı sırasında Kongre'nin aldığı kararların dışına çıkılarak İran'a gizlice silah satışı yapıldığının 1986 Kasım'ında ortaya çıkmasıyla ortaya çıkan skandala verilen addir. Başkanlık özel araştırma kurulu (Tower komisyonu olarak da adlandırılır) Ulusal Güvenlik Konseyi'nin bu skandalla bağlantısını araştırma görevini almıştır. Tower Komisyonu Raporu'nun açıklanmasıyla Beyaz Saray danışmanlarında Donald Reagan istifa etmiş, Başkan Ronald Reagan'ın ise bu olayla ilgili kişisel sorumluluğunun bulunmadığı açıklanmıştır. İrangate skandalı 1989'da sonuca bağlanmıştır. Ulusal güvenlik konseyi üyelerinden eski deniz yarbayı Oliver North, kongre çalışmalarını engellemek, illegal yollardan para almak ve Beyaz Saray belgelerini yok etmekten suçlu bulunmuştur.³⁸⁷

³⁸⁶ "First Gulf War"

³⁸⁷ James a. Bill, The Eagle and the Lion, Yale University Pres, New haven and London, 1998

Şekil 3.15 Yargıbay Oliver North³⁸⁸

3.5.8.6 ABD'nin İran'ı Uluslararası Sistemden Dışlama Politikası

Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından İran, her ne kadar gücü sınırlı da olsa ABD'ye meydan okuyan bir kaç revizyonist ülkeden biri olarak görülmeye başlanmıştır.³⁸⁹

İran dış politika eliti İran Devrimi'nin ilk yıllarından itibaren ABD'ye karşı olmayı, ulusal çıkarının asli bir unsuru olarak görmüştür. Tahran'ın perspektifinden bakıldığında, Washington düşmanca politikalar geliştirmekte ve İran'a Ortadoğu'da ve diğer bölgelerde zorluklar çıkarmaktadır. R.K. Ramazani'ye göre Tahran yönetimi, İran'a yönelik politikayı; kitle imha silah stoklarının azaltılması ve insan hakları ihlallerini sona erdirilmesi bahaneleriyle İran aleyhinde propaganda politikası şeklinde görmektedir.³⁹⁰ Amerika'nın, son yıllarda İran ve Irak'a uyguladığı "ikili çevreleme" politikası sonucunda İran bir uluslararası ambargo ile karşı karşıya kalmıştır. Örneğin Azerbaycan petrolünün bir kısmının işlenmesi ve dağıtılmasını öngören bir uluslararası petrol konsorsiyumu kuran anlaşmadan dışlanmış ve Amerikan petrol şirketi Conoco ile olan anlaşması iptal edilmiştir. Tüm bu olanlar İran'ın

³⁸⁸ James a. Bill, *The Eagle and the Lion*, Yale University Pres, New haven and London, 1998, s:316-317

³⁸⁹ Henry J. Barkey, *Iran and Turkey: Confrontation Across an Ideological Divide, Regional Power Rivalries in the New Eurasia: Russia, Turkey and Iran*, NY, 1995, s:148

³⁹⁰ R.K. Ramazani, *Iran's Foreign Policy: Both North and South*, *Middle East Journal* 46, No:3, Yaz 1992, s:423

radikal Amerikan karşıtlığını daha fazla körüklemiştir.³⁹¹ Amerikan politika yapıcıları ise İran'ın teröre destek vermesi, İsrail'e ve barış sürecine karşı olması ve kitle imha silahlarının geliştirmesi ve genel olarak silahlanma gibi sorunlara vurgu yapmaktadırlar.

Amerika'nın, İran'ı uluslararası sistemden dışlama siyaseti AB tarafından, özellikle de Batı Avrupa ülkeleri tarafından fazla rağbet görmemiştir. İran, belli ölçüde uluslararası sistemden dışlanmasına rağmen Fransa ve İtalya ile olan ilişkilerini iyi bir düzeyde tutmayı başarmıştır. Avrupa'nın Tahran'a bakanlık düzeyinde ziyaretleri başlatması, ilişkilerin önündeki en büyük engel olan İran-ABD çatışmasına bir meydan okuma şeklinde görülmüştür. İran, Fransız petrol şirketi ile 2 milyar dolarlık petrol anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma İran İslam Devrimi sonrası imzalanan en büyük anlaşma olma özelliğini taşımaktadır. Ardından İran gizli servisi için çalışan Mesut Hindi serbest bırakılmış ve üst-düzyer ziyaretler organize edilmiştir. Bu kararlarla Fransa İran'a ne ölçüde değer verdiğini göstermiştir.³⁹² Diğer bir gelişme de İran'ın İtalya ile olan ilişkilerinde yaşanmıştır. Hatemi 1999'da İtalya'yı ziyaret etmiş ve Papa ile görüşmüştür.³⁹³ Halen iki ülke arasında ciddi ekonomik ilişkiler kurulmaktadır.

Şu anda İran, Almanya ile ilişkilerinde bazı problemler yaşamasına rağmen, özellikle altın dönem olarak adlandırılabilir 1990-95 yılları arasında, iyi ilişkiler kurmuştur. Bu beş yıllık zaman zarfında Alman ve İran Dışişleri Bakanları altı ziyaret gerçekleştirmişlerdir. Ancak ilişkiler bu şekilde devam etmemiş, İran yönetiminin Almanya sınırları içerisinde karıştıkları suikast olayı gibi iddialar sonucunda 1996'da Alman yargıçların İran'ı suçlamaları ve Alman mahkemesinin 1997'de sonuçlandığı karar neticesinde ilişkiler kötüleşmiştir.³⁹⁴ Bu problemlere rağmen İran, süratle Avrupa'ya yaklaşmış ve İran'ın çevrelenmesi ve tecrit politikası Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya gibi ülkelerin Tahran'a uygulanacak ekonomik

³⁹¹ Mahmud SanoIghalam, The Future of the Middle East: The Impact of The Northern Tier, Security Dialogue 27, No:3, 1996, s:310

³⁹² Iran News, 20 Ağustos 1998, s:1

³⁹³ Sabah, 14 Mart 1999

³⁹⁴ Iran News, 13 Mayıs 1998

ambargoyu reddetmeleri ile istenilen ölçüde başarılı olamamıştır.³⁹⁵ Son yıllarda dünya genelindeki eğilim İran'da petrol sektörüne yatırım yapmak yönündedir Japonya, Ağustos 2000'de, iki ülke arasındaki enerji alanındaki işbirliğinin geliştirilmesine yönelik görüşmelerde bulunmak üzere üst düzey bir heyeti İran'a göndermiştir. Ayrıca, Mart 2001'de Japon Ticaret Bakanlığı İran'da faaliyet gösteren Japon şirketlerinin uzun vadeli ticari sigortalarını yeniden başlatmıştır.³⁹⁶

3.5.8.7.11 Eylül Sonrası ABD'nin İran Politikası

ABD'nin İran'a yönelik politikası, 11 Eylül'den önce İran siyasi sistemi içinde reformistlerin güç kazanmasını yönünde olmuştur. Ancak zaman süreci içerisinde Hatemi'nin başarısız olarak görünmesi ABD politikasında değişime yol açmıştır. 11 Eylül'den sonra ABD İran siyasal sistemi dışında (hükümet dışında) alternatif arama niyetini ortaya koymaya başlamış, bu bağlamda ABD yetkilileri yaptıkları açıklamalarda İran halkının demokrasi mücadelesini destekleyeceklerini açıkça belirtmişlerdir.

ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, Irak Savaşı öncesi 30 Ekim 2002 tarihinde yaptığı açıklamada, İran'da halkın kendisinden kaynaklanacak bir hareket sonucunda bir rejim değişikliği meydana geleceği konusunda öngöründe bulunmuştur. ABD Savunma Bakanı'nın bu açıklaması bir yandan ABD devletinin İran politikasını gösterirken diğer yandan da "Irak'tan sonra sıra İran'dadır" sorusuna da açıkça cevap vermektedir.³⁹⁷ ABD'nin, şu an izlediği politika, İran'a karşı saldırgan bir politika izleyebileceği ve İran'daki rejimi devirmeye yönelik girişimlere ağırlık verebileceği yönündedir. Beyaz Saray'ın 'Şer Üçgeni' olarak nitelendirdiği ülkeler arasında yer alan İran'ın, El Kaide üyeleriyle bağlantılı olduğu iddia edilmektedir. İran ile 1979 İslam Devriminden sonra her türlü ilişkisini kesen Amerika'nın, İran'daki rejimi devirmek için halk ayaklanması başlatabileceği ve bu yolla Irak'ta olduğu gibi silahlı bir eyleme gerek kalmayabileceği değerlendirilmektedir.³⁹⁸ Behruz

³⁹⁵ S.Gülden Ayman, ABD'nin Ortadoğu denklemi, Radikal, 21 Temmuz 1997

³⁹⁶ MÜSIAD İran Raporu

³⁹⁷ Emre Bayır, "11 Eylül Sonrası ABD'nin İran Politikası", Asam 2002

³⁹⁸ Aybars Erdemli, "ABD-İran İlişkilerinin Geleceği ve Türkiye"

Kia'ya³⁹⁹ göre Bush yönetimi Ortadoğu'da kaos istemektedir. ABD'nin Petrol ve doğalgaz yollarını kontrol etmek için bu bölgede zayıf ve istikrarsız yönetimlere sahip ülkelere ihtiyacı vardır. ABD Afganistan'da ve Irak'ta şu an bunu uygulamaktadır. ABD bu sebeple petrol ve doğalgaz yollarını kontrol etmek için İran'ı etnik temelli bir çatışma yaratıp parçalamak istemektedir.⁴⁰⁰ ABD, İran'da bir değişim istemekte ancak bu değişim askeri yollarla ortaya çıkmasını istememektedir. Çünkü İran'a saldırmak Irak hareketi kadar kolay değildir. Çünkü İran Rusya'yı, Batı'yı ve Orta Asya ülkelerini çok daha fazla ilgilendirmektedir.⁴⁰¹ Irak konusunda uluslararası sistemde destek bulmakta zorlanan ABD, İran konusunda kesinlikte yalnız kalacağını bilmektedir.⁴⁰²

³⁹⁹ 1970'li yıllarda İran'da gazeteci-yazar

⁴⁰⁰ Ferda Balancar, "ABD'nin Niyeti: İran'ı Parçalamak" Asam

⁴⁰¹ Yusuf Küpeli, "ABD'nin Ortadoğu'daki askeri varlığı, işleri, planları, Irak, İran, Suriye, Türkiye ve Kürtler üzerine kısa bir analiz"

⁴⁰² Emre Bayır, "11 Eylül Sonrası ABD'nin İran Politikası"

4. IRAK UYUŞMAZLIĞININ TÜRK-ABD ORTAKLIĞINA ETKİSİ

4.1. Irak Savaşı Öncesi ABD-Türkiye Pazarlığı Ve Savaş Esnasında Oluşan Sorunlar

Irak'ta yaşanan krizin ilk kırılma noktası, şüphesiz ki, ABD'nin açmayı planladığı "Kuzey Cephesi" için, Türkiye topraklarında konuşlandırmayı planladığı askeri güç ve kullanmak istediği üsler konusunda tarafların uzlaşmaya varamamaları olmuştur. ABD'nin Ankara üzerindeki baskılarının olumlu sonuçlar vermeyeceği sinyalleri, TBMM'de 18 Şubat'ta oylanması planlanan yabancı asker bulundurma ve yurtdışına asker gönderme yetkisini hükümete tanıyan yetki tezkeresinin geçirilmesinin zor olduğu Dışişleri Bakanı Yakış tarafından açıklanmasıyla verilmiştir.⁴⁰³ ABD'nin Beyaz Saray'a çıkan Türk Heyete "gemilerin Akdeniz'de beklediği ve silah ve askerlerin nereye indirileceğine dair" mesajı, hukuken tezkere geçmeden yola çıkan kuvvetlerinde zorluklarla karşılaşmasına sebebiyet vermiştir.⁴⁰⁴ ABD ile yapılan müzakerelerde ekonomi boyutunda Türkiye'nin 20-25 milyar dolar tutarında Washington yönetimine ilettiği istekler olumlu sonuç vermemiş ve Amerikalı yetkililer, 6 milyar dolarlık kredi ve hibe desteği yardımından geri adım atmamıştır.⁴⁰⁵ Türkiye ile ABD arasında yaşanan tezkere krizinde, Ankara'nın Körfez Krizi sonrasında uğradığı ekonomik kayıpları da göz önüne alarak, "ekonomik mutabakat olmadan tezkerenin çıkmayacağına" dair mesajına, ABD'nin "pazarlığın bittiği, aksi halde kuzey cephesinin açılmayacağı ve IMF desteğinin döneceği" yolundaki tutumu, görüşmeleri uzun bir süre tıkamıştır.⁴⁰⁶ Devam ettirilen ekonomik pazarlık hem Türkiye'de hem de ABD basınında hoş karşılanmamış; Türk kamuoyunun belli bir kısmı ve muhalefet olayı para karşılığı savaşa girmek olarak algımlarken, ABD

⁴⁰³ M. Hakkı Çaşın, Irak Harekatında Kuzey Cephesi Sendromu ve Türk-Amerikan İlişkilerinin Gelecekteki Olası Profilleri, Jeopolitik, kış 2003, sayı 5, s:63

⁴⁰⁴ Milliyet, 15 Şubat 2003

⁴⁰⁵ Cumhuriyet, 16 Şubat 2003

⁴⁰⁶ Radikal 18 Şubat 2003

Türkiye'den bir müttefik olarak savaşa kendi istekleri doğrultusunda destek vermesini istemiştir. Türk yetkililer ise pazarlığın sadece ekonomik boyutunun olmadığı, öncelikli ilgilerinin Türk birliklerinin Amerikan güçleriyle birlikte Irak'ın kuzeyine harekatı olduğunu açıklamışlardır.⁴⁰⁷

Şekil 4.1 İskenderun Limanında ve Nusaybin'de Amerikan Askerleri

Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış, Washington'da Başkan Bush ile müzakerelerinin sonucunda yaptığı değerlendirmede, Tezkerenin çıkmaması halinde ABD ile Türkiye'nin yollarının ayrılmayacağı, Türk askerinin Irak'a savaşmak için değil, muhtemel bir göçü önlemek için gireceğini, bu noktada ABD Ordusu ile ortak hareket ederek istenmeyen gelişmelerin ve bölgedeki Kürt peşmergelerle çatışmanın önlenebileceğini, buna karşılık ABD'nin operasyonda "kararlı" olduğunun altını çizmiştir. Yakış, Başkan Bush'un Saddam'ı silahlandırma konusunda zorla da olsa kuvvet kullanmaktaki müdahalenin, birlikte olmasının her iki taraf için daha kolay olacağı fakat, Türkiye olmadan da devam edeceği mesajının; 18 Şubat'taki müzakerenin önemini artırdığını ileri sürmüştür. DİB Yakış, ABD'nin planlarını 18 Şubat'ta asker sevkıyatına ilişkin tezkerenin çıkacağına göre yaptığını, Türkiye'nin izin vermediği için harekat planlarından vazgeçmeyeceklerini ve "askerler gemide, yola çıkmış durumda, bir yere inecekler" mesajı ile Türkiye dışındaki seçenekleri de mevcut olduğu görüşünü ileri sürdüğünü belirtmiştir.⁴⁰⁸ Buna rağmen, ABD'nin Türkiye'den talepte bulunduğu 60 bin Amerikan askerinin Türkiye toprakları üzerinden

⁴⁰⁷ Yüksel Taşkın ve Koray Çalışkan, "Turkey's Dangerous Game"

⁴⁰⁸ M. Hakkı Çaşın, Irak Harekatında Kuzey Cephesi Sendromu ve Türk-Amerika ilişkilerinin Gelecekteki olası Profilleri, Jeopolitik, kiş 2003, sayı 5, s:63

geçerek Irak'a karşı kuzeyden bir cephe açmasına izin verecek karar tasarısı 264 kabul oyuna karşılık 250 ret ve 19 çekimser oyla 267 olan salt çoğunluğa ulaşamamış ve tezkere reddedilmiştir. Arınç, Meclis'in salı günü görüşmelerine devam edeceğini belirtmiş. ABD ise oylamanın sonucu hakkında "açıklık" talebinde bulunmuştur.⁴⁰⁹ Başbakan Abdullah Gül ise, oylamadan sonra gazetecilere, "Parlamento'nun kararına hepimiz saygılı olmak zorundayız. Demokrasinin gereği budur. Parti ve hükümet olarak bütün bu durumu değerlendirecek ve gerekeni yapacağız. Hükümet şüphesiz zor bir noktada olduğumuzun bilincindedir" demiştir.⁴¹⁰ Karar Türk halkının çoğunluğu tarafından ise; Türkiye'nin para için her şeyi yapabilecek bir ülke imajından kurtulduğu şeklinde olmuştur.⁴¹¹

Anayasal olarak TBMM'nin aldığı bu karar, dünyada bazı ülkeler tarafından saygı ile karşılanırken, diğer yandan Türk ABD ilişkilerine, 1974'deki Amerikan ambargosundan sonra yaşanan en ciddi tikanıklığı getirdiği de ayrı bir gerçektir. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Moody's'in Türkiye'nin kredi notunun indirilebileceğini açıklaması bu gelişmelerin kuvvetli bir mesajı olarak algılanmıştır.⁴¹² CNN Late Edition'a konuşan istihbarat komitesinden üst düzey Demokrat Senatör John D. Rockefeller ise ABD'nin tezkerenin reddine bakışını şu şekilde özetlemiştir: "Bu, amaçlarımız için büyük bir yenilgidir. Bu beni çok şaşırttı. Biz, son 50 yılı NATO'da onları savunarak geçirdik. Beraberinde bu fırsat geldi ve kuzeyde içeriye girmemize izin verecek fırsatı üç oyla reddediyorlar."⁴¹³

Dış basında ise, Washington ile Türkiye arasındaki ilişkiler daha da kötüye gidecek olursa, ABD'nin, Türkiye'ye uluslararası mali kuruluşlarla alışverişlerinde ve başka alanlarda yardım etme isteğinin sona erebileceği;

⁴⁰⁹ Charles Sennott, ABD'ye İndirilen Darbe: Türkler İzin Vermediler, Boston Globe, 2 Mart 2003

⁴¹⁰ Philip Pan, Türkiye, ABD'nin Üsleri Kullanmasına İzin Vermedi, Washington Post , 2 Mart 2003

⁴¹¹ Inge Bierschwale, Türkler Başkaldırıyor, Berner Zeitung 3 Mart 2003

⁴¹² Milliyet, 12 Mart 2003

⁴¹³ Bradley Graham, ABD Türk Üslerinden Vazgeçmek İstemiyor, Washington Post, 03 Mart 2003

bunun ekonomik yansımalarının ise çok daha korkunç olacağına dair değerlendirmeler yapılmıştır.⁴¹⁴

Tezkere'nin reddi ve ABD ile yapılan mutabakatta ABD'nin taahhüt ettiği yardımların askıya alınması, hükümeti zora sokmuş, bu da ekonominin dar boğazı aşması için ek zam paketlerinin uygulamaya konulmasına neden olmuştur.⁴¹⁵ O tarihte başbakan olmayan AKP genel başkanı Tayyip Erdoğan'ı ziyaret eden ABD Temsilciler Meclisi üyeleri, Türkiye'nin endişelerinin tamamını karşılamaya hazır olduklarını, ancak, tezkerenin daha fazla gecikmemesini istemişlerdir.⁴¹⁶

ABD ile yapılan müzakerelerde, Tezkere'nin yeniden gözden geçirilerek TBMM'den geçebileceği, yeni bir oylama için hazırda bir planın mevcut olmadığı, Parlamentonun tezkereyi tekrar oylayabileceği, ancak iktidar partisi liderinin Başbakan olmasının önünü açacak bir ara seçimin sonuçlanmasını beklemek amacıyla tezkerenin bir hafta daha ertelenebileceği hükümet sözcüsü tarafından basına açıklanmıştır.⁴¹⁷ Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök ise 5 Mart 2003 tarihinde yaptığı açıklamada, Irak'a kuzeyden cephe açarak müdahale etmek için görevlendirilecek Amerikan güçlerinin Türk toprağı üzerine konuşlanmasına destek verdiğini açıkça dile getirmiş,⁴¹⁸ ve tezkerenin geçmesinin Türkiye'nin Milli menfaatleri gereği olduğunu söylemiştir.

Özkök, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir "Parlamentoya bir mesaj göndermedik, çünkü beyanatımız demokratik bir şekilde karar vermiş olan milletvekilleri üzerinde bir baskı oluşturabilirdi. Bizler parlamentonun kararına saygılıyız, ancak sorun iyi ile kötü arasında seçim yapmak değil, kötü ile daha kötü arasında bir tercih yapmaktır. Kendimizi, fedakarlıklarımızı

⁴¹⁴ Frank J. Gaffney Jr., Ortada Kalan Türkler, The Washington Times, 4 Mart 2003

⁴¹⁵ Cumhuriyet, 4 Mart 2003

⁴¹⁶ Akşam 8 Mart 2003

⁴¹⁷ Ilene R. Prusher, Türkiye'nin İç Politika Çıkmazı ABD Planına Zarar Veriyor, The Christian Science Monitor 03 Mart 2003

⁴¹⁸ Isabelle Lasserre, Türk Ordusu, Amerikan Askerinin Konuşlanmasına Sıcak Bakıyor, Le Figaro, 6 Mart 2003; Jürgen Gottschlich, Türk Ordusu İkinci Cepheden Yana, Der Standard, 6 Mart 2003; Nicole Pope, Türk Askerleri, Amerikan Kuvvetlerinin Konuşlanmasından Yana Görüş Bildiriyorlar, Le Monde, 7 Mart 2003

bir şekilde telafi edemedi ve de Irak'ın geleceğiyle ilgili karar sürecine bir şekilde katılma olanağını bulamadan, harekete geçmek zorunda kalmış bulabiliriz" ⁴¹⁹

Bush ise , Beyaz Saray'da düzenlediği basın toplantısında, Türkiye'nin, Irak Savaşı'nda ülkeden geçişe izin vermemesi üzerine, "Türkiye'nin birliklerimize geçiş izni vermemesi durumuna karşı ihtimal planlarımız devrede. Bu durum, bizim birliklerimiz için sıkıntı yaratmayacak. Buna güvenim tam" diye konuşmuştur. ⁴²⁰

İngiltere'de yayımlanan haftalık siyaset ve ekonomi dergisi The Economist, Türk hükümetinin Irak konusunda zor seçenikle karşı karşıya bulunduğunu yazmıştır. Yazıda, yeni bir tezkerenin TBMM'ye gönderilmemesi halinde, Türkiye'nin en güçlü dostu olan ABD'yle ilişkilerinin zedelenmesi ihtimalinin ortaya çıkabileceği iddia edilmiştir. Yazıda, ABD ile ilişkilerin iyi tutulmasının ise mali zararların karşılanmasını sağlayacağı ve Irak'ın geleceğinde Türkiye'ye söz sahibi olma hakkı kazandıracağı belirtilmiştir. ⁴²¹

Irak'ta ise Kürt gruplar kışkırtıcı açıklamalarına devam etmiş; Barzani, Irak'taki Kürtlerin, ABD askerlerini "kurtarıcı", Türk askerlerini ise "yayılmacı" olarak göreceğini Washington Post'a verdiği ilanlarla dünyaya duyurmuştur. Bununla da yetinmeyip, Türk askerinin gelmesi halinde Kürt grupların çatışmaya girebileceğini, ölümle işgal arasında tercih yapmaları gerekirse ölümü daha hafif bulacaklarını da ilan etmiştir. Bu yaklaşım, sınırın öbür tarafında kardeşlik ve akrabalık duyguları beslenmediğini göstermektedir. Bir kardeşlik ve akrabalık duygusu vardır ama bu Türklere karşı değil ABD askerine karşı beslenmektedir. ⁴²²

⁴¹⁹ Antonio Ferreri, Türk Ordusu Pentagon'un Yardımına Koşuyor, Corriere Della Sera, 07 Mart 2003

⁴²⁰ Milliyet, Türkiyesizde Olur, 07 Mart 2003

⁴²¹ Milliyet, Ya Yine Reddedilirse, 07 Mart 2003

⁴²² Fikret Bila, Kuzey Irak ve Barzani, Milliyet, 08 Mart 2003

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilen AKP Genel Recep Tayyip Erdoğan, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök ile ilk kez bir devlet zirvesinde buluşmuştur. Başbakan Abdullah Gül'ün de katıldığı zirvede ABD'den gelen "Artık zaman kalmadı" mesajının değerlendirildiği öne sürülmüştür. Zirve, AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ABD'nin Ankara Büyükelçisi Pearson'la yaptığı görüşmeden sonra gerçekleşmiştir. Pearson'un Erdoğan'a, ABD yönetiminden, "Artık zaman kalmadı" mesajı getirdiği öne sürülmüştür.⁴²³

13 Mart 2003 tarihinde ise hükümet değişmiş, AKP'nin lideri Tayyip Erdoğan, yeni kabinesi için Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in onayını almıştır, böylece Erdoğan resmen Başbakan olmuş, Başbakan Yardımcılığı'na ise, hükümeti 100 gün yürüten daha önceki Başbakan Abdullah Gül getirilmiştir.⁴²⁴ İkinci tezkere tartışmaları sürmüş, parti içi dengeleri de göz önüne alan Başbakan Tayyip Erdoğan liderliğindeki hükümet tezkerenin meclise getirilmesi konusunu sürüncemede bırakmıştır.

Saddam Hüseyin'e karşı ikinci bir cephe olarak Türkiye'yi kullanma ümitlerinin kaybolduğu bir sırada ABD, yönünü, Türk yetkilileri Irak'ın Kuzeyi'ne asker göndermemesi konusunda ikna etmeye çevirmiştir. ABD Türk ekonomisini savaşın etkisinden koruyacak 6 milyar dolarlık yardım paketinin "masadan kalktığını" ve 60 binden fazla ABD askerinin Türk topraklarında konuşlandırılmasıyla ilgili anlaşmanın "bir zaman sürecine bağlı" olduğunu, bu sürenin de dolduğunu belirtmiştir. ABD'nin Başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan'ın yeni bir oylamayla ilgili çağrısını beklemeye hazır olmadığına bir işareti olarak Pentagon, ABD Deniz Kuvvetleri'ne ait bir düzineye yakın gemiyi Akdeniz'den, Irak'taki hedeflere Tomahawk güdümlü füzeler atabileceği Kızıldeniz'e göndermeye başlamıştır.⁴²⁵

⁴²³ Milliyet, Başbakanlıkta İlginç Zirve, 13 Mart 2003

⁴²⁴ Christiane Schlötzer, Erdoğan, Yeni Türk Hükümetini Tanıtıyor, Süddeutsche Zeitung 15 Mart 2003; Milliyet İşte 59. Hükümetin Bakanlar Kurulu Listesi, 14 Mart 2003

⁴²⁵ Guy Chazan, Hugh Pope, ABD, Türk Sınırını Güvenlik Altına Almaya Çalışıyor, The Wall Street Journal, 17 Mart 2003

Cumhurbaşkanı Sezer 17 Mart tarihinde Başbakan Erdoğan, Genelkurmay Başkanı Özkök ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ü toplantıya çağırmıştır. Toplantının sonunda açıklama yapan Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü, Türkiye'nin, ihtilafın barışçıl çözümü için gereken tüm çabaları harcadığını, ancak Washington tarafından yapılan son açıklamalar ve BM Güvenlik Konseyi'ndeki gelişmeler sonrasında, Türkiye'nin katılmadığı bir askeri operasyonun kaçınılmaz hale geldiğinin görüldüğünü belirterek, bu yüzden hükümetin, milli çıkarların korunması için "acilen" gerekli adımları atması yönünde oybirliğiyle karar alındığını söylemiştir. Başbakan Erdoğan da, 17 veya 18 Mart günü hava sahasının açılması ve Amerikan kara kuvvetlerinin konuşlandırılmasıyla ilgili tezkerenin ikinci kez Meclis'te oylamaya sunulacağını açıklamıştır.⁴²⁶

ABD'ye hava sahasını açan ve Türk askerinin yurt dışına çıkmasına izin veren tezkere 20 Mart 2003 tarihinde TBMM'de yapılan oylamada , 332 kabul 202 ret oyuyla kabul edilmiştir, AKP genel başkanı bu oylamayı hükümet için güven oyu sayacağını belirtmesine rağmen AKP bu oylamada yine 32 fire vermiştir.⁴²⁷

Buna rağmen ABD, Ankara'ya hava sahasını Amerikan uçaklarının kullanımına açma yönünde aldığı karardan dolayı mali yardımda bulunmayacağını açıklamıştır. Beyaz Saray sözcüsü Ari Fleischer yaptığı açıklamada "Genel bir işbirliği planının kabul edilmesine bağlı bir mali yardım paketi üzerinde görüşmeler yapıldığını, bunun somutlaşmadığını ve paketin şu an masada olmadığını, bundan sonrada olamayacağını " belirtmiştir. ⁴²⁸

Tezkere'nin mecliste kabulünden sonra ABD Türk Hava sahasını hızla kullanıp kuzeyden ikinci bir cephe açmayı planlamıştır. Ama Türkiye bazı hukuki ve teknik gerekçelerle bu izni hemen vermemiştir.⁴²⁹Ankara ile Washington arasında hava sahası nedeniyle gerilim yükselmiş Washington'dan sert açıklamalar gelmiştir. Savaşın ilk günü İngiltere'den

⁴²⁶ Rainer Hermann, Ankara'da İkinci Deneme, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 19 Mart 2003

⁴²⁷ Posta, 21 Mart 2003, Milliyet 21 Mart 2003

⁴²⁸ Thierry Oberle, Türkiye, Hava Sahasını Açmayı Kabul Ediyor, Le Figaro, 21 Mart 2003

⁴²⁹ Sami Kohen, "Bu Nasıl Stratejik Ortaklık", Milliyet, 22 Mart 2003

kalkan ağır bombardıman uçakları B-52'lerin Türk hava sahasını kullanması için ABD baskısını artırmış fakat Türkiye Irak'ın Kuzeyi'ndeki durumu gündeme getirmiştir,⁴³⁰. Kriz büyümüş Pearson'un ABD'nin Irak'ın Kuzeyi'nde Türk askeri istemediği cevabı üzerine ipler kopma noktasına gelmiştir, Başbakanlıkta acil bir zirve yapılmış ve hava sahasının açılmasına, 21 mart tarihinde karar verilmiştir.⁴³¹ Bu olay iki tarafında Irak Krizindeki öncelikleri ve amaçları arasındaki derin fark kadar, birbirine karşı duyduğu şüphe ve güvensizliği de ortaya koymuştur.⁴³² Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, "Sonuç olarak, hava sahasının açılmasının Türkiye'nin menfaatine olduğuna karar verildi" demiştir.⁴³³ Vecdi Gönül daha sonra yaptığı bir söyleşide ise tezkerenin reddi sonrasında Amerikan milliyetçiliğinin devreye girdiğini, Amerikan halkının Türkiye'nin ABD'ni desteklememesinden dolayı rahatsızlık duyduğunu, bu rahatsızlığın ise hava sahasının açılmasıyla bir ölçüde telafi edildiğini söylemiştir.⁴³⁴

Şekil 4.2 B-52'lerin Bağdat'ı Bombalaması

Savaşın başlaması sonrası ise ABD-Türkiye ilişkileri Türk askerinin Irak'ın Kuzeyine girme olasılığı nedeniyle kriz aşamasına gelmiştir. ABD'nin eski Türkiye Büyükelçisi Morton Abramowitz, Kerkük ve Musul'da Kürtlerle

⁴³⁰ Posta, 22 Mart

⁴³¹ Akşam, 22 Mart 2003

⁴³² Sami Kohen, "Bu Nasıl Stratejik Ortaklık", Milliyet, 22 Mart 2003

⁴³³ Nicole Pope, Washington'a Meydan Okuyan Türkiye, Irak'ın Kuzeyine Seçkin Askerlerini Göndereceğini Duyuruyor, Le Monde 23Mart 2003

⁴³⁴ Nuray Başaran, Vecdi Gönülle Röportaj, Akşam, 13 Nisan 2003

Türkmenler arasında etnik çatışma çıkması durumunda Türkiye'nin bölgeye kesinlikle gireceği uyarısında bulunmuştur. Abramowitz, Türkiye'nin "Irak'ın Kuzeyi'nde Kürt devleti savaş sebebi" açıklamasının ciddiye alınması gerektiğini bildirmiştir.

IKDP lideri Mesut Barzani ise İtalyan Corriere Della Sera gazetesine verdiği demeçte "hiçbir Kürt bir vatana sahip olmaktan vazgeçmeyecek" diyerek hayallerinin bağımsız bir Kürdistan olduğunu dile getirmiştir.⁴³⁵

Amerikan yönetiminden ise Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyine asker gönderme kararlılığı için tepkiler gelmiştir. Bush, Washington'da yaptığı açıklamada, "ABD, Türkiye'yi Irak'ın Kuzeyi'nden uzak durması konusunda açıkça uyardı" demiştir. AB ortak savunma ve dış politika temsilcisi Solana da, Ankara'nın Irak'taki çatışmalara aktif olarak katılmaması hususunda Brüksel'den uyarıda bulunmuş, Almanya ve Belçika ise, eğer Türk ordusu Irak'ın Kuzeyi'ne girerse, NATO'nun AWACS uçaklarında görevli askeri mürettebatını geri çekme tehdidinde bulunmuşlardır. Türkiye bundan önce hiçbir zaman ABD, AB ve NATO tarafından aynı anda böylesine izole edilmemiştir.⁴³⁶

Savaş beklenildiği gibi ilk günlerde iyi bir seyir işlememiş ABD ve İngiliz güçleri çölde hızlı bir ilerleyiş sağlarken şehirlerde kontrolü sağlayamamışlardır. Türkiye'den sadece hava sahasının açılmasını isteyerek savaşı güney cephesinden başlatan ABD Bağdat'a ilerlemekte zorlanınca Türkiye'den İncirlik, Malatya ve Batman üslerinin kullanımını talep etmiş, hükümetin bu talebe yanıtı ise tezkerenin bunun için şart olduğu, bunun ise siyasi risk taşıdığı olmuştur.

Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök ise Diyarbakır 7. Kolorduda yaptığı konuşmada "Irak'ın Kuzeyi'nde bulunan kuvvetlerimize vaki olabilecek bir saldırı, savaşın beklenmedik gelişmelerine bağlı olarak büyük bir mülteci akımı olasılığının baş göstermesi, bölge silahlı güçlerinin birinin diğer birine veya sivil halka saldırıda bulunması suretiyle oluşabilecek istikrarsızlık en

⁴³⁵ Posta, 21 Mart 2003

⁴³⁶ Neue Zürcher Zeitung, Ankara Irak'a Müdahalede Israrlı, 25 Mart 2003

önemli güvenlik mülahazalarımızdır. Bu ve benzeri tehdit ve tehlikelerin ortaya çıkması ve halen orada olan kuvvetlerimizin buna mani olamayacağına anlaşılması durumunda TSK' nın Irak'a ilave kuvvet göndermesine karar verileceğini değerlendirdiğini" bildirmiştir. Başbakan yardımcısı ve Dışişleri bakanı Gül ise Türk Askerinin Irak'ın Kuzeyi'ne girişiyle ilgili olarak "müttefiklerle koordineli hareket edileceğini, ancak kararı Türkiye'nin vereceğini" söylemiştir.⁴³⁷ Hilmi Özkök konuşmasında ABD'ni kastederek "Denizler ötesinde kendilerine tehdit olduğunu söyleyenlerin, aynı tehdidin, hududunun hemen ötesinde olduğunu söyleyen Türkiye'yi inandırıcı bulmamalarını anlamakta güçlük çektiğini" belirtmiştir.⁴³⁸

Gerginleşen ABD-Türkiye ilişkileri 2 Nisan tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın Türkiye'ye gelmesiyle biraz olsun yumuşamıştır. Gül bu ziyaret sonunda "Türkiye'nin yeniden öneminin anlaşıldığını" söylerken Powell "Türkiye yeni kurulacak Irak için model ülke" demiştir. Bu ziyaret sonrası Irak halkına insani yardımların Türkiye üzerinden gönderilmesi, yaralı ABD askerlerinin güvenli bölgelere taşınması ve uçakların zorunlu inişte Türk havaalanlarını kullanması konusunda antlaşmaya varılmıştır.⁴³⁹

Şekil 4.3 ABD Dışişleri Bakanı C. Powell'ın Türkiye Ziyareti⁴⁴⁰

Powell bu ziyaretinde Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Gül'e Iraklı Kürt grupların Musul ve Kerkük'e yönelik tasarruflarda

⁴³⁷ Posta, 27 Mart 2003; Ilene R. Prusher, ABD İle Türkiye Arasındaki Gerginlik Azalıyor, The Christian Science Monitor, 27 Mart 2003; Rainer Hermann, Bizim Savaşımız Değil, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 27 Mart 2003; The Independent, Türk Cephesi, 27 Mart 2003

⁴³⁸ Kemal Yavuz, "Genelkurmay Başkanı'nın Konuşması", Akşam, 30 Mart 2003

⁴³⁹ Posta, 3 Nisan 2003

⁴⁴⁰ Posta, 3 Nisan 2003

bulunmayacağına dair güvence vermiştir. Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Gül de, Türkiye'nin Musul ve Kerkük konusundaki kaygılarını ABD dahil herkesin bildiğini, bu konuda garantiler aldıklarını ve her şeyin bu çerçevede olacağını ifade etmiştir.⁴⁴¹ Colin Powell'ın Cumhurbaşkanı tarafından kabulünde Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer "Türkiye ve Amerika arasındaki ortaklık ilişkisinin aynen devam edeceğini, Türkiye'nin Amerika'ya gerekli desteği verdiğini ve vermeye devam edeceğini, ancak ABD'nin de Türkiye'nin kaygıları konusunda duyarlılık göstermesini" istemiştir.⁴⁴² Powell ise, Türkiye'nin zaten hassas olan ekonomisinin Irak'taki savaş nedeniyle daha da fazla zarar göreceğinin farkında olduklarına işaret ederek, Türkiye'nin savaş sonrası Irak'ın yeniden yapılandırılmasında "doğrudan bir rol" üstleneceğini, iki ülkenin aynı zamanda, Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi ile ilgili yaşadığı endişeleri giderecek bir "koordinasyon grubu"nun oluşturulması konusunda anlaşmaya varmak üzere olduklarını söylemiştir.⁴⁴³

4.2. Musul Ve Kerkük'te Kürt Peşmerge Varlığı

7 Nisan tarihinde ABD güçleri 70 tank ve 60 zırhlı araçla Bağdat'a girmiş ve hiçbir ciddi direnişle karşılaşmamışlardır.⁴⁴⁴ 9 Nisan tarihinde ise Bağdat tamamen Amerikan güçlerinin eline geçmiştir, aynı tarihte güneyde Basra kentin de İngilizler kontrolü ele geçirmiştir.⁴⁴⁵

ABD'nin Bağdat'ı ele geçirmesini müteakip Irak'ın kuzeyinde ilerleyen Kürt gruplar ise hiçbir direnişle karşılaşmadan 11 Nisan tarihinde Musul ve Kerkük kentine girmişlerdir. Kerkük'teki Türkmen kayıtlarını yok ederek Kerkük'ün hafızasını silmek isteyen Kürt gruplar şehre girer girmez Nüfus İdaresi ve Tapu Dairesini yağmalamışlardır.⁴⁴⁶ Tapu ve Kadastro Genel Müdürü Necdet Poyraz Irak'taki Kürt grupların Musul ve Kerkük'teki tapu

⁴⁴¹ Asım Asyatı, "Taleplerin Neticesi"

⁴⁴² Posta, 3 Nisan 2003

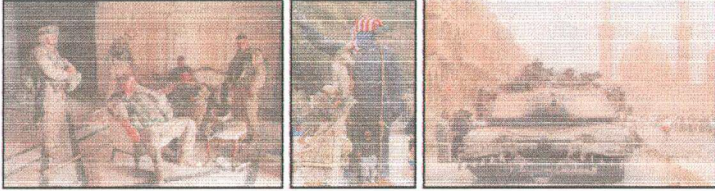
⁴⁴³ Geneive Abdo, ABD Ve Türkiye, Askerler Ve Malzeme Konusunda Mutabakata Vardı, Boston Globe, 3 Nisan 2003

⁴⁴⁴ Posta 8 Nisan 2003

⁴⁴⁵ Milliyet, 10 Nisan 2003

⁴⁴⁶ Tuncay Özkan, "Türkmenler, Kürtler ve Türkiye", Akşam, 11 Nisan 2003, s:15

kayıtlarını yağmalamasının önemli olmadığını bir kopyasının da Ankara da olduğunu ve Kürt grupların amaçlarına ulaşamayacağını ve oradaki Türkmen varlığını Türkiye'nin her surette kanıtlayabileceğini açıklamıştır.⁴⁴⁷ Musul ve Kerkük'teki yağma olayı Türkiye de yeni bir infial uyandırmış ve Türk askerinin tekrar bölgeye girme durumu söz konusu olmuştur.

Şekil 4.4 Bağdat'ın Amerikan Güçleri'nin Eline Geçmesi⁴⁴⁸

Olay Türkiye ve Amerika'yı tekrar bir krizin eşliğine getirmiş Dışişleri Bakanı Gül ABD Dışişleri bakanı Powell'ı arayarak "ya hemen olayı siz kontrol altına alın, gücünüz yeterli değilse biz birlikte hemen yapalım, oda mümkün değilse, biz gerekeni yapacağız" demiştir. Powell ise 2-3 saat içinde 173. hava indirme birliklerinin bölgeye gönderileceğini söylemiştir.⁴⁴⁹

KDP lideri Mesud Barzani, Arap gazetesi El Hayat'a verdiği demeçte, KYB'li rakibi Talabani'yi, ABD'ye karşı verdikleri taahhütlere (birliklerinin Kerkük'e de Musul'a da girmeyeceği sözü) uymamakla suçlamıştır. Barzani kendisinin verdiği söze sadık kaldığını, ancak Talabani'nin sözünde durmadığını söylemiştir.⁴⁵⁰

Iraklı Kürt grupların Kerkük ve Musul'daki yağma olayları üzerine ABD, yapmış olduğu toplantıda güvenlik önlemlerini ele almış, toplantı sonucunda bölgedeki asayişin yerel birimlerce sağlanması kararlaştırılmıştır. İKYB lideri Celal Talabani ise tırmanan krizin ardından peşmergelerin şehri

⁴⁴⁷ Milliyet, 13 nisan 2003

⁴⁴⁸ Posta, 8 Nisan 2003

⁴⁴⁹ Fikret Bila, Abdullah Gül: Komutanların Tutumu Örnektir, Milliyet, 13 Nisan 2003, s:18

⁴⁵⁰ Rainer Hermann, Türkiye: Müdahale İçin Bir Neden Yok, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 16 Nisan 2003

boşaltacağına dair söz vermiştir.⁴⁵¹ ABD'nin önde gelen gazetelerinde Washington Post ise, aylardır Kürtlerin Kerkük ve Musul'a girmesine izin vermeyeceklerini söyleyen Türk yetkililerin Kürtler karşısında geri adım attığını iddia etmiş ve Irak sınırını geçen Türk askerinin, sadece ABD birlikleriyle birlikte gözlemci olarak görev yapan 15 subaydan ibaret olduğunu yazmıştır.⁴⁵²

Her birinin kendisine bağlı milis grubu bulunan KDP ve KYB, Irak'ın kuzeyinden şehre, 400'ü aşkın polis ve çok sayıda belediye görevlisi göndermişlerdir. Bu da, kendi bölgeleri dışında ilk kez siyasi etkinliklerinin ulaştığı seviyeyi resmileştirmiştir. Kürtler, polis teşkilatında ve geçici şehir konseyinde büyük nüfuz kazanarak, bu gruplar arasında sivrilmiştir. Parti yetkilileri, Bağdat'ın 150 mil kuzeyinde bulunan Kerkük için ABD'nin himayesinde yapılması planlanan belediye başkanlığı ve şehir konseyi seçimlerinden önce şehirde oturan Kürt nüfusunu arttırmak için Kerküklü Araplardan genellikle yüksek fiyatlar vererek gayrimenkul satın almaya başlamışlardır. KDP'nin Kerkük'teki başkan yardımcısı Muhammed Kemal Salih ise "Bu bölgedeki tek gerçek muhalefet grupları Kürtlerindir. Bu gruplar yeni rejimi destekleyen tek güçtür. Burası bir Kürt şehridir. Bu, bir hakikattir. Biz de Kürtleri temsil etmek için geldik" demiştir.⁴⁵³

Türkiye Irak'ın Kuzeyi'ne Türk askerini gönderme fikrinden yine vazgeçmiş, fakat Musul ve Kerkük'ten çekileceği söylenen peşmergeler bölgeden çekilmemişler hatta bu bölgedeki ağırlıklarını ilerleyen günlerde daha fazla artırmışlardır.

⁴⁵¹ Milliyet, 13 nisan 2003

⁴⁵² Philip P. Pan, Hayal Kırıklığına Uğrayan Türk Liderler Kuzey'deki Gelişmeleri Önemsememeye Çalışıyor, Washington Post, 12 Nisan 2003

⁴⁵³ Scott Wilson, Kerkük'te Uyuşmazlıklarla Birlikte Kürt Nüfuzu da Artıyor, The Washington Post, 19 Mayıs 2003

4.3 Süleymaniye Baskını Ve Gerginleşen İlişkiler

4.3.1 Türk-ABD İlişkilerini Süleymaniye Baskınına Getiren Süreç

Washington, Irak Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye karşı, bilinçli bir baskı politikası izlemeye başlamıştır. Başkan Bush, savaşın sona ermesinden sonra, Türkiye'nin Kuzey cephesini engellemesinin ABD'nin "şok et ve korkut" stratejisini engellediğini ileri sürmüştür. Türkiye'yi "cezalandırmak" amacı ile Ankara'nın Irak'ın Kuzeyi ile ilgili ileri sürmüş olduğu bütün kırmızı hatlar KDP ve KYB'ye ihlâl ettirilmiş ya da ihlâl edilmesine ses çıkarılmamıştır. Bu politika, örtülü bir cezalandırma politikası olarak adlandırılabilir. Çünkü, Washington'da konuşan herkes Ankara'nın cezalandırıldığını söylememekte, hatta aksini ileri sürmektedir. Ancak; Pentagon, Wolfowitz'in yaptığı ağır suçlamalar dışında özel bir suskunluk içinde olmayı tercih etmiştir.

Washington'daki kızgınlık ve hayal kırıklığı, Ankara'nın Washington'la, gelecekte mutabakat görüşmelerinde olduğu gibi yoğun pazarlıklar yapmasını engelleyecek bir şekilde psikolojik operasyonun sürdürülmesine neden olmaktadır. Psikolojik operasyon çerçevesinde Ankara'nın ne kadar yanlış yaptığı, Türkiye'nin Irak'ta ne kadar zayıf ve zor duruma düştüğü, Washington ile çatışmanın Türkiye'ye ne kadar zarar vereceği başta TSK olmak üzere Türk karar alıcılarına anlatılmak istenmektedir. Bu süreçte, özellikle ABD taleplerine yeterince destek vermediği düşünülen TSK hedeflenmektedir. Türkiye'ye karşı yürütülen psikolojik operasyonun merkezinde Pentagon bulunmaktadır⁴⁵⁴

4.3.2. Olayın Vuku Bulması Ve Oluşan Kriz

1991 yılını izleyen süreçte Irak'ın Kuzeyi'nde politik bir boşluğun ortaya çıkması ve PKK'nın bu bölgeyi etkin bir cephe-gerisi olarak kullanmaya başlaması üzerine Türkiye, bölgede sürekli gelişen ve derinleşen bir sivil-askerî istihbarat ağı oluşturmuştur. 1991'den itibaren, Irak'ın Kuzeyi'nde

⁴⁵⁴ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

Türkmenlerle ilgili konularda dahil olmak üzere, bölgenin sorumluluğu Millî İstihbarat Teşkilatı'na verilmiştir. Ancak, 1996 senesinde Irak ve Irak'ın Kuzeyi ile ilgili Millî Güvenlik Kurulu'nda çıkarılan Özel Siyaset Belgesi çerçevesinde bu görev, Millî İstihbarat Teşkilatı'ndan alınarak, Genelkurmay Başkanlığı Özel Kuvvetler Komutanlığı'na verilmiştir.

Yıllar içinde gelişen Irak'ın Kuzeyi'ndeki Türk teşkilatlanması sonucunda, Irak-Türkiye sınırında bir tampon bölge resmen oluşturulmasa dahi, sayıları 5000'e varan komando ve özel kuvvet güçleri, zırhlı birliklerle Irak'ın Kuzeyi'ne yerleşmiştir. Bu birlikler, Irak'ın Kuzeyi'nde yol kontrolü dahil olmak üzere günlük hayatın bir parçası olacak ve otorite oluşturacak şekilde örgütlenmişlerdir. Bu yapının oluşturduğu askerî-siyasî güç, bir yandan PKK'yı Türk sınırlarının ötesinde durdurmayı hedeflerken, öte yandan da Irak'ın Kuzeyi'ndeki siyasal yaşamda da ağırlık oluşturmuştur. Irak Savaşı'nın sona ermesinden sonra Ankara, bölgedeki Amerikan varlığı ile dikkatli bir şekilde çalışmalarını eşgüdümlemesine rağmen ayrı bir varlık olarak bulunmaya devam etmiştir.⁴⁵⁵

Türk-Amerikan ilişkileri 4 Temmuz'da Süleymaniye'deki Türk Özel Kuvvet Karargâhına yapılan Amerikan baskını ile zirveye tırmanmıştır. Baskın o gün sadece Türk Özel Kuvvet Karargahı ile kalmamış ülkenin kuzeyindeki bazı Türkmen büroları da basılmış ve orada bulunan Türkmenler Türk Komandosu oldukları gerekçesi ile tutuklanmışlardır.⁴⁵⁶ Bu krizin etkilerinin Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğini daha uzun süre etkileyeceği bir gerçektir. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül krizin ilk safhasında TBMM'ne verdiği bilgilendirmede "Bu iş bitmemiştir. Bu olayda kaybeden Türkiye değil, ABD olmuştur, Irak'ın Kuzeyi'nde uzun süredir timimiz vardır, bu tim vaktiyle oradaki çatışmaları izlemek, gerektiğinde arayı bulmak için davet edilmiştir. Oradaki bu timimizden gerek Irak'ın Kuzeyi'ndeki herkesin, gerekse ABD'nin haberi vardır", demiştir.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

⁴⁵⁶ TGRT Ana Haber, 18 Eylül 2003

⁴⁵⁷ T.C. Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanlığı Türk Basınından Haberler,

Krizi aşmak için oluşturulan Türk-Amerikan Ortak Komisyonunun yaptığı çalışma sonucunda ortaya çıkan bildiri metninin Türkiye'nin beklentilerini karşılamaktan uzak ve tatmin edici olmadığı ise çok açıktır. Bildiri Amerikan kamuoyunca Türkiye'nin özür dilediği şeklinde bile değerlendirilmiştir.⁴⁵⁸ Ayrıca, ortak metnin açıklanmasından önce diplomatik teamüllere aykırı bir şekilde Savunma Bakanı Rumsfeld tarafından Başbakan Erdoğan'a Başkan Bush adına yazıldığı söylenen bir mektupta Rumsfeld Süleymaniye baskını hakkında genel bir bilgi vermiş "Operasyonun, bölgedeki ABD birlikleri tarafından hassas ve güvenilir istihbarat üzerine gerçekleştirildiği" ifadelerini kullanmıştır. Bu sözler Ankara ve Washington'da iki ayrı yoruma yol açmıştır. Erdoğan'a yakın üst düzey kaynaklar, Rumsfeld'in sözlerini "baskını yapan birliğin Washington'a danışmadığını, onayını almadığını, operasyonun bölgesel komuta kademesinin kararıyla yapıldığını açıkça ortaya koyan ifadeler" olarak değerlendirmişlerdir. Washington'dan Ankara'ya ulaşan kulislerde ise, ABD tarafının bu ifadelerinin "baskına yol açan istihbaratın sağlamlığını teyit ettiği" görüşünü vurguladığı öğrenilmiştir.⁴⁵⁹ Rumsfeld'in bu mektupta Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi'ndeki faaliyetlerinin kaygı verici boyutlarının dile getirilmiş olması da krizin aşılmadığının önemli bir göstergesi olmuştur.

Türkiye'yi rahatsız eden diğer bir olay ise Irak'ta yeni oluşturulan 25 kişilik konseyde bütün siyasî gruplar, liderleri tarafından temsil edilirken ve sayıları ancak 4 milyon olan Kürtlere beş temsilcilik verilirken, sayıları 3 milyon olan Türkmenlere sadece bir temsilcilik verilmiş olmasıdır, bu temsilcinin de Irak'taki Türkmen cephesi ile bir ilgisi bulunmamaktadır.⁴⁶⁰ Süleymaniye krizi aslında 1 Mart'ta tezkerenin reddedildiği gün başlamıştır. Süleymaniye'de gerçekleşen Türk Özel Kuvvetlerine yönelik saldırı Amerikan politikalarının küçük bir kesiti ve Türkiye'ye bir uyarıdır. Bu politikaları bir

⁴⁵⁸ Tuncay Özkan, "Üzüntülerimi bildiririm"

⁴⁵⁹ Abdullah Karakuş, Utku Çakırözer, "İşte ABD'nin Baskın Bahanesi"

⁴⁶⁰ Hüriyet, 16 Temmuz

bütün olarak değerlendirmek, Süleymaniye saldırısını ve sonrasını değerlendirmeyi kolaylaştıracaktır.

4.3.3. Süleymaniye Baskını Hedefleri

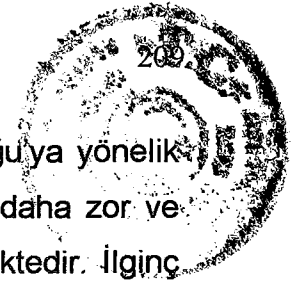
Süleymaniye'de gerçekleşen saldırı, muhtemel sonuçları analiz edilmiş ve planlanan hedefe, bir saldırı ile ulaşmayı amaçlayan stratejik bir planlamadır. Bu niteliği ile, saldırıyı planlayanlar, saldırı sonrası için de iç içe geçmiş bir dizi önlem geliştirmişlerdir. Bu önlemler, krizin devamı sürecinde gündeme getirilecektir; hatta getirilmeye başlanmıştır. ABD'nin bu stratejik saldırıyı gerçekleştirmesinin temel nedenlerini şu başlıklar altında toplayabiliriz.

- a) Türkiye'nin bölgesel, bağımsız politika üretmesinin önlenmesi
- b) TSK'yı Irak'ın Kuzeyi'nden çekilmeye ve Amerikan mutlak denetimini kabule zorlamak
- c) Pentagon'daki yeni-muhafazakâr ekibin TSK'dan intikam alması,
- d) TSK içinde olduğu varsayılan anti-Amerikancı ekibe gözdağı vermek,
- e) Türkmenlere, Türkiye'nin kendilerini koruyamayacağını anlatmak,
- f) Türkmen Cephesi'ni Irak siyaseti'nden tasfiye etmek,
- g) Müttefik olunan Kürt gruplara yanınızdayız mesajı vermek,
- h) PKK'ya, TSK'nin bölgede ABD'siz etkin olamayacağı mesajını vermek.⁴⁶¹

4.3.3.1. Türkiye'nin Bağımsız Bölgesel Politika Üretmesinin Önlenmesi

Son zamanlarda, ABD'deki Türkiye uzmanları arasında ortaya çıkan bir yaklaşım, Türkiye'nin askerî anlamda gittikçe güçlendiğini, iddialı hâle

⁴⁶¹ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

geldiğini, güçlendikçe ve iddiaları artıkça tek başına Orta Doğu'ya yönelik politikalar geliştirmeye başladığını ve daha güçlü Türkiye'nin daha zor ve hatta daha güvenilmez bir müttefik hâline geldiğini ileri sürmektedir. İlginç olan, bu çalışmaların genel olarak askerî kuruluşlar veya ABD Ordusu'na yakın kuruluşlar tarafından yayımlanmış olmasıdır. Bu doğrultuda ilk çalışma Michael Robert Hickok tarafından ABD Kara Kuvvetleri'nin resmî yayın organı olan Parameters dergisinde, 2000 yılında yayımlanan "Yükselen Hegemon: Türk Stratejisi ile Askerî Modernizasyon Arasındaki Uçurum" adlı makaledir.

Dr. Hickok'a göre, Soğuk Savaş boyunca NATO stratejileri çerçevesinde silahlanan, eğitilen ve NATO konseptine bağlı olan Türkiye, NATO dışında "inandırıcı şekilde gücünü yansıtamadığını" görmüştür. Bundan dolayı Türkiye, "1990'ların başında Kafkaslar ve Balkanlar'da etkisiz kalmıştır". Öte yandan Soğuk Savaş sonrasında "Türk karar alıcılar, Batı ve NATO ile olan ilişkilerinde bir değişiklik olmaksızın, Atatürk'ün, Türkiye'nin geleceğinin sadece Batı'da olduğu" yolundaki sözlerini yumuşatmaktadır(...) Resmi askeri belgeler günümüzde, Türkiye'yi bir Avrasya ülkesi olarak nitelermekte ve hem Batı hem de Doğu'yla ilişkilerini korumak ve geliştirmek zorunda olduğunu belirtmektedirler. 70 yıllık alışılmış politikadaki bu sapma, Türk stratejik düşüncesinde önemli bir dönüm noktası" olarak nitelendirilmektedir.

Farklı bir jeopolitik algılamaya geliştiren ve NATO konseptinin bu jeopolitik algılamaya için yetersiz olduğunu gören Türkiye, Amerikalı uzmana göre, savunma konseptini değiştirmiştir. 1998'e kadar, caydırıcılık ve kolektif güvenlik ilkelerine dayanırken; 1998'de ilerden savunma ve kriz yönetimine askerî katkı ilkeleri de eklenerek köklü bir değişim gerçekleştirilmiştir. Dr. Hickok'a göre "daha aktif politika izleme girişimi, (her tür siyasî görüşten sivil ve askerî lideri yeni politikalar denemeye teşvik etmiş olmakla birlikte büyük ölçüde orduya aittir ve eski Osmanlı toprakları üzerinde yoğunlaşmaktadır". Yazar, Türkiye-İsrail ilişkilerinin de, bu iddialı politikanın bir parçası olduğunu ileri sürmektedir. 1990'lı yıllar boyunca gerçekleştirilen "ihtiraslı ulusal güvenlik stratejisi ve kanıtlanmış askerî yetenekleri, tüm bölgede yeniden bir

jeopolitik yapılanmayı zorlarken” “Türk ordusu, sadece sınırları dışında faaliyet gösterme gücüne sahip değil, aynı zamanda bu konuda isteklidir de” denilmektedir.

Ancak, “Türkiye’nin bölgede bağımsız bir güvenlik aktörü olarak yükselmesi, komşuların dikkatinden kaçmaz iken, Türkiye’nin bölgesel hâkim güç olarak ortaya çıkma olasılığı, Batı için müspet ve menfî tarafları olan karmaşık bir durumdur. Washington, uzun zamandan beri Türkiye’nin uluslar arası alandaki en güvenilir müttefikidir; ancak, Amerikalı karar alıcılar, Türkiye’nin dış politikada ve güvenlik konularında giderek daha aktif olmasına hazırlıksızdır....Türkiye’nin müttefik olarak gerçek değeri artarken, Ankara, daha az güvenilir bir güvenlik ortağı olmuştur” yargısı gündeme getirilmektedir.

Dr. Hickok, “Türk ordusu, Türk halkından büyük askerî modernizasyon programı için fedakarlık isterken, halkın seçtiği liderlere de güvenmemektedir” dedikten sonra eklemektedir: “Modern silahlara ve gelişmiş kabiliyete sahip olan Türk ordusu, ülke içindeki kültürel ve anayasal gücünde önemli değişiklikler yapılmadıkça, ne kısa vadede komşularına, ne de uzun vadede Türkiye halkına rahat yüzü gösterecektir”.⁴⁶²

Diğer bir çalışma ise, RAND Ulusal Güvenlik Araştırmaları Bölümü’nün, 2002 sonunda hazırlamış olduğu “Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty” adlı kitaptır.

Kitapta genel olarak Türkiye’nin uluslararası arenada özellikle Ortadoğu bölgesinde gittikçe daha iddialı hale geldiği ve bağımsız politikalar ürettiği ileri sürülmektedir. Kitap, eskiden sadece Batı’ya bakan Türkiye’nin, şimdi yönünü Doğu ve Güney’e de çevirdiğinden bahsetmekte, Türkiye’nin, 1990’lı yıllarda Kafkasya, Orta Asya ve Balkanlar’da ABD ile işbirliğine girerek “anahtar bir stratejik müttefik” olduğunu; fakat özellikle Ortadoğu konusundaki farklı algılamaların, iki ülkenin “gerçek bir stratejik ortaklık”

⁴⁶² Ümit Özdağ, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi”

kurmalarını engellediğini belirtmektedir. Türkiye. zaman geçtikçe güçlenen ve bağımsızlaşan önemli ve muhtemelen çok daha zor bir müttefiktir.⁴⁶³

Bu iki çalışmadan çıkan sonuç, ABD'nin ama özellikle de Amerikan Silahlı Kuvvetleri'nin içinde bir grubun, Ortadoğu politikalarında bağımsız ve kendi amaçlarını gerçekleştirmek amacı ile hareket eden bir Türkiye'den rahatsız olduğudur. Bu anlamda Süleymaniye'deki saldırı eylemi, sadece Irak Savaşı ve sonrasında dinamikleri içinde değil, onu çok aşan ilişkilerdeki yapısal bir sorun çerçevesinde değerlendirilmelidir. ABD, Türkiye'nin bağımsız hareket etmesine, Washington'a hayır demesine hazır değildir. Bu açıdan bakıldığında, son olayda Türkiye'den intikam almak isteyen yeni-muhafazakâr ekibin konjonktür ile ilgili rolünün yanında, daha köklü gerekçelerin en azından böyle bir eylem için uygun politik-psikolojik alt-yapı hazırladığı göz önünde tutulmalıdır.⁴⁶⁴

4.3.3.2. TSK'yı Irak'ın Kuzeyi'nden Çekilmeye ve Amerikan Hakimiyetini Kabule Zorlamak

Bu baskının amacı, bir boyutu ile Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde konuşlanmış askerini çekmeye ve Amerikan hakimiyetini kabul etmeye zorlamak için yapılan bir baskı operasyonudur. Bu, muhtemel nedenlerden sadece bir tanesidir ve Irak'ın Kuzeyi'ndeki Türk askerî varlığı, taciz edilerek baskı altına alınmaya çalışılmaktadır. TSK, eylemlerinden Amerikan askerî yetkililerini haberdar etse de, aslında bağımsız bir askerî yapılanma olarak yer almaktadır. Amerikalıların kendileri dışında bir güç odağı olarak Türk askerî varlığından hoşlanmadığı anlaşılmaktadır.

Bölgede Türk askerî varlığının nedeni ise Irak'ın Kuzeyi'nde ve İran sınırında yerleşik bulunan PKK'dır. PKK hâlen bölgede yoğun bir faaliyet içindedir. Ancak, PKK, Irak'ta kaldıkça Türkiye, askerî varlığını bölgede tutmak için gayret edecektir.

⁴⁶³ F. Stephen Larrabee, Ian O. Lesser, *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, CMEPP, 2003

⁴⁶⁴ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal'in Washington ziyareti sırasında, Washington'un TSK'nın K. Irak'tan çekilmesi talebini gündeme getirdiği, basında ileri sürülmektedir. Keza, AKP üst yönetimine dayanılarak verilen haberlerde, ABD'nin Türkiye'den askerî varlığını çekmesini talep ettiği, askerinin yerine Türk tüccarların yollanmasını istediği kaydedilmektedir. Ankara bu isteğe "PKK ne olacak ve Irak'ın Kuzeyi'nde Kürt devleti kurulmayacağına dair bir yazılı güvence verir misiniz?" cevabını vermiştir. Washington, PKK üyelerinin hapse atılacağı ve Kürt Devleti'nin kurulmayacağı konusunda ancak sözlü güvence verilebileceğini söyleyince; Ankara, Türk birliklerinin Irak'tan çekilmemesi kararını almıştır. Buna Washington'un tepkisi, Türk birliklerinin taciz edilmesi emrinin verilmesi olmuştur ve özel timlere yönelik baskı politikaları başlamıştır.

Olayların gelişmesinden çıkarılması gereken sonuç, Washington'un TSK'yı, bölgedeki askerî varlığını azaltmaya ve kalan unsurları da Amerikan denetimi içinde çalışmaya zorlamayı hedeflediğidir. Washington'un Süleymaniye'deki olayları tahkik etmek için kurulmasını önerdiği ortak komisyonun çalışmaları içine, Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi'ndeki bütün askerî faaliyetlerinin inceleme altına alınmasını teklif etmesi ve bunun Türk Dış İşleri Bakanlığı tarafından arzu edilmese de kabul edilmiş olması, operasyonun, önceden planlanmış, hangi adımların izleneceği öngörülmüş bir stratejik saldırı niteliğini taşıdığını gösterir.⁴⁶⁵

4.3.3.3. Yönetimdeki Muhafazakâr Ekibin TSK'dan İntikamı

Süleymaniye Saldırısı'nın gerçekleştirilmesinin başka nedenleri de vardır. Bu nedenlerin başında, Pentagon'da duruma hâkim olan Rumsfeld-Wolfowitz ekibinin TSK'dan intikam alma ve TSK'yı Türk halkının gözünde küçük düşürme isteği gelmektedir. Genelkurmay başkanı Özkök'ün "milli gururumuz ve Türk ordusunun onuru çiğnenmiştir" ifadesi, Türk halkının bu konudaki hissiyatını yansıtmaktadır.⁴⁶⁶ Rumsfeld-Wolfowitz ve ekibinin, TSK'

⁴⁶⁵ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

⁴⁶⁶ Birol Akgün, "Asker Krizinin Anatomisi Ve Türk-ABD İlişkilerinin Geleceği"

nın, 1 Mart'ta ikinci tezkerenin geçmemesinin gerçek nedeni olduğu şeklindeki inançları devam etmektedir.

İki ordunun belki de en çok birlikte eğitim ve operasyon yapan birlikleri olan özel kuvvetlerinin karşı karşıya getirilmesinin ötesinde, Türk subaylarına aşağılayıcı ve onur kırıcı bir tavır sergilenmesi baştan sona planlanan muamele ile intikam alınmak istendiğindedir. Operasyonun özellikle bu hedefine ulaştığı görülmüştür.⁴⁶⁷ TSK üst yönetimi, saldırının, Türk ordusunun onuruna yönelik bir saldırı olarak yorumlandığını açıklamıştır. Bu durum ortak komisyonun açıklamasını yapmasından bir gün önce Rumsfeld tarafından Başbakan Erdoğan'a Başkan Bush adına yazıldığı ileri sürülen mektupta, AKP hükümeti kayırılırken, TSK'yı veya TSK içinde bazı birliklerin komplo içinde gösterilmesi ABD'nin Türk ordusundan intikam alma konusundaki ısrarını göstermiştir.⁴⁶⁸

Washington'da birçok Kuruluşun , buna Pentagonda dahildir, Türkiye ile ilişkilere "astarı yüzünden pahalı" gözü ile baktıkları ve bu kuruluşların sayılarının hiç de az olmadığı anlaşılmaktadır.⁴⁶⁹ Bu kuruluş ve çevreler göre, ABD tarafından, Soğuk Savaş ve sonrasında jeopolitiğinden dolayı, bir çok konuda Türkiye'ye gereğinden fazla taviz verilmiş veya Türkiye gereksiz yere çok fazla desteklenmiştir.

4.3.3.4. TSK İçinde Olduğu Varsayılan Amerikan Karşısı Ekibe Gözdağı Vermek

Pentagon'daki yeni-muhafazakâr ekip, TSK içinde komuta kademesinde anti-Amerikancı bir grubun olduğuna inanmaktadır.⁴⁷⁰ İkinci tezkerenin geçmesini engelleyenlerin de, bu ekibin üyeleri olduğunu düşünülmektedir. Şimdi, bu ekip Silahlı Kuvvetleri küçük düşürerek, iki amaca birden ulaşmaya çalışmaktadır. Birinci hedef, Türk halkının gözünde

⁴⁶⁷ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

⁴⁶⁸ Fikret Bila, Özel Siyaset Belgesi ve Rumsfeld, Milliyet, 20 Temmuz 2003

⁴⁶⁹ Aslı Aydıntaşbaş, "Gül Gelirken", Sabah, 21 Temmuz 2003

⁴⁷⁰ ABD'de gittikçe yaygınlaşan bu görüşe göre Türkiye'nin ABD'den giderek koptuğu ve AB'ye yaklaştığı düşünülmektedir

TSK'yı gözden düşürmektir. Türk halkının en güvendiği kurum olan ve gücüne güvendiği ordusunun, aslında güvenilmeyecek, o kadar güçlü bir kurum olmadığını Türk halkına anlatmak istemektedirler.⁴⁷¹ Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'ün tutuklama olayını "askerlerinin onurunu ve Türk ulusal onurunu" zedeleyen bir hakaret olarak tanımlaması da⁴⁷² olayın amacını göstermektedir.

4.3.3.5. Türkmenlere Türkiye'nin Kendilerini Koruyamayacağı Mesajını Vermek

Bir diğer hedef ise, Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi'nde artık bir güç olmadığını Türkmenlere göstermektir. Esasen Türkmenler, Irak Savaşı'ndan önce de Ankara'nın bütün isteklerine rağmen inatla Washington tarafından görmemezlikten gelinmişler, hatta yok sayılmışlardır. Amerikan Ordusu'nun akademik organı olan, National Defence University tarafından Irak Savaşı'ndan hemen önce yayımlanan "The Middle East in 2015-The Impact of Regional Trends on US Strategic Planning" adlı çalışmada yer alan ve Irak'ın geleceğini inceleyen "Iraq: Another Saddam on the Horizon" başlıklı makalede Türkmenlerden bir kelime ile dahi bahsedilmemiştir.⁴⁷³ Kaçırılan Türk subaylarının önce Kerkük'e getirilip sonra Bağdat'a götürülmeleri, Kerkük Türkmenlerine yönelik psikolojik operasyonun bir parçasıdır. Amaç, Kerkük'te olayın yoğun bir şekilde duyulmasını sağlamaktır. Bunda büyük ölçüde başarılı olunmuştur. Kerkük'te Türkmenler arasında bu olaydan sonra büyük bir moral bozukluğu yaşanmıştır.

4.3.3.6. Türkmen Cephesini Irak Siyasetinden Tasfiye Etmek

Washington, 1 Mart'tan bu yana daha önce bir çok belgede Irak muhalefетinin meşru parçası ve Türkmen halkının temsilcisi olarak kabul ettiği Irak Türkmen Cephesi'ne Türkiye'nin casusu ve beşinci kolu

⁴⁷¹ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

⁴⁷² Tracy Wilkinson, ABD İle İlişkilerin Gerginleştiği Bir Dönemde Türkiye, Irak'a Asker Gönderme Konusunu Düşünüyor, Los Angeles Times, 03 Ağustos 2003

⁴⁷³ Judith S.Yaphe, The Middle East in 2015-The Impact Of Regional Trends On U.S.Strategic Planning, Washington D.C., 2002, www.ndu.edu

muamelesi yapmakta, bir çok görüşmede bu kavram dile getirilmektedir.⁴⁷⁴ Olması gereken ise uzun yıllardır müttefik olan iki ülkenin birbirlerinin çalıştıkları unsurların düşman olarak algılanmamasıdır. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal ise, Washington ziyareti sırasında önemli bir geri adım atarak, "Türkiye için Kürt, Türkmen, Arap yok, Irak vatandaşları var" demiştir.⁴⁷⁵

Böylece Türkiye, Irak politikasında büyük bir dönüşüm gerçekleştirmenin mesajını vermiştir Ziyal'ın açıklamaları da Washington'u tatmin etmemiş, ABD, Türkmen Cephesi'ne karşı büyük bir dışlama süreci içinde olmaya devam etmiştir. Türkiye'ye Türkmen Cephesi ile çalışırsanız sizinle her hangi bir ilişkiye girmeyiz mesajı verilmektedir. Süleymaniye'de gerçekleştirilen saldırıyla eş güdümlü olarak Türkmen Cephesi'ne bağlı Türkmenlerin ve Türkmen tesislerinin basılması⁴⁷⁶, operasyonun alt hedeflerinden birisinin de Türkmen Cephesi olduğunu göstermektedir. Kürtlere silah dağıtılırken Türkmen Cephesi bürolarının basılıp ruhsatlı silahlara el konulması da bunun açık bir göstergesidir. Bir diğer gösterge ise savaştan sonra oluşturulan INC' de Türkmen cephesi üyesi olmayan bir tek Türkmen kadına yer verilmesidir.⁴⁷⁷

4.3.3.7. Kürt Gruplara Destek Mesajının Verilmesi

1806 tarihinden itibaren Kürtçülük hareketinin devamlı istismar eden ve 1917 Bolşevik ihtilalinden sonra Rusya'nın bölgeden çekilmesinden sonra Ortadoğu bölgesini istediği gibi şekillendiren İngiltere'den⁴⁷⁸ sonra günümüzde bu rolü ABD oynamaktadır.

Süleymaniye saldırısına, yüze yakın KYB'li militanın katılmasının amacı, yeni Amerikan-Kürt dostluğunun sergilenmesi, KDP ve KYB'ye "artık

⁴⁷⁴ 19 Mart 2003'de Ankara'da imzalanan Irak muhalefet örgütlerinin deklarasyonunda ABD ile birlikte Irak Türkmen cephesinin de imzası vardır.

⁴⁷⁵ Yasemin Çongar, "İnceldiği Yerden", Milliyet, 21 Temmuz 2003.

⁴⁷⁶ TGRT Ana Haber, 18 Eylül 2003

⁴⁷⁷ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

⁴⁷⁸ Mehmet Kocaoğlu, Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu, Parçalanmak İstlenen Topraklar ve İstismar Edilen İnsanlar, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995, s:275

yalnız değilsiniz” mesajının verilmesi ve bölgede dengelerin değiştiğinin gösterilmesidir. Bunun için normal şartlarda, bir Türk subayına el sürmeye dahi cesaret edemeyen peşmergeye zel Kuvvet mensuplarının bağlatıldığına dair bir çok söylenti çıkmıştır. Olayların gelişmesi neticesinde KYB’nin, saldırıya neden olan suikast ihbarının arkasında olduğunun ortaya çıkmasına rağmen, Talabani hızla saldırıdan uzaklaşmış ve saldırıya karşı “Türk zel Timi bizim misafirimizdir” şeklinde tavır almıştır. Ancak, bu açıklamaların Ankara’yı yeterince ikna etmediği ortadadır ki, Talabani’nin Türkiye ziyareti iptal edilmiştir. Ayrıca Talabani’nin oğlunun bütün baskını bir saat öncesinden baskın mahalline yerleşerek filme aldığı meydana çıkınca, Talabani’nin neden Orta Doğu’nun en güvenilmez ve yalancı politikacısı olduğu bir kez daha anlaşılmıştır. Türk zel Kuvvetleri’ne karşı düzenlenen saldırıya, Amerikan askerlerinin, yanlarına KYB’li peşmergeleri alarak gitmiş olmaları ABD’nin bu baskın olayı ile Türkiye’yi küçük düşürücü bir tavır sergilediğini göstermektedir.⁴⁷⁹

4.3.3.8. PKK’ya TSK’nin Bölgede ABD’siz Etkin Olamayacağı Mesajını Vermek

ABD, Türkiye’deki Kürtlerle 1950’lerden itibaren ilgilenmeye başlamıştır. Barış Gönüllülerinin Türkiye’deki faaliyetlerinde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini seçmeleri Türk kamuoyunda ve Meclis’te tartışmalara neden olmuş ve gelen baskı üzerine bu faaliyetler kısıtlanmıştır.

ABD’nin, bazı noktaları daha sonraki dönemde de devam edecek olan, Türkiye’deki Kürt sorununa yaklaşımının temel noktaları şunlardır: İlk olarak, 1984 yazında başlayan PKK eylemleri yayıldığı ve kısa süre içinde bastırılmayacağı belli olmaya başlayınca, ABD’nin soruna ilgisi artmaya başlamış ve bunu ilişkilerde kullanabileceği bir etken olarak görme takdiğini geliştirmiştir. İkinci olarak, ABD bir yandan Kürt sorununa yakın bir ilgi gösterirken öte yandan da yaptığı tüm resmi açıklamalarda Türkiye’nin toprak bütünlüğünü vurgulayarak bir denge kurmaya ve müttefikinin bu konudaki kaygılarını gidermeye çalışmıştır.

⁴⁷⁹ mit zdağ, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi”

ABD'nin 1980'lerde Kürt sorununa ilgisinin arttığını gösteren bir gelişme, Amerikalı diplomat ve Kürt uzmanı William Eagleton'un Eylül 1984'te, yani PKK eylemlerinin başladığı sıralarda Şam'a ABD büyükelçisi olarak atanmasıdır. Eagleton Şam'daki görevi sırasında hem PKK ile ilişkilerini devam ettirmiş, hem de sık sık Türkiye'ye gelerek temaslarda bulunmuştur.⁴⁸⁰ Çeşitli düzeydeki ABD'li yetkililerce yapılan açıklamalar da Türkiye'de rahatsızlık yaratmıştır. Örneğin, Ankara'daki ABD büyükelçiliği müsteşarı PKK'lılara 1949 Cenevre Sözleşmesi uyarınca Savaş Hukuku kurallarının uygulanmasını istemiştir.⁴⁸¹

Bütün bunların ışığında Süleymaniye baskınına bakılacak olursa; Bu baskınının bir amacının da PKK terör örgütüne, Türkiye'nin bölgede ABD'nin bilgisi ve izni olmadan hareket edemeyeceği mesajını vermek olduğu görülmektedir. Türkiye, "Eve Dönüş Yasası"nın uygulanabilmesi amacı ile son dönemde, ABD ile PKK'ya karşı bir psikolojik operasyon süreci içine girdiği imajını vermiştir. Basında çıkan haberlere göre Irak'taki Amerikan subayları PKK ile değişik seviyelerde görüşmelerde bulunarak "Eve Dönüş Yasası"na kabule ikna etmeye çalışmaktadırlar. Ancak durumun bununla sınırlı olmadığı, ABD-PKK ilişkilerinin başka boyutları olduğu da anlaşılmaktadır. Millî Güvenlik Kurulu'na sunulan bir bildiriye, ABD ile PKK arasında, Türkiye'nin onayı dışında üç temasın gerçekleştiğini, Cemil Bayık, Osman Öcalan ve Ali Haydar Kaytan ile Dolakoga Kampı, Musul'daki Opravil Otelinde ve Halis kasabasında görüşüldüğü değerlendirilmiştir. Diğer taraftan, hükümet kaynaklarından sızdırıldığı ileri sürülen bilgilere göre PKK, ABD güçlerinden TSK'ya karşı koruma istemiştir. Bunun sonucunda PKK liderlerinden Cemil Bayık, Türk Özel Timlerinin bir operasyonundan yaralanarak kurtulduktan sonra, Süleymaniye Operasyonu gerçekleştirilerek Türkiye'ye gözdağı verilmek istenmiştir. ABD ile PKK arasındaki ilişkilerin bir diğer örneğini ise Mahmut Osman adlı Iraklı PKK yandaşı ve sözde Kürt parlamentosu üyesinin, Irak'ı yönetecek 25 kişilik konseye Kürt

⁴⁸⁰ Mustafa Kayar, a.g.e., s:247-248

⁴⁸¹ Funda Keskin, Cenevre Savaş Hukuku Sözleşmeleri ve PKK, Baskın Oral (editör), Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt2, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s: 67

kontenjanından alınmış olmalıdır. Bu konuda Türk Dışışleri Bakanlığı girişimde bulunmuş olmasına rağmen henüz bir ilerleme kaydedilmemiŐtir.⁴⁸²

4.3.4. Suleymaniye Baskınının SonuÇları

ABD'nin Suleymaniye'de gerĐekleŐtirdiĐi stratejik, psikolojik operasyonun bazı siyasal sonuÇları vardır. Bu sonuÇların önümüzdeki dönemde Türk-Amerikan ilişkileri üzerinde kalıcı zararlar yapıp yapmayacağı ABD'nin tutumuna göre Őekillenecektir. ASAM Başkanı Ümit Özdağ'a göre baskının bir Đok sonucu vardır ,bunlardan bazılarını sayacak olursak;

- a) Stratejik ortaklığın yara alması,
- b) ABD'nin, Türkiye'nin toprak bütünlüğü için tehdit olarak algılanması,
- c) NATO'nun itibar kaybı,
- d) Türk-Amerikan ittifakının en güçlü halkası olan Silahlı Kuvvetler dayanışmasının zayıflaması,
- e) Amerika karşıtı duyguların yükselmesi,
- f) Türk Silahlı Kuvvetleri'nin itibarının Türk Cumhuriyetleri'nde yara alması.

4.3.4.1. Stratejik Ortaklığın Yara Alması

Bu sonuÇlardan en önemlisi, Türkiye-ABD ilişkilerinin stratejik ortaklık çerĐevesinde tanımlanmasının, uzun bir süre için ortadan kalkacağıdır. Bundan sonra NATO çerĐevesindeki müttefiklik, iki ülke ilişkilerinin tanımlanması için yeterli bir çerĐeve olacaktır. Her ne kadar olaylardan sonra Ankara'yı ziyaret eden Amerikalı generaller stratejik ortaklığın devam ettiği

⁴⁸² Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

mesajını vermiş iseler de, stratejik ortaklığın büyük bir yara aldığı bir gerçektir.⁴⁸³

4.3.4.2. Bazı Çevreler Tarafından ABD'nin Türkiye'nin Toprak Bütünlüğü İçin Tehdit Olarak Algılanması

ABD'nin, Irak'taki PKK temasları, Süleymaniye saldırısı ve Türkmenler ve Türkiye'ye karşı yürüttüğü strateji, Türk kamuoyunda ABD'nin Türkiye'nin toprak bütünlüğü için bir tehdit hâline geldiği görüşünün yaygınlaşmasına neden olmaktadır.⁴⁸⁴ ABD'nin Ortadoğu'da Türkiye'nin de topraklarını kapsayacak şekilde bir Kürt devleti kurmak istediği yönünde çeşitli yorum ve iddialar vardır.⁴⁸⁵ ABD'nin önümüzdeki süreçte PKK'ya karşı tavrı Türkiye ile ilişkilerinde belirleyici bir nitelik kazanabilir. Örneğin PKK'nın sözde sürgünde Kürt Parlamentosu'nun üyesi olan Mahmut Osman'ın Geçici Konsey'in 25 üyesinden birisi olması, Türk-Amerikan ilişkilerinin PKK bağlamında, gelecekte yeni krizler yaşayabileceğinin göstergesidir.⁴⁸⁶

4.3.4.3. NATO'nun İtibar Kaybı

Saldırının bir siyasal sonucu da, NATO'nun itibarının ve güvenilirliğinin Savaş öncesi çıkan NATO krizinden sonra bu olayla daha fazla sarsılmış olmasıdır. ABD'nin NATO müttefiki bir ülkenin askerini dahi tutuklayabilmesi, akıllara "bu nereye kadar gidecek?" sorusunun gelmesine neden olmuş ve Müttefikler arasındaki güven sarsılmıştır.

4.3.4.4. İki Ülke Silahlı Kuvvetleri Arasındaki Güvenin Azalması

Genelkurmay Başkanı Org. Özkök, Amerikan Büyükelçisini kabulünü Türk ve dünya kamuoyuna TSK'nin mesajını vermek için bir platform olarak kullanmıştır. Bu çerçevede Süleymaniye'deki saldırının, iki ülke silahlı kuvvetleri arasında şimdiye kadarki en büyük güven bunalımına neden olduğu açıklanmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerde güvenlik merkezli konular

⁴⁸³ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

⁴⁸⁴ Zülfü Livaneli, Vatan, 8 Temmuz 2003,

⁴⁸⁵ Mustafa Kayar, a.g.e., s:245

⁴⁸⁶ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

öncelikli bir yer işgal ettiği için, geçtiğimiz elli yıl içinde en fazla işbirliği geliştiren kurumlar, iki ülkenin Silahlı Kuvvetleri olmuştur. Hatta iki ülke arasında, sıkıntılarının aşılmasında ordular arasındaki özel ilişkinin önemli bir rolü olmuştur. Süleymaniye baskını bu ilişkiyi büyük ölçüde yıpratmıştır.⁴⁸⁷

4.3.4.5. Amerikan Karşıtı Duyguların Yükselmesi

Türkiye’de Amerikan karşıtlığı, tezkere safhasında ve savaş esnasında takınılan tutum, Musul-Kerkük olayları ve son olarak Süleymaniye Krizi ile birlikte 74’deki Amerikan ambargosundan sonra tekrar su yüzüne çıkmıştır, bu eğilimin azalması veya artması ilerleyen dönemde, iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrine göre şekil alacaktır.

4.3.4.6. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin İtibarının Türk Cumhuriyetlerinde Yara Alması

Süleymaniye’deki saldırı, Azerbaycan başta olmak üzere, özellikle Türk Cumhuriyetlerinde ilgi ile izlenmiştir. ABD’nin ve Türkiye’nin Kafkaslardaki askeri varlığı göz önüne alınacak olursa Türk Cumhuriyetleri’nde ve Gürcistan’daki eğitici rolündeki Türk askerinin itibarını zedelemiştir.

4.4. ABD’nin Irak Savaşı Sonrasında Türkiye Politikaları

Ankara’nın 1 Mart öncesinde gerilen ve sonrasında bozulan Türk-Amerikan ilişkilerini düzeltme çabaları, Washington’a, Türkiye’ye yönelik etkili bir baskı politikası geliştirme fırsatı vermiştir. Türkiye’nin bütün bir Soğuk Savaş boyunca ve sonrasında Türk-Amerikan ilişkilerini Türkiye’nin “jeopolitiğinin kullanılmasına” dayandırması, diğer bir ifade ile “önemli bir jeopolitik konumum var” merkezli dış politika uygulaması, ABD’nin bu noktaya vurgu yaparak Türkiye’ye “jeopolitik öneminin bittiği” mesajını vermesine neden olmuştur.⁴⁸⁸ Irak’ın işgalinden sonra Türkiye’nin ABD için

⁴⁸⁷ Ümit Özdağ, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi”

⁴⁸⁸ Ümit Özdağ, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi”

stratejik önemi artık, "marjinal bir düzeye" inmiş bulunmaktadır.⁴⁸⁹ Özetle, "Irak Savaşı sırasında bize yardım etmeyen Türkiye, ne zaman stratejik olarak önemli olabilir ki" şeklinde hadiseye yaklaşan Washington, Türkiye'ye "Avrasya'da işbirliği alanı daraldı", "Balkanlarda işbirliği yapılacak konu yok", "Irak ve Ortadoğu'da sizinle işbirliği yapmamız söz konusu değil." "geriye sadece terörizme karşı savaş ve kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi konusunda işbirliği kalıyor",sonucuna ulaşmıştır.

ABD, Türkiye'ye, ilişkileri tekrar düzeltmek ve stratejik ortaklığı tekrar tesis etmek istiyor ise neler yapması gerektiği konusunda bazı açılımlar sunmaktadır. Bu bağlamda ABD'nin Türkiye'ye yönelik anılan baskı politikasının iki bölüme ayırabiliriz. Bunlar sırası ile psikolojik operasyon ve Irak'ta Türkmenlerin bilinçli olarak dışlanması ve Kürtlerin ön plana çıkarılması politikalarıdır.⁴⁹⁰

4.4.1. Psikolojik Operasyon

ABD'nin Türkiye'ye yönelik psikolojik operasyonunu dört ana başlık altında toplayabiliriz a) Ermenistan ile ilişkiler b) Kıbrıs sorunu ve Annan Planı c) İncirlik Askerî Üssü d) Fener Rum Patrikhanesinin Ekümenlik hususu

4.4.1.1. Ermenistan ile İlişkilerin Düzeltilmesi

Ermenilerin uzun yıllardan beri süren münferit çabaları 1964 yılından itibaren birleşmeye, gittikçe adedi artan ülkelerde törenler düzenlenmeye, anıtlar dikilmeye başlanmıştır. 1965'te dünyanın her tarafındaki Ermeni Patrikhane ve kiliseleri, eğitim-öğretim kurumları, siyasi kuruluşlar harekete geçmiş ve sözde Ermeni katliamının 50. yıldönümü için bir tarih bulunmuş ve "24 Nisan 1915 Ermeni Soykırım Günü" olarak ilan edilmiştir. Bu sözde soykırım günü 1965'ten itibaren de dünyanın her tarafındaki Ermeniler

⁴⁸⁹ Erol Manisalı, ABD'nin Irak İşgalinin Bölgeye ve Türkiye'ye Etkileri, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı-6, s:10

⁴⁹⁰ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

tarafından anılmaya, klasik iddialar tekrarlanmaya ve Türkler karalanmaya devam edilmiştir.⁴⁹¹

Sözde Ermeni Soykırım Günü'nü ölümsüzleştirmek için ise Ermenilerin buldukları ülkelere anıtlar dikilmeye başlanmıştır. Bu amaçla ilk Ermeni Katliamı Anıtı Lübnan'ın Beyrut şehrinde Antilyas yöresinin Bikfaya Manastırı'nın yanına 24 Nisan 1968 tarihinde dikilmiş, bunu diğer 16 anıt takip etmiştir.⁴⁹²

- Beyrut'taki eski "Katliam Anıtı"
- Beyrut Antilyas Katogikosluğu'nun önündeki "Ölüler Anıt Katedrali"
- Ermenistan'da 1915 "Ölüler Anıtı"
- Ermenistan'da "Serdarabat Anıtı"
- Ermenistan'da "Sasunlu Davut Heykeli"
- Ermenistan'da Eçmiyazin'de "Şehitler Dikilitaşı"
- ABD'nin Montebello şehrinde "Katliam Anıtı"
- ABD'nin Fresno şehrinde, Talat Paşa'nın katili "Sagomon Talyeryan"

adına yapılan anıt

- ABD'nin New Jersey Şehri'nde, "Katliam Dikilitaşı (Obeliski)"
- Şam'da "Katliam Anıtı"
- BAE'nin İskenderiye şehrindeki "Katliam Anıtı"
- Fransa'nın Marsilya şehrindeki "Katliam Anıtı"
- Fransa'nın Paris Şehrindeki "Ermeni Anıtı"
- Brezilya'nın Sao Paulo şehrindeki "Katliam Anıtı"
- Bulgaristan'ın Filibe şehrindeki "Ölüler Anıtı"
- İtalya'nın Venedik şehrindeki "Katliam Dikilitaşı" yapılmıştır.⁴⁹³

1985 yılına kadar hummalı bir şekilde gerek ABD Kongre'sinde gerek Temsilciler Meclisi'nde, gerekse Senato'da Türkiye aleyhine (sözde) Ermeni

⁴⁹¹Mehmet Ali Kılıç, *Tarih Boyunca Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Yüksek Lisans Tezi, GYTE, Strateji Bilimi, Gebze, 2003, s:210

⁴⁹²Cemal Anadol, *Tarihin Işığında Ermeni Dosyası*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002, s:459

⁴⁹³ Azmi Süslü, *Türk Tarihinde Ermeniler*, Levent Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti., Ankara, 1995. s:301

soykırımı ile ilgili sesler sürekli yoğunlaşarak artmıştır.⁴⁹⁴

ABD Temsilciler Meclisi'nde veya Senato'daki (sözde "Armenian Genocide" görüşmeleri tamamıyla "Ermenistan'a yardım" propagandalarının yapıldığı bir görüntü içermektedir. Kürsüye çıkan her parlamenter, o yıl (sözde) soykırımın kaçınıcı yılı ise, O'nu kutladıktan sonra, "Ermenistan'a her ne pahasına olursa olsun mutlaka maddi, manevi yardımlarda bulunmalıyız" diye temennilerini dile getirmektedirler. Bu temenniler dile getirilirken ABD çıkarlarıyla özdeşleştirilerek Ermenistan'a yardımın ABD çıkarlarına hizmet edeceği, hemen hemen bütün konuşmalarda vurgulanmaktadır.

California'lı parlamenter Levine, "Geçmişini hatırlamak önemli olduğu gibi, geleceğe doğru bakmak ta hayatidir. Sovyetler Birliği'nin parçalanması ve bağımsız bir Ermenistan'ın kurulması ABD ve Ermenistan arasında güçlü ilişkileri inşa etmenin yegane fırsatını sunmaktadır"⁴⁹⁵

ABD'deki Ermeni lobisi Yahudi lobisinden sonra Rumlarla birlikte en güçlü lobi durumundadır. Ermeni konusu Türkiye'ye karşı ABD'nin elinde daima bir koz olarak bulunmuş ve ABD'nin bir çok eyaletinde Ermeni soykırımı kabul edilmiştir. Washington'da Dış İşleri Bakanlığı'ndan Senato'ya, Senato'dan stratejik araştırma merkezlerine uzanan bir çizgide dile getirilen hususların başında, Ankara'nın Erivan ile ilişkilerini düzeltmesi konusu vardır. ABD, Kafkasya'da yeni bir atılıma geçtiği bu dönemde, Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin gerginliğinin, bu ülkeyi, Moskova'ya yaklaştırdığından hareket ile, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin düzelmesi durumunda Erivan'ın Moskova'dan uzaklaşacağını ileri sürmektedir. Washington da, Bakü'nün, Ankara'nın Ermenistan politikasını rehin aldığı iddia etmekle birlikte, Türk tarafının gündeme getirdiği, Ermenistan'ın Türkiye-Ermenistan sınırını tanımaması, Azerbaycan'ın % 20'sini işgal altında tutması, Gürcistan'a yönelik saldırgan politikaları ve Ermeni yönetiminin saldırgan politikalarının en çok Ermeni halkına zarar verdiği hususlarına itiraz etmemektedir. Washington'da Ermenistan ile ilgili

⁴⁹⁴ Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sayı:3, Eylül-Ekim-Kasım-2003, s:116

⁴⁹⁵ Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sayı:3, Eylül-Ekim-Kasım-2003, s:110

tutarsız bir yaklaşım da, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a vererek diğer topraklarını geri almayı kabul etmesinin en iyi çözüm olacağını ifade edilmesidir. Washington'da kullanılan "oldu bir kere, bunu değiştirmek mümkün değil, üstelik burada yaşayanlar Ermeni" yaklaşımını savunanların, hemen bunun arkasından Kıbrıs'ta Türkiye'den çözüm istemeleri büyük bir tutarsızlık içermektedir.

Dışişleri Bakanlığı'nda Ermenistan-Türkiye sınırının açılmasından bahsedilirken, bu talep, Senato'da Türkiye'nin Ermeni Soykırımı'nı tanıyarak yola çıkması gerektiğine kadar uzanmaktadır. Türkiye ile ABD arasında önümüzdeki dönemde Ermenistan ve Ermeni meselesini önemli kılacak olan husus Temmuz 2003 içinde Ermenilerin başarılı bir manevra yaparak, Ermeni Soykırım yasa tasarısını gündeme getirmek yerine, içinde sözde Ermeni Soykırımının da anıldığı "Cenevre Soykırım Konvansiyonu'nun kabul edilmesinin 50. Yılı'nın Kutlanması" yasa tasarısını Kongre'ye getirmiş olmalarıdır. Ancak, Washington'un, yakın bir gelecekte Ankara'nın Erivan politikasının değişmesini beklemediği; fakat Ankara üzerinde baskı için bu konuyu kullandığı gözlemlenmektedir.⁴⁹⁶ Türkiye-Ermenistan sınır kapısının açılması konusunda dış baskı ve taleplerin dışında aynı zamanda iç kamuoyunda da yönlendirici lobi ve gruplar bulunmaktadır. Bunların başında Türkiye Ermenileri ve Ermenistan ile ilişkilerde görece daha liberal bir çizgi izlenmesi gerektiğini savunanlar vardır. Bu kişiler ticari ilişkilerin sorunların çözümünde en önemli araç olduğunu savunmaktadırlar.⁴⁹⁷ Sonuç olarak Irak Savaşı'ndan sonra ABD kendinin Ermeni soykırımı konusunda daha rahat hissetmektedir.⁴⁹⁸

4.4.1.2. Kıbrıs Sorununun Çözümü İçin Annan Planının Kabul Edilmesi

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde yaşamsal bir nitelik taşımamakla birlikte Washington, Ankara ile ilişkilerini düzeltmek için ikinci olarak

⁴⁹⁶ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

⁴⁹⁷ Sedat Laçiner, Ermenistan – Türkiye İlişkilerinde Sınır Kapısı Sorunu Ve İlişkilerde Ekonomik Boyut, Ermeni Araştırmaları, Sayı: 6, Yaz 2002

⁴⁹⁸ Şanlı Bahadır Koç, "ABD'nin Irak'ta 'Başarısızlığı' ve Diğer Devletler"

gündeme, Kıbrıs meselesinin Annan Planı doğrultusunda çözülmesi talebini taşımaktadır. Annan Planı'nın kabul edilmemesinin Washington'da büyük hayal kırıklığına neden olduğu ifade edilmektedir. Planın üçüncü şeklinin küçük değişikliklerle Türkiye tarafından kabul edilebilecek hâle geleceğini düşünen Amerikalı yetkililer, şimdi esas sorunun Güney Kıbrıs'ın Annan Planı'ndan çekilmesini engellemek olduğunu ifade etmektedirler.

Denктаş, Washington'da özellikle hedef alınmakta, Türk dış politikasını sözde esir alan "bu adamın" çağrı kavramaktan uzak olduğu dile getirilmektedir. Denктаş'a destek veren TSK ve şahinler de ağır bir biçimde suçlanmaktadır. Türkiye'nin Kıbrıs meselesini çözmemesi durumunda AB üyesi olamayacağı dile getirilmektedir. Ancak, Annan Planı'nın Türkiye'nin AB tam üyesi olmasından sonra yürürlüğe girecek şekilde kabul edilmesi sert bir şekilde reddedilmekte, Ankara'nın Brüksel'e şart koşamayacağını altı çizilmektedir.⁴⁹⁹

4.4.1.3. İncirlik Askerî Üssü'nün Geleceğinin Türkiye Tarafından Belirlenmesi

Amerika ile yapılan görüşmelerde gündeme getirilen hususlardan birisi de, Adana'da bulunan İncirlik Askerî Üssü'nün geleceğidir. Amerikalı askeri yetkililer verdikleri demeçlerde, Irak'taki dört üssün gelecekte de kullanılabileninden söz etmişlerdir. Bahsedilen üslerden biri Bağdat'ın hemen dışındaki uluslararası havaalanında, diğeri güneydeki Nasıriye yakınlarındaki Tallil'de, üçüncüsü batıdaki çölde, Ürdün'e giden boru hattı boyunca uzanan H-1 adlı bir havaalanında, sonuncusu ise kuzeyde Başur havaalanında bulunmaktadır.⁵⁰⁰

Soğuk Savaş döneminde, ABD'nin Akdeniz, Orta Doğu ve Kafkaslara yönelik uçuşlarında önemli bir nokta olan İncirlik Üssü, Soğuk Savaş sonrasında Huzur Operasyonu ve Kuzey Keşif Gücü operasyonları ile, 11 Eylül sonrası Afganistan Savaşı sayesinde önemini korumuştur. Anılan iki

⁴⁹⁹ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

⁵⁰⁰ Thom Shanker, Eric Schmitt, Pentagon Irak'taki Dört Önemli Üssü Uzun Süreli Kullanmayı Amaçlıyor, The New York Times, 20 Nisan 2003

operasyon ile Irak'ın Kuzey bölgesinde 120.000 sorti yapan Amerikan uçakları, Saddam Hüseyin'in Irak'ın Kuzeyi'ne dönmesini on bir sene boyunca engellemiştir.

Irak Savaşı sonrasında Washington'da ortaya çıkan "İncirlik'i boşaltacağız ve üsleri Balkanlara ve Kafkasya'ya taşıyacağız" söylemi, Ankara'yı baskı altına almak için geliştirilmiş bir söylemdir. Çünkü, Washington'da herkes ABD'nin Balkanlar, Kafkasya ve Irak'ta kuracağı üslerle, İncirlik'i Amerikan stratejisi için gereksiz hâle getiremeyeceğini bilmektedir. İncirlik stratejik bir üs olarak her an önem kazanacak/kazanabilecek, büyük bir askerî yatırımın yapıldığı askerî bir üs konumundadır. Ancak, Washington şimdi Ankara'nın kendisinden İncirlik'de kalmasını istemesini beklemektedir.⁵⁰¹

4.4.1.4. Fener Rum Patrikhanesinin Ekümenlik Konusu

Ekümenik, evrensel demektir. İstanbul Fener Rum Patriği, ABD ve AB tarafından tüm dünya Ortodokslarının (yaklaşık 320 milyon) "lideri" yapılmak istenmektedir. Bu nedenle de İstanbul'daki Patrikhane'ye 'Vatikan tipi' bir devlet statüsü verilmeye çalışılmaktadır. Patrik, ekümenik sıfatını alırsa, bu kez de AB ve ABD, 'tazminat ve toprak' taleplerini gündeme getirebilecektir.⁵⁰²

Celal Bayar Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı Prof. Mehmet Çelik'in Fener Rum Patrikhanesi ve ekümenlik konusundaki görüşleri ise dikkat çekicidir. Amerika'nın iki önemli projesi olduğunu söyleyen Çelik, bu planların perde arkasını şöyle anlatmaktadır:

"ABD, Büyük Ortadoğu Projesi ile Atlas Okyanusu'ndan Hindistan'a kadar olan tüm Müslümanları kontrol altında tutmak istemekte, bunun içinde İslam alemini ruhani yönden tek çatı altında toplamaya çalışmaktadır."

⁵⁰¹ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

⁵⁰² Aytunç Altındal, "Misyoner Faaliyetleri Artışta" İlk Adım Dergisi, Ağustos, 2003

Çelik, Amerika'nın ikinci planının da Fener Patrikhanesini kullanarak Ortodoksları kontrol etmek olduğunu belirtmektedir.

Çelik'e göre Fener Rum Patrikhanesi'ne ABD'nin Ekümenlik kazandırmak istemesinin arkasında yatan sebep ABD'nin tüm Ortodoksları kontrol etmek istemesidir. Daha önce Fener Rum Patrikhanesinin aklından böyle bir şey geçmemektedir, fakat Sovyetler Birliği dağılınca, dünyanın tekrar iki başlı olmasını istemeyen ABD, Sovyetlerdeki Ortodoksları tek çatı altında toplayarak kontrol altında tutmak için bu planı uygulamaya koymuştur. Yani Ekümenlik Yunanistan'ın değil asıl ABD'nin planıdır. ABD bu planıyla Sırbistan, Balkanlar ve Sovyetlerdeki tüm Ortodoksları Fener Patrikhanesi etrafında toplayacak ve bunları kolayca kontrol edebilecektir.⁵⁰³

Fener Rum Patrikhanesine Türk vatandaşı olmayan görevlilerin atanması ise bazı yorumcular tarafından Lozan Anlaşmasının delindiği ve Ekümenliğin ilk adımı olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.⁵⁰⁴

4.4.2. ABD'nin Baskı Aracı Olarak Kürt ve Türkmen Politikaları

ABD Ortadoğu'da Kürtlerle özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, İngiltere'nin Ortadoğu'daki etkisinin azalmasıyla birlikte, ilgilenmeye başlamıştır. Türkiye-ABD ilişkilerinde Kürt sorunu daha çok 1980'lerden itibaren önem kazanmaya başlamıştır. Genel olarak bakıldığında, Kürt sorunu ikili ilişkilerde iki açıdan önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi, ABD'nin Irak'ın kuzeyindeki Kürtlere yönelik olarak izlediği politikadır ki, kökenleri 1950'lere dek gitmektedir. İkincisi ise doğrudan Türkiye'deki Kürt sorununa ilişkin olarak ABD'nin izlediği politikadır. İkincisi daha fazla olmak üzere, her iki yaklaşım da Türkiye'yi birçok açıdan rahatsız eden özellikler taşımaktadır ve ilişkilerde sorun yaratmaktadır.⁵⁰⁵

ABD, Irak Operasyonu'nun hızla bitmesinden sonra, Türkiye'nin ikinci tezkereyi çıkarmamış olmasının, aslında kendisine savaş sonrasında,

⁵⁰³ Mehmet Çelik, Ceviz Kabuğu Programı, ATV, 12 Mart 2004

⁵⁰⁴ Mehmet Çelik, Objektif Programı, Star TV 18 Mart 2004

⁵⁰⁵ Mustafa Kayar, a.g.e., s:245

özellikle Irak'ın Kuzeyi'ndeki düşünceleri dikkate alınır, büyük bir rahatlık sağladığını düşünmeye başlamıştır. Gerçekten de Amerikan güçleri, Irak'ta Ankara ile yapılan hemen hiçbir anlaşmaya bağlı kalmaksızın, çok belirgin bir KDP-KYB yanlısı politika izlemeye başlamışlardır. KYB'li Peşmergeler, Kerkük'te nüfus kayıtlarını tahrip ederek, aslında Kerkük'te Kürtlerin azınlıkta olduğunu ortaya koymuşlardır. ABD, bir tür etnik temizlik olan bu eylemi, örtülü olarak onaylamıştır.⁵⁰⁶ Kürtleştirme politikası, General Gardner'ın Kerkük'ü, bir Kürt kenti olarak nitelmesine kadar ulaşmıştır. Amerikalılar tarafından Kerkük'te görevlendirilen 24 üyeli geçici komitede Türkmen cephesinden sadece tek bir temsilci bulunmaktadır. Altı Kürt, altı Arap, altı Asuri ve beş tanesi Barzani'nin partisinden olmak üzere altı Türkmen! Irak Türkmen Cephesi ayrıca, Irak'ın kuzeydeki kentlerinde tapu kadastro kayıtlarının ve eski arşivlerin yağmalanmasıyla birlikte, şimdilik kansız bir "etnik temizlik" başladığına işaret etmektedir. Bu ise, tarihe dayanan anılara karşı yapılan ve Birinci Dünya Savaşı'nın ardından başlayarak bugüne kadar peyderpey sürdürülen "ıslah çalışmalarını" meşrulaştırmaya yönelik organize bir saldırının devamıdır.⁵⁰⁷ Kerkük'ün demografik ve siyasî olarak Kürtleşmesi sürecine Amerikalı yetkililer, mümkün olduğunca yardımcı olmuşlardır ve bu süreç hâlen devam etmektedir.

Öte yandan, Türkiye'nin çok önem verdiği Kürt-Türkmen dengesi tamamen ihlâl edilmiştir. Türkmenlerin hakları anti-demokratik bir şekilde çiğnenirken, savaştan önce ABD'nin Türkiye'ye söz vermiş olmasına rağmen, Kerkük, kurumsal alt yapısı itibarı ile de bir Kürt kenti hâline getirilmeye çalışılmaktadır. Kerkük'teki 173'üncü Hava İndirme Tugayı'nın komutanı Albay William Mayville, "Türkmenler Saddam Hüseyin döneminde çok ızdırap çekmiş bir azınlıktır. Şimdi, Türkmenlerin Kürtlerle olan ilişkilerini tekrar değerlendirmelerinin zamanı gelmiştir" şeklinde bir açıklama yaparak, Türkmenlerin Kürt yönetimini kabul etmesi gerektiğini bildirmiştir. ABD'nin Irak valisi Bremer de, Türkmenlerin taleplerini reddederken, "Türkiye'nin savaş sırasında ABD'ye gereken kolaylıkları sağlamadığını" vurgulayarak,

⁵⁰⁶ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

⁵⁰⁷ Mario Nordio, Kerkük ABD-Türkiye İlişkileri İçin Bir Sınav Tahtası, Adnkronos, 04 Mayıs 2003

Washington'un intikamcı tutumunun bir kez daha altını çizmiştir. Türkmen Cephesi her kademedede Irak'ın yeniden yapılanmasından dışlanırken, KDP ve KYB'nin Türkmenleri temsil ettiklerini ileri sürdükleri kişiler, değişik görevlere atanmaktadır.

Irak'taki Amerikan güçleri, Türkmenlere baskı yaparak, Ankara'nın desteklediği ve Washington'un "Türkmenleri temsil eden örgüt" olarak tanıyarak değişik belgelerde ortak imza attıkları Türkmen Cephesi'ni dağıtmalarını talep etmektedirler. Washington'daki Türkmen Cephesi'nin Türkiye'nin ajanı olduğu ve istikrarsızlık faktörü olduğu şeklindeki yaklaşım hiçte uygun olmayan bir tutumdur. Bir an için ileri sürüldüğü gibi, Türkmen Cephesi'nin Türkiye'nin "ajanı" olduğu düşünülse dahi, "ABD, Türkiye'nin düşmanı mıdır ki Türkiye'nin ajanı olduğunu düşündüğü kuruluşa düşmanca bakmaktadır" sorusu akıllara gelmektedir. Keza, üç Türk askerî görevlisi, üç Türkmen ve üç Kürt ten oluşan ve sadece kişisel silahlarını taşıyan ekip, Erbil'den ABD yetkilileri bilgilendirilerek ayrılıp Kerkük'e giderken yolda durdurulmuş ve Türkmenlere silah götürdükleri ileri sürülerek, olay, Amerikan basınına sızdırılmıştır. Bu hadisenin amacı, Türkiye'yi Türkmenler konusunda her hangi bir harekete geçmekten caydırmaktan başka bir amaç taşımamaktadır.

Bu noktada, ABD'nin, Irak'ta üç bölgeyi federal bir Irak mı, yoksa kantonal model çerçevesinde bir Irak mı tercih edeceği tam olarak net değildir.⁵⁰⁸ KDP lideri Mesut Barzani'nin "şartlar federalizme itiyor ama bağımsızlık rüyamızdır"sözleri Iraklı Kürtleri, kazanımları daha ileriye götürüleceği konusunda umutlandırmıştır.⁵⁰⁹ Irak'taki Kürtler 1992'de başlayan bir süreç sonunda Irak'ın Kuzeyi'nde 'Kürdistan'a Hoş geldiniz' yazısının yer aldığı tabelaların karşıladığı, sınırları büyük oranda belirlenmiş, kendi başına seçim yapan, parlamentosu, hükümeti, bayrağı, milli marşı, küçük de olsa üniformalı ordusu ve kolluk gücü olan, pasaport dairesi ve merkez bankası gibi kilit kurumlara sahip bulunan ve bu anlamda bir devlette olacak pek çok unsuru içeren ama, ancak dış destekle ayakta durabilen bir

⁵⁰⁸ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

⁵⁰⁹ Derya Sazak, "Barzani ve Kuzey Irak", Milliyet, 22 Mart 2003

siyasal yapı oluşturmuş ve bu yapıyı da zamanla güçlendirmişlerdir. İlan ettikleri Federe Devlete ait bir anayasa dahi hazırlayarak bağımsızlık yönünde bir adım daha atmışlardır.⁵¹⁰ (Kürdistan Anayasası Ek-C' dedir.) Her ne kadar resmî söylem, "Irak'ın geleceğine Iraklılar karar verecektir" şeklinde ise de, kimse bunu ciddiye almamaktadır. Çünkü, Irak'ın alacağı şekli, Amerikalıların seçeceği Iraklılar belirleyeceğinden, Washington'un karşı çıkacağı bir sonucun çıkmayacağı ortadadır.⁵¹¹ ABD'nin Irak'ın kuzeyinde ağırlığını Kürtlerden yana koyması ve hatta uç ihtimal olarak K. Irak'ta kurulabilecek bir Kürt devletini destekleyebileceğini hissettirmesi,⁵¹² ABD'nin Türkiye'ye karşı elinde koz olarak her zaman bulunacaktır.

⁵¹⁰ Mustafa Kayar a.g.e., s:264-265

⁵¹¹ Ümit Özdağ, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi"

⁵¹² Şanlı Bahadır Koç, "ABD'nin Irak'ta 'Başarısızlığı' ve Diğer Devletler"

5. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ

5.1. Büyük Ortadoğu Projesi ve Projenin Amaçları

Ortadoğu, her devirde güç mücadelelerine sahne olduğu gibi, aynı zamanda kültürlerin ve dinlerin de kesişme noktasında bulunmaktadır. Tarihsel özelliklerin yanında, klasik jeopolitik tezlerin, 21'nci yüzyılda bölgeye ilişkin gelişmeleri açıklamakta yetersiz kaldığı da görülmektedir. Bugün bölgenin stratejik konumu, Soğuk Savaş dönemine göre oldukça farklılaşmış durumdadır. İki kutuplu dünya düzeninde Afganistan da dahil olmak üzere Güney Asya ve Ortadoğu, süper güçlerin en önemli rekabet alanı olmuş iken Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte bölgenin jeopolitik parametrelerinin algılamaları da değişmiştir. Ayrıca parametrelerde çeşitliliğin arttığı da görülmektedir. Bu parametreler sıralandığında devletler; radikal, geleneksel, otokratik, demokratik, ABD yanlısı veya karşıtı gibi özelliklerle tanımlanmaktadır. Bu gelişmeler ışığında yeni ittifak ilişkileri de bölge sınırlarını aşan bir boyutta ortaya çıkmaktadır. Nitekim bugün artık Büyük Ortadoğu (Great Middle East) tanımı daha fazla kullanılabilir hale gelmektedir.⁵¹³

İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD'nin Alman Kuvvetleri karşısında üstünlük elde etmesini sağlayan güç, "yeterli hava gücüne sahip olan dünyaya hakim olur" fikri üzerine geliştirilmiş olan "Hava Hakimiyet Teorisi" olmuştur. Aynı şekilde, Soğuk Savaş döneminde ise Hava Hakimiyet Teorisini biraz daha geliştirerek "uzaya hakim olan dünyaya hakim olur" anlayışına dayanan bir savunma stratejisi oluşturan ABD'nin bu kapsamda başlatmış olduğu "Yıldız Savaşları Projesi" halen kimi zaman gündeme gelmektedir. Jeopolitik teoriler üzerine geliştirdiği coğrafya odaklı bu stratejilerin yanı sıra ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde Jeokültür tezlerine de strateji planlarında yer vermiştir.⁵¹⁴

⁵¹³ Armağan Kuluoğlu, Körfez Savaşı'ndan 10 Yıl Sonra Ortadoğu'daki Askeri Durum, Çukurova Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi

⁵¹⁴ Armağan Kuluoğlu, Fatma Elif Salkaya, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, Stratejik Analiz Dergisi, Nisan 2004

ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi ise son zamanlarda görsel ve yazılı medyada yoğun olarak tartışılmaktadır. Proje hakkında ilk çarpıcı açıklama Bush'un Ulusal Güvenlik Danışmanı Condelesa Rice'in 7 Ağustos 2003 tarihinde The Washington Post Gazetesi'ne yazdığı yazı ile gelmiştir. Rice, bu yazısında "Ortadoğu'daki 22 devletin yeniden dizayn edileceğini" belirtmiştir.⁵¹⁵ Her ne kadar projenin içeriği henüz tam olarak açıklanmamışsa da, şimdiden projenin geleceği ve bölge ülkelerini bekleyen dönüşüm süreci hakkında her gün gelişen bir literatür oluşmaya başlamıştır. Genel olarak, 19'ncü yy.da Avrupa'nın dünya siyasetinde oynadığı rolün, bu yüzyılda, ABD tarafından icra edilmekte olduğu görüşüne dayanan bu analizler çerçevesinde, Büyük Ortadoğu Projesi, Yeni Dünya Düzeni'nin oluşturulmasının önündeki en büyük tehdidi oluşturan terör ve kitle imha silahlarının yok edilmesini hedefleyen, çok boyutlu bir bölgesel girişim olarak tanımlanmaktadır.⁵¹⁶ ABD'nin 1995 yılından itibaren telaffuz etmeye başladığı, inceden inceye ön hazırlıklarını yaptığı, 11 Eylül'den sonra hız verdiği proje Afganistan ve Irak'ın işgalinden sonra yeniden alevlenmeye başlamıştır.⁵¹⁷ Önümüzdeki yüzyılın en önemli coğrafyası olacak ve ABD'nin "Büyük Ortadoğu" söyleminde yerini bulan bu jeopolitik alan Ortadoğu, Kafkasya ve Avrasya ülkelerini kapsamaktadır.⁵¹⁸ İç Asya'dan Kuzey Afrika'ya uzanan bu çok geniş bölge, bir kere o da kısa bir süre için Timur'un hakimiyetine girmiştir.⁵¹⁹ Orta Asya, belki Timur'un ölümünden bu yana en güçlü şekilde dünya politikasına geri dönmekte ve büyük bir önem kazanmaktadır.⁵²⁰

Projenin hedefini ABD'ne yakın çevreler şu şekilde açıklamaktadır: Demokratik olmayan sistemlerle yönetilen Ortadoğu ülkelerinde demokratik reformların desteklenmesi⁵²¹ ve Ortadoğu'daki siyasi, iktisadi ve toplumsal

⁵¹⁵ İsmail Kapan, *Büyük Ortadoğu'da İşler Büyüyor*, Türkiye, 01 Mart 2004

⁵¹⁶ Armağan Kuloğlu, Fatma Elif Salkaya, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye*, Stratejik Analiz Dergisi, Nisan 2004

⁵¹⁷ Ümit Zileli, *İşbirlikçilerin Yeni Görevi*, Cumhuriyet, 04 Mart 2004

⁵¹⁸ Ümit Özdağ, *Finans Politik Programı*, CNN Türk

⁵¹⁹ Rahim Er, *Büyük Ortadoğu*, Türkiye, 02 Mart 2004

⁵²⁰ Ümit Özdağ, *Finans Politik Programı*, CNN Türk

⁵²¹ Ünal Metin, "Büyük Ortadoğu Projesi"

yapının, başa gelecek dürüst yönetimler, reformlar ve demokrasinin yayılmasıyla değiştirilmesi.⁵²² ABD Başkanı Bush, Projenin "Ortadoğu'da barış ve demokrasiyi geliştirme temeline dayandığını" bunun için de bölge ülkelerinde refahı tabana yayarken demokratik reform çalışmalarına destek vereceklerini ifade etmiş⁵²³ ve projenin hedeflerini de "özgür seçimler, serbest piyasa, özgür basın ve özgür sendikalar" olarak açıklamıştır.⁵²⁴ Alan olarak Pakistan, Afganistan, İran, Türkiye ve toplam 22 Arap/İslâm ülkesini kapsayan "Büyük Ortadoğu"⁵²⁵ Projesi kaba hatları ile İslam Coğrafyası'nın Magrib'den Endonezya'ya kadar olan tüm ülkelerindeki diktatörlükler ve hanedanlıkların kamuoyu ve psikolojik baskılarla değiştirilerek, yerine demokratik rejimlerin kurulmasını öngörmektedir. Kısacası Amerika Birleşik Devletleri 50 yıldır desteklediği diktatörlük ve hanedanlıkları şimdi demokrasiye geçirecek ve onların daha müreffeh ve özgür yaşamalarını sağlayacaktır.⁵²⁶ Bugüne kadar Ortadoğu'nun anti-laik ve anti-demokratik yapısından şikayetçi olmayan ve hatta memnuniyet duyan ABD, demokrasi havarisi kesilmiştir.⁵²⁷ Aslında demokrasinin önemi Amerikan Devrimi ile birkaç yüzyıl önce ilan edilmişti ama demokrasinin Büyük Ortadoğu için önemi yeni fark edilmiştir.⁵²⁸

ABD'nin devrimin araçları olan değişim ve devinime bakmaksızın, doğrudan tepeden inme ya da dayatılan dönüştürme projesine soyunduğu açıkça görülmektedir. Bir başka ifadeyle ABD, bir toplum mühendisliği projesini hayata geçirerek belki de Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra demokrasi görüntüsü altında son derece iddialı bir hamle yapmaya hazırlanmaktadır.⁵²⁹

⁵²² Zeynep Taha, "ABD'nin Büyük Ortadoğu Girişimi"

⁵²³ "Ortadoğu Değil Enerji Haritası", Cumhuriyet, 01 Mart 2004

⁵²⁴ Nuri Elibol, Büyük Ortadoğu Projesi, Türkiye, 04 Mart 2004

⁵²⁵ Olcay Yazıcı "Büyük Ortadoğu Projesi, Neyin Nesi?"

⁵²⁶ Ahmet Usta, "Büyük Ortadoğu Yalanı"

⁵²⁷ Fikret Bila, Hangi Türkiye, Milliyet, 01 Mart 2004

⁵²⁸ Bülent Aras, Türk'ün Büyük Ortadoğu ile İmtihanı, Radikal, 10 Nisan 2004

⁵²⁹ Esat Arslan, ABD'nin Irak İşgali Sonrası, 2023 Dergisi, Mart 2004

ABD özellikle son dönemde, Dünya hakimiyetine dönük ataklar yapmaktadır. Bu yolda başarı temin etmek için de, devamlı olarak değişik hareket modellerini yürürlüğe koymaktadır. Bu modellerden sonuncusu olan Büyük Ortadoğu Projesi'nde ise Amerika'nın hedefleri şunlardır:

1 – Uygulamaya konan bu modelin birinci gayesi ekonomiktir. Yani ABD'nin dış gücünü kullanarak ve süper devlet olarak, içindeki değişik kuruluşlara, sanayisine, silah tüccarlarına, kimya ve ilaç imalatı ile tüm büyük teknolojisine yeni pazarlar açmak.⁵³⁰ Bölge ülkelerinin "liberal ekonomi (serbest piyasa)"ya geçmeleri ile kendi pazar şansını artırmak.⁵³¹

2 – İkinci gayesi ise stratejik maddelere dönüktür. Amerika Birleşik Devletleri, dünyadaki dengelerin daha henüz aleyhlerine dönüşmeden, tüm yeraltı ve yerüstü zenginliklere ve stratejik maddelere el koymak suretiyle, gelecek için ABD'nin gücünü ve hakimiyetini garantiye almak⁵³² ve Amerikan dış politikasının değişmez stratejisi olan petrol ve enerji kaynaklarını kontrol altına almak istemektedir.⁵³³ Bölgedeki petrol rezervleri dünya petrol rezervlerinin yüzde 70'ini oluşturmaktadır. Bölgeye sahip olan güç ve güçler, OPEC'in gücünü zayıflatabilir, petrol pazarını denetim altına alabilir, boru hatlarının yönlerini değiştirebilir. Böylece Rusya'nın enerjisini uluslararası pazara satması, fiyatları belirlemesi engellenebilecek ve petrole önemli ölçüde ihtiyaç duyan Çin, Hindistan ve Avrupa ülkelerinin taleplerine karşı kontrol elde tutulacaktır.⁵³⁴ Batı'nın can damarını enerji havzaları oluşturmaktadır. NATO'ya temel oluşturan Kuzey Atlantik düşüncesinin temelinde ise enerji havzalarını kontrol altında tutma stratejisi yatmaktadır.⁵³⁵ (Baskın Oran'a göre Batı, Ortadoğu'ya önce ticaret yolları sonra da emperyalizm için eğilmiştir. Bölge 1945 ten sonra komünizme karşı kullanılmış ve şimdi de Amerikan Hegomanyasının devamı için

⁵³⁰ Cahit Babuna, "Büyük Ortadoğu Projesi Nedir?"

⁵³¹ Abdullah Şahin, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Amerika"

⁵³² Cahit Babuna, "Büyük Ortadoğu Projesi Nedir?"

⁵³³ Abdullah Şahin, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Amerika"

⁵³⁴ Erkin Ekrem, Büyük Ortadoğu Projesi ve Çin, Stratejik Analiz Dergisi, Nisan 2004

⁵³⁵ Y. Gökalp Yıldız, Enerji Havzaları ABD'nin, Akşam, 17 Mart 2004

kullanılacaktır.)⁵³⁶ Başka bir deyişle proje batılı sanayileşmiş ülkelerin az gelişmiş güney ülkeleri ile aralarındaki eşitsiz ilişkileri koruyabilecekleri yeni bir ilişki modeli olarak ortaya çıkmaktadır.⁵³⁷

3 – Üçüncü gayesi de, ABD'nin mutlak güvenliğidir! Kendi çoğalttığı ve adeta ektiği "Dünya Terörünü" kontrol altına almak ve kendisine karşı olan terörü yok etmek istemektedir, fakat kendisine karşı olmayana ise dokunmamaktadır.⁵³⁸

4- Dördüncü gayesi bölge ülkelerin demokrasiye geçmeleri ve ABD'nin her yıl 2 milyar dolar yardımda bulunduğu öne sürülen İsrail'in güvenliğinin sağlanmasıdır.⁵³⁹ Hatta bu hususu Büyük İsrail Projesine kadar götüren yorumlar bulunmaktadır.⁵⁴⁰

5- Büyük Ortadoğu Avrasya'nın merkezini hedeflemektedir. Bölgeye sahip olan bir güç, jeopolitik bakımdan doğuda Çin, kuzeyde Rusya, güneyde Hindistan ve batıda Avrupa'nın bölgedeki etkisini tasfiye edebilmektedir.⁵⁴¹

6- Altıncı gayesi ise Irak Savaşı sonrası dünya kamuoyunda yükselen Anti-Amerikancı söylemleri demokrasi söylemi ile bertaraf etmektir.⁵⁴²

Ortadoğu Gazetesi yazarı Tarık Tavadoğlu Büyük Ortadoğu Projesi'nin öncelikle Türkiye, İran Suriye gibi ulus devletlerin yıkılmasını öngördüğünü belirtmektedir. Irak'ta kurulacak kukla bir devletin, Türkiye'nin Güneydoğusu'nu da kapsayacak şekilde genişletilmesi projenin ikinci büyük hedefidir.⁵⁴³

⁵³⁶ Baskın Oran, Ortadoğu Konusunda Türkiye ABD'nin Mızrak Ucu, Nokta Dergisi

⁵³⁷ Bülent Sarper Ağır, Büyük Ortadoğu Projesi Dayatması, Radikal, 25 Nisan 2004

⁵³⁸ Cahit Babuna, "Büyük Ortadoğu Projesi Nedir?"

⁵³⁹ Abdullah Şahin, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Amerika"

⁵⁴⁰ Fuat Bol, Ortadoğu Barut Fıçısı, Türkiye, 16 Mart 2004

⁵⁴¹ Erkin Ekrem, Büyük Ortadoğu Projesi ve Çin, Stratejik Analiz Dergisi, Nisan 2004

⁵⁴² Abdullah Şahin, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Amerika"

⁵⁴³ Tarık Tavadoğlu, Türkiye'ye kurulan Tuzak, Ortadoğu, 01Mart 2004

Virginia Üniversitesi Profesörlerinden Vamık Volkan 'a göre ise proje'nin arkasında dinsel kodlar saklıdır. Amerika'daki nüfusun % 30 'unun inancına göre erken kıyamet alametlerinde kurtuluşları adına, İsa Mesih'in tekrar dünyaya dönmesi için önce Ortadoğu'da büyük bir kaos olması ve Büyük İsrail 'in kurulması şarttır. Bu nedendir ki Yahudi Dünyasının, Büyük İsrail planlarına destek olması lazımdır ve proje de Amerikan Başkanı'nın etrafındaki Yahudi çoğunluğun oluşturduğu ekip tarafından hazırlanmıştır.⁵⁴⁴

Prof Dr. Anıl Çeçen ise ABD'nin Ortadoğu'daki askeri varlığını artırmasındaki ana hedefinin, İsrail'in önünü açmak ve İsrail merkezli büyük bir yapı oluşturmak olduğunu belirtmektedir. Kudüs'ün başkent olduğu, İsrail'in Ortadoğu'nun merkezinde yer aldığı bu büyük yapı, "Büyük Ortadoğu" olarak adlandırılmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında Büyük Ortadoğu; Ortadoğu üzerinden Kafkasya'ya ve Orta Asya'ya yönelerek petrol coğrafyasını, ki bunun içerisine Mısır ve Kuzey Afrika'yı dahil edebiliriz, Kuzey Atlantik İttifakı'nın yani Amerika ve İngiltere'den meydana gelen Anglo-Saksonlar ile Yahudiler'in ortaklığından oluşan Atlantik İttifakı'nın ve daha da ileri gidersek, bugün New York'ta üslenmiş olan "dünya devleti"nin, hakimiyeti alanına sokma projesidir. Günümüze kadar dolaylı yollardan gerçekleştirilmeye çalışılan Büyük Ortadoğu Projesi, günümüz koşullarında olayların hızlanması ve bir çok yönünün açığa çıkmasından dolayı Amerikan kaynakları tarafından bütün dünyaya açıklanmıştır.⁵⁴⁵

ASAM Kafkasya Masası Başkanı Yaşar Kalafat'a göre bölgedeki azınlık hareketlerini desteklenmesi Arap, Fars ve Türk dış politikası açısından rasyonel bir tutum olmayacaktır. Bölgedeki ulus devletleri, halklara bölmek İsrail'in dış politikasına uygun olacaktır. Bu itibar ile bu üç ulus içindeki etnik kimlik bölünmüşlüğü ön plana çıkartmak ve bunu ulusal çıkarları ile izah etmek İsrail'in işine gelmektedir. Başta Amerika olmak üzere bölge dışı güçlerin bölgenin etnik yapısı üzerinde durmasının ardında İsrail'i aramak bu bakımdan doğal olacaktır.

⁵⁴⁴ Güler Kömürcü'nün Vamık Konak ile Yaptığı Röportaj, Akşam, 27 Nisan 2004

⁵⁴⁵ Anıl Çeçen, Büyük Ortadoğu mu? Yeni Bizans mı?, 2023 Dergisi, Mart 2004

Ayrıca Kalafat, Irak Kuzeyi'nde yaşayan Yahudi inançlı Kürtler'in bir devlet kurma hazırlığı içinde olduğunu düşünmektedir. Buna göre Yahudi Kürtler'in; Irak-Türkiye, Suriye-Türkiye sınırına planlı bir şekilde iskan edildikleri, toplam nüfuslarının 100-150 bin civarında olduğu, 1996'da ABD'nin Guam Adası'na eğitilmek üzere götürülen yaklaşık 3-5 Bin Iraklı Kürt'ün büyük bir bölümünün Yahudi Kürtler olduğu, bölgeye dönen bu Yahudi Kürtler'in büyük harcamalarla arazi aldıkları, banka açtıkları, kredi verdikleri, batılı bazı büyük firmaların baş bayiliklerini üstlendikleri, Irak'ın imarı için verilecek projelerin ihale inisiyatifini ellerinde tuttukları ifade edilmektedir. Ayrıca Proje kapsamında Kerkük-Yumurtalık boru Hattı'nın yerine Kerkük-Hayfa Hattı'nın onarılarak, yeni güzergahın Suriye veya Lübnan üzerinden geçeceği düşünülmektedir.

Bu arada daha evvel İsrail'e göç etmiş Irak Kürtleri Irak parçalanmaya başlayınca tekrar Irak'a gelip bu bölgelere iskan edilmişlerdir. Kalafat'ın diğer bir tespiti de: Şimdiye kadar dünyadaki birçok Yahudi'nin İsrail'in bugünkü topraklarına yerleşirken, Yahudi Kürtler'in Irak'ın bu bölgesine yerleştirilmesi suretiyle ilk defa İsrail'in dışarıya göç vermiş olmasıdır ki bu durum, bölgenin İsrail tarafından İsrail'in bir parçası olarak düşünülmüş olduğu anlamına gelmektedir. Yine Kalafat'a göre İsrail'li yetkililer tarafından 2010 yılına kadar Büyük İsrail'in vaat edilen topraklar üzerinde kurulacağı , yıllar önce açıklanmış ve bu adeta dini bir vecibe olarak görülmektedir.⁵⁴⁶

Yüzyıllık jeopolitik tezlerden yeni büyük oyun yaklaşımlarının ortaya konduğu günümüze uzanan geniş zaman diliminde Avrasya coğrafyasının bir çatışma ve mücadele alanı olarak ortaya çıkacağı beklentisi sürekli canlı tutulmuştur. Dünya siyasetinde egemen güç olmanın bu coğrafya üzerinde hakimiyetten geçtiği farklı dönemlerde ortaya çıkan tezlerin merkezinde yer almıştır. Bu bölgede devam eden karışıklıklar egemen gücün/güçlerin meşruiyetini ortaya koyması ve kendini dönemin şartlarına göre yeniden yapılandırması için kullanılmaya başlanmıştır.

⁵⁴⁶ Yaşar Kalafat, Büyük Ortadoğu Projesi; İsrail "Özne" Türkiye "Nesne", 2023 Dergisi, Mart 2004

Sovyetlerin çözümlüşünden sonra ortaya çıkan yeni cumhuriyetler Ortadoğu'nun kuzey sınırını genişletmiştir. Ortadoğu'nun yeni ortaya çıkan kuzeyi ile geleneksel Ortadoğu arasında bir dizi sorun üzerinden güvenlik bağlamında yoğun ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Öncelikle sınır aşan silah ve uyuşturucu ticareti ile kaçak göçmen akımı ciddi sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Körfez petroleri ve Hazar petrol kaynakları birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bunların yanı sıra İsrail, genişleyen Ortadoğu'da Arap nüfusunun dengelenmesi ve yeni müttefikler bulma girişimlerini Soğuk Savaş sonrası stratejisine yerleştirmiştir.

11 Eylül sonrası ortamda Amerikan yönetimi kendilerine yönelik asıl tehlikenin bu bölgeden geldiği algılamasını tüm dünyaya duyurmuştur. Kuzey Afrika'dan Afganistan'a, Suudi Arabistan'dan Kafkaslar ve Orta Asya'ya uzanan coğrafyanın ciddi anlamda "elden geçirilmesi", Amerika ve müttefikleri açısından dünyanın güvenle yaşanabilir bir alan olması yönündeki en ciddi adım olarak ortaya konmuştur. Afganistan ve Irak müdahalelerinin bu açıdan önceden belirlenmiş hedefler oldukları her iki ülkenin anahtar coğrafik konumları dikkate alındığında anlaşılacaktır. Amerika'nın bölgede egemenlik planlarının 11 Eylül öncesine dayandığı ve bu saldırıların süreci hızlandırdığı gün geçtikçe daha fazla kabul gören bir yaklaşım olmaktadır.

1950'li yılların Bağdat Paktı, 1970'lerin Helsinki süreci, 1990'lı yılların Ortadoğu Barış Süreci ve günümüzdeki Büyük Ortadoğu Projesi ABD'nin uluslararası sistemin "çevresini" düzenleme stratejileri olmuştur. Bu politikaların büyük bir kısmı kısa sürede unutulmuştur. Çevredeki ülkeler bu politikaları kendi iç ve bölgesel bağamlarında üreterek, kısa süreli jeopolitik yanılgılara girmişlerdir. Brzezinski ruhunun bir anlamda Amerikan dış politikasında reenkarnasyonu anlamına gelen bu projenin Amerikan Yönetiminin Ortadoğu politikasında etkileyici olacağı gözlenmektedir.⁵⁴⁷

⁵⁴⁷ Bülent Aras, Büyük Ortadoğu, Türkiye ve AB, 2023 Dergisi, Mart 2004

ABD Şu anda bazı sorunlarını bir nevi Őablonla czmeye cliŐmaktadır. Gözüne kestirdiği bazı devletleri "terörist" ilan etmek suretiyle önce "dünyanın gözünden düŐürmek ve karalamak", daha sonra da onlara askeri müdahale yaparak işgal etmektedir. Bu sayede iki yılda iki ülkeye (Afganistan'a ve sonra da Irak'a) saldırmış, onların idaresini ckrtmiŐ ve topraklarını işgal etmiştir.

ABD, Afganistan'da fazla zayıat vermemiştir. Gerek saldırı esnasında, gerekse daha sonraları istediklerine kolayca ulaşmış bulunmaktadır. Şu anda Afganistan'da bazı yasadıŐı saldırılar meydana gelmektedir. Ama bu saldırılar da fazla etkili değildir.

Irak'ın işgali de nispeten kolay olmuştur. O büyük diktatör Saddam Hüseyin gcleri, "Kartondan YapılmıŐŐasına" yıkılıp kaybolmuŐ ve kimsenin beklemediği kadar cabuk ckmŐtr. Fakat ABD Şu an savaşta kaybettiğinden daha fazla zayıatı milis kuvvetlerine ve bazı terörist oluŐumlara karşı vermektedir. Her gün birkaç patlama olmakta ve onlarca insan, ABD askerleri dahil, hayatlarını kaybetmektedir.

Bu durumdaki ABD'ye, Amerikalı stratejik uzmanlarının "Değişik Teorileri" can simidi gibi gelmiştir. Bu teorilerin arasında ABD için en cazibelisi "Büyük Ortadoğu Projesi" olmaktadır.

Büyük Ortadoğu Stratejisi'ne göre, ABD kendi durumunu idame ettirmek için, daha uzun vadeli, daha yavaş, fakat daha garantili yollar bularak uygulamaya koymak istemektedir.

"Büyük Ortadoğu Projesi" veya yol haritası, 2 nci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş olan komünist devletleri ve "Demir Perde" olarak bilinen "Sovyet Bloğu'na karşı" uygulanan "Soğuk Savaş Taktiği" nin adeta yeniden yürürlüğe konuŐ halidir. Böylece yeni bir yapılanma ortaya konulmaktadır. Bu proje kapsam olarak, Kuzey Afrika'daki Fas'tan Pakistan'a kadar devam etmektedir.

Bu projenin yürürlüğe konmasını sağlayan ABD'nin tanınmış düŐünürü ve tarihçilerinden Bernard Lewis'tir. Büyük Ortadoğu terimini ilk olarak Lewis

kullanmıştır⁵⁴⁸ Lewis, "The Middle East" adlı kitabını ilk Körfez Savaşı'ndan 4 yıl sonra yazmıştır. Kitap Ortadoğu Ulusları, Araplar, Türkler, Yahudiler ve tarihsel süreç içerisinde bölgeyi şekillendiren büyük güçler, Moğollar, Selçuklular ve Osmanlılar'ın getirdiği sistemleri değerlendirmekte ve geçmişten geleceğe bir tarihsel şablon oluşturmaya çalışarak, son büyük gücün dışarıdan bölgeyi şekillendirmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. BOP'un teorisyeni, kitabının son bölümünde ise Ortadoğu hizaya gelmezse, Batı'nın buna karşılık "yeni bir Haçlı Seferi" başlatacağı tehdidini savurmaktadır.⁵⁴⁹ 11 Eylül'ün ardından kaleme aldığı "The Revolt of Islam" isimli makalesinde ise, Osmanlı'nın bir denge unsuru olarak uluslararası sistemden çekilmesinin ardından Müslüman ülkelerin ancak, bir Batılı süper gücü diğerine karşı oynayarak ayakta durabildiklerini, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ise artık böyle bir imkanın kalmadığını ifade etmektedir.⁵⁵⁰ Plan daha önceleri başka bir düşünür tarafından ileri sürülen ve "Orta Asya Stratejisi" olarak tanınan "Brzezinski" planının yerini almaktadır.

Büyük Ortadoğu Projesi yaklaşık olarak 22 ülkeyi ve genel olarak "Arap Devletleri'ni" kapsamaktadır. Projenin boyutları oldukça ilginçtir. Proje Kuzey Afrika'daki Fas'tan başlayıp, sırasıyla Cezayir'i, Tunus'u, Libya'yı, Mısır'ı, Türkiye dahil Güney Kafkasları, Afganistan dahil Orta Asya'nın bazı devletlerini, Güney Asya'yı ve Ortadoğu'nun tamamını kapsamı içine almaktadır. Plana göre, proje içine girmiş olan bu bölgeler, istikrarsızlık bakımından, dünyanın en önemli bölgelerini kapsamaktadır.

Sovyetler Birliği ve Varşova Pakti'nin çökmesinden ve dağılmasından sonra ortada büyük bir boşluk oluşmuş durumdadır. Ayrıca Büyük Ortadoğu içine giren ülkelerde, büyük çapta huzursuzluklar, bitmeyen küçük savaşlar (İsrail-Filistin), uygulanan devlet ve bireysel terör ile bağımsızlık için savaşan Araplar, Afganistan ve Güney Asya'daki "uyuşturucu" kaçakçıları, çeşitli örgütlü suçların işlenmeleri, etnik ve dinsel ayrılıkların çekişmeleri, bu ülke

⁵⁴⁸ Cahit Babuna, "Büyük Ortadoğu Projesi Nedir?"

⁵⁴⁹ İrfan Ülkü, Lewis Ortadoğu'yu Haçlı Seferiyle Tehdit Etti, Yeniçağ, 05 Mart 2004

⁵⁵⁰ Mehmet Akif Okur, Ortadoğu'da Pasif Devrim: Büyük Ortadoğu Projesi, 2023 Dergisi, Mart 2004

insanlarının devamlı bir kaos ortamında yaşamalarına neden olmakta, ayrıca dünyaca ünlü "Petrol, doğal gaz ve diğer yer altı ve yer üstü" zenginlikleri de bu ülkelerde bulunmaktadır. Üstelik bütün bu durumların içinde bulunan devletler "İslam inançlı halklardan oluşmaktadır. İslam devletleri ise şu anda zayıf, genellikle kalkınmamış, sanayi, ekonomik ve askeri bakımdan büyük bir yetmezlik içinde bulunmaktadırlar. Üstelik aralarında güçlü bağlar olmadığı gibi, zaman zaman düşmanlıklar da olmaktadır.

İslam, ABD'nin selameti ve gelişmesi için adeta, büyük bir "düşman" ilan edilmiştir. Bu düşmanın bulunması, özellikle Sovyetler'in ve Demir Perde'nin çöküşünden sonra ABD için adeta olmazsa olmaz duruma gelmiştir. Bunun içindir ki ABD'li stratejistler, bu "Sanal Düşmanı" hemen bulmuş ve İslam'a karşı yoğun propagandalar başlatmışlardır. Bundan sonra ise Amerikan halkını hedefe doğru yönlendirme oyunları başlamıştır.⁵⁵¹

5.2 Hedef Olan Devletlerin Tutumları

Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında 22 ülkede 300 milyon insanı ilgilendiren coğrafyada yeni düzen kurmak isteyen ABD, mevcut rejimleri işine gelecek şekilde yeniden yapılandırmak⁵⁵² için bu projeye "Start" verirken bölge ülkeleri bu plana tepki göstermişler; Mısır, İran, S. Arabistan yönetimleri ülkelerinin bağımsızlıklarının tehlikeye girdiğini belirtmişlerdir.⁵⁵³ Plan taslağının Şubat ayı içerisinde Londra merkezli Arap gazetesi El Hayat'ta yayımlanmasının ardından, Arap liderleri sert (ve huzursuz) biçimde tepki göstermiş, Amerika'nın bu yöndeki çabalarını, değişim dayatması olarak eleştirmişlerdir. Le Figaro'ya konuşan Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ise "dışarıdan dayatılan bir girişimin insanlar tarafından reddedileceğini, bütün bölgede anarşiye yol açacağını"⁵⁵⁴ belirtmiş, hiç kimsenin bir düğmeye basarak özgürlüklerin geleceğini tahayyül edemeyeceğini aksi halde bu

⁵⁵¹ Cahit Babuna, "Büyük Ortadoğu Projesi Nedir?"

⁵⁵² Olcay Yazıcı, Rejim Devirme Projesi: BOP, Yeniçağ, 17 Nisan 2004

⁵⁵³ Ünal Metin, "Büyük Ortadoğu Projesi"

⁵⁵⁴ Ortadoğu Planına İtiraz Çok, Radikal, 9 Mart 2004, Aslan Yazıt, Hüsnü Mübarek Kadar Yüreğiniz Yok mu?, Cumhuriyet, 09 Mart 2004,

durumun ülkeleri kaosa sürükleyeceğini⁵⁵⁵, bölge ülkelerinin kendi geleceğinde söz söyleme hakkı olması gerektiği uyarısını yapmış,⁵⁵⁶ ve planı 'Hayalci' diye nitelemiştir.⁵⁵⁷ Mübarek'e göre ani özgürlük ve demokrasi ülkede sismik bir etki yaratabilir, ve ülkeyi çökertebilir.⁵⁵⁸ Arap ve İslam ülkelerine yönelik dışarıdan kaynaklanacak dayatmaların reddedildiği, Suudi Arabistan Veliht Prensi Abdullah Bin Abdülaziz başkanlığındaki kabine toplantısının ardından da kamuoyuna açıklanmıştır.⁵⁵⁹ Özellikle bu iki ülke Batı tarzı demokrasinin, İslam'ın etkin olduğu bölgeye uygun olmadığını savunmuştur. Ürdün Kralı Abdullah Bin El Hüseyin ise Türkiye ziyaretinde ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'ne karşı olduğunu söylemiş ve Ortadoğu'da reformların dışarıdan empoze edilmesine karşı olduklarını belirtmiştir.⁵⁶⁰ Ürdün'deki İslami Hareket Cephesi ise plana "bölgeyi köleleştirme girişimi" olarak karşılık vermiş ve planı "Arap bölgesini kontrol etmeye, köleleştirmeye ve varlıklarını çalmaya yönelik bir Amerikan-Siyonist Planı' olarak deklare etmiştir.⁵⁶¹ Suriye ve Lübnan da itiraz eden ülkeler arasında yer almıştır.⁵⁶² Suriye Devlet Başkanı Beşar Esat ise Kamışlı'da yaşanan olaylarda dış güçlerin parmağının olduğu⁵⁶³ şeklindeki görüşüyle projeye bağlantı kurmuştur. Washington yönetimi ise olaylardan sonra Şam yönetimine karşı tutumunu daha da sertleştirmiştir.⁵⁶⁴ Kamışlı'daki olaylar yıllardır Türkiye'nin dikkati çekmeye çalıştığı tehlikeyi ortaya koymuştur. Irak'ın kuzeyindeki Kürtler'in bağımsız bir devlet kurma yolundaki adımları Suriye Kürtleri'ni de

⁵⁵⁵ "Araplardan Karşı Reform", Radikal, 02 Mart 2004

⁵⁵⁶ Aslan Yazıt, Hüsnü Mübarek Kadar Yüreğiniz Yok mu?, Cumhuriyet, 09 Mart 2004

⁵⁵⁷ Zbigniew Brzezinski, Büyük Ortadoğu'ya Dikkat, The New York Times, 8 Mart 2004, Mehmet Ali Kışlalı, Büyük Ortadoğu, Radikal, 12 Mart 2004

⁵⁵⁸ Bush'tan Mübarek'e Çiftlik Kıyağı, Hürriyet,, 06 Mart 2004

⁵⁵⁹ Esat Arslan, ABD'nin Irak İşgali Sonrası, 2023 Dergisi, Mart 2004

⁵⁶⁰ Utku Çakıözer, Ürdün Kralı Tedirgin, Milliyet, 17 Mart 2004

⁵⁶¹ "Araplardan Karşı Reform", Radikal, 02 Mart 2004

⁵⁶² Zeynep Taha, "ABD'nin 'Büyük Ortadoğu Girişimi'"

⁵⁶³ "Bütün Gelişmeler BOP'un Parçaları", Gözlem, 21 Mart 2004

⁵⁶⁴ "Washington Suriye'ye Sert Çıktı", Cumhuriyet 19 Mart 2004

harekete geçirmiştir.⁵⁶⁵ Bu olaylar Türkiye'yi "yakından" değil tam anlamıyla "merkezden" ilgilendirmektedir.⁵⁶⁶

Arap Devletleri'nin Proje'yi reddi 4 temel bakış açısına dayanmaktadır:

1-Demokrasi ve siyasi reformların dışarıdan dayatılacak olması,

2-Girişimin, sunulmadan önce ilgili taraflarda, yani bölge ülkeleri hükümetleriyle müzakere edilmemesi,

3- Girişimin geniş ve sosyo politik tarihi, ekonomik ve kültürel gerçekleri açısından hayli çeşitli coğrafi bir alan için bir çözüm veya formül sunmaması

4- Girişimin Filistin Sorunu ve bölgedeki şiddetin nedenlerinden İsrail saldırganlığının sona erdirilmesi gibi sorunları göz ardı etmesi.⁵⁶⁷

Bölge devletlerine göre, proje aslında ulus devlet anlayışını yıpratmak istemektedir. Proje kapsamında 22 ülke vardır ve ABD bu ülkelerden 220 eyalet oluşturmaya çalışmaktadır.⁵⁶⁸ Hatta bazı Arap yorumculara göre Ortadoğu bölgesinin genişletilmesi, Büyük Ortadoğu çerçevesinde belirlenen Arap varlığının eritilmesi anlamına gelmektedir.⁵⁶⁹ Doç Dr. Esat Aslan ise konuyla ilgili makalesinde projede alabildiğince homojen, etnik ya da dini cemaatlere (topluluklara) dayalı küçük ulus devletlerin ön plana alındığı bir vizyonun sahneye konulmaya hazırlandığını belirtmektedir. Aslında Amerika'nın demokrasi diye dayatmaya çalıştığı şey esasında bir toplum mühendisliği projesidir.⁵⁷⁰ Yeniçağ Gazetesi yazarı İrfan Ülkü'de bu görüşü desteklemektedir. Ülkü'ye göre proje Ortadoğu'da etnik azınlıkları yaşadıkları ülkelere karşı ayaklanmaya kışkırtma projesidir. Yakın gelecekte Mısır'ın 18 milyonluk nüfusunun yüzde 10'unu oluşturan Hristiyan Ortodoks Koptlar

⁵⁶⁵ Hakan Çelik, Türkiye Ateş çemberinin Tam Ortasında Kaldı, Posta, 16 Mart 2004

⁵⁶⁶ İrfan Ülkü, BOP'un İlik Deneme Tahtası, Yeniçağ, 16 Mart 2004

⁵⁶⁷ Muhammed Seyid Said, Arapların Söylemi Tutarsız, Radikal, 09 Mart 2004

⁵⁶⁸ Ünal Metin, "Büyük Ortadoğu Projesi"

⁵⁶⁹ Mustafa El Faki, Proje Arap Varlığının Eritilmesidir, El Ebrahim Gazetesi, çeviri: Halil Çelik

⁵⁷⁰ Esat Arslan, ABD'nin Irak İşgali Sonrası, Üretilen ve Dayatılan Yeni Stratejiler, 2023 Dergisi, Mart 2004

(Kiptiler), Ürdün'de Çerkez-Kafkas kökenliler, Hıristiyan-Maruni azınlıklar ve diğer mikro-etnik topluluklar bu proje bağlamında harekete geçirileceklerdir.⁵⁷¹

Bunun yanında ABD'nin İsrail-Filistin çatışmasına bakışı ve izlediği İsrail yanlısı politika da ABD için bir dezavantaj oluşturmaktadır. Filistin sorununa ek olarak Irak'ı işgal etmesi, orada izlediği politikalar ve askeri varlığının daha uzun süre Irak'ta kalabileceği yönündeki görünüm Bush yönetimi için işleri zorlaştırmaktadır.⁵⁷² Prof. Dr. Anıl Çeçen'e göre Amerika ve İsrail 2015'te Filistin'i tanıyacaktır, Çeçen bu tanımayı, İsrail'in Kürt devletinin kurulması ve tanınması şartıyla yapacağını belirtmektedir.⁵⁷³

Harp Akademileri Komutanlığı'nda öğrenci ve müdavimlere konferans veren Cumhurbaşkanı Sezer ise, bölge ülkelerinde her şeyden önce, "Amerika Birleşik Devletleri'nin bu tasarıyı kendilerine danışmadan ortaya koymuş olmasından kaynaklanan duyarlılık ve kuşkular" bulunduğu dikkati çekerek, "Arap ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa ve diğer gelişmiş ülkelerle birlikte Ortadoğu'yu yeniden biçimlendirmek üzere başlattığı çabadan kaygı duymaktadır. Girişimin, Arap ülkelerinde yeni bir sömürgeleştirme kuşkusu da yarattığı anlaşılmaktadır"⁵⁷⁴ demiştir.

Şu anda bu bölgedeki devletlere iki seçenek kalmaktadır:

1 – Ya ABD ile bu plan dahilinde işbirliği yaparak onların yanında olacaklar,

2 – Ya da ABD'ye karşı gelerek bu plana karşı koyacaklardır. Kısacası, şu andaki ABD'nin, şahinler yönetimindeki tutumunda orta yol veya tarafsızlık yoktur. Şahinlerin anlayışları şu şekilde olmaktadır: "Ya dost ya da

⁵⁷¹ İrfan Ülkü, BOP'un İlk Deneme Tahtası, Yeniçağ, 16 Mart 2004

⁵⁷² Zeynep Taha, ABD'nin 'Büyük Ortadoğu Girişimi'

⁵⁷³ Anıl Çeçen, ABD'nin Ortadoğu Oyunu, Ortadoğu, 7 Mart 2004

⁵⁷⁴ Sezer'den "Büyük Ortadoğu" Tasarısı Uyarısı, Anadolu Ajansı

düşmansın". Zaten ABD'nin karşısına çıkabilecek ve engel olabilecek belirli bir güç şu anda görülmemektedir.⁵⁷⁵

ABD'nin bu projesine Avrupa Birliği'nden de karşı sesler yükselmeye başlamıştır. Almanya ve Fransa gibi ülkeler ABD'nin Ortadoğu'da gittikçe güçlenmesinden rahatsız olmuşlardır.⁵⁷⁶

Ortadoğu'da genel olarak zayıf ve fakir devletler mevcuttur. Fakat, bölge zengin yer altı kaynaklarına sahiptir. Bu nedenlerden dolayı bölge, ABD strateji uzmanları tarafından masaya yatırılarak, en kolay yoldan zaferin nasıl elde edilebileceği araştırılmış ve bu proje üretilmiştir.⁵⁷⁷

5.3 Türkiye ve Büyük Ortadoğu Planı

*"Eğer Türkiye, Batılı ülke olma ısrarından vazgeçer, modernleşme ve demokrasinin bir İslam ülkesinde olduğunu göstermeye daha çok ağırlık verirse, bütün dünyaya ve İslam'a büyük model olur."*⁵⁷⁸

Samuel Huntington

Konunun basına yansımalarından sonra Başbakan Erdoğan'ın "Diyarbakır bu projenin merkezi olabilir"⁵⁷⁹ açıklamalarıyla gündeme oturan "Büyük Ortadoğu Projesi" yakında fiilen başlayacağına benzemektedir. Plan Kıbrıs'tan başlamakta Kafkasya ve Asya içlerine kadar uzanmaktadır.⁵⁸⁰ Türkiye'ye bu planın içinde değişik yerler öngörülmektedir: Bunları kısaca şöyle özetleyebiliriz:

1-İlimli İslam'ın geliştiği ve demokrasiyle İslam'ın bağdaşmasını gösteren "model ülke" rolü,

⁵⁷⁵ Cahit Babuna, "Büyük Ortadoğu Projesi Nedir?"

⁵⁷⁶ Ünal Metin, "Büyük Ortadoğu Projesi"

⁵⁷⁷ Cahit Babuna, "Büyük Ortadoğu Projesi Nedir?"

⁵⁷⁸ Esat Arslan, ABD'nin Irak İşgali Sonrası, 2023 Dergisi, Mart 2004

⁵⁷⁹ "ABD BOP için Bastırıyor", Yeniçağ, 14 Nisan 2004

⁵⁸⁰ Taylan Sorgun, Tarihin Belgesi ve Şimdiki Tuzaklar, Ortadoğu, 01 Mart 2004

2-Bazıları da Türkiye'yi "cephe" ülkesi olarak görmek istemektedir,

3-Kimileri ise Türkiye'ye her iki rolü birden, yani "merkez ülke" görevinin verilmesini beklemektedir,

4-Bazı kimseler " Türkiye-İsrail-Ürdün" ün merkez ülkeler olarak rol oynamalarını istemektedir.

5-Türkiye'nin pasif olarak bu projede yer alması da mümkün olmaktadır.

6-Bu projenin tamamen dışında kalarak, hatta karşı durumda olmak da başka bir seçenektir.⁵⁸¹

Soğuk Savaş Dönemi Yeşil Kuşak Projesi'nde yer alan Türkiye, şimdi Büyük Ortadoğu Projesi ile yeniden gündeme gelmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nde İleri Uç Karakol misyonunu üstlenen Türkiye, şimdi batı tarzı İslam'ın 'Liberal İslam'ın Ortadoğu'da yayılması için amiyane tabir ile, misyonerlik yapacaktır. Bir zamanlar İran'ın yaptığı 'Devrim İhracı' gibi, Türkiye de 'Model İhracı' yapacaktır.

Gerek İKÖ (İslam Konferansı Örgütü) toplantısında Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, gerek Başbakan Erdoğan'ın Cidde Ekonomi Forumu'nda ve gerekse Washington ziyaretinde verdiği mesajlar Türkiye'nin "Büyük Ortadoğu Projesi"nde rol almayı arzuladığı anlaşılmaktadır.

Bugün yeryüzünde genel olarak üç türlü bir İslam anlayışının hakim olduğu belirtilmektedir.

1-Şia İslam (İran)

2-Vehhabi-Selefi İslam (Suudi Arabistan)

3-Liberal veya diğer adları ile; İlimli İslam,⁵⁸² (Türkiye) (Amerikanın bakış açısı ve bazı Amerikalı yetkililerinin açıklamaları laik bir cumhuriyet

⁵⁸¹ Cahit Babuna, "Büyük Ortadoğu Projesi Nedir?"

⁵⁸² Abdullah Şahin, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye

olan Türkiye Cumhuriyeti'ni, ABD'nin bir İslam ülkesi olarak gördüğünü göstermektedir.)

ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, 1 Nisan 2004'te verdiği röportajda "Neden Türkiye gibi bir İslam ülkesi, Türkiye deki gibi bir demokrasi olmasın" sözleriyle Türkiye'yi ılımlı İslam'ın modeli olarak gördüklerini ifade etmiştir.

Genelkurmay İkinci Başkanı İlker Başbuğ ise 19 Mart 2004 tarihinde, Türkiye'nin Washington büyükelçiliğinde düzenlediği basın toplantısında, duyduğu rahatsızlığı "Hem laiklik, hem ılımlı İslam devleti bir arada olmaz. Ya biri ya diğeri olur" sözleriyle ortaya koymuştur.

Cumhurbaşkanı Sezer ise 14 Nisan 2004 tarihinde Harp Akademileri Sempozyumu'nda uyarıda bulunmuş ve "İlimli İslam modelinin Türkiye açısından büyük bir geriye gidiş ve daha açık bir söylemle irticai bir model" olduğunu belirtmiştir.⁵⁸³

İsrail İşçi Partisi lideri Şimon Peres'e göre ise Türkiye Türk lokumu (Turkish Delight) ile beraber, modeli ile (Turkish İslam) de dünyada tanınacaktır.

"Büyük Ortadoğu Projesi" olarak adlandırılan, bölge ülkelerin demokratikleşmesi projesi aslında dört bölgeyi kapsamaktadır. Bunlar:

1-Merkez Ortadoğu (Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölge)

2-Kafkasya (Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan eden ülkeler)

3-Afrika (Fas'tan Mısır'a kadar Kuzey Afrika)

4-Asya (Endonezya'ya kadar olan Güney Asya ve Çin'e kadar olan Orta Asya)

Soğuk Savaş Dönemi Sovyetler Birliği'ni parçalayan ve Doğu Avrupa'yı dize getiren Amerika, aynı taktiklerle bu sefer Çin ve Rusya hariç yukarıda

⁵⁸³ Büyük Ortadoğu Projesi'nin Parçası, Cumhuriyet, 21 Nisan 2004

zikrettiğimiz bölgelerde, özellikle de Müslümanların yaşadığı ülkelerde demokrasiyi ikame etmek için, bir nevi 2'nci Soğuk Savaş'ı başlatma kararı almıştır. Irak Savaşı'nda 'Beyaz Saray'da yapılan hesapların Bağdat'ta tutmadığı' nı gören Washington bu sefer 'Medeniyetler Savaşı'nda yumuşak geçişi tercih etmiştir.

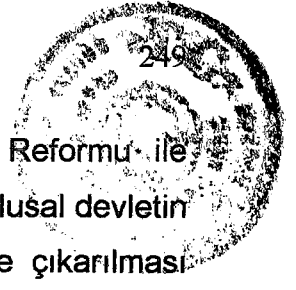
Soğuk Savaş Sonrası, stratejik değeri azalan Türkiye "Adriyatik'ten Çin Seddine" sloganı ile yola çıkarak, Sovyetler Birliği'nden ayrılan Türk Cumhuriyetlerine yönelmiş, ancak Azerbaycan'dan başka ülkelerle ciddi manada bir ilişki kuramamıştır. Rusya'nın bu ülkelere etkisi daha ağır basmıştır. Bunda en önemli sebep ise, Türkiye ekonomisinin yetersizliğidir.

Irak Savaşı'nda Avrupa'dan umduğu desteği bulamayan Amerika, bu ülkeleri Irak'ta yapılacak ihalelerden mahrum ederek cezalandırmıştır. Irak Savaşı'ndan, gerek Amerika ve gerekse bazı Avrupa ülkeleri ders çıkarmış gözükmektedir. Amerika, aynı hataya bir daha düşmemek için "Büyük Ortadoğu Projesi" nde Avrupa'yı yanına çekmek istemektedir. Amerika'nın bu işteki menfaati; çok uluslu bir güce sahip olmak ve bu dönüşüm projesinde masraflara Avrupa'nın da katılmasını sağlamaktır. Avrupa'nın menfaati ise, mevcut ekonomik çıkarlarının muhafazası hatta, pastadan daha fazla dilim kapması olacaktır. Bu nedenle Avrupa ülkelerinden üst düzey yetkililerin İslam ülkelerine ziyaretlerini sıklaştırdıklarını görülmektedir. Bu da yukarıda bahsedilen bölgeler konusunda alan kapma mücadelesi olarak algılanmalıdır.

Büyük Ortadoğu Projesi'nin startının 2004 Haziranı'nda G-8'lerin toplantısında verileceği daha doğrusu bu projenin finansman kaynağının tespit edileceği ve aynı ay içerisinde İstanbul'da yapılacak NATO toplantısında da siyasi boyutunun ele alınacağı değerlendirilmektedir. Ancak Kasım ayında Amerika'da yapılacak Başkanlık seçimlerinden dolayı proje en erken yılbaşına doğru uygulamaya geçecektir.⁵⁸⁴

ABD'nin ortaya attığı Ortadoğu Projesi'nin Türkiye'yi derin bir krize sürükleyeceğini belirten ASAM Başkanı Prof. Dr. Ümit Özdağ'a göre

⁵⁸⁴ Abdullah Şahin, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye"

Türkiye’de bu projenin temelleri Kıbrıs ve Kamu Yönetim Reformu ile atılmıştır.⁵⁸⁵ Bu temel tasarının ana maksadı merkezi devletin, ulusal devletin zayıflatılarak tasfiye edilmesidir. Bu tasarı yerel güçlerin öne çıkarılması görünümünde aslında sermayenin yerel birimler aracılığı ile Türkiye’nin içine sızması ve yerel yönetimler kullanılarak Türkiye’nin, dışarıdan sermaye aracılığıyla yönetilmesi demektir. Bu tasarı ile böylesine bir yapılanmanın önü açılmakta, merkezi devletin elindeki otoritenin %60’ı tasfiye edilmekte, bakanlıkların yarısından fazlası kapatılmakta ve merkezi idarenin elindeki güç yerel yönetimlere verilmektedir. Bunun sonucunda yerel yönetimlerin merkezin kontrolü dışına çıkartılarak merkezin zayıflatılması, yerel yönetimlerin geleceğin “şehir devletleri” olarak dış dünyanın denetimine açılması planlanmaktadır. Ulus devletlerin tasfiye süreci ve dünya devletine bağlanacak olan şehir devletleri yaratma projesi başlatılmıştır.⁵⁸⁶

Büyük Ortadoğu Projesi’nde Türkiye’yi ilgilendiren bir konu da Ermenistan ayağıdır. Bazı yorumculara göre ABD, Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında Kafkasya’da müttefiki olacak Büyük Ermenistan için, Türkiye’nin ambargosunu kaldırmayı planlamaktadır. Proje’ye göre Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan’ın ambargo uyguladığı Ermenistan’ın rahata kavuşturulması ve bölgede güvenilir bir Hıristiyan unsur olarak bulunması gerekmektedir. Buna göre:

1-Öncelikle Ermenistan’a uygulanan ambargo kaldırılacak. Sınır kapısı açılacak,

2-ABD, Erivan’da kısa bir süre içinde Gürcistan’dakine benzer bir iktidar değişikliği sağlanması hazırlanacak,

3-Ermenistan, Rusya-İran bloğundan çıkarılarak, ABD’nin koalisyon güçlerine katılacak,

4-Ermeni işgali altındaki Azerbaycan toprakları, öncelikle özerk bir yönetime kavuşacak, ardından Wilson prensiplerindeki self-determinasyon

⁵⁸⁵ Ümit Özdağ, Türkiye BOP’tan Zarar Görecek, Yeniçağ, 28 Mart 2004

⁵⁸⁶ Anıl Çeçen, Büyük Ortadoğu mu? Yeni Bizans mı?, 2023 Dergisi, Mart 2004

hakkı planına uygun olarak düzenlenecek halk oylaması ardından (zaten Türklere karşı soykırım yapıldığı için de) oy birliği ile Yukarı Karabağ, Ermenistan'a katılacaktır.

Soros Vakıfları'nın desteklediği bir darbe ile iktidara gelen ve ülkesini ABD askerlerine açan Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili de kısa bir süre önce Ermenistan'a yaptığı ziyarette, "Ülkesinin Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi için gereken her türlü girişimde bulunmaya hazır olduğunu" dile getirmiştir.⁵⁸⁷

Sonuç itibari ile;

Proje sahibinin Amerika olması nedeniyle bir ret cephesi oluşturmak veya projeyi Türkiye'nin önünü açacak bir lokomotif olarak nitelemek erken ve irrasyonel bir yaklaşım olacaktır.⁵⁸⁸ Proje kapsamlı bir proje olduğundan, Türkiye'nin etkilenmemesi istese de mümkün değildir. Türkiye'nin, Adriyatik'ten Çin Seddi'ne (Büyük Avrasya) Projesi'nden dersler çıkararak, nerede hata yaptık sorusunu kendisine sorarak, bu projeye hazırlıklı olması gerekir.

Proje'nin uygulanabilir olması için, Arap-İsrail çatışmasının sona ermesi ve bölgede ekonomik işbirliği ile ilgili kurumların tesis edilmesi gerekmektedir.

İran'da Muhafazakarların işbaşına gelmesi ve bu projenin propagandasında Türkiye'nin öncü rol oynaması Türkiye ve İran'ı bazı hususlarda karşı karşıya getirebilir. Rusya'nın bu proje ile kuşatılmasından dolayı da Rusya ile daha dengeli bir politika güdülmesi gerekir. En azından Rusya'da yatırım yapan Türk işadamlarının sıkıntıya düşmemesi için şimdiden tedbirler alınması gereklidir.

2017 yılında Amerika'ya rakip olacağı söylenen ve ekonomisi her gün büyüyen Çin projenin dışındadır. Amerika'nın bu ülkeye yönelik projesi öncelikle kendisine bağlı olduğu kolonilerin bağımsızlığını teşvik edeceği

⁵⁸⁷ Büyük Ortadoğu'nun Ermeni Ayağı!, Yeni Avrasya Gazetesi, 30.03.2004

⁵⁸⁸ Ercan Çitlioğlu, B.O.P. Hope, Finansal Forum, 12 Mart 2004

yönündedir. Türkiye'nin bu proje ile aktif rolü olsa bile daha önceden elde ettiği ekonomik çıkarlarını zedeleyecek girişimler içinde bulunmaması gereklidir.

Türkiye bu projeye öncelikle ekonomi açısından bakmalı ve şu anda Avrupa ülkeleri arasında başlayan alan kapma mücadelesinde kendi yerini alması gerekmektedir. Bu nedenle özellikle Su-Tekstil-İmar-Ulaşım-Turizm (özellikle bu projenin kültür merkezinin İstanbul olması gibi)-Yetişmiş insan (kalifiye eleman) transferi gibi özellikle Merkez Ortadoğu ve Kafkasya'da imtiyazlar elde etmelidir. Zira ekonomisi güçlü olmayan bir ülke siyasi olarak da güçlü olamaz. Osmanlı'nın çöküşünü hızlandıran en önemli etkenlerden birinin Duyunu Umumiye olduğu unutulmamalıdır.⁵⁸⁹

1990'lı yılların ortasından itibaren Ortadoğu Barış Süreci'ni Ortadoğu politikalarının merkezine yerleştiren Türk dış politikasında, bu sürecin başarısızlığa uğraması ile ciddi politika yanlışları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Büyük Ortadoğu Projesi dikkatle ele alınması gereken, çok boyutlu, aktif fakat esnek bir diplomasi ile yaklaşılması gereken bir gelişmedir.

Büyük Ortadoğu Projesi bir yeniden yapılandırma girişimi olarak sunulmaktadır. Ülkemiz açısından ciddi sonuçlar doğurabilecek bir dizi hedefe sahiptir. Proje'nin hayata geçirilebilirliğini Amerikan yönetiminin genişleyen Ortadoğu'nun sorunları ile gerçekten yüzleşebilmesi belirleyecektir. Başta Filistin Sorunu olmak üzere çok sayıda ciddi problem bizzat mevcut uluslararası sistemin ürettiği yapısal sorunlardır. Eğer hedef çözülemeyen sorunlar karşısında kitleleri artık mevcut sorunları "sorun" olarak algılamayacak tarzda dönüştürmek ise bu projenin daha önceki birçok girişim gibi başarısız olacağını söylemek mümkündür.⁵⁹⁰

Türkiye ABD'nin küresel Hegemonyasını pekiştirmek için kesin olarak tahakkum altına alması gereken ve önümüzdeki on yıllarda gerek AB'nin, gerek Çin'in gerekse Rusya'nın güç mücadelelerine şahit olacağımız bu

⁵⁸⁹ Abdullah Şahin, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye"

⁵⁹⁰ Bülent Aras, Büyük Ortadoğu, Türkiye ve AB, 2023 Dergisi, Mart 2004

coğrafyada en çok söz söyleme hakkına, en çok hareket etme kabiliyetine sahip olan yegane ülkedir. Türkiye'nin senaryosunu kendi yazdığı bir oyunda bölge ülkelerine rol dağıtması ihtimali dahi, ABD'nin dünya egemenliği düşleriyle İsrail'in "vaat edilmiş topraklar" da hüküm süreceği günlere ilişkin hayallerin bilinmez bir tarihe ertelenmesine sebebiyet verecektir.⁵⁹¹

Türkiye kendisi tarafından üretilmeyen ABD'nin yapmış olduğu açılımların aktörü konumuna düşmemelidir. Bunu başaramayan bir Türkiye, kendisine dayatılan taşeron rolü ile ve değişen dengeler yüzünden, çok kısa zaman önce yitirmiş olduğu "bölgesel güç odağı olabilme" imkanını tamamen yitirebilecek bir konuma gelecektir.⁵⁹²

Tüm bu faktörler göz önüne alındığı takdirde, Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgede güvenliğini sağlayabilmek, bölgesel etkinliğini koruyabilmek, diplomatik ilişkilerini herhangi bir negatif etki olmaksızın sürdürebilmek için uzun vadeli, proaktif, çok yönlü ve kararlı bir dış politika geliştirmesinin son derece önemli olduğu açıklık kazanmaktadır. Şüphesiz, Türkiye içinde bulunduğu bölgede gerçekleştirilecek hiçbir düzenlemenin dışarısında kalmamalıdır. Bu sebepten dolayı, Büyük Ortadoğu Projesi dahilinde de ABD ile belirli sınırların gözetildiği bir işbirliği yapması gerekecektir. Ancak, bu işbirliğinin içeriğinin belirlenmesinin sadece ABD'ye bırakılması orta vadede Türkiye için zararlı sonuçlar doğurabilecektir. Mevcut durum itibari ile, ABD'li yetkililer tarafından Türkiye'ye biçildiği öngörülen her iki rolün de içeriği ABD tarafından tayin edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin gerek model ülke gerekse cephe ülkesi olarak oynayacağı roller, özveride bulunması gereken konuları açıkça belirtmekteyken buna karşılık nasıl bir fayda elde edeceğini ortaya koymamaktadır.⁵⁹³ Türkiye'ye düşen görev kendi gücünü yalnız kendisi için kullanmasıdır.⁵⁹⁴

⁵⁹¹ M. Ragıp Vural, Büyük Ortadoğu Projesi'nde Payımıza Düşen, 2023 Dergisi, Mart 2004

⁵⁹² Esat Arslan, ABD'nin Irak İşgali Sonrası, 2023 Dergisi, Mart 2004

⁵⁹³ Armağan Kuluoğlu, Fatma Elif Salkaya, Büyük Ortadoğu Projesi Ve Türkiye, Stratejik Analiz Dergisi, Nisan 2004

⁵⁹⁴ Nazif Kurucu, En Büyük Ortadoğu Projesi, Osmanlı Devletiydi, Ortadoğu, 17 Mart 2004

5.4. Soros Vakfı ve Vakfın Faaliyetleri

1930 yılında Macaristan'da Musevi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen George Soros , 1'nci Dünya Savaşı'nda Macaristan'ın Alman kuvvetleri tarafından işgal edilmesinden sonra İngiltere'ye iltica etmiş, Londra'da ekonomi üzerine olan üniversite eğitimini tamamladıktan sonra, 1956 yılında Amerika'ya göç etmiştir.⁵⁹⁵ 1992 yılında, İngiltere Merkez Bankasını yenen adam olarak tüm dünyaya adını duyuran, 7 milyar dolarlık servetin sahibi olan George Soros, günümüzde yaşadığı ülkenin binlerce kilometre uzağındaki ülkelerde bile sık sık gündeme gelmektedir. Dünyanın en büyük borsa spekülâtörü olan Soros, sadece ekonomiyle ilgili değildir. İngiltere'de okuduğu yıllarda, hocası olan açık toplum felsefesinin mimarı Karl Popper'ın büyük hayranı olan Soros, ABD'de merkezi bulunan ve tüm dünyada yaygın olan Açık Toplum Enstitüsü'nün de kurucusudur. Yalnızca borsalardan para kazanmakla yetinmeyen Soros, kendince bir toplum mühendisliğinin de peşindedir.⁵⁹⁶ 'Para sihirbazı', 'Uluslararası Para Spekülâtörü' gibi isimlerle anılan Soros'a son dönemdeki faaliyetlerinden sonra verilen ve yaygınlaşmaya başlayan bir diğer unvan ise 'Siyaset Spekülâtörü.'dür.⁵⁹⁷

Soros adı özellikle son dönemde Gürcistan'da meydana gelen darbeye tekrar gündeme gelmiştir. Birçok yorumcu Saakaşvili'nin, Amerikan Dışişleri Bakanlığı ve George Soros'un maddi yardımı ile tertiplenen ve adına "Kadife Devrim" denen halk ayaklanması ile işbaşına geldiğini savunmaktadır.⁵⁹⁸ Devrik lider Şevardnadze'nin darbe sonrası işaret ettiği faktörlerden birisi de George Sorostur. Soros'un Açık Toplum Enstitüsü'nü kurmak için Gürcistan'a Şevardnadze tarafından davet edildiği bilinmektedir. 1980'lerden beri dost olan Soros ile Şevardnadze'nin arası, Saakaşvili'nin 2001'de Adalet Bakanlığı görevinden istifa etmesinin ardından açılmıştır. Soros'un Saakaşvili ile de kişisel bağları olduğu bilinmektedir ve George Soros, Saakaşvili'ye bizzat vakfının Açık Toplum Ödülü'nü vermiştir. Soros'un, Açık Toplum

⁵⁹⁵ Wikipedia Ansiklopedisi

⁵⁹⁶ Tutkun Akbaş, Soros Bombası Patlıyor

⁵⁹⁷ Funda Özkan, Soros Namus Cinayetine El Attı,

⁵⁹⁸ Abdullah Şahin, Gürcistan ve Kosova

Enstitüsü vasıtasıyla, yaklaşık bir yıldan beri Şevardnadze'yi devirme operasyonu başlattığı ve bu çerçevede Gürcü muhaliflerin Slobodan Milošević'i deviren Sırp muhalefetinden ders almasını dahi sağladığı belirtilmektedir.⁵⁹⁹ Şevardnadze, Soros Açık Toplum Fonu'nun muhalefete 2,5 ila 3 milyon dolar maddi destek sağladığını ve devrimde büyük rol oynadığını ifade etmektedir.⁶⁰⁰

23 Kasım 2003'te Gürcistan'da gerçekleşen bu olayın sonuçları bölge devletlerini ciddi şekilde rahatsız etmektedir. Ermenistan'da muhalefet, Gürcistan örneğini baz alarak iktidara karşı baskılarını daha da artırmıştır. Muhalefetin iktidara karşı baskılarının artmasında en önemli faktörlerden biri de ABD Demokrasi Enstitüsü ve Soros Vakfı'nın Ermenistan muhalefeti ile işbirliği yapmasıdır. ABD Demokrasi Enstitüsü Ermenistan Ofisi Başkanlığı görevine atanan Chet Roger, yaptığı konuşmalarda Ermenistan muhalefetini desteklemiş, Rusya yanlısı görüşleri ile bilinen siyasi parti ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetini eleştirmiştir.⁶⁰¹ Azerbaycan'da ise iktidar yanlısı siyasi partiler Soros Vakfı'nın faaliyetinden duydukları rahatsızlığı çeşitli vesileler ile dile getirmektedir. Azerbaycan iktidarı doğrudan Soros Vakfı'nın faaliyetini eleştirmekten kaçındığı için, bu görevi iktidara yakın olan siyasi partiler üstlenmiştir.

Azerbaycan'da yayınlanan Adalet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Agil Abbas düzenlediği basın toplantısında, Soros Vakfı'nın genellikle ekonomik ve sosyal durumu ağır olan ülkelerde, kendi amaçlarını uygulamak için, bu ülkelerdeki muhalif siyasi partiler ve sivil toplum örgütlerini kullanmaya çalıştığını bildirmiştir. Abbas açıklamasında, Amerika ve Avrupa'nın güçlü bir Azerbaycan değil, bütün taleplerini karşılayan güçsüz bir ülkenin olmasını istediklerini ifade etmiştir. Bugün, Soros Vakfı Azerbaycan muhalefeti ile açık bir şekilde işbirliği içinde bulunmasa da, faaliyetleri hükümet tarafından rahatsızlıkla karşılanmaktadır.⁶⁰²

⁵⁹⁹ Celil Sağır, Gürcistan'da Post Modern Geçiş

⁶⁰⁰ Lokman Gündüz, Soros Soros'lara Karşı

⁶⁰¹ Ermenistan Muhalefetinden Demokratik Devrim Çağrısı,

⁶⁰² Pınar Güngör, Azerbaycan, Soros Vakfı'nın Faaliyetinden Rahatsız,

Dünyanın en tartışmalı ismi bu kez de Türkiye'de gündemdedir. 1979'da kurduğu, bugün 60 ülkede faal olan Open Society Institute (Açık Toplum Enstitüsü) Eylül 2001'den beri Türkiye'de farklı projeleri desteklemektedir.⁶⁰³ Bu kurum Soros'un 'Türkiye ofisi' olarak faaliyet göstermektedir. Merkezin de koordinatörlüğünü bir Türk, Hakan Altınay yürütmektedir. Şu ana kadar Soros tarafından Türkiye'ye yatırılan paranın rakamı açıklanmadığı için net değildir. Açık Toplum Enstitüsü 5 amaç için çalışmaktadır. Bunlar; siyasi reform, AB, medya, cinsiyet, bölgesel eşitsizlikler ve sivil toplum konularıdır. Dolayısıyla Türkiye'de bu alanda faaliyet gösteren kurumların bu fonlardan yararlandıkları bilinmektedir. Açık Toplum Enstitüsü'nün danışma kurulunda yer alan isimlerin temsil ettiği kurumlar, aslında bu paraların hangi kurumlara dağıtıldığını da gayet iyi ortaya koymaktadır. Soros'un fonlarından en fazla yararlanan kurum ise TESEV'dir..⁶⁰⁴ Can Paker'in başında bulunduğu bu vakıf George Soros'la bağlantılı olarak çalışmakta ve Açık Toplum adına muhatap ve hedef kitleleri tabandan kavramak ve onları dönüştürmek amacını taşımaktadır.⁶⁰⁵

TESEV'in yani Soros'un en çok ilgili olduğu konuların başında ise Kamu Yönetimi Reformu gelmektedir. Büyük Ortadoğu Projesi ile de ilgili olduğu düşünülen tasarının kökü dışarıdadır ve bu tasarı çok uluslu şirketlerin ve Türkiye'nin borç sarmalı altında boğuşmasından çıkar elde eden finans dünyasının istemleri doğrultusunda hazırlanmıştır.

Başbakanlık tarafından ilgili çevrelere dağıtılan tasarı kitapçığında, bu tasarının hazırlanmasına Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği ve TESEV'in katkıda bulunduğu açıkça belirtilmektedir.

Açık adıyla Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı olan TESEV'in yönetim kurulunda görev alan 4 isim, dünyaca ünlü para spekülörü George Soros'un kurduğu Soros Açık Toplum Vakfı'nın Türkiye'deki irtibat bürosu

⁶⁰³ Funda Özkan, Soros Namus Cinayetine El Attı,

⁶⁰⁴ Tutkun Akbaş, Soros Bombası Patlıyor

⁶⁰⁵ Mustafa Özcan, Ortak Dil Üretmek

olan "Açık Toplum Enstitüsü'nde de yönetim kurulu üyeliği yapmaktadırlar. TESEV'in kurumsal kalkınmasını desteklemiş olan kuruluş da Soros Vakfı'dır. Soros Vakfı'na bağlı olarak çalışan ve 4 yöneticisi TESEV'de görev yapan Türkiye'deki "Açık Toplum Enstitüsü'nün üzerinde çalıştığı konuların başında "siyasi reform" gelmektedir.

Kamu Yönetimi Tasarısı ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter yapısını, ulus devlet yapısını parçalayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Tasarı, idarenin bütünlüğü, yetki genişliği ilkeleri yerine "görevler ayrılığı" sistemini getirerek, üniter yapının parçalanması işlevini yerine getirme amacını gütmektedir.

Tasarıya bir "çerçeve yasa" olarak bakılır; daha sonra Avrupa Birliği'nin istemleri üzerine çıkarılması düşünülen ve taslak halinde bekletilen "Bölge Kalkınma Ajansları Kanunu" taslağı ile Türkiye'nin 12 bölgeye ayrılmak istendiği de not edilirse, tasarı ile üniter yapıdan federatif yapıya geçmenin köşe taşlarının döşenmekte olduğu rahatça görülmektedir.

Kaldı ki, tasarının üniter devlet yerine federatif bir yapı öngördüğünü, emekliye ayrılan Danıştay Başkanı Nuri Alan, bu görevini sürdürürken şu ifadelerle dile getirmiştir:

"Tasarı ile birçok yetkinin yerel yönetimlere devrinin, ileride 'federatif yapı'nın ilk basamağı olacağı endişesini taşıyorum."

Tasarı; merkezi idarenin elinde tutulan içişleri, maliye, dışişleri, adalet gibi alanların dışındaki tüm görev ve hizmetleri yerelleştirmekte, belediye ve il özel idarelerine devretmektedir.

Böylece dünyaya hükmetmek isteyen güçlü ulus devletlerin, Türkiye gibi ülkelerde yerel odaklar yaratarak, önce bunların üniter yapılarının bozulması, ardından da -Yugoslavya örneğinde olduğu gibi etnik ya da dinsel ayrılıklar öne çıkarılarak parçalanması istemlerinin yerine getirilmesi amacına hizmet edilmektedir.

Diğer yandan üniter yapıdaki merkezi idarenin elindeki kamu gücünün; kimi bölgelerde ağaların, beylerin, şeyhlerin; kimi bölgelerde etkin olan tarikatların, kimi bölgelerde etnik ayrımcılığı körükleyen çevrelerin, kimi bölgelerde de iktidara yakın sermaye gruplarının egemenliğine terk edilmesi tehlikesi ortaya çıkmaktadır.

“Korsan Anayasa” olarak tanımlanan bu tasarı ile bir anlamda egemenlik, 81 ilde kurulacak ve kamu gücünü kullanmada geniş yetkilerle donatılmış yerel parlamentolara devredilecektir. Böylece ulusal bütünlüğü simgeleyen, yürütmeyi denetleyen, ülkenin yönetilmesi için gereken yasaları çıkaran yasama organı TBMM'nin işlevi zayıflatılacak, daha da ileri bir yorumla anlamsız kılınacaktır.

Tasarı, sağlıktan eğitime, kültürden sosyal hizmetlere, tarımdan köy hizmetlerine değin bir çok alanda görev ve yetkiyi yerelleştirirken aynı zamanda özelleştirmeyi öngörmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarının, kanunlarla yetkili ve görevli kılınmadıkları alanlarda işletme kuramayacağını, mal ve hizmet üretimi yapamayacağını, bu amaçla personel, bina, araç ve gereç ile kaynak tahsis edemeyeceğini; dolayısıyla kamunun kamusal hizmet üretmesini yasaklayan tasarının bir başka maddesi, 11. maddesi de şu hükmü içermektedir:

“Merkezi idare ve mahalli idarelerin yetkili organlarının kararı ile uygun gördükleri hizmetler, ilgileri itibariyle üniversitelere, noterlere, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına, özel sektöre ve alanında uzmanlaşmış sivil toplum örgütlerine gördürülebilir.”

Kamu gücünün, kamu hizmetlerinin hangi sivil toplum örgütlerine gördürüleceği, tasarı kitapçığında adları anılan ve tasarının hazırlanmasına katkıda bulunduğu açıklanan örgütlerden bellidir: TOBB, TÜSİAD, TESEV.⁶⁰⁶

Soros'un faaliyetleri sadece bunlarla kısıtlı değildir. Başbakanlık eski Müsteşarı Yaşar Yazıcıoğlu da Türkiye'deki misyoner ve vakıf faaliyetlerinin arkasında Macar Yahudisi ve borsa spekülâtörü George Soros'un olduğunu

⁶⁰⁶ Işık Kansu, AKP Kamu Yönetimi Reformu Üzerine,

belirtmektedir. Özellikle Karadeniz Bölgesi'nde misyoner faaliyetlerinin ciddi biçimde arttığına dikkat çeken Yazıcıoğlu, sadece kendi memleketi Trabzon-Çaykara'da 60 kadar üniversiteli gencin Hıristiyan yapıldığına dikkat çekmektedir. Çevre ve Çalışma eski Bakanı İmren Aykut'u isim vermeden eleştiren Yazıcıoğlu, Soros'tan maddi yardım alan vakıfların Türkiye'de ekonomik, sosyal ve siyasi platformlarda raporlar hazırlayarak, bu raporlardaki görüş ve düşünceleri Türk bürokrasisine ve toplumuna empoze etmeye çalıştığını ifade ederek, şöyle devam etmektedir:

“George Soros'un arkasında İsrail vardır. Soros vakıfları da en fazla İslam ülkelerinde bulunmaktadır. Bu vakıflar, buldukları ülkelerde insan hakları, demokratikleşme adı altında ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel alanda projeler hazırlıyorlar. Siyasi iradelerine, bürokratlarına empoze ediyorlar. Yerel yönetimlere kadar iniyorlar. Soros vakıflarının Türkiye'de desteklediği 7-8 sivil toplum örgütü bulunuyor. Bu örgütler yılda 5 milyon dolar yardım alıyorlar. Mesela Türkiye Ekonomik Sosyal Etütleri Vakfı 1 milyon 300 bin dolar, Liberal Düşünce Topluluğu 115 bin 500 dolar, Toplumsal Soruları Araştırma Vakfı (TOSAV) 92 bin 250 dolar, ANSEV 184 bin dolar, Stratejik Araştırma Vakfı 193 bin dolar, Türk Demokrasi Vakfı 106 bin dolar, Arı Kulübü 177 bin 500 dolar, Milli Demokrasi Vakfı 804 bin dolar, İnsan Hakları Derneği 215 bin dolar yardım aldığı belirtiliyor. Bu vakıflar kanalıyla Türkiye'nin sosyal, ekonomik, siyasi ve insan hakları düşüncelerini empoze ediyorlar. Mesela Çevre Stratejik Araştırmalar Vakfı (ÇESAV), kutsal topraklarda kiliseler diye bir harita çıkarıyor. Bu haritayı her yere dağıttılar. Bu vakfın başında da eskiden Çevre ve Çalışma Bakanlığı yapmış bir bayan bulunuyor. Dolayısıyla beş bin yıllık tarihi olduğu ispatlanmış olan ülkemizde sanki başka bir ülkedeymiş gibi kendi bağlarımızdan kopmuş, kiracı durumuna düşmüş durumdayız.”⁶⁰⁷

Soros'un Türkiye'yi ilgilendiren diğer bir faaliyeti ise Kıbrıs ve Annan Planı'na yöneliktir. Rum-Yunan ikilisinin de büyük katkılarıyla hazırlandığı bilinen Annan Planı'nın sunulmasından sonra bu planın kabul edilebilmesi için KKTC'de harekete geçen siyasal partiler ile diğer örgütler, Soros Vakfı ile

⁶⁰⁷ Metin Akyürek, Başbakanlık Eski Müsteşarı Yazıcıoğlu'ndan Çarpıcı Açıklamalar,

Soros Vakfı'nın Türkiye temsilcisi olan Açık Toplum Enstitüsüyle çok yakın ilişkiler içerisinde oldukları, özellikle, Ali Erel başkanlığındaki Kıbrıs Türk Ticaret Odası, Soros Vakfı yöneticilerinin yönetiminde bulunan TUSİAD ile birlikte Annan Planı savunuculuğunu üstlenmiştir. Kıbrıs Türk Ticaret Odası ile TÜSİAD arasındaki ilişki ve müşterek çalışmaları organize eden kişi ise Can Paker'dir. TESEV Başkanı ve Soros Vakfı'nın Türkiye temsilcisi olan Can Paker, 4 Aralık 2003 tarihinde İstanbul'da düzenlediği basın toplantısında "Annan Planı'nın daha iyi anlaşılması" için Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü (PRIO) tarafından hazırlanan "Kıbrıs İçin Annan Planı: Vatandaşın El Kitabı" adlı çalışmayı tanıtmak üzere Türkiye medyasının üst düzey temsilcilerinin katılımıyla yemekli bir toplantı düzenlemiştir. İter Türkmen ile Yalım Erez de bu toplantıda hazır bulunmuş ve yapılan konuşmalarda Annan planına övgüler düzülmüştür.⁶⁰⁸

Ercan Çitlioğlu, Soros için "Gizemli bir para lordu" demektedir.⁶⁰⁹ Gizemli para lordu parasını "Ortadoğu'nun demokratikleştirilmesi" ve Bush'u işbaşından almak için harcayacağını söylemektedir. Ne tesadüf dür ki, ABD'nin Kuzey Afrika'dan Çin'e kadar uzanan bir bölgeyi yeniden yapılandırma girişimi, yani Büyük Ortadoğu Projesi de aynı günlerde tartışmaya açılmıştır.

ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Ortadoğu'nun yeniden yapılandırılmasında, Doğu Bloğu'na yönelik hazırlanan "Helsinki modelinin" uygulanacağını açıklamıştır. Soros'un Açık Toplum Vakfı'nın bu modelin tam merkezinde olduğu da bir gerçektir.

⁶⁰⁸ Karadeniz Forum, Soros Vakfı

⁶⁰⁹ İsmet Kotak, Dünyayı Karıştıran Adam Soros,

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte küresel dengeler ve bölgesel stratejik parametrelerin değişmesi Türkiye ve çevre bölgelerinin tekrar önem kazanmasına yol açmıştır. Stratejik parametrelerdeki değişime bağlı olarak bölgede son derece dinamik bir konjonktür meydana gelmiştir. Bölge üzerinden küresel yapılanmasını yeniden düzenleme çabası içine giren ABD 11 Eylül terörist saldırısından sonra açık bir strateji uygulamaya başlamıştır. Bu stratejiyi şu şekilde açıklayabiliriz:

ABD benzeri görülmemiş ve eşi olmayan bir güce, ekonomik, politik nüfuzla sahiptir. Dünyadaki güç dengelerini oluşturmak, bu büyük gücün sorumluluğudur. Küresel terör ve kitle imha silahlarının yayılması, ABD'nin olduğu kadar müttefik ve dostlarının da güvenliğini tehdit etmektedir.

ABD'nin Yeni Güvenlik Stratejisi'ne göre düşman, herhangi bir politik rejim, şahıs, din veya ideoloji değildir. Düşman (terörizm), önyargılı, masumlara karşı kullanılan, politik güdümlü şiddettir. Terörle mücadelede, teröristlerle birlikte onlara yataklık yapan, yardım edenlerle de savaşılacaktır ve ABD gerektiğinde tek başına hareket etmekte tereddüt etmeyecektir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrasında Avrasya'da teröre karşı başlatılan harekatta, İngiltere-Fransa-Türkiye-Rusya-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ABD'ne tam destek vermişlerdir. Böylelikle ABD, kendi siyasal tarihinde, askeri gücünü ilk defa bu denli farklı parametrelerde, Washington'dan en uzak coğrafyada tanımıştır. ABD, meşru müdafaa'nın gereği olarak kabul ettiği "Önleyici Darbe" (Preemptive Strike) ile potansiyel tehditleri yok edebilecektir. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin benimsediği caydırıcılık ve çevreleme stratejileri yerine, artık yeni bir döneme girildiği gerekçesiyle bu strateji ön plana çıkarılmaktadır. ABD tek süper güç olmakla birlikte, askerî alanda mümkün olduğunca ittifaklar şeklinde hareket edeceğini, ancak gerektiğinde düşman devletleri ve kitle imha silahlarını üreten terörist grupları tek başına ve önleyici tarzda vurabileceğini belirtmektedir. ABD önleyici vuruş stratejisi çerçevesinde şekillenen askerî politikalarını, siyasî

meşruiyet aracı olarak tüm dünyayı koruyarak barışı korumuş geleceği şeklinde açıklamaktadır.

Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi, tehditlerin caydırılmasını, caydırmanın başarılı olamadığı durumda ise düşmanın kesin olarak yenilmesini amaçlamaktadır. Bu yeni stratejide ABD politika ve kararlarına BM ve NATO gibi uluslararası kuruluşların karşı çıkışlarını tanımama, kararlılığı esas alınmıştır. Herhangi bir uluslararası antlaşma veya örgütün ABD'nin kararlarını sınırlandırması reddedilmektedir.

Yeni strateji, Rusya, Hindistan ve Çin'i potansiyel büyük güçler (Küresel gücün diğer ana merkezleri) olarak tanımlamaktadır. ABD'nin yeni güvenlik stratejisi; Batı Yarıküre, Afrika, Orta Asya ve Hazar Havzasındaki enerji kaynaklarının ve çeşitlerinin artırılmasını, enerji güvenliği için gerekli görmektedir.

ABD'nin uygulamaya koyduğu bu yeni stratejide temel hedef dünya hakimiyetini pekiştirmektir. ABD uzayda, teknolojiye, enerjide, askeri güçte ve denizlerde rakipsiz olmayı, böylece ekonomik olarak güç (ve onun en önemli göstergesi DOLAR) üstünlüğünü sürdürmeyi, bu hakimiyeti tesiste tam olarak kullanmak istemektedir. ABD bugün, diğer büyüklere oranla çok farklı bir üstünlüğe sahiptir. ABD bu avantajını bugün kullanarak aradaki farkı korumak istemektedir. ABD'nin dış dünyaya yönelik müdahaleci politikaları ve bu politikalara uygun düşen eylemleri yüz yıldır sürmektedir. Ancak, bu eylemler, son on yılda, kendi deyimleriyle "hiçbir devlet ya da kuruluşla yetki ve güç paylaşımına gitmeyen" açık şiddet biçimine dönüşmüştür.

ABD'nin "süper güç" olarak varlığını 21.yüzyılda da sürdürebilmesi için belirlediği stratejik hedefler şunlardır:

1- ABD Avrasya Bölgesi'nde, Ortadoğu'da, Doğu ve Güney Asya'da-Pasifik'lerde "Tek bir gücün" veya "Güçler grubunun" oluşmasını önlemeyi varlığı ile ilgili çıkarılardan kabul etmektedir. Özellikle bu bölgelerde, kendine rakip olabilecek bir süper gücün ortaya çıkmasına veya kendisine meydan okuyacak bir ittifakın kurulmasına izin vermemelidir. Kısaca ABD dışındaki

başka ülkelerin, Birleşik Devletler ile boy ölçüşebilecek düzeye gelmelerinin önlenmesi birinci hedefidir. Uzakdoğu'da Çin, Avrupa'da ise AB ve AB içinde Almanya ve Fransa ekseninin ikinci bir kutup olarak ABD'nin karşısına çıkması engellenmelidir. ABD, bu potansiyel rakiplerini, dünyada veya küresel nitelikte önemli roller üstlenme hevesinden vazgeçirmelidir.

2- ABD'nin "herhangi bir devletin veya ittifakın karşı koyamayacağı bir güce sahip olması olmazsa olmaz" koşuludur.

3- Uluslararası ortamda düzen ve istikrar ABD tarafından garanti edilmelidir.

4- Uzakdoğu'da Çin'in büyümesi engellenmelidir.

5- Kuzey Kore ve İran gibi ülkelerde kitle imha silahlarının üretilmesi, gereğinde askeri güce de başvurulmak suretiyle önlenmelidir.

6- ABD'nin teröre destek veren ülkeler listesinde bulunan Suriye bölgede pasifize edilmelidir.

7- Doğu Avrupa, Kafkasya ve Ortadoğu'da kayda değer bir ABD askeri mevcudiyetinin bulundurulması yaşamsal önemdedir.

8- Rusya Federasyonu'nun nükleer silahları ABD stratejik nükleer hedef planında yer almalıdır. Rusya'nın elindeki nükleer silahların başka güçlerin eline geçmesi mutlaka önlenmelidir.

Amerika Birleşik Devletleri; Bosna Hersek, Kosova olayları ve Irak Savaşı sonrası kuvvetlerini Batı Avrupa'dan Balkanlara kaydırmak suretiyle Batı Avrupa'ya, Doğu Avrupa'yı ve Balkanları Batı Avrupa'nın gizli egemenliğine bırakmayacağı mesajını vermiş; ve bölgedeki Almanya ve Rusya Federasyonu'nun muhtemel nüfuz artırma gayretlerini caydırmıştır. Ayrıca, Kafkas ve Orta Asya petrollerinin ulaşım yollarını kontrol edebilecek bir coğrafi imkan kazanmış, bölgedeki muhtemel operasyonlar için Almanya'dakilerden daha yakın bölgelerde asker ve malzeme yığınağı yapabilecek konuma gelmiştir.

ABD'nin Ortadoğu ve Kafkasya politikası ise genel olarak petrol eksenlidir ve enerji kaynakları (petrol ve doğal gaz) ve bunların uluslararası pazarlara ulaşım yolları üzerinde tam bir denetim kurmaya yöneliktir. Kafkaslardaki ABD dış politikası, Orta Asya'ya ve Ortadoğu'ya yönelik olarak ta şekillenmektedir. ABD'nin Kafkasya politikası, Kazakistan, Türkmenistan gibi Hazar ile kıyısı olan ülkelere ve bu iki ülkenin arasında kalan Özbekistan'a yönelik politikası ile iç içedir ve özellikle Ortadoğu ve Afganistan politikaları da aynı gerçeğe sınıksız bağlıdır.

Irak'ın işgalinden sonra bölgede iki hedef ülke bulunmaktadır. Suriye'nin hedef ülkelerden biri olarak sayılmasına rağmen, kanımca ilk hedef Suriye olmayacaktır. Çünkü Suriye'nin varlığı ABD için İsrail'in güvenliği açısından önem arz etmektedir, fakat Suriye özellikle Irak işgalinden sonra İsrail için tehdit olmaktan çok uzaktır. Bu durumu Suriye'nin ekonomik ve askeri gücünde de görmek mümkündür. Zaten ABD'nin bölgedeki varlığı bu olasılığı sıfırlamaktadır. ABD'nin İran'da hakimiyeti ele geçirmesi ise ABD'ne Kafkaslar ve Ortadoğu üzerindeki egemenliğini perçinlemesini, Rusya ve Çin'in tam anlamıyla çembere alınmasını ve enerji kaynaklarını tamamen kendi denetiminde en ucuz biçimde İran üzerinden uluslararası pazarlara ulaştırılma olanağını sağlayacaktır. Amerikan stratejisi açısından en doğru yol Kafkaslardan İran üzerinden doğrudan Körfez'e inen hattır. Ayrıca İran egemenliği ABD'ye öncelikle Afganistan'da, ve sonra Orta Asya'daki varlığını daha fazla güvence altına alma olanağı verecektir. ABD yönetimi, Irak'ın düşmesinin ardından, bu son anılan hedefine yönelik olarak eylemlerine hız vermiştir. Aynı eylem'in Kafkaslardaki uzanışı ise, Ermenistan'ı Rusya Federasyonu'ndan kopartmak ve Azerbaycan ve Gürcistan üzerinde rekabetsiz tam bir hakimiyet kurmaktır.

ABD'nin gözünde Türkiye ise;

1- Bir Ortadoğu ülkesidir, üstün bir güce kavuşmamalıdır, Bölgesel politikalar üretmesi engellenmelidir.

2- Bir Balkan ülkesidir, dengeli bir güç sahibi olmalıdır,

3- Bir Asya ülkesidir, Türk Cumhuriyetleriyle ilişkileri Amerikan çıkarları doğrultusunda gelişmeli, aksi halde kesilmelidir şeklinde değerlendirilmektedir. ABD Türkiye'yi artık stratejik ortak olarak görmemektedir. Bu durumu Irak Savaşı ve sonrasında gelişen olaylarda açıkça görmek mümkündür.

Afganistan'a yapılan müdahaleden sonra ABD tarafından terörle mücadele kapsamında, sıranın, terörü yaratan veya destek veren diğer ülkelere de geleceği ifade edildiğinde, dünya kamuoyu tarafından Irak'ın bu kapsam içinde öncelik alacağı düşünülmüş ve gelişen olaylar ve bu konularda yapılan beyanlar, böyle bir müdahale olasılığının yüksek olduğunu göstermiştir. Fakat Türkiye'nin bu müdahale konusunda ön hazırlık yapmadığı ve yeterli stratejiler üretilmediği Irak Savaşı ve sonrasında gelişen olaylarla açıkça görülmüştür.

Irak'a yapılan müdahalenin birçok ülkeyi etkilediği muhakkaktır. Ancak bu müdahaleden her bakımdan en çok etkilen ülkenin Türkiye olduğu ve bu etkilenmenin de menfi olduğu bir gerçektir. Türkiye'nin içinde bulunduğu jeopolitik ve stratejik konum, şu anda Irak'taki durumun dışında kalmasına imkan vermemekte ve içinde olmasını zaruri kılmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu bu jeopolitik ve stratejik konum, karşılaşılabileceği zararlardan etkilenmemesi için imkan da yaratmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu, karşılaşılabileceği şartları, başta güvenlik ve ekonomi olmak üzere alınabilecek önlemleri ve uygulayabileceği politika ve stratejileri önceden oluşturması ve bu konuda alternatif durumları dikkate alarak, zaman baskısına maruz kalmadan uygulayabileceği hareket tarzlarını tespit etmesi gerekmektedir.

Yapılan değerlendirmelerde ABD'nin Körfez Savaşı'nda harekâta Saddam rejimini devirene kadar devam etmemesinin nedenleri olarak üç değişik düşünce ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; kara savaşının yarattığı riskler göz önünde tutularak ABD tarafından hareketin bir an önce bitirilme isteği, ikincisi; hareketin hedefinin Irak tarafından işgal edilen Kuveyt'in kurtarılması ve Irak'ın böyle bir eyleme bir daha girişmeyecek düzeye gelinceye kadar zayıflatılması ve bu hedefe de ulaşılmış olması,

devam edilmesinin BM ve koalisyon ülkeleri ve uluslararası kamuoyu desteği açısından uygun olmayacağı düşüncesi; üçüncüsü de, ABD'nin harekâta bilerek devam etmeyip, Saddam rejimini yerinde bırakarak petrolün, Körfez'in ve İsrail'in güvenliği için bölgede kalma niyeti olarak belirlenmiştir. Bu belirlemelere göre, Saddam rejiminin yerinde bırakılmasının sebebinin bunlardan biri veya bunların bir karışımı olduğu şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Irak'ta üç büyük etnik grup bulunmaktadır. Bunlar sırası ile Araplar, Kürtler ve Türkmenlerdir. Şii Araplar ise büyük bir dini grubu oluşturmaktadır. Bir değişim olduğu takdirde Irak'ın geleceğinin; Sünni Arapların yine devletin merkezi yapısını oluşturacak tarzda, Şii Araplar, Kürtler ve Türkmenlerin siyasal ve kültürel özerkliğe sahip olacak bir düzende yeniden şekillendirilmesinin Türkiye'nin menfaatleri açısından en uygun hareket tarzı olacağı değerlendirilmektedir.

Bütün bunlar göz önüne alındığında Türkiye'nin izlemesi gereken politikaların şu şekilde olması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Irak'ın toprak bütünlüğü Türkiye için hayati öneme haizdir. Bu konuda taviz verilmemeli, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelerde lobi faaliyetlerine girişilmelidir.
- Eğer bu başarılmaz ise Irak ta olası bir federatif yapıda Kürtlere verilecek özerkliğin yanında mutlaka Türkmenlere de özerklik verilmesi sağlanmalıdır. Aksi halde güvenlik açısından denge sağlanamaz ve Türkmenlerin varlığı korunamaz.
- Bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasını önlemek için bölge ülkeleriyle işbirliğine gidilmeli ve bağımsız bir Kürt devletinin bölgede varlığını sürdüremeyeceği ve bölgenin kaosa sürükleneceği uluslararası kamuoyuna çok iyi bir şekilde açıklanmalıdır.
- Bölgedeki Türkmenler ve Türkmen Cephesi ekonomik olarak desteklenmeli, Türkmenlerin bir parti çatısı altında birleştirilmesine çalışılmalıdır.
- Türkiye'nin Irak'a yönelik olarak milli çıkarları hiçbir şekilde ekonomik olarak pazarlık konusu yapılmamalıdır.

- Irak'ın Kuzeyindeki Türk Birlikleri en azından ABD bölgeden çekilinceye kadar durumunu muhafaza etmeli, bu birlikler hiçbir şekilde pazarlık konusuna dahil edilmemelidir.

- Türkiye'nin Güneydoğusundaki Avrupalı ve Amerikalıların faaliyetleri sivil otorite tarafından çok dikkatli takip edilmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır.

- Irak'ta en kısa zamanda Türkiye'den de gözlemcilerin katılacağı bir seçim ve nüfus sayımının yapılması sağlanmalıdır.

- İran konusunda ABD'nin Türkiye'yi de olayın içine çekme baskılarına boyun eğilmemeli ve İran'a karşı vuku bulabilecek bir Amerikan hareketine destek verilmemelidir.

- İran'daki Azerilerle kültürel ilişkiler şimdiden geliştirilmeli, Azerilerin demokratik hakları konusunda İran'a baskı yapılmalı fakat, şu an için Azerilerin herhangi bir iç karışıkta rol oynamasına müsaade edilmemelidir.

- Çin ve Japonya ile ilişkiler artırılmalıdır.

- Savunma sanayinde dışa bağımlılık hızla giderilmelidir.

- PKK'nın kendisini siyasal ortama çekme çabalarına dikkat edilmeli, bu konuda gelecekte olabilecek muhtemel ABD baskılarına karşı gerekli önlemler siyasi olarak şimdiden alınmalıdır.

- ABD'nin Kafkaslar ve Türk Cumhuriyetlerindeki siyasi ve askeri faaliyetleri dikkatle incelenmeli, ABD'nin ileride Türkiye'yi bu bölgede istememe olasılığına karşı, gerekli fedakarlıklar yapılarak siyasi, ekonomik ve askeri ilişkiler artırılmalıdır.

- Türkiye'nin Avrupa Birliği ve ABD ile ilişkilerinde ve genel olarak dış ilişkilerimizde, ulusal çıkarlarımıza zarar verebilecek, ulusal onurumuza gölge düşürebilecek veya bütünlüğümüzü ve bağımsızlığımızı tehdit edebilecek tutum ve davranışlardan kesinlikle kaçınılmalı, Türkiye'nin AB'ye uyum yasaları konusunda attığı adımların Türkiye'nin üniter devlet yapısına zarar verebileceği unutulmamalıdır.

- Uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan meşru bir hakkın kullanılması yoluyla Kıbrıs'ta bulunan Türk Silahlı Kuvvetleri "işgalci" olarak nitelendirilmekte ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'tan çekilmesi talep edilmektedir. Kıbrıs konusunda taviz verilmemeli, çözüm olarak masaya

getirilen Annan Planı çok iyi incelenmeli ve kamuoyu ve Kıbrıs halkı bu konuda bilinçlendirilmelidir. Kıbrıs'tan sonra sıranın Ege'deki sorunlara ve Türkiye'nin güneydoğusundaki sözde insan hakları ihlallerine geleceği unutulmamalıdır.

- ABD ve AB tarafından sözde "Ermeni Soykırımı'nın" kabul edilmesi istenmektedir. Bu konuda dış baskılara boyun eğilmemeli, verilecek en ufak tavizin ileride tazminat ve toprak taleplerini de beraberinde getireceği unutulmamalıdır.

- Ülkeler arasında dostluk olmadığı, dostlukların karşılıklı çıkar ilişkilerine dayandığı unutulmamalıdır.

- Yeni dönemin en önemli jeopolitik gücünden birisi kültür olacaktır, dolayısıyla Türk milli kültürünün tahribattan kurtarılması ve önümüzdeki dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek hale getirilmesi gerekmektedir.

- Uzun vadeli hedefler için ciddi tahlillere dayanan strateji ve taktiklere ihtiyaç vardır, bunun için Ortadoğu, Balkanlar, Asya ve Avrupa Enstitüleri ve think-tank kurumları kurulmalıdır.

- Bütün bunların ışığında politikalar üretilirken ABD ile çatışmamaya özen gösterilmeli, özellikle Irak'ın kuzeyinde vuku bulabilecek provokatif eylemler şimdiden değerlendirilerek gerekli önlemler alınmalıdır.

- ABD'nin son olarak gündeme getirdiği Büyük Ortadoğu Projesi çok iyi analiz edilmelidir. Türkiye kendisi tarafından üretilmeyen ABD'nin yapmış olduğu açıklamaların aktörü konumuna düşmemelidir.

- Tüm bu faktörler göz önüne alındığı takdirde, Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgede güvenliğini sağlayabilmek, bölgesel etkinliğini koruyabilmek için uzun vadeli, proaktif, çok yönlü ve kararlı bir dış politika geliştirmesinin son derece önemli olduğu açıklık kazanmaktadır. Şüphesiz, Türkiye içinde bulunduğu bölgede gerçekleştirilecek hiçbir düzenlemenin dışında kalmamalıdır. Bu sebepten dolayı, Büyük Ortadoğu Projesi dahilinde de ABD ile belirli sınırların gözetildiği bir işbirliği yapması gerekecektir. Ancak, bu işbirliğinin içeriğinin belirlenmesinin sadece ABD'ye bırakılması gelecekte Türkiye için zararlı sonuçlar doğurabilecektir. Türkiye'ye düşen görev kendi gücünü yalnız kendisi için kullanmasıdır.

Devletler genel olarak okyanus içinde küçük bir gemiye benzerler. İklim şartları, geminin yapısı ve dalgaların yüksekliği önemlidir, fakat gemisinin özelliklerini bilen, hedefini ve rotasını iyi bir şekilde tayin eden, iyi yetişmiş mürettebata ve iyi bir kaptana sahip olan gemilerin başarılı olma ihtimali daha yüksektir. Geçmişten ders alan, tarihi ve buldukları şartları iyi analiz eden devletler daima başarılı olmuşlardır.

Bütün bu hususlar için devletin çeşitli organları tarafından değerlendirmeler yapıldığı ve tedbirler alındığı bilinmektedir. Ancak bunların yukarıda belirtilen tespitler ve öneriler de dikkate alınarak daha aktif bir biçimde gerçekleştirilmesi gerektiği Türkiye açısından elzem görülmektedir. Diğer bir ifade ile Türkiye'nin reaktif politikalar yerine proaktif politikalar izlemesi gerekmektedir. Türkiye'nin Soğuk Savaş'ın bittiğini görmesi, yeni dönemin yeni koşullarla ve yeni çıkar ilişkileriyle biçimlendiği gerçeğini anlaması gerekmektedir. Ayrıca bu konularda Türk Devleti tarafından çevre ülkeler ve diğer güç odakları ile doğrudan ve önceden temas edilmesinde de fayda mütalaa edilmektedir. Zira "stratejik öngörü", krizin arttığına ilişkin sinyaller vermektedir.

KAYNAKLAR

- 1-Abramowitz, Morton: Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası, Çeviri: Faruk Çakır, Liberte Yayınları, Ekim 2001
- 2-Acar, Cemal: Soğuk Savaş Dönemi Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası, As-tek Yayınları, Ankara, 1991
- 3-Acheson, Dean G.: Present at the Creation: My Years in the State Department, Norton Press, New York, 1969
- 4-Ahmad, F.: Modern Türkiye'nin Oluşumu, Çeviri: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995
- 5-Ahmad Feroz: Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), Çeviri: Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 1994
- 6-Akalın, Cüneyt: Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2003
- 7-Ambrose, Stephen E.: Dünyaya Açılım, 1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası, Çeviri: Rucihan Tul, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992
- 8-An, Ahmet: Kıbrıs Nereye Gidiyor, Everest Yayınları, İstanbul, 2003
- 9-Arcayürek, Cüneyt: Yeni Demokrasi, Yeni Arayışlar, 1960-1965, Bilgi Yayınları, Ankara, 1984
- 10-Arendt, Hannah: Human Conditions, University of Chicago Press, Chicago, 1958
- 11-Arı, Tayyar: 2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi, Alfa Basın Yayım Dağıtım Ltd., İstanbul, 1999
- 12-Armaoğlu, Fahir: Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991

- 13-Aydoğan, Metin: Bitmeyen Oyun, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul, Mart 2003
- 14-Barkey, Henry J.: Iran and Turkey: Confrontation across an Ideological Divide, Regional Power Rivalries in the New Eurasia: Russia, Turkey and Iran, NY, 1995
- 15-Barnett, Richard J.: Roots of War, Penguin Books, Baltimore, 1973
- 16-Barone, Michael: History's Words, 9/22/2003, Vol. 135 Issue 9
- 17-Bill, James A.: The Eagle and the Lion, Yale University Press, New Haven and London, 1998
- 18-Bostanoğlu, Burcu: Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, İmge Yayınları, Ankara, 1999
- 19-Bozkurt, Enver: Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı, Atlas Yayın Dağıtım, Ankara, 2003
- 20-Bölükbaşı, Süha: Barışçı Çözumsuzlük, İmge yayınları, Ankara, 2001
- 21-Brown, Seyom: The Faces of Power, United States Foreign Policy from Truman to Clinton, Columbia University Press, New York, 1994
- 22-Brzezinski, Zbigniew: Büyük Satranç Tahtası, Çeviri: Ertuğrul Dikbaş, Ergün Kocabıyık, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998
- 23-Coulombis, T. A.: The United States, Greece and Turkey: The Trouble Triangle, New York, 1983
- 24-Coit, Margaret L.: "The Life History of the United States: The Growing Years", Volume 3, 1789-1829, Time Incorporated, New York, 1963
- 25-Çandar, Cengiz: "Türk Silahlı Kuvvetlerine Göre Amerika", Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası, Editör: Morton

Abramowitz, Çeviri: Faruk Çakır-Nasuh Uslu, Liberte Yayınları, Ankara, Ekim 2001

26-Cevizoğlu, Hulki: Amerika'nın Körfez Savaşı, Ceviz Kabuğu Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 2003

27-Davutoğlu, Ahmet: Stratejik Derinlik, Küre yayınları, İstanbul, 2001

28-Değer, M. Emin: Oltadaki Balık Türkiye, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, Haziran 1998

29-Denk, Nevzat: Geçmişte ve 21'nci Yüzyılda Savaşlar, Stratejiler ve Stratejler, Harp Akademileri K. Yayınları, İstanbul, 2002

30-Doyle, Michael: "Peace Liberty and Democracy: Realist and Liberals Contents a Legacy", American Democracy Promotion, Edited by: Michael Cox, G. John Ikenberry and Takashi Inoguchi, Oxford University Press, New York, 2000

31-Eralp, Atilla: "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, İletişim, İstanbul, 1996

32-Evcil, Cumhur: Yavru Vatan Kıbrıs'ta Zaferin Hikayesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999

33-Findley, Paul: ABD'de İsrail Lobisi, Çeviri: Mustafa Özcan, N. Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 1994

34-Findley, Paul: ABD'de İsrail Lobisi, Çeviri: Mustafa Özcan, N. Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, Ocak 2000

35-Fukuyama, Francis: The End of The History and The Last Man, Free Press, New York, 1992

36-Gönlübol, Mehmet: Olaylarla Türk Dış Politikası, Alkım Kitabevi Yayınları, Ankara, 1989

37-Gürel, Şükrü Sina: Kıbrıs Tarihi (1878-1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985

38-Halil, Ali: Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye, Gerçek Yayınevi, Nisan 1963

39-Harris, George: Troubled Alliance, American Enterprise Institute, Washington, 1972

40-Hartmann Frederick H., Wendzel Robert L: America's Foreign Policy in a Changing World, Harper Collins College Publishers, New York, 1994

41-Huntington, Samuel: The Clash Of Civilizations And The Remaking of World, Touchstone, New York, 1997

42-Karaca, R. Kutay: Dünyadaki Yeni Güç Çin-Tek Kutuptan, Çift Kutuba, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003

43-Kayar, Mustafa: Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu, IQ Yayıncılık, İstanbul, Ekim 2003

44-Keskin, Funda: Cenevre Savaş Hukuku Sözleşmeleri ve PKK, Baskın Oral (editör), Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002

45-Kissinger, Henry A.: American Foreign Policy, W.W. Norton Company Inc. Press, New York, 1974

46-Kocaoğlu, Mehmet: Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu, Parçalanmak İstenecek Topraklar ve İstismar Edilen İnsanlar, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995

47-Kolko, Joyce and Gabriel: " The Limits of Power", The World and United States Foreign Policy, 1945-1954, Harper Row Publishers, London, 1972

48-Larrabee, F. Stephen: Ian O. Lesser, Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty, CMEPP Yayınları, 2003

49-Linklater, Andrew: Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations, Macmillan, London, 1990

50-Little, Douglas: American Orientalism, The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 2002

51-Manisalı, Erol: Dünden Bugüne Kıbrıs, Cumhuriyet Yayınları, Nisan 2000

52-Manisalı, Erol: Türkiye ve Küreselleşme, Derin Yayınları, İstanbul, 2002

53-McGhee, George: ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, Çeviri: Belkıs Çorakçı, Bilgi Yayınları, İstanbul, Aralık 1993

54-Morgenthau, Hans: Scientific Man, Power Politics, University of Chicago Press, Chicago, 1946

55-Mütercimler Erol: Satılık Ada Kıbrıs-Barış Harekatı'nın Bilinmeyen Öyküsü, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, Kasım 2003

56-Nur Rıza, Grew Joseph C.: Lozan Barış Görüşmesinin Perde Arkası, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2003

57-Oberling, Pierre: Bellapais'e Giden Yol, Çeviri: Mehmet Erdoğan, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1987

58-O'Conner, Raymond G.: "New Dimensions of Power", Power of the President in Foreign Affairs, Edited by: Edgar E. Robinson, Commonwealth Club of California Press, San Francisco, 1966

59-Oral, Baskın: Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2002

71-Waltz, Kenneth Neal: Theory of International Politics, Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co, 1979

72-Wanamaker, Temple: American Foreign Policy Today, Bantam Books Inc., New York, 1966

73-Wurmser, David: Tyranny's Ally, The AEI Press, Washington, 1999

74-Yaphe, Judith: The Legacy of Iraq's Past and the Promise of Its Future, The Middle East Enters the Twenty-first Century, edited by Robert O. Freedman, University Press of Florida, 2002

75-Yaphe, Judith S.: The Middle East in 2015-The Impact of Regional Trends on US Strategic Planning, Washington D.C., 2002, www.ndu.edu

76-Yavuz Turan: ABD'nin Kürt Kartı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993

77-Yergin, Daniel: Petrol, Çeviren Kamuran Tuncay, İş Bankası Yayınları, Ankara, Mart 1995

78-Zürcher, Erik Jan: Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995

79-21'nci Yüzyılın İlk Çeyreğinde Türkiye'nin Vizyonu, Harp Ak. K.Lığı, İstanbul, 2000

80-A Decade of American Foreign Policy, Department of State, Chairman: Tom Connally, Washington, 1985

81-Milli Güvenlik Siyasetinin Oluşturulması, Harp Ak.K.Lığı, 1994

82-Milli Strateji ve Oluşumunda Etkileyici Faktörler, Harp Ak.K.Lığı, 1990

83-Türkiye-ABD İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını, Harp Akademileri Basımevi İstanbul, 1994

84-Yeni bir Strateji –Hidro Strateji, Harp Ak. K.Lığı, 1996

60-Robins, Philip: Turkish Policy and The Gulf Crisis, Adventurist or Dynamic?, (Turkish Foreign Policy), Ed: H. Dodd Clement, The Eothen Press, England, 1992

61-Rustow, Dankwart A: Oil and Turmoil, W.W. Norton&Company, Toronto, 1982

62-Sander, Oral: Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1979

63-Schleicher, Charles P.: Introduction to International Relations, Prentice-Hall Inc., N.Y., 1955

64-Shalom, Stephen R.: Amerika Birleşik Devletleri ve Ortadoğu: "Onlar" Bizden Neden Nefret Ediyorlar, 11 Eylül, YKY Yayınları, Ekim 2001

65-Simons, Thomas W.: The End of The Cold War?, Macmillan, Basinstoke

66-Şimşek, Halil: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İst. 2002

67-Telhami, Shibley: The Stakes, America And The Middle East, Westview Press, Colorado, 2002

68-Terrill ,W. Andrew: Strategic Effects of the Conflict With Iraq: The Middle East, North Africa, And Turkey, Strategic Studies Institute Press, Mart 2003

69-Uslu, Nasuh: Türk-Amerikan İlişkileri, 21.Yüzyıl Yayınları, Ankara, Ekim 2002

70-Vali, Ferenc A.: Bridge Across the Bosphorus, The John Hopkins Press, Baltimore, 1971 s: 280-281; Aktaran kaynak: Süha Bölükbaşı, Barışçı Çözumsuzlük, İmge yayınları, Ankara 2001

MAKALE ve KÖŞE YAZILARI

85-Abdo, Geneive: ABD ve Türkiye, Askerler ve Malzeme Konusunda Mutabakata Vardı, Boston Globe, 3 Nisan 2003

86-Ağır Bülent Sarper: Büyük Ortadoğu Projesi Dayatması, Radikal, 25 Nisan 2004

87-Akbaş, Tutkun: Soros Bombası Patlıyor,
http://www.tempodergisi.com.tr/toplum_politika/04690/

88-Akgün, Birol: "Asker Krizinin Anatomisi ve Türk-ABD İlişkilerinin Geleceği", http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Diger/bi_ak.htm

89-Akgün, Birol: Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyine Dair Endişeleri ve Son Gelişmeler, <http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=371>

90-Akgün, Mensur: Farkında mısınız NATO Genişledi, http://www.hurriyetim.com.tr/dosya/abd_dehseti/55mensur.asp

91-Aktan, Gündüz: Türkiye'nin Kafkasya Politikası, http://www.kafkas.org.tr/ajans/2002/ocak/16.01.2002_konferans_gunduz_aktan_.htm

92-Akyürek, Metin: Başbakanlık Eski Müsteşarı Yazıcıoğlu'ndan Çarpıcı Açıklamalar, <http://siyaset.superonline.com/haberler/haber.php?hkod=6174>

93-Altıntaşbaş, Deniz: Avrasya Dosyası, İran Özel, 1999, Cilt:5, Sayı:3

94-Altındal Aytunç: Misyoner Faaliyetleri Artışta, İlk Adım Dergisi, Ağustos, 2003, <http://www.ilkadimdergisi.com/181/kapak-roportaj.htm>

95-Aras Bülent: Büyük Ortadoğu, Türkiye ve AB, 2023 Dergisi, Mart 2004

96-Aras Bülent: Türk'ün Büyük Ortadoğu ile İmtihanı, Radikal, 10 Nisan 2004

97-Arslan Esat: ABD'nin Irak İşgali Sonrası, Üretilen ve Dayatılan Yeni Stratejiler, 2023 Dergisi, Mart 2004

98-Asyalı, Asım: "Taleplerin Neticesi", <http://www.yeniasya.com.tr/2003/04/10/yazarlar/asimasyali.htm>

99-Atalan, Sami: İran'ın Göktaşları, M5 Savunma ve Strateji Dergisi, Kasım 2002, sayı:113

100-Atay, Mehmet: Egemenlik Mücadelesinde Kıbrıs'ın Stratejik Konumu Ve Akdeniz'de Bölgesel Güvenlik, Jeopolitik der., sayı: 1

101-Atay, Mehmet: ABD'nin Afganistan Operasyonu ve Orta Asya'da Jeopolitik Satranç, Jeopolitik Der., sayı:1

102-Atay, Mehmet: ABD'nin Dünya Hegomanyası "ABD'nin (Yeni) Ulusal Güvenlik Stratejisi Ve Irak Operasyonu", Jeopolitik Der., Kış 2003, Sayı 5

103-Aydıntaşbaş, Aslı:"Gül Gelirken", Sabah, 21 Temmuz 2003

104-Ayman, S.Gülden: ABD'nin Ortadoğu denklemi, Radikal, 21 Temmuz 1997, <http://www.turkey.org/news/selected/210797s7.htm>

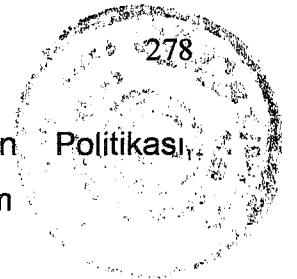
105-Ayten, Adem: Eski Düzen Yeni Dönem: Tekno-Medyatik 11 Eylül sonrası Uluslararası Sistemin Doğası İçinde Ortadoğu ve ABD Politikası, Jeopolitik Dergisi, Kış 2003, Sayı:5

106-Babuna Cahit: Büyük Ortadoğu Projesi Nedir?
<Http://Www.Tibbiyelilercemiyeti.Com/Modules.Php?Name=News&File=Article&Sid=129>

107-Bal, İdris: "Ortadoğu'da Savaş, ABD Ve Türkiye", http://www.stradigma.com/turkce/nisan2003/makale_01.html

108-Balancar, Ferda: ABD'nin Niyeti: İran'ı Parçalamak
<http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/online/yayin/yayin2.pdf>

109-Başeren, Sertaç: ABD'nin Irak Operasyonu ve Türk Askeri,
<http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=327>

110-Bayır, Emre: 11 Eylül Sonrası ABD'nin İran Politikası,
<http://Www.Avsam.Org/Gunlukbulten/Arsiv/2002/01112002.Htm>

111-Bila, Fikret: Abdullah Gül:Komutanların Tutumu Örnektir, Milliyet,
13 Nisan 2003

112-Bila Fikret: Hangi Türkiye, Milliyet, 01 Mart 2004

113-Bila, Fikret: Özel Siyaset Belgesi ve Rumsfeld, Milliyet, 20 Temmuz
2003

114-Bila, Fikret: Kuzey Irak ve Barzani, Milliyet, 8 Mart 2003

115-Bierschwale, Inge: Türkler Başkaldırıyor, Berner Zeitung 3 Mart
2003

116-Bol Fuat: Ortadoğu Barut Fıçısı, Türkiye, 16 Mart 2004

117-Boyle Francis A.: "US Foreign Policy toward the Iran/Iraq War",
http://www.counterpunch.org/boyle_1214.html

118-Brzezinski Zbigniew: Büyük Ortadoğu'ya Dikkat, The New York
Times, 8 Mart 2004

119-Caşın, M. Hakkı: "Çöl Tilkisi" Cheney ve Terörle Savaşın Ortadoğu
Boyutu, M5 Savunma ve Strateji Der. Rapor, Nisan 2002

120-Caşın, M. Hakkı: Irak Harekatında Kuzey Cephesi Sendromu ve
Türk-Amerikan ilişkilerinin Gelecekteki olası Profilleri, Jeopolitik, kış 2003,
sayı 5

121-Caşın, Mesut Hakkı- Dedeoğlu Beril : İkinci Dünya Savaşı'nın Türk
Dış ve Güvenlik Politikalarına Etkileri, Galatasaray Dergisi, G.S. Üniversitesi
Yayınları, Özel sayı, Bahar 2000

122-Carthes, Thomas: "Democracy," Foreign Policy 107, (Yaz 1997).

123-Chazan, Guy; Pope, Hugh: ABD, Türk Sınırını Güvenlik Altına Almaya Çalışıyor, The Wall Street Journal, 17 Mart 2003

124-Cömert, Servet: Türkiye-ABD İlişkilerinde Güvenlik ve Güven Boyutları, Jeopolitik der. Bahar 2003, sayı-6

125-Çelik Hakan: Türkiye Ateş Çemberinin Tam Ortasında Kaldı, Posta, 16 Mart 2004

126-Çitlioğlu Ercan: B.O.P. Hope, Finansal Forum, 12 Mart 2004

127-Çongar, Yasemin: "İnceldiği Yerden", Milliyet, 21 Temmuz 2003.

128-Doksat, Kerem: ABD'nin Irak ve Yeni Dünya Düzeni Politikası, http://www.keremdoksat.com/yeni_dunya_duzeni.html

129-Ekrem, Erkin: Büyük Ortadoğu Projesi ve Çin, Stratejik Analiz Dergisi, Nisan 2004

130-Ei Faki, Mustafa: Proje Arap Varlığının Eritilmesidir, El Eham Gazetesi, çeviri: Halil Çelik, <http://www.ntvmsnbc.com/news/260019.asp#BODY>

131-Elibol, Nuri: Büyük Ortadoğu Projesi, Türkiye, 04 Mart 2004

132-Erdemli, Aybars: ABD - İran İlişkilerinin Geleceği ve Türkiye, <http://www.avsam.org/gunlukbulten/arsiv/2003/2905.htm>

133-Er, Rahim: Büyük Ortadoğu, Türkiye, 02 Mart 2004

134-Eslen, Nejat: ABD'nin Ulusal Güvenlik stratejisi Nasıl Değişti, M5 Avrasya Der., Kasım 2002

135-Ersanel, Nedret: Petrol Savaşı, <http://www.m5strateji.com/koseyazilari.asp?ID=134>

136-Ferrari, Antonio: Türk Ordusu Pentagon'un Yardımına Koşuyor, Corriere Della Sera, 07 Mart 2003

137-Frank, J. Gaffney Jr.: Ortada Kalan Türkler, The Washington Times, 4 Mart 2003

138-Gendzier, Irene: Oil Iraq and US Foreign Policy in the Middle East, <http://www.nottingham.ac.uk/~ajxsm1/issue2/gendzier.pdf>

139-Goldberg, Michelle: "Why American Jewish Groups Support War in Iraq?," http://archive.salon.com/news/feature/2002/09/14/jews_iraq/index.html

140-Gottschlich, Jürgen: Türk Ordusu İkinci Cepheden Yana, Der Standard, 6 Mart 2003

141-Graham, Bradley: ABD Türk Üslerinden Vazgeçmek İstemiyor, Washington Post, 03 Mart 2003

142-Güldoğan, Evren: Türkiye Ve NATO: Bir Üyeliğin Öyküsü, http://www.adk.boun.edu.tr/gozlem/mayis_2000/8.htm

143-Gündüz, Lokman: Soros Soros'lara karşı, <http://www.anlayis.net/contents.php?cid=296>

144-Gündüz, M.: "İrak'ta Neler Oluyor", http://www.kibris.net/basin/yazarlarimiz/serbest/mgunduz/arsiv/25_temmuz_2003.htm

145-Güngör, Pınar: Azerbaycan, Soros Vakfı'nın Faaliyetinden Rahatsız, <http://www.avsam.org/gunlukbulten/arsiv/2004/2805.htm#kafkasya>

146-Hacısalıhoğlu, Yaşar: Irak'tan Avrasya Jeopolitiğine Yansıyanlar ve Türkiye, Jeopolitik der. Kış 2003, Sayı 5

147-Hermann, Rainer: Türkiye: Müdahale İçin Bir Neden Yok, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 16 Nisan 2003

148-Hermann, Rainer: Bizim Savaşımız Değil, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 27 Mart 2003

- 149-Hermann, Rainer: Ankara'da İkinci Deneme, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 19 Mart 2003
- 150-İsmail, Sebahattin: "Kıbrıs'ın yıkılması"
<http://www.emu.edu.tr/turkce/genel/kktc/kitaplar>
- 151-Kalafat, Yaşar: Büyük Ortadoğu Projesi; İsrail "Özne" Türkiye "Nesne", 2023 Dergisi, Mart 2004
- 152-Kansu, Işık: AKP Kamu Yönetimi Reformu Üzerine,
<http://www.maden.org.tr/yeni3/etkinlikler/soylesi/kamu-reformu/kamu-reformu-kansu.htm>
- 153-Kapan, İsmail: Büyük Ortadoğu'da İşler Büyüyor, Türkiye, 01 Mart 2004
- 154-Karakuş, Abdullah, Çakırözer Utku: İşte ABD'nin Baskın Bahanesi
<http://www.milliyet.com.tr/2003/07/17/siyaset/asiy.html>
- 155-Kılıçbeyli, Elif Hatun - Mahal Emrahov: Hazar Bölgesinde Enerji Kaynaklarının Paylaşım Sorunları, <http://www.ir.metu.edu.tr/conf/papers/kilicbeyli.pdf>
- 156-Kışlalı, Mehmet Ali: Büyük Ortadoğu, Radikal, 12 Mart 2004
- 157-Koç, Şanlı Bahadır: ABD'nin Irak'ta 'Başarısızlığı' ve Diğer Devletler, http://www.avsam.org/haftalikanaliz/30-04_07_2003/main.htm
- 158-Kohen, Sami: "Bu Nasıl Stratejik Ortaklık", Milliyet, 22 Mart 2003
- 159-Kotak, İsmet: Dünyayı Karıştıran Adam Soros,
<http://www.halkinsesi.org/?action=journalist&aid=2031>
- 160-Kösebalaban, Hasan: Irak Üzerindeki İsrail Planları ve Kürt Yahudileri <http://www.netpano.com/irak1402.html>

161-Kuluoğlu, Armağan: Körfez Savaşı'ndan 10 Yıl Sonra Ortadoğu'daki Askeri Durum, Çukurova Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://strateji.cu.edu.tr/ORTA_DOGU/05.asp

162-Kuluoğlu, Armağan ve Salkaya, Fatma Elif: Büyük Ortadoğu Projesi Ve Türkiye, Stratejik Analiz Dergisi, Nisan 2004

163-Kuloğlu, Armağan: Doğu Akdeniz'in Güvenliği Kapsamında Kıbrıs'ın Stratejik Boyutu, Avrasya Stratejik Analiz Dergisi, Aralık 2002

164-Kuloğlu, Armağan: Son Gelişmeler Işığında Oluşturulması Gereken Türkiye'nin Irak Politikası, Avrasya-Bir vakfı, Asam, Kasım 2002, no:1, <http://www.avsam.org/english/yayinlar/strateji/1/strateji1.htm>

165-Kurucu, Nazif: En Büyük Ortadoğu Projesi, Osmanlı Devletiydi, Ortadoğu, 17 Mart 2004

166-Küpeli, Yusuf: ABD'nin Toprakları Dışındaki Askeri  sleri-Kafkasya, <http://w1.816.comhem.se/~u81602951/kafkas.htm>

167-Küpeli, Yusuf: ABD'nin Ortadoğu'daki askeri varlığı, işleri, planları, Irak, İran, Suriye, Türkiye ve Kürtler  zerine kısa bir analiz, <http://w1.816.comhem.se/~u81602951/odogu.htm>

168-Laçiner, Sedat: Ermenistan – Türkiye İlişkilerinde Sınır Kapısı Sorunu Ve İlişkilerde Ekonomik Boyut, Ermeni Araştırmaları, Sayı:6, Yaz 2002

169-Lasserre, Isabelle: Türk Ordusu, Amerikan Askerinin Konuşlanmasına Sıcak Bakıyor, Le Figaro, 6 Mart 2003

170-Livaneli, Zülfü: Vatan, 8 Temmuz 2003

171-Manisalı, Erol: Bush Yönetiminin İmparatorluk Rüyası, Jeopolitik Der., Kış 2003, sayı-5

172-Mario, Nordio: Kerkük... ABD-Türkiye İlişkileri İçin Bir Sınav Tahtası, Adnkronos, 04 Mayıs 2003

173-Mearsheimer, John: "The False Promise of International Institutions," International Security 19, no 3, 1994

174-Metin, Ünal: Büyük Ortadoğu Projesi, [Http://www.Ufukotesi.Com/Yazigoster.Asp?Yazi_No=20040343](http://www.ufukotesi.com/Yazigoster.Asp?Yazi_No=20040343)

175-Mütercimler, Erol: Kore Savaşı'nda Türkler, M5 Avrasya der., Kasım 2002, sayı 113

176-Nafi, Tunç: ABD Milli Güvenlik Stratejisi, Türk Tarih Der., Şubat 1998

177-Oberle, Thierry: Türkiye, Hava Sahasını Açmayı Kabul Ediyor, Le Figaro, 21 Mart 2003

178-Okur, Mehmet Akif: Ortadoğu'da Pasif Devrim: Büyük Ortadoğu Projesi, 2023 Dergisi, Mart 2004

179-Onay, Yaşar: Soğuk Savaş Sonrası Düzenin Getirdiklerinin Türkiye Jeopolitiğine Yansıması ve Tehdit Farklılaşması, Jeopolitik Dergisi, Yaz 2002, Sayı:3

180-Onay, Yaşar: ABD-Avrupa Birleşik Devletleri Rekabeti ve Türkiye-Neorealist Bir Yaklaşım, Jeopolitik Dergisi, Bahar 2003, Sayı:6

181-Oran, Baskın: Ortadoğu Konusunda Türkiye ABD'nin Mızrak Ucu, Nokta Dergisi

182-Özcan, Mustafa: Ortak dil Üretmek, <http://www.yeniasya.com.tr/2004/04/19/yazarlar/butun.htm>

183-Özkan, Ayşe: Balkanlar Yunanistan ve Terörizm, ASAM, 05.06.2003, Sayı: 119, <http://www.avsam.org/gunlukbulten/arsiv/2003/0506.htm#balkan>

184-Özkan, Ayşe: Uluslararası Hukuk Ve Kıbrıs Sorunu, Avrasya Stratejik Analiz Dergisi, Aralık 2002, sayı:3

185-Özkan, Funda: Soros Namus Cinayetine El Attı, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=108385&tarikh=04/03/2004>

186-Özkan, Tuncay: "Üzüntülerimi bildiririm", <http://www.tuncayozkan.com/aksam.php?aksamid=156&sf=4>

187-Özkan, Tuncay: "Türkmenler, Kürtler ve Türkiye", Akşam, 11 Nisan 2003

188-Özdağ, Ümit: Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi, http://www.avsam.org/irak/analiz/14_analiz.htm

189-Özdağ Ümit: Türkiye BOP'tan Zarar Görecek, Yeniçağ, 28 Mart 2004

190-Öz, Güray: OPEC'in Vanası, Cumhuriyet, 29 Ocak 2003

191-Pamir, A. Necdet: Irak'a Müdahale ve Petrol Boyutu, Jeopolitik Dergisi, Kış 2003, sayı-5

192-Pamir, A. Necdet: Avrasya Boru Hatları Enerji Güvenliği ve Türkiye, Jeopolitik Dergisi, Kış 2003, Sayı-5

193-Pan, Philip P.: Hayal Kırıklığına Uğrayan Türk Liderler Kuzey'deki Gelişmeleri Önemsememeye Çalışıyor, Washington Post, 12 Nisan 2003

194-Pan, Philip P.: Türkiye, ABD'nin Üsleri Kullanmasına İzin Vermedi, Washington Post , 2 Mart 2003

195-Pope, Nicole: Washington'a Meydan Okuyan Türkiye, Irak'ın Kuzeyine Seçkin Askerlerini Göndereceğini Duyuruyor, Le Monde, 23 Mart 2003

196-Pope, Nicole: Türk Askerleri, Amerikan Kuvvetlerinin Konuşlanmasından Yana Görüş Bildiriyorlar, Le Monde, 7 Mart 2003

- 197-Prusher, Ilene R.: Türkiye'nin İç Politika Çıkmazı ABD Planına Zarar Veriyor, The Christian Science Monitor, 03 Mart 2003
- 198-Prusher, Ilene R.: ABD İle Türkiye Arasındaki Gerginlik Azalıyor, The Christian Science Monitor, 27 Mart 2003
- 199-Ramazani, R.K.: Iran's Foreign Policy: Both North and South, Middle East Journal 46, No:3, Yaz 1992
- 200-Renner, Michael: The New Oil Order, <http://www.eurolegal.org/usmideast3.htm>
- 201-Sağır, Celil: Gürcistan'da Post Modern Geçiş, <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=3231>
- 202-Said, Muhammed Seyid: Arapların Söylemi Tutarsız, Radikal, 09 Mart 2004
- 203-Sampson, Anthony: West's Greed for Oil Fuels Saddam Fever, <http://www.eurolegal.org/usmideast3.htm>
- 204-Saral, Talat: Paylaşım Savaşı ve Türkiye, Jeopolitik Der., Bahar 2003, sayı 6
- 205-Sarıoğhalam, Mahmud: The Future of the Middle East: The Impact of The Northern Tier, Security Dialogue 27, No:3, 1996
- 206-Sazak, Derya: "Barzani ve Kuzey Irak", Milliyet, 22 Mart 2003
- 207-Schlötzer, Christiane: Erdoğan, Yeni Türk Hükümetini Tanıtıyor, Süddeutsche Zeitung 15 Mart 2003
- 208-Sennott, Charles: ABD'ye İndirilen Darbe: Türkler İzin Vermediler, Boston Globe, 2 Mart 2003
- 209-Shanker, Thom: Schmitt, Eric: Pentagon Irak'taki Dört Önemli Üssü Uzun Süreli Kullanmayı Amaçlıyor, The New York Times, 20 Nisan 2003

210-Sorgun, Taylan: Tarihin Belgesi ve Şimdiki Tuzaklar, Ortadoğu, 01
Mart 2004

211-Sönmezoğlu, Faruk: Körfez Krizi Ve Türkiye'de Karar Alma Süreci,
http://www.gata.edu.tr/kutuphane/Kitap_Ozetleri/degisen_dunya_ve_turkiyehtm

212-Şahin, Abdullah: Büyük Ortadoğu Projesi ve Amerika
<Http://Osamortadogu.Sitemynet.Com/Bortadogu.Htm>

213-Şahin, Abdullah: Gürcistan ve Kosova,
<http://osamortadogu.sitemynet.com/kosova.htm>

214-Taha, Zeynep: ABD'nin Büyük Ortadoğu Girişimi,
<http://www.ntvmsnbc.com/news/259581.asp?cp1=1#BODY>

215-Taşar, Mustafa: Kavramlar Işığında Bugün ve Yarın, http://www.mustafatasar.gen.tr/yayinlar/dusunce_g/21yuzuil_veturkiye.htm

216-Taşar, Mustafa: Körfez Savaşı ve Etkileri, Türkiye'nin Düşünce
Gündemi, http://www.mustafatasar.gen.tr/yayinlar/dusunce_g/korfez_savasi.htm

217-Taşkın, Yüksel ve Çalışkan, Koray: Turkey's Dangerous Game,
<http://www.merip.org/mero/mero032703.html> 2003-05-31

218-Taşhan, Seyfi: Bulgaristan ve Romanya'ya Amerikan Üsleri,
http://www.foreignpolicy.org.tr/tur/makale/stashan_020503.htm

219-Taşkiran, Cemalettin: Askerimiz Irak'a Nasıl/Neden Gönderilmeli,
<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=598>

220-Tavadoğlu, Tarık: Türkiye'ye Kurulan Tuzak, Ortadoğu, 01 Mart
2004

221-Udum, Şebnem: Turkey's Position in the Iraq Operation: Bridge or
Barrier? <http://cns.miis.edu/research/iraq/turkey.htm>

222-Usta, Ahmet: Büyük Ortadoğu

Yalanı,

<Http://Osamortadoğu.Sitemynet.Com/Bortadoğuaamerika.Htm>

223-Utku, Çakırözer: Ürdün Kralı Tedirgin, Milliyet, 17 Mart 2004

224-Ülkü, İrfan: Lewis Ortadoğu'yu Haçlı Seferiyle Tehdit Etti, Yeniçağ,
05 Mart 2004

225-Ülkü, İrfan: BOP'un İlk Deneme Tahtası, Yeniçağ, 16 Mart 2004

226-Wilkinson, Tracy: ABD İle İlişkilerin Gerginleştiği Bir Dönemde
Türkiye, Irak'a Asker Gönderme Konusunu Düşünüyor, Los Angeles Times,
03 Ağustos 2003

227-Wilson, Scott: Kerkük'te Uyuşmazlıklarla Birlikte Kürt Nüfuzu da
Artıyor, The Washington Post, 19 Mayıs 2003

228-Vural, M. Ragıp: Büyük Ortadoğu Projesi'nde Payımıza Düşen,
2023 Dergisi, Mart 2004

229-Yazıcı, Olcay: Rejim Devirme Projesi: BOP, Yeniçağ, 17 Nisan
2004

230-Yazıcı, Olcay: Büyük Ortadoğu Projesi, Neyin Nesi?
Http://Www.Ufukotesi.Com/Yazigoster.Asp?Yazi_No=20040434

231-Yavuz, Kemal: "Genelkurmay Başkanı'nın Konuşması", Akşam, 30
Mart 2003

232-Yazıt, Aslan: Hüsnü Mübarek Kadar Yüreğiniz Yok mu?,
Cumhuriyet, 09 Mart 2004

233-Yıldız, Y. Gökalp: Enerji Havzaları ABD'nin, Akşam, 17 Mart 2004

234-Zaken, Moti: "The Kurdish Jews in Israel," [http://www.israel-kurd.org/ page 61.html](http://www.israel-kurd.org/page 61.html)

235-Zileli, Ümit, İşbirlikçilerin Yeni Görevi, Cumhuriyet, 04 Mart 2004

236-Zunes, Stephen: "Bush Administration Should Reevaluate Failed Clinton Policies in Middle East, Foreign Policy in Focus", <http://www.fpiif.org/pdf/gac/0101bushmideast.pdf>

GAZETE VE DERGİLER

237-Adnkronos: 04 Mayıs 2003, (T.C.Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nden)

238-Akşam: 8 Mart 2003, 22 Mart 2003, 30 Mart 2003, 11 Nisan 2003, 13 Nisan 2003, 17 Mart 2004, 27 Nisan 2004

239-Berner Zeitung: 3 Mart 2003, (T.C.Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nden)

240-Boston Globe: 2 Mart 2003, 3 Nisan 2003

241-Corriere Della Sera: 07 Mart 2003, (T.C.Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nden)

242-Cumhuriyet: 29 Ocak 2003, 16 Şubat 2003, 4 Mart 2003, 01 Mart 2004, 04 Mart 2004, 09 Mart 2004, 19 Mart 2004, 21 Nisan 2004

243-Der Standard: 6 Mart 2003, (T.C.Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nden)

244-Ermeni Araştırmaları: Sayı:6, Yaz 2002

245-Ermeni Araştırmaları Dergisi: Sayı:3, Eylül-Ekim-Kasım, 2003

246-Finansal Forum: 12 Mart 2004

247-Frankfurter Allgemeine Zeitung: 19 Mart 2003, 27 Mart 2003, 16 Nisan 2003, (T.C.Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nden)

248-Galatasaray Dergisi: G.S. Üniversitesi Yayınları, Özel sayı, Bahar 2000

249-Gözlem: 21 Mart 2004

250-Hürriyet: 16 Temmuz 2003, 06 Mart 2004

251-Iran News: 13 Mayıs 1998, 20 Ağustos 1998 (T.C.Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nden)

252-Jeopolitik Dergisi: Sayı:1, Yaz 2002, Sayı:3, Kış 2003, Sayı:5, Bahar 2003, sayı: 6

253-Le Figaro: 6 Mart 2003, 21 Mart 2003, (T.C.Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nden)

254-Le Monde: 7 Mart 2003, 23 Mart 2003, (T.C.Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nden)

255-Los Angeles Times: 03 Ağustos 2003

256-M5 Avrasya Dergisi: Ekim 2002, sayı 112, Kasım 2002, sayı 113

257-Milliyet: 15 Şubat 2003, 07 Mart 2003, 08 Mart 2003, 12 Mart 2003, 13 Mart 2003, 14 Mart 2003, 21 Mart 2003, 22 Mart 2003, 10 Nisan 2003, 13 Nisan 2003, 20 Temmuz 2003, 21 Temmuz 2003, 01 Mart 2004, 17 Mart 2004

258-Neue Zürcher Zeitung: 25 Mart 2003, (T.C.Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nden)

259-Ortadoğu: 01 Mart 2004, 17 Mart 2004

260-Posta: 21 Mart 2003, 22 Mart 2003, 27 Mart 2003, 3 Nisan 2003, 8 Nisan 2003, 16 Mart 2004

261-Radikal: 18 Şubat 2003, 02 Mart 2004, 09 Mart 2004, 12 Mart 2004, 10 Nisan 2004, 25 Nisan 2004

262-Sabah: 14 Mart 1999, 21 Temmuz 2003

263-Savunma ve Havacılık Dergisi: cilt:16, Sayı:20613, 2002

264-Stratejik Analiz Dergisi: Nisan 2004

265-Süddeutsche Zeitung: 15 Mart 2003, (T.C.Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nden)

266-The Christian Science Monitor: 03 Mart 2003, 27 Mart 2003, (T.C.Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nden)

267-The Independent: 27 Mart 2003

268-The New York Times: 20 Nisan 2003, 8 Mart 2004

269-The Wall Street Journal: 17 Mart 2003

270-The Washington Times: 4 Mart 2003

271-Türkiye: 23 Haziran 1995, 01 Mart 2004, 02 Mart 2004, 04 Mart 2004, 16 Mart 2004

272-Türk Tarih Dergisi: Ağustos 1997, Ocak 1998 , Şubat 1998

273-Vatan: 12 Mart.2003, <http://www.vatangazetesi.net/haberdetay.asp?HaberID=769>

274-Vatan: 8 Temmuz 2003

275-Washington Post: 2 Mart 2003, 03 Mart 2003, 12 Nisan 2003, 30 Nisan 2003, 19 Mayıs 2003, 12 Haziran 2003

KONFERANS ve SEMPOZYUMLAR

276-Atay, Mehmet: Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

277-Aydın, Mustafa: Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

278-Bağirov, Sabit: Hazar, Dünya Enerji Kaynağının Yeni Merkezi mi?, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

279-Çeçen, Anıl: Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

280-Davutoğlu, Ahmet: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası İlişkiler ve Kafkasya, Kafkas Vakfı'nın 23.06.2001 tarihinde İstanbul'da düzenlediği "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası İlişkiler ve Kafkasya" konulu konferansta şifahen yaptığı konuşma, http://www.kafkas.org.tr/ajans/Haziran%202001/27_06_2001%20soguk%20savas%20sonrasi%20donemde.htm

281-Hüseyinli, Gabil: Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

282-İbrahimli, Halettin: Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

283-İsahanlı, Hamlet: Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

284-Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrasya perspektifinde Türkiye'nin önemi sempozyumu (28-29 Nisan1998), Nadir Devlet'in bildirisi, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1998

285-Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrasya perspektifinde Türkiye'nin önemi sempozyumu (28-29 Nisan1998), Suat İlhan'ın bildirisi, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1998

286-Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrasya perspektifinde Türkiye'nin önemi sempozyumu (28-29 Nisan1998), Kemal Yavuz'un bildirisi, Harp Akademileri Basımevi, 1998

287-Kalafat, Yaşar: Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

288-Musabeyov, Rasim: Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

289-Özdağ, Ümit: Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Bakü

DİĞER KAYNAKLAR

290-ABD BOP için Bastırıyor, Yeniçağ, 14 Nisan 2004

291-Araplardan Karşı Reform, Radikal, 02 Mart 2004

292-Başaran, Nuray: Vecdi Gönülle Yaptığı Röportaj, Akşam, 13 Nisan 2003

293-Britanya Dışişleri Bakanı Morrison'un 18 Temmuz 1951'de Avam Kamarası'ndaki konuşması: Royal Institute of International Affairs, Documents on International Affairs, Oxford University Press, Londra, 1951; Aktaran kaynak: Süha Bölükbaşı, Barışçı Çözümsüzlük, İmge yayınları, Ankara 2001

294-Bush G.W.: Ulusa Sesleniş, CNN, 15 Eylül 2001

295-Bush'tan Mübarek'e Çiftlik Kıyağı, Hürriyet, 06 Mart 2004

296-Bütün Gelişmeler BOP'un Parçaları, Gözlem, 21 Mart 2004

297-Büyük Ortadoğu Projesi'nin Parçası, Cumhuriyet, 21 Nisan 2004

298-Büyük Ortadoğu'nun Ermeni Ayağı!, Yeni Avrasya Gazetesi,
30.03.2004, [Http://Www.Avrasyaturk.Com/Read.Asp?2703](http://www.Avrasyaturk.Com/Read.Asp?2703)

299-Çelik Mehmet: Ceviz Kabuğu Programı, ATV, 12 Mart 2004

300-Çelik Mehmet: Objektif Programı, Star TV, 18 Mart 2004

301-Ermenistan Muhalefetinden Demokratik Devrim Çağrısı,
<http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=975>

302-Europe, The Middle East&the USA, Arabian Gulf Oil, <http://www.eurolegal.org/usmideast3.htm>

303-"First Gulf War", <http://users.erols.com/mwhite28/iraniraq.htm>

304-Geremek, Bronislaw: Güney-Doğu Avrupa'nın Stabilizasyon
Antlaşması, Polonya Dışişleri Bakanı, Prof. B. Geremek'in mülakatı, Polonya
Açısından Güney Doğu Avrupa İstikrar Pakt Köprüleri Yeniden Nasıl
Kurulmalı, <http://www.polonya.org.tr/sec2-stabtur.html>

305-http://matrix.bangkokpost.co.th/afp_news/220303/030321213349.wgzuo7fq.html

306-<http://web.deu.edu.tr/kibris/articles/app.html>

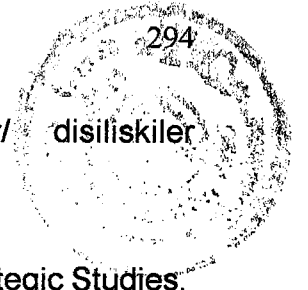
307-International Energy Outlook 1998 (Washington: Department of
Energy), <http://www.ndu.edu/inss/Strategic%20Assessments/sa99/sa99cont.html>

308-Karadeniz Forum, Soros Vakfı,
<http://www.f16.parsimony.net/forum27628/messages/3289.htm>

309-Kılıç Mehmet Ali: Tarih Boyunca Ermeniler ve Ermeni Meselesi,
Yüksek Lisans Tezi, GYTE, Strateji Bilimi, Gebze, 2003

310-Kömürcü Güler: Vamık Konak ile Yaptığı Röportaj, Akşam, 27
Nisan 2004

311-MÜSİAD İnan Raporu, <http://www.musiad.org.tr/dosyalar/20030501iranraporu.pdf>

312-National Defense University Institute for National Strategic Studies, Priorities For A Turbulent World, <http://www.ndu.edu/inss/Strategic%20Assessments/sa99/sa99cont.html>

313-Ortadoğu Değil Enerji Haritası, Cumhuriyet, 01 Mart 2004

314-Ortadoğu Planına İtiraz Çok, Radikal, 9 Mart 2004,

315-Özdağ Ümit: Finans Politik Programı, CNN Türk, Aktaran kaynak: <http://www.avsam.org/turkce/tvdeasam/tv/cnnturkfinans.htm>

316-Özdağ Ümit: Soru Cevap Programı, CNN Türk, 07 Ekim 2003

317-President Harry S Truman's Address Before A Joint Session of Congress, March 12, 1947, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/trudoc.htm>

318-Priorities For A Turbulent World, National Defense University, Institute for National Strategic Studies, <http://www.ndu.edu/inss/Strategic%20Assessments/sa99/sa99cont.html>

319-Project for the New American Century, 'Statement of Principles', <http://www.newamericancentury.org/statementofprinciples.htm>

320-Sezer'den "Büyük Ortadoğu" Tasarısı Uyarısı, Anadolu Ajansı, <http://www.sansursuz.com/default.asp?sp=2&h=51089>

321-Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Bülent Arınç'ın TV 8 Kanalında Bedrettin Habiboğlu İle Yaptıkları Söyleşi, (22 Mart 2003), http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tbmm_basin_aciklamalari.aciklama?p1=2310

322-T.C. Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanlığı Türk Basınından Haberler, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2003/07/09.07.2003.htm>

323-T.C. Dışışleri Bakanlığı, Tırkiye-ABD İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/amerika.htm>

324-T.C. Dışışleri Bakanlığı, 1923'ten Bugüne, http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupe/byegm/1923ten_sonra.htm

325-The Columbia Encyclopedia, Sixth Edition.2001, <http://www.bartleby.com/65/ir/Iranhost.html>

326-The National Security Strategy of the United States of America, White House, Washington, September,2002, http://www.ndu.edu/library/epubs/nss_09-2002.pdf

327-TGRT Ana Haber, 18 Eylöl 2003

328- Wikipedia Ansiklopedisi, George Soros, http://en.wikipedia.org/wiki/George_Soros

ÖZGEÇMİŞ

1973 yılında Konya'da doğan İbrahim Erhan AKCA, ilk ve orta öğrenimini Konya'da tamamlamayı müteakip 1987 yılında Kuleli Askeri Lisesi'ne giriş sınavını kazanmış ve 1991 yılında Kuleli Askeri Lisesi'nden mezun olmuştur.

Kara Harp Okulu'ndan 1995 yılında Piyade Subayı olarak mezun olan İbrahim Erhan AKCA, Kıbrıs ve İğdır da görev yapmış, halen Piyade Okulu'nda görevini sürdürmektedir.

Lise yıllarından itibaren başlayan Uluslararası İlişkiler, Ülkeler Tarihi, Siyasi Tarih gibi konulara olan ilgisi neticesinde G.Y.T.E. Sosyal Bilimler Enstitüsü Strateji Bilimi Bölümünde Milli Güvenlik Stratejileri üzerine Yüksek Lisans Programını takip etmiştir.

İbrahim Erhan AKCA iyi derecede İngilizce bilmekte olup, evlidir.

EK-A

Lozan Konferansı Süresince Amerika'nın Görüşleri Tutum ve Davranışları¹

Ülke ve Askerî Sorunlar Komisyonu'nun 12 Aralık 1922 Oturumunda Azınlıklar Konusu

Amerika Birleşik Devletleri bu komisyonu MM.Child, Amiral Bristol, Grew' den oluşan Temsilcileriyle katıldı. Komisyon oturumlarında geniş bir danışman kadrosu da hazır bulundu.

M. Child aşağıdaki konuşmayı yaptı.

"Amerikan Temsilci Heyeti, kendisini ilgilendirmeyen işlerden uzak kalmak arzusunda; ancak, insanlığın çıkarlarını savunmak, herhangi bir ulus kadar, bizim de hakkımız ve ödevimizdir.

Biz, sığınmak üzere göç etmiş olanlar, hakların korunması ve göç etme zorunda kalanlara barınacakları yerler bulmak konularında, söyleyeceklerimizin dinlenmesi bakımından özel bir hak isteğinde değiliz; böyle davranmak yerine, öteki ulusların özellikle bu masa çevresinde temsil edilmekte olan ulusların da eşit bir hakları ve ödevleri olduğunu belirtmek istiyoruz. Türkiye'nin bu insanlık sorunuyla ilgisi herhangi birimizin ilgisinden daha çok olabilir. Çünkü, savaşın yıkımları Türk ülkesine düşmüştür ve çünkü göç edenlerin en büyük kısmı Türk ülkesinden gelmektedir.

Pek çoğu savaşa katılmamış, pek çoğu kadın ve çocuk, pek çoğu Yakın Doğu'daki karışıklıklar yüzünden yurtlarından bir daha dönmemesine kovulmuş kimseler olan yüz binlerce insanın rahata kavuşmaları ve güvenlik içinde bulunmaları, Amerika Birleşik Devletleri

¹ Lozan Barış Konferansı Tutanak Belgeleri, Çev.:Prof. Seha I. Meray, Aktaran Kaynak:Belgelerle Türk Tarih Dergisi, Ocak 1998, Sayı:112

halkının kendisini son derece önemle ilgili gördüğü bir sorundur. Yurttaşlarımız, bu ilgiyi belirtmek içindir ki, bu Konferansın uğraşı alanı olan dünyanın bu bölgesinde, gerek tıbbî yardımlar yapmak, gerek deniz kuvvetleri bulundurmak, gerek açları doyurmak, gerekse başka yollardan yardımlarda bulunmak üzere, cömertçe büyük paralar harcamışlardır. Yalnız bir tek Komitenin aracılığıyla bu işe, 75 milyon dolar yatırmış bulunuyoruz. Yurttaşlarım, bu Konferansın, gücünü son sınırına kadar kullanarak, bunca can kaybına ve bunca acılara yol açan nedenleri hemen ortadan kaldırma imkanlarını bulacağına güvendikleri sürece, harcanan paralar için bir karşılık beklememektedirler.

Söz konusu sorunu yeniden anlatmayı gerekli görmüyorum. Yeniden istatistikler vermek de gereksizdir. Olaylar bütün dünyaca bilinmektedir. Bu olaylar dünya için bir utanç olduğu kadar, aynı zamanda, uygarlığa karşı da bir meydan okumadır. Olaylar öylesine şaşkınlık verecek büyüklüktedir ki, bireylere acıma duygusu, kitlelere yönelmiş acıma duygusu içinde erimektedir. Yapılacak iş, erkeklerin ailelerine kavuşmalarını ve ailelerini doğdukları topraklar üzerinde- geçindirmelerini sağlamak üzere, ölçülü bir nüfus mübadelesini de kapsayabilir. Yapılacak iş, korku yüzünden kaçmış öteki etnik unsurların güvenliğini, barınacakları yerlerin sağlanmasını da zorunlu kılmaktadır; nitekim, burada temsil edilmekte, olan ulusların bilgelikleri ve vicdanları bunun böyle olmasını onlardan beklemektedir sanırım. Yapılacak iş, evsiz-barksız kalmış insanlara barınak bulmayı, bunların yaşayabilme araç ve taşıtlarını sağlamayı, dünyayı tehdit edebilecek salgın hastalıkları önlemek için uluslararası cömert bir davranışta bulunmayı da gerekli kılmaktadır. Bundan başka, ülkelerinde şimdi bu gibi evsiz-barksız kimseler bulunan uluslarca, bu kimselerin korunacakları yolunda garantiler de verilmelidir. Yapılması gerekli şeyler arasında, yeni göçleri önleyecek çabalarda bulunmak da vardır; bence, bu göçlerin resmî makamların buyruğu üzerine mi yoksa şiddet hareketlerinden korku yüzünden mi olduğunu öğrenmek pek o kadar önemli değildir.

Müttefik Devletlerin, bu amaçları gerçekleştirme sorumluluğundan kaçınmış olduklarını söylememekteyim. Tam tersine, bu amaçları gerçekleştirmek onların en büyük kaygıları olmuş ve bu konuda bir çok resmî söz vermişlerdir.

Ermeniler için bir yurt kurulmasını isteyenlerce, belirtilen, şimdiye kadar verilmiş bu sözlere ilişkin birkaç örneği hatırlatacağım:

"Sevr Andlaşmasının metni:

İngiltere Dışişleri Bakanı' nın Avam Kamarasında 11 Mart 1920 de yaptığı konuşma,"

"Başbakanın, Avam Kamarasında, 29 Nisan 1920 tarihli konuşması."

"Fransa Cumhurbaşkanı M. Poincare'nin, Kilikya Ermeni Başpiskoposuna, 16 Şubat 1919 tarihli mektubu."

"Müttefikler Yüksek Konseyi'nin 8 Mart 1922 tarihli kararları."

"Müttefik Dışişleri Bakanlarının 26 Mart 1922 tarihli kararları."

"Milletler Cemiyeti'nin 22 Eylül 1922 tarihli kararları."

Ben, Türk Temsilci Heyeti'nin ve Milletler Meclisi'nin, Amerika Birleşik Devletleri'nin ve bütün dünyanın beklediği ve belki de istemeye hakları olan hoşgörü, adalet ve uzlaşma zihniyetiyle davranmayacaklarını söylemek istemiyorum. Fakat, Amerika Birleşik Devletleri halkı adına, bu Konferansın, korunmaktan yoksun kimseler için, sürekli işbirliği yollarıyla, mümkün olabilirse ve aralarında yaşadıkları öteki ulusal topluluklardan, dinleri ya da soyları yüzünden ayrılmalarının zorunlu olduğu kararlaştırılırsa bunların güvenlik içinde yasayabilecekleri toprak parçaları elde etme yollarını bulmaksızın Lozan'dan asla ayrılmaması gerektiğini, ısrarla belirtmek isterim. Her şeyin üstünde, bu Konferans, bir anlaşmaya vararak ve insanca yönetim tedbirleri alarak, korku içinde kıvranan halklara, şimdiki durumlarında buldukları sürece, güvenliklerinin sağlanmış olacağı konusunda sağlam garantiler vermelidir. Biz, uluslara, yurttaşları arasından büyük grupları başka ulusların sırtına yükleyecek biçimde, sınır dışı etme hakkını sağlar biçimde beliren yeni örnekler yaratılmasını uygun bulmadan önce, Devletler hukukunu ve adaleti hiçe sayacak yeni ve zararlı bir ilkenin benimsenmesini önlemek üzere, bu gibi tedbirlerin iyice incelenmesini gerekli görmekteyiz.

Amerika Birleşik Devletleri Temsilcileri, güdülecek amacın, yardımda bulunmaktan çok, önleyici tedbirler almak; azınlıkların yoksulluklarını gidermek yerine, onların güvenliğini sağlayacak garantiler koymak, kendi başına kalacak bölük-pörçük basit bir çabadan çok, birlikte ve sürekli

eylemde bulunmak olduğuna inanmaktadırlar. Çok uzaklarda bulunmakla birlikte, memleketimin halkı, bu soruna derin bir ilgi duymaktadır; bu davaya yardımda bulunmaya hiçbir zaman ara vermeyecektir."

Amerikan Temsilci Heyetinin Bildirisi

(Azınlıklar Alt -Komisyonu Başkanına Sunulmuştur.)

30 Aralık 1922

Ermenilere bir sığınak hizmetini görecek özerk bir bölgenin (une zone autonome) yaratılması teklifi, Amerika Birleşik Devletleri'nde önemli yurttaş topluluklarının yakınlık duygularını ve derin ilgisini uyandırmış tekliflerden biridir. Aynı zamanda, Müttefik Devletlerin de, Ermeniler için bir Ulusal yurt yaratılmasını adaletli ve güvenliği sağlamaya elverişli, akıllıca bir tedbir olduğunu, birkaç kez belirtmiş olduklarını da unutmamak uygun olur.

Amerikan Temsilci Heyeti, bizi haklı olarak ilgilendiren insancıl sorunlar üzerinde, görüşlerini daha önce de açıklamıştır. Şimdi, Amerikan kamuoyunun dikkatini özellikle çeken bir konu üzerinde, Alt-Komisyon Başkanlığına tanıklıklar sunmaktayız.

Amerikan dernekleri ve kurumlar temsilcilerinden, Ermeniler için bir ulusal yurt olarak teklif edilmiş toprak parçasını ve bölgeyi tanımlamalarını; malî güvenceleri ve bu malî desteğin ilgili ülkeler arasında bölüşürülmesi yöntemlerini açıklayarak belirlemelerini; ne ölçüde özel bir korumanın gerekli olacağını ve bu özerk yeni bölgenin saldırılara ve sızmalara karşı nasıl korunacağını söylemelerini; teklif edilen bölgede ilk göçmenler (colons) olarak hemen yerleşmeye hazır Ermenilerin sayısını bildirmelerini rica ettik; somut bir programın düzenlenebilmesi için gerekli başka bütün verileri de istedik. Temsilci Heyetimize verilmiş olan bilgileri ve belgeleri, Alt-Komisyon'un Başkanı'na sunarken, bunların dikkatli bir incelemeden geçirilmesini dilemekteyiz."

Yabancılar Rejimi Hakkında Amerikan Görüşü

2 Aralık 1922

M. Child, aşağıdaki bildiride bulundu:

"Amerika Birleşik Devletleri, önemli ve ciddi iki düşünceye dayanan bağımsız bir durum içinde bulunmaktadır.

Bu düşüncelerden birincisi, anlaşmaların kutsallığıdır. Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye bakımından yüküm meydana getiren anlaşmalara dayanan birtakım haklardan yararlanmaktadır. Türkiye'nin 1914 de, birçok Devlete karşı böyle yükümlülükleri vardı. Amerika Birleşik Devletleri, bu Devletlerden biridir ve kendisi için bu sorumluluktan doğan haklar, ancak Türkiye bu yükümleri tek-tarafli olarak ret ve inkar etmedikçe, yalnız Türkiye'de ortadan kaldırılamaz. Amerikan Temsilci Heyeti Türkiye'nin, bağımsızlıklarını, ulusların sorumluluğunu bir kalemde tanımazlıktan gelmeye dayandıran devletlerin başarısız örneğini izlemek isteyeceğini düşünmemektedir.

İkinci düşüncemiz, Amerikan uyrukları gibi, kişisel ya da maddi varlıklarını Türkiye'ye yatırmış olan yabancıların, Türkiye'den kendilerine hak gözetirlik uyarınca işlemde bulunmasını beklemeye hakları olduğudur. Onların güvenmekte oldukları koruma, açıkça bir haksızlık istenmeksizin, ortadan kaldırılamaz. Şüphesiz, Türk halkını da kapsamak üzere, bütün dünya, bu haksızlığı, dünyanın sosyal güvenliğini ve ekonomik güçlerin işbirliğini sağlamak için pek gerekli olan uluslararası iyi niyet ve dürüstlüğü temelinde yatan ilkelere bir aykırılık sayacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri Temsilcileri, anlaşmalara ya da eskiden beri uygulanan (teamüllere) bu biçimde dayanan haklar konusunda Türk Temsilci Heyeti'nin, Türkiye'nin bağımsızlığına ve egemenliğine konmuş olan bütün kısıtlamalardan tümüyle kurtulmak isteğinden esinlenmekte olmasını anlamaktadır; Amerikan Temsilci Heyeti, saygı gösterdiği Türk egemenliğine yakınlık duyguları içindedir; Türkiye'nin ilerleme yolunda gelişmesini dilemektedir. Kaldı ki, Amerika Birleşik Devletleri Temsilci Heyeti, kendisinin, bütün haksız karışmalardan kurtulmak isteyen meşru özlelerini kabul

etmeğe hazır tek temsilci heyeti olmadığını da görmüş bulunmaktadır; bununla birlikte, öne sürmekten vazgeçmediği ve vazgeçemeyeceği kanısına göre, egemenlik yalnız haklarını kıskançlıkla korumak ödevini yaratmaz: en yüce anlamında, andlaşmalara dayanan yükümlerini de, öylesine bir kıskançlıkla, savunmak ödevini de yaratır. Amerikan Temsilci Heyeti şu görüştedir ki, "egemenlik" terimi, çağdaş bir Hükümetin üstün yetkileri anlamına geldiği zaman, Devletin kutsal ve dokunulmaz haklarının niteliğini belirtmiş olmakla kalmaz; örneğin, barış yapmakla görevli bir konferansta İsmet Paşa'nın da hazır bulunmasından da anlaşılabilir gibi, öteki Devletlerle bir işbirliğinde bulunmayı anlatmak içinde kullanılmaktadır. Çağdaş dünyada, yalnız ilk niteliğinin üstün tutulmasını isteyecek bir egemenlik, bir yalnızlığa çekilme egemenliği demek olur. Amerikan Temsilci Heyeti şu kanıdadır ki, ancak hakemliğe, işbirliğine ve uygulama değeri olan amaçlara yönelmiş bulunan egemenlik, ilerleme ile bağdaşabilen tek egemenliktir. Türkiye egemenliğinin doğal olarak benimsenmesi gereken bu amaçlardan birisi, çağın ve adaletin gereklerini, ya da yeni duruma artık uygun sayılmayabilecek anlaşmalar yerine, haklarını ve sorumluluklarını açıkça belirten yeni andlaşmalar koymak olmalıdır.

Amerikan Temsilci Heyeti, bu yoldaki çabalarında, Türkiye'nin kendilerine sağlamaya razı olabileceği haklara saygılı ve cömert bir davranış karşılığında, Amerikan ulusu gibi öteki ulusların da Türkiye'ye haklarına saygılı ve cömert bir davranış göstereceklerine güvenebileceğini düşünmektedir. Bununla birlikte, Türk politikası başka yollar izlemeye kalkışırsa, yakın zamanlarda, yükümlerini tanımama politikası gütmeye denemiş kimi hükümetlerin verdiği örnekte, dünyanın tanık olduğu sonuçlardan daha iyi sonuçlar elde edebileceğini düşünmek zordur. Türkiye'de yabancılara ve bunların mallarına uygulanacak rejim sorununa ilişkin olarak Amerikan Temsilci Heyeti, Türk politikasının yalnız yasalarda değil, bu yasaların mahkemelerce uygulanması konusunda da Türkiye'nin öteki uluslarla bunların halklarının isteklerini gereği gibi karşılayabilecek bir yargı sistemi bulunduğunu söylemek olduğunu anlamış bulunmaktadır. Üzülerek söylemek gerekir ki, böyle bir karşılığ, gerçekten var görünmemektedir. Bu Devletlerin, Türkiye ile işbirliğini ne biçimde düşündüklerini bir yana bırakalım; gerçek şudur ki, öteki ülkeler ve bunların

halkları, Türkiye'nin haklarını saklı tutmaya ya da bu hakların yerine, yabancıların Türkiye'de hem kendileri hem de malları için yeterli güvenceler verebilecek bir rejim kurmak istememekte olduğunu söylemektedirler. Güvence, Türk Hükümeti'nin kafasında var olabilir, ancak yabancıların da bu güvencenin gerçekten var olduğu duygusunu tanımaları çok önemlidir.

Amerikan Temsilcilerinin kesin izlenimleri şudur ki, Türkiye yükümler altında olmasaydı bile, oysa bu yolda gerçek yükümleri vardır, ilerisini görebilme yeteneği, Türk egemenliğinin, yabancıların hukuk açısından durumunu, yabancıları, uluslar için refahın temeli olan ilişkiler kurmalarından kaçirtacak değil, fakat onları bu yola yöneltecek bir program içinde kendisini belli etmesini gerekli kılar.

Amerikan Temsilci Heyeti, Türkiye'nin kendi egemenliğinin dokunulmazlığı konusundaki meşru özlere gereken değeri tam biçimde verirken, Türkiye'de yabancılar için gerekli güvenceleri sağlayabilecek hukuksal bir durum yaratacak anlaşmaların Türkiye'yi hiç bir şeyden yoksun bırakmayacağını, tersine, ekonomik geleceğinin gerçek temelini oluşturacağını belirtmeyi de zorunlu görmektedir.

Amerikan Temsilciler Heyeti Bildirisi

"En Çok Gözetilen Ulus Rejimi" Talebinin Ortaya Atılması

M. Gillespie, Amerikan Heyeti adına, aşağıdaki bildiriye bulundu:

"Türkiye'de gelecekte yabancılar için uygulanan vergi rejimi, Amerika Birleşik Devletleri'nin haklı bir önem verdiği bir konudur. Birleşik Devletler Temsilcisi, bu fırsatı kullanarak, Birleşik Devletler halklarının Türkiye'de bugüne kadar anlaşmalar, uygulamalar uyarınca birtakım haklardan yararlanmış olduklarını hatırlatmak istemektedir.

Birleşik Devletler, Türk Hükümeti'nin, egemenliğine getirilecek her türlü kısıtlamalardan kurtulmak istemesini anlamaktadır. Birleşik Devletler, kendisi ya da uyrukları için, ayrıcalıklar elde etmek isteğinde değildir; fakat kendi haklarını korumak ve uyruklarını, Türkiye'de bulunan öteki yabancılarla eşit çıkar ve ayrıcalıklar sağlamak istemektedir.

Türkiye'nin ve Birleşik Devletler'in rızasıyla var olan hakların yerine başka haklar konulacak olursa, kurulacak yeni rejimin en azından yalnız en çok gözetilen ulus rejimi değil, Türkiye'nin kendi uyruklarına ticarette, iş hayatında, eğitimde, hayır ya da din işlerinde tanıdığı, ticaret, meslek ve yönetim konularındaki bütün ayrıcalıklardan yararlanmayı kapsamaması da gereklidir. Her zaman kaldırılması ya da değiştirilmesi mümkün olan, Türk kendi kanunları ile, öteki ülkelerin ve bunların uyruklarının özel haklarını açıkça ayrı tutmak gerekir. Uluslararası ilişkilerde, bu hakları ulusal kanunlarla değil, uluslararası anlaşmalarla saptamak, sürüp giden bir uygulamadır.

Amerika Birleşik Devletleri Temsilcisi özellikle belirtmek ister ki, ticaret ve endüstri girişimlerinin, din, eğitim, yardım ve iyilik kurumlarının, Türkiye'de mallarına ve işlerine ilişkin konularda, bugün Türk kanunuyla tanınmış bulunan ya da Türkiye'ce uluslararası anlaşmalar ve iç (ulusal) kanunlarla yürürlüğe konulabilecek olan bütün özel bağımsızlıklardan ve ayrıcalıklardan yararlanmaları gerekmektedir.

Ülkesinde bulunmaları kendi çıkarına olan Türkiye'de ki yabancı girişimlere ve kurumlara, bunların çalışmalarını sürdürmeye, ilerlemelerini ve gelecekteki gelişmelerini desteklemeye, elverişli olacak güvencelerin saptanmasını bir anlaşma ile öngörmeyi, Türkiye'nin şimdi isteyeceği sanılmaktadır. İç (ulusal) kanunların, dayanak yapılabilir güvenceler vereceğine inandırmak için (bu yönde), bir antlaşmaya konulmuş hükümler gereklidir."

M. Serruys; Bu bildirin tutanağa geçirileceğini söyledi ve M. Gillespie'ye üzerinde henüz anlaşmaya varılmamış noktalara ilişkin olarak, belirttiği ilkelere çıkartacağı sonuçların neler olduğunu sordu.

M. Gillespie; Amerikan bildirisinin, Birleşik Devletler Hükümetinin, vergi konusunda, kendi ticaret kurumları ile öteki ülkelerin kurumları arasında eşitlik istediği anlamına geldiğini söyledi. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, öteki ülkelerin yararlanabilecekleri ayrıcalıklarından yararlanmak istemektedir: antlaşmada, din, eğitim, hayır ve yardım kurumlarına ilişkin bir madde olduğunu görmek dileğinde de bulunmaktadır.

M. Serruys; Yapmış olduğu açıklama için M. Gillespie'ye teşekkür etti; Türk Temsilci Heyeti'nden geçen oturumda ertelemiş olduğu sorunlara ilişkin görüsünü açıklaması ricasında bulundu.

Mustafa Şeref Bey; En çok gözetilen ulus kuralı konusunda daha önce hazırlanmış bulunan metne çok geniş bir yaygınlık vermeye elverişli olan yeni bir madde eklenmesini hiç de gerekli görmediğini bildirdi. Gerçekten, 2. maddede "ne nitelikte ve hangi ad altında olursa olsun herhangi bir iş" sözleri vardır. Bu yüzden, maddelerde öngörülmeleyen bir durum ortaya çıkarsa, yabancılar, bu öngörülmeleyen durumda. Türkler gibi işlem görecektir.

Bu yüzden, metnin genişletilmesinde hiç bir yarar görmemektedir; fakat, Müttefikler direnmekteyseler, onların hatırını kırmamak için, "Yukarıdaki maddelerde öngörülmeleyen durumlarda, yabancılar Türk uyrukları gibi işlem yapılacaktır" formülünü kabul edecektir.

M. Heck; Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'deki gemicilik çıkarları göz önünde tutulunca, gümrük ve gemicilik konusunda Müttefik Devletler'le Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti arasında yeni bir rejim kurulmasının, Amerikan Hükümetini haklı olarak ilgilendiren bir sorun olduğuna Alt-Komisyonun dikkatini çekmek isteğini söyledi.

Amerika Birleşik Devletleri, kendi ticareti ve gemiciliği için özel haklar ve çıkarlar ardında olmadığı gibi böyle bir şey de istememektedir. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri, en çok gözetilen ulusa (en fazla müsaadeye mazhar millete) tanınacak işlemin aynısının kendisine de uygulanmasını istemektedir."

Tekrar Ermeniler Konusu

17 Temmuz 1923

M. Grev, aşağıdaki bildiriye okudu:

"Güven duygularıyla ummakta olduğumuz gibi, Yakın-Doğu'da bir barış ve işbirliği dönemi açacak bir Konferansın sonuna varmaktayız. Şimdi incelenmekte olan sorun, temsilci heyetine en son sunulan sorunlardan biridir. Bu niteliğiyle -ve aynı zamanda binlerce insanı yakından

ilgilendirmesi yüzünden- bu sorunun nasıl bir çözüme bağlanacağını pek geniş bir kamuoyu haklı bir dikkatle izleyecektir. Bu sorun, özel bir anlam taşıyacak ve -Konferansın başarıyla çözümlendiği öteki güçlükleri ve karmaşık sorunları çok az bilen ya da bu konularda hiç bir bilgisi olmayan- bir çok kimsenin gözünde, Konferansın ruhunu ve ortaya koyduğu eseri nitelendirmeye yardımcı olacaktır. Böyle olunca, içinde bulunulan an, cömert davranmayı salık vermektedir.

Geçen toplantılardan birinde, İsmet Paşa, söz konusu olan duruma bulunması pek istenilen yapıcı çözüme karşı dikilen uygulama güçlüklerine değinmişti. Bu güçlükler, varolabilir, ancak sanırım ki, bunlar İsmet Paşa'nın geçen 13 Aralıkta yapmış olduğu konuşma doğrultusunda incelenebilir ve çözüme bağlanabilir."İsmet Paşa şöyle demişti: Türk Temsilci Heyeti, barışın -acılar doğuran siyasal nitelikteki nedenleri yok ettikten (.....) sonra – Türklerle Ermeniler, savaşın açmış olduğu yaraları sarmada işbirliği yapacaklardır. (.....) Türkiye'de kalmak isteyen Ermeniler - kendilerine karşı iyi düşüncelerle dolu ve geçmişteki olayları unutmaya hazır olan - Türk yurttaşlarıyla kardeşçe yaşayabileceklerdir."

Bu konuşmadan, bu toplantıda daha önce söz edilmiştir. Bu konuşmayı yapan kimsenin ne ölçüde temsilci niteliği olduğu ve bu bildirin ne gibi koşullar içinde yapıldığı göz önünde tutulursa, Hükümetin, bu bildirin -haklı olarak beklenen- gerçek bir uygulamaya kavuşacağından şüphe etmemektedir.

Her sorunun bir çözümü vardır. Umuyoruz ki, bu sorunun çözümü de gecikmeyecektir. Türkiye'nin en önemli çıkarlarını gözden uzak tutmamakla birlikte, şu mutsuz sürgünlerin çıkarlarını da iyi niyetli bir yakınlık duygusuyla dikkate alarak, bu durumu bilgeli ve hoşgörülü bir biçimde düzeltilmesi Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nden bu Hükümetin ayrıcalıklarını olduğu kadar yükümlerini de çok iyi bilmekteyim."

Lozan Konferansı'nın Son Günlerinde Amerikan İstekleri ve Türkiye'nin Görüşü²

BELGE I

Kimden : Türk Temsilci Heyeti Başkanı İsmet Paşa-Lozan
Kime : İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığına
Konu :

1-Yunan sorunları sonuçlandı. Andlaşmanın 24 Temmuz'da imzalanacağı kararlaştırıldı.

2- Genel af konusu.

3- Ermeni göçmenlerin durumu.

4- Kabotaj Konusu.

5- "Türkîş Petrolyum" Amerikalıların beyanâtı.

6- Muharrem karnamesi, Fransız görüşü.

7- Osmanlı Bankası ayrıcalığının reddi.

Tarih : 17 Temmuz 1923

Özelliği : Şifre/Tel, No: 334 Alınış, 18.07.1923

"İcra Vekilleri Heyeti, Başkanlığına

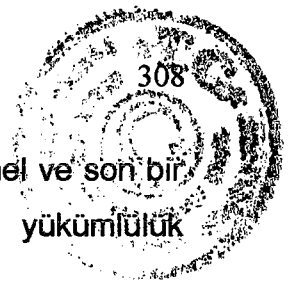
Madde 1- Konferansın Üçüncü Komitesi son toplantısını yaptı ve Yunan Sorunları kapandı.

Temsilciler Heyeti kararlaştırılan andlaşmanın milletimizin hayati çıkarlarına uygun olduğu kanaatindedir. Andlaşmanın 24 Temmuz'da imzalanacağı kararlaştırılmıştır.

Madde 2- Bu son toplantıda başlıca yeni sorunlar olmak üzere genel affın uygulanması konu edildi. İmza ile başlanacağını taraflar yükümlendiler.

Uygulama zamanına kadar düzeltilmesi mümkün olmayacak hata yapılmamasını ve insani davranılması konuşuldu. Katıldık.

² Türk Tarihi Dergisi, Ocak 1998, Sayı 112

Madde 3- Ermeni göçmenlerinin dönmesi sorunu için genel ve son bir saldırı yaptılar. Ermeni göçmenlerin dönmesi için bir yükümlülük alamayacağımızı açık bir şekilde söyledik. Tartışma sona erdi.

Venizelos mübadeleye tabi olmayan Rumlar için görüşeceğini söyledi.

Madde 4- Kabotaj için Romanya Heyetine de bir mektup yazayım ve 73. maddede sanayi sened ve tahvillerinin araştırılması için mektup vermemiz istendi. Her ikisini de ret ettim. Cevad Bey bunlardan söz edecektir.

Madde 5- "Türkis Petrolyum" için İngilizler konuştular, haklarını saklı tuttuklarını söylediler. Amerikalılar bir nutuk yaptı. Ben tekrar tekrar nutka cevap vererek, sorunu hukukî açıdan gördüğümüzü (anladığımızı) hakem önerdiğimizi kısaca gelecek için hiçbir şekilde yükümlülük ve sorumluluk altına girmedığımızı vurguladım. Sorun kapandı.

Madde 6- Muharrem Kararnamesine ait maddeden vazgeçilmesini Fransız'larla sözleşmelerin ortadan kalkması şeklinde anladıklarını belirttiler. Görüşmeler oldu. Altın ve Sterlinle ödeme yapmayacağımızı kesin bir dille ve tekrar ederek açıkladık.

Madde 7- Osmanlı Bankası'nın ayrıcalığının azaltılmasını bugün açık oturumda görüşme konusu yaptılar.

Hükümetimin kabul etmediğini söyledim. Hükümete tekrar tavsiye etmemi rica ettiler. Bende nezaketten bildireceğimi söyledim. Bununla bu sorunda bitti.

Örneği Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya sunuldu. 18 Temmuz 1923

İsmet"

BELGE 2

Kimden : İsmet Paşa'dan -Lozan

Kime : İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığına

Konu :

1- Sırbistan'ın antlaşmayı imza etmemeleri.

2- Lehistan andlaşması hazır.

3- Amerikalılarla askıda kalan sorunlar.

4-Curzon'un andlaşmayı imzaya gelemeyeceği, diğer imzacı Büyükelçiler.

Tarih : 20 Temmuz 1923 Özelliği : Şifre/Tel, Acele 337-339.
20.07.1923

"İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığına

Madde 1- Sırbistan antlaşmayı imza etmeyecektir. Henüz Sırp elçisiyle görüşmedim. Daha önce verdikleri haberlere göre sebebi bilinmemektedir. Ve bizimle ilgili değildir. Sırp Dışişleri Bakanı daha önce beni davet etmişti. Daveti tekrar ederse Belgrad'da bir gün kalayım mı? Sırplar büyük ihtimalle burada kararlaştırılan belgeleri aramızda aynen imza ederek, kendileriyle barışın yapılmasını, ikamet ve ticaret sözleşmelerinin yürürlüğünü isteyeceklerdir. Bence bu öneriyi kabulde sakınca yoktur. Aksine Müttefiklerle bir andlaşma yapmaktan ise ayrı ayrı andlaşmalar yapmamızda mümkündür. Bu konuda Hükümetin karar ve emrinin bildirilmesini.

Madde 2- Lehistan andlaşması bitmiş gibidir. Bir iki nokta çözülecek ve büyük antlaşmadan belki önce imzalanacaktır.

Madde 3- Amerikalılarla askıda dört, beş sorun vardır. Bu sorunlar Müttefiklerden daha fazla olarak ortaya koydukları isteklerden doğmaktadır. Amerika temsilcisiyle görüşeceğim. Vazgeçerse antlaşmayı bitireceğim. Vazgeçmezse zamanımın olmadığından görüşmelerin devamının İstanbul'a götürülmesini önereceğim. Bilgilerinize.

Madde 4- Sir Horas Rombold'an gelen bir mektupta Parlamentonun son devresi olması ve Avrupa Devletlerarası ilişkilerin durumu ve kendisinin Parti Başkanı bulunması gibi nedenlerle Curzon'un antlaşmayı imzaya gelemeyeceğinden özür diliyor. Rombold'un Kral adına yetkisi Curzon ile aynıdır. Hukuken Curzon'un gelip gelmemesinin önemi yoktur.

Fransızlardan da yalnız General Pelte imza edecektir. İtalyanlardan Garoni' nin de geleceği söyleniyor. İmza edecekler Büyükelçi olduklarından rütbe sırasının önemi yoktur. Bilgilerinize arz olunur.

İsmet"

BELGE 3

Kimden : Lozan'da İsmet Paşa'dan
Kime : İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığına
Konu : Amerika'nın istekleri.
Tarih : 21 Temmuz 1923

Özelliği: Şifre/Tel, No: 333-340 Aynı tarihte alındı. 20 Temmuz Raporu

Lozan - 21 Temmuz 1923

"İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığına**20 Temmuz 1923 Raporudur**

A- Amerikan Temsilcisi M. Grev ile görüşüm. Görüşmeler tamamlanıncaya kadar, kendileriyle görülme arzusunun tarafımızdan geldiğinden, kendisinin de daima görüşmek arzusunda bulunduğu halde bizim işlerin sonuçlarını beklediğimizden söz ederek, görüşmelerin tamamlanmasına kadar devam durumunu gösterdi. 24 Temmuz'da Barış Andlaşması imzalanacaktır. Ondan sonra da bizi uzun süre tutmak niyetinde görünüyorlar. **Arada birçok askıda olan sorunlar ise kolayca çözülecek durumda değildir. Antlaşmayla Müttefiklere verdiklerimizi aldıktan sonra daha fazlasını istiyorlar.**

1- İkamet Sözleşmesini en çok gözetilen millet (en fazla müsaadeye mazhar millet) esasına dayandırıyorlar. Oysa bu esas biz Müttefiklere vermediğimizi kabul ettirdik.

2- Ermeni Sorununda ısrarlıdırlar. Ülkemizden giderek Amerika vatandaşlığı altında sonra eski vatandaşlarımızın gelmesine karşı olduğumuzu açıkça sözleşmeye konmasını istiyoruz. Onlar bunda kaçamak yapıyorlar. Bu nokta bizim için hayatidir. (Varlığımızla ilgilidir.)

3- Müttefiklere verdiğimiz Adli Bildiri' deki hukuk danışmanlarından Avrupalı kelimesini kaldırarak ve 1914 Harbine katılmamış devletlerden üye yerine Türkiye ye karşı harbe katılmamış kaydının konularak "Bildiri"

verilmesini istiyorlar. Oysa biz adli işler için "Bildiri" vermişiz. Her millet ve devlet için ayrı ayrı "Bildiri" veremeyiz esasında ısrarlı olmaya mecburuz.

4- Kapitülasyonlarla Müttefiklere kabul ettirdiğimiz formülü kabul etmiyorlar. Başka bir formül öneriyorlar.

5- Özellikle bazı hakların istenmesi sorunu önemlidir. Sorumluluğu devlete isnat edilebilecek isteklerin incelenmesini, kararın sonuçta bir mahkemeye bırakılmasını talep ediyorlar. Hakların istenmesi konusunda Genel Harpten önce ve sonraki istekler dahildir. Biz Genel Harp'ten önceki hakların Kapitülasyon Sistemi dışında olmak üzere ayrı şartlar içerisinde karşılıklı izlenmesini öneriyoruz. Müttefiklere kabul ettirdiğimizde budur. İstenen hakların ne olduğunu sorduk. Cevap verecek durumda değiliz, ilke koyarız diyorlar. Harp eylemlerinden, ayaklanma ve bozgunculuk zararlarını kabul etmeyiz. Harp yükümlülükleri için istekleri inceleriz dedik, yanaşmıyorlar.

Sonuçta; Amerika Türkiye ile harbe girmedir. Tazminat söz konusu olamaz. Yalnız vatandaşlarının uğradığı zarar ve uyanları takip, inceleme ve karşılıklı görüşme ve nihayet bir karma mahkemeye gidilmesinde önemli şekilde ısrarlıdır.

6- Boğazlardan serbest geçiş hususunda Boğazlar Sözleşmesinden habersiz davranarak bir formül öneriyorlardı. Bunda bir sonuca varmak beklenebilir.

7- Azınlıklar hakkında bize bir şey tebliğ ediniz. Diyorlar. O da kabul edilemez. Çünkü azınlıklar için diğer devletler gibi Milletler Cemiyetine karşı ve hiç bir devlete karşı aynı bir yükümlülüğü yüklenmeksizin kurallar koymuşunuz. Amerika ayrıca herhangi bir şey söyleyemez.

8- Sağlık bildirisinin kendilerine de verilmesini istiyorlar. Bu da aşağı yukarı aynı sorundur. Yani her devlete ayrı ayrı veremeyiz. Eski anlaşmalar altında onlar için geçmişe şamil gümrük vergisi konması ihtimalini ortadan kaldıracak serbesti istiyorlar.

Sonuç olarak, yukarıda açıklanan konular üzerinde aramızda fikir anlaşmazlığını kapsamaktadır.

Ermeni, azınlıklar ve istekler (Tazminat) gibi noktalar bizim için önemlidir. Biz kesilme şekli vermeksizin görüşmelerin İstanbul'a naklini zor görüyorum.

Hükümetin görüşü nedir? Açık ve acele talimat rica ederim.

B- İtalya Temsilcisi diyor ki, Bandırma-Kütahya hattı için ayrıcalık yeterli değilmiş. Bunu kabul edelim ve Fransızlara vermeliyim.

Birde dönüşümde Roma'ya uğrayarak Brindizi'den vapurla İstanbul' a gitmekliğimi öneriyorlar ve cevap bekliyorlar. Vapuru kendileri verecekler ve benim cevabıma göre gezimi düzenleyeceklermiş. Benim isteğim yoktur.

Hükümetin talimat ve emri nedir?

C- Polonyalılarla bir gün önce yani 23 Temmuz'da andlaşma imzalanacaktır?

Amerikalılarla ne yapacağız? Gereğine göre ikametimi uzatmak asla arzum değildir.

Hükümet ne tavsiye ediyor?

İsmet"

BELGE 4

Kimden : Lozan'da İsmet Paşa'dan
Kime : icra Vekilleri Heyeti Başkanlığına
Konu : **ABD Temsilcisiyle görüşme**
Tarih : 22 Temmuz 1923
Özelliği : Şifre/Tel, No: 339-342. Aynı gün alındı. Aceledir.

Lozan**21 Temmuz 1923****İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığına**

Amerika Temsilcisi Grev ile bugün aramızdaki anlaşma için uzun ve kesin bir görüşme yaptık. Zamanın darlığı nedeniyle görüşmelerin kesilmesine ve İstanbul'a taşınmasına şiddetle karşı çıktık. Anlaşma yapılmasını bizim arzu ve istediğimizi ve yarım bırakırsak kamuoyuna sorunu açıkça söyleyeceğini bildirdi.

Çeşitli noktalar üzerinde de derhal bir görüş birliğine varabilirsek buna razı olduğumu, varamazsak görüşmelerden yarar beklemediğimi söyledim.

Görüşmemizin özeti aşağıdadır.

1- "En çok gözetilen millet" işlemindeki anlaşmazlığı danışmanlar bir kez daha inceleyecek ve son şekli belirleyeceklerdir.

2- Düzenleme sorununda daha önce bizim vatandaşımız iken sonra Amerikan vatandaşlığını alan adamların ülkemize gelemeyeceklerini andlaşmaya açıkça yazmak isteriz. Vatandaşlık kanunumuzda böyledir. Ve bu son görüşümüzdür.

3- Kapitülasyonlar hakkında Müttefiklerin bize verdiği formülü aynen isteriz. Bu son sözümdür.

4- Müttefiklere verdiğimiz. "Adli Bildiri"yi bir harfini değiştirmeksizin kendilerine veriniz. Herhangi bir harfini değiştirerek her devlete karşı ayrı bir bildiri vermiş duruma giremeyiz. Bu son sözümdür.

5- Talep ettikleri gibi azınlıklar için Müttefiklerle yaptığımız andlaşmadaki maddeleri mektup şeklinde de olsa kendilerine veremeyiz. Bu sorundan Amerika ya hiçbir şekilde söz edemeyiz. Bu son sözümüzdür.

6- Sağlık Bildirisi'nde Müttefiklere verdiğimizizin tamamen aynı olarak verebiliriz.

Okullar hakkında, Müttefiklere yazdığımız mektubun aynısını kendilerine yazarız.

7- "Talepler" sorununda fikirlerini açıkça anlamak istedim. Genel ve belirlenmemiş bugünkü zemine giremem. Fikirleri ne ise açıkça bir formül şeklinde ifade etsinler. Hiçbir yükümlülük almaksızın Hükümete bildiririm.

Yarın formül verecekler. En zor sorun budur.

8- Boğazların serbestçe geçiş sorununda, Boğazlar Sözleşmesi kurallarına uygun olarak serbest geçiş vereceğiz. Bir formül üzerinde anlaşabileceğimizi ümit ederim.

Yukarıdaki noktalar hakkındaki formülleri yarın size arz ederim. Salı günü Büyük Andlaşma imzalanacak ve ondan sonra **Amerikanın zorlukları karşısında kalacağım.** Hükümetin emir ve kararı nedir?

İsmet"

BELGE 5

Kimden : İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Hüseyin Rauf Bey'den
Kime : T.B MM. Temsilcisi Adnan Bey'e
Konu : **Amerikalılar Lozan'da istekleri hakkında İstanbul'da Amiral Bristol ile görüşerek Hükümetinin ikaz edilmesinin sağlanması.**

Tarih : 22 Temmuz 1923

Özelliği : **Şifre/Tel, Acele Kişiyeye Özel**

"Aceledir 22 Temmuz 1923 Kişiyeye Özel Şifre"

Adnan Beyefendiye

A- Lozan'daki Amerikan Heyeti görüşmeleri uzatmakta ve Andlaşmayla Müttefiklere verdiğimiz noktaları aldıktan sonra fazla şeyler istemektedirler. Şöyle ki:

1- İkamet sözleşmesinde en çok gözetilen devlet hakkını Müttefiklere vermediğimiz halde Amerikalılar bunu talep ediyorlar.

2- Ülkemizden giderek Amerikan Vatandaşlığını aldıktan sonra eski vatandaşlarımızın gelmesine karşı olduğumuzun açıkça sözleşmeye konmasını istiyoruz. Onlar bunda kaçamak yapıyorlar. Bu nokta bizim için hayatidir.

3- Müttefiklere verdiğimiz "Adli Bildiriler" deki hukuk danışmanlarından Avrupalı kelimesini kaldırıp ve 1914 Harbine katılmamış devletlerden üye yerine Türkiye'ye karşı harbe katılmamış kaydının konarak "Bildiri" istiyorlar. Adli işler için bizim her devletle ayrı ayrı bildiri vermemiz mümkün değildir.

4- Kapitülasyonlar da Müttefiklerin kabul ettikleri formülü kabul etmeyip başka formül öneriyorlar.

5- Özellikle "Talepler" - "Tazminat" - "Bazı hakların istenmesi" sorunu önemlidir, Sorumluluğu devlete isnad edilen isteklerin incelenmesini ve kesin hükmün bir hakem mahkemesinde bırakılmasını istiyorlar. Talepler konusunda Genel Harpten önce ve sonraki haklar dahildir. Biz Genel Harpten önceki isteklerin Kapitülasyon sistemi dışında tespitini istiyoruz ve bunu müttefiklere kabul ettirmiştik. Zaten Amerika

öneminden söz ettiği isteklerin ne olduğu hakkında henüz bilgili olmadığını, konunun ilke şeklinde anlaşmaya konulmasını istediğini söylüyor. Biz Harp eylemleri, ihtilal ve bozgunculuk zararlarını kabul edemeyiz ve Harp yükümlülükleri hakkında talepleri tetkik ederiz diyoruz, kabul etmiyorlar.

6- Boğazlar sözleşmesinden habersiz davranarak başka bir öneri hazırlıyorlar.

7- Azınlıklar hakkında bir şey bildiriniz diyorlar. O da mümkün değildir. Biz azınlıklar için diğer devletler gibi Milletler Cemiyeti'ne karşı ve hiçbir devlete karşı tek başına bir yükümlülüğü üstlenmeksizin, karşılıklı hükümler anlamında duruma el koymuşuz. Amerika ayrıca herhangi bir şey söyleyemez.

8- Sağlık Bildirisi'nin kendilerine de verilmesini istiyorlar. Bunu da her devlete ayrı ayrı veremeyiz.

9- Eski andlaşmalar altında onlar için geçmişe şamil gümrük resmi konmasını ortadan kaldırarak serbesti istiyorlar.

B- İsmet Paşa'ya verilen talimatta bu kadar uzun görüşmelerden sonra 2 Ağustos'ta toplantıya çağrılan Meclis'e açıklamalarda bulunmak ve Andlaşmayı onaylatmak için Ankara'ya gelmesi gereği zorunlu olarak bildirilmiş ve Müttefiklere kabul ettirdiğimiz şartlardan fazlasını vermenin imkansız olduğunun Amerikalılara açıkça söylenmesi ve aynı şartları kabul etmedikleri veya düşünmeye gerek görmedikleri takdirde doğal olarak Lozan'da imzalanacağına göre kesilme veya İstanbul'a taşınarak görüşmeleri kabul etmenin zorunlu olduğu belirtilmiştir.

C- Her alanda Amerika ile yakınlaşma meydana getirmeye çalıştığımız bir sırada, Amerikalıların bize diğer devletlerden daha ağır şartlar kabul ettirmeye çalışmaları büyük bir kırıngılığa sebep olmaktadır. Amiral Bristol ile görüşüp bu konuda hükümetini uyarmasını kendisinden özellikle rica ettiğim ve bize dostluk gösterilmesinde Amerika'nın diğer devletlerden geri kalmamasını çok arzu ettiğimizi ve Andlaşma Lozan'da diğer devletlerce kabul edilen şartlara eşit şartlarla imza edilirse bunun tarafların gelecekteki ilişkileri için çok iyi olacağını, bu şekil olmadığı takdirde görüşmelerin İstanbul'a taşınmasının zaruri olacağını ilerde bu şekilde daha esaslı Ticaret Sözleşmesi yapılması imkanı bulunacağını büyük bir dostluk içinde

açıklanması halinde ortak görüşmelerde olduğumuzdan emrin
bulduğumuzu ve bize yardımcı olmasını talep ettiğimizi bildiriniz.

Görüşmenizin sonucunu bekliyoruz efendim.

22 Temmuz 1923

Hüseyin Rauf

BELGE 6

Kimden : Adnan Bey'den
Kime : Dışışleri Bakanlığına
Konu : İstanbul'da **Amiral Bristol**'la görüşme sonuçları
Tarih : 23 Temmuz 1923
Özelliği : Şifre/Tel 3709-2373

İstanbul

23 Temmuz 1923

"Dışışleri Başkanlığına

C- 22 Temmuz 1923

Amiral Bristol'ü bugün gördüm. Önce "Dilboy" hakkında alınan kararı bildirdim. Çok memnun oldu. Sonra bütün görüşme safahatını anlattım. Emirlerinizi kendisine aynen tekrar ettim. Çok dikkatle dinledi.

Cevap olarak: Bu görüşme safahatı hakkında bilgisi olmadığını söyledikten sonra, **Türkiye ile Amerika arasında andlaşma yapılmasının o kadar kolay olmayacağını önceden bildiğini çünkü Amerika kamuoyunun son zamanlardaki değişikliğe rağmen aleyhimizde olduğunu bu nedenle Amerika Senatosu'ndan andlaşmayı geçirebilmek için ılımlı ve uygun barış elde etmek gerektiğini söyledi.**

Amiral her türlü zorluğun aşılarak barışın ve andlaşmanın sağlanacağına inandığını ve bununla birlikte **Lozan'da görüşmelerin kesilmeyerek ancak geri bırakılmasının daha uygun olacağını ekledi.**

Yüce şahsınızın tarafımdan bildirilen görüşlerinizin tamamını not etti. Derhal hükümetine bildireceğini ve alacağı cevabı iletceğini açıkladı.

Amiral şahsen Amerikalıların Avrupalılardan fazla bir şey istemelerini doğru bulmadığını hissettirmekle birlikte ve özellikle Boğazlar Sözleşmesi'nin kendi tarafından kabul edilmemesine hayretini saklamadı.

Görüşme sırasında Amerikalıların Türklerle yeni ilişkiler kurmak için o kadar istekli bulunmadıklarını anlatır tarzda açıklamaları dikkatimi çekti.

Bunun üzerine dostça, Amerikalılara Millî Harekatın başından beri gösterdiğiniz olağanüstü işlem ve faaliyetlerini bir bir açıkladım. Sonuçta, Amiral sıkılmış bir durumda kaldı.

Efendim.

Adnan”

BELGE 7

Kimden : Lozan'da İsmet Paşa'dan
Kime : İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığına
Konu : Amerika'nın hak talepleri
Tarih : 23 Temmuz 1923
Özelliği : Şifre/Tel Not. 343

"... Amerika, dernek, şirket ve vatandaşlarının aşağıda gösterilen haklarını talep etmektedir.

1- Amerika vatandaşlarının ölümünden veya şahıslarına yapılan zararlardan doğan talepler,

2- Gerek bu sözleşme sonucu olarak ve gerek haksız olarak malların yok olmasından, zararından ve kullanılması yüzünden doğan talepler,

3- Amerika vatandaşlarının, şirket ve cemiyetlerinin malları, hak ve çıkarlarının gerek bu sözleşme sonucunda gerek haksız yere uğrayacakları zarar ve ziyanlardan doğan talepler.

Türk topraklarını işgal eden yabancıların ihmal ve fiillerinden veyahut askerî hareketlerinden doğan zarar ve ziyanlardan dolayı yapılacak talepler kararlaştırılan Heyet tarafından incelenmeyecektir...

İsmet

BELGE 8

Kimden : Lozan'da İsmet Paşa'dan
Kime : İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığına
Konu : Amerikalılarla görüşme sonuçları
Tarih : 23 Temmuz 1923
Özelliği : Şifre/Tel No. 341-344 Aynı gün alındı.

Lozan

23 Temmuz 1923

“İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığına

Kararlaştırıldığı şekilde danışmanlarımız bugün Amerikalılarla son toplantılarını yaptılar.

“En çok gözetilen millet” sorununda kabul edilebilir bir formülde görüş birliği ortaya çıktı.

Boğazlardan serbest geçişten yararlanma konusunda da görüş birliğine varıldı.

Amerikalıların ileri sürdükleri hak talepleri hakkında verdikleri son formülü aynen sundum.

Adli düzenleme Bildirisi, Kapitülasyonlar, Azınlıklar hakkında son sözümüzü dün söylemiş idim. Eğer Amerikalılar bunları kabul ederlerse ve eğer hak talepleri hakkında Ankara'dan uygun cevap alırsam Amerikalılarla anlaşmamız lazımdır...”

İsmet”

BELGE 9**Kimden** : İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Hüseyin Rauf Bey'den**Kime** : Lozan'da İsmet Paşa'ya**Konu** :Amerikalılarla Anlaşma şartları konusunda
Hükümetin görüşü**Tarih** : 23 Temmuz 1923**Özelliği** : Şifre/Tel • Acele -No. 293 "Aceledir**"İsmet Paşa Hazretlerine****C. 23 Temmuz, 343 ve 344 Numaralara Vekiller Heyeti'nde alınan karar:**

Ticarî işlerde en çok gözetilen millet uygulaması verilmemek ve Amerikalıların şahıslarına olan zararlardan dolayı taleplerde hiçbir manevî tazminat ve benzeri hususlar kapsamamak sırf maddî taleplerle hudutlu olmak üzere milletlerarası hukuk kurallarına göre Amerikalıların taleplerini incelemek suretiyle ve devletçe bir yükümlülük almamak ve sırf inceleme şeklini kabul etmek suretiyle Amerikalılarla anlaşma mümkün olur.

Mümkün olmazsa daha önce bu hususta ikinci kez yazıldığı gibi hareket uygundur.

23 Temmuz 1923**Hüseyin Rauf"**

تاریخ ۱۳۰۲
 شماره ۹۹
 تاریخ ۱۳۰۲
 شماره ۹۹
 تاریخ ۱۳۰۲
 شماره ۹۹

۱- ...
 ۲- ...
 ۳- ...
 ۴- ...
 ۵- ...
 ۶- ...
 ۷- ...
 ۸- ...
 ۹- ...
 ۱۰- ...

۱- ...
 ۲- ...
 ۳- ...
 ۴- ...
 ۵- ...
 ۶- ...
 ۷- ...
 ۸- ...
 ۹- ...
 ۱۰- ...

تاریخ ۱۳۰۲
 شماره ۹۹
 تاریخ ۱۳۰۲
 شماره ۹۹

Belge 3' ün devamı

Belge-8

توزان
۲۹/۷/۵۴
۲۹/۷/۵۴
۴۴۶

کتاب

توزان
توزان اجمالی حکایت

مکتوبه

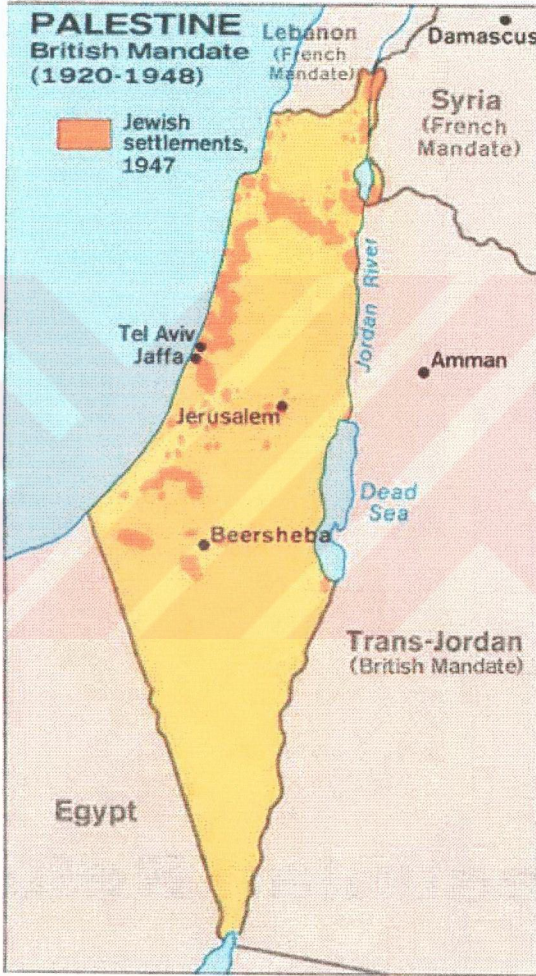
۱۴۱
اعزاز الملک فیروز کوه کاتب

مقرر اولاد میں و جہاد متا و در لر من مکتوبہ آمد یقیناً لیلہ
صوک اجتماع لریں یا یہ لیلہ ^{تاریخ لیلہ شامیہ} معا لریں مثل شہ
شا یا یہ قبیلہ بر فور مولدہ معہ بقت حاصل اولادہ . بو خان لیلہ
سر پست مکتوبہ استغاج خصوصاً در معہ بقت مال
اولادہ . آمد یقیناً لیلہ سر دانتہ کلری معہ لب قطع
دیر کلری صوک فور مولی عیناً دیکر تمام اولاد حکومت
عہدہ اشیم . تسبیح حدک بیان نامہ ای اقا شیو کویو
اقلیار خفق صوک سوز مندی و وہ سویلہ صد ایچ .
آکر آمد یقیناً لیلہ مولدہ معہ قبیلہ ایسکس و آکر معہ لب
فور مولی خفق ، نقرہ درہ بر جواب موقتاً آلوک
آمد یقیناً لیلہ معہ لب از اصحاب حاضر در .
منیب

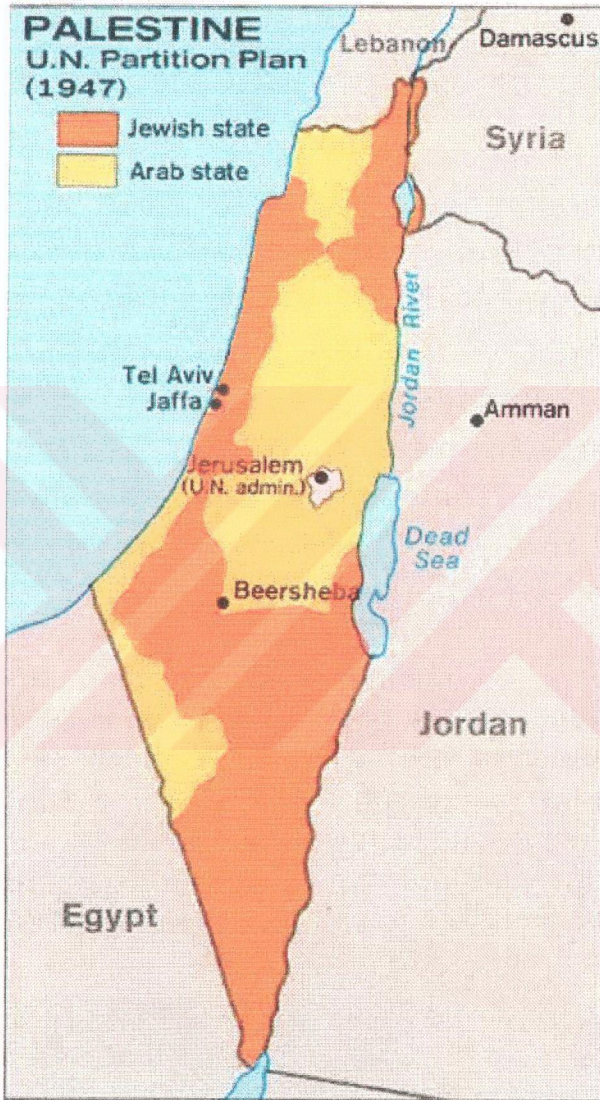
İSRAİL'İN GELİŞİMİ¹

1920-1948 ARASI İNGİLİZ MANDASI ALTINDA YAHUDİ YERLEŞİM ALANLARI

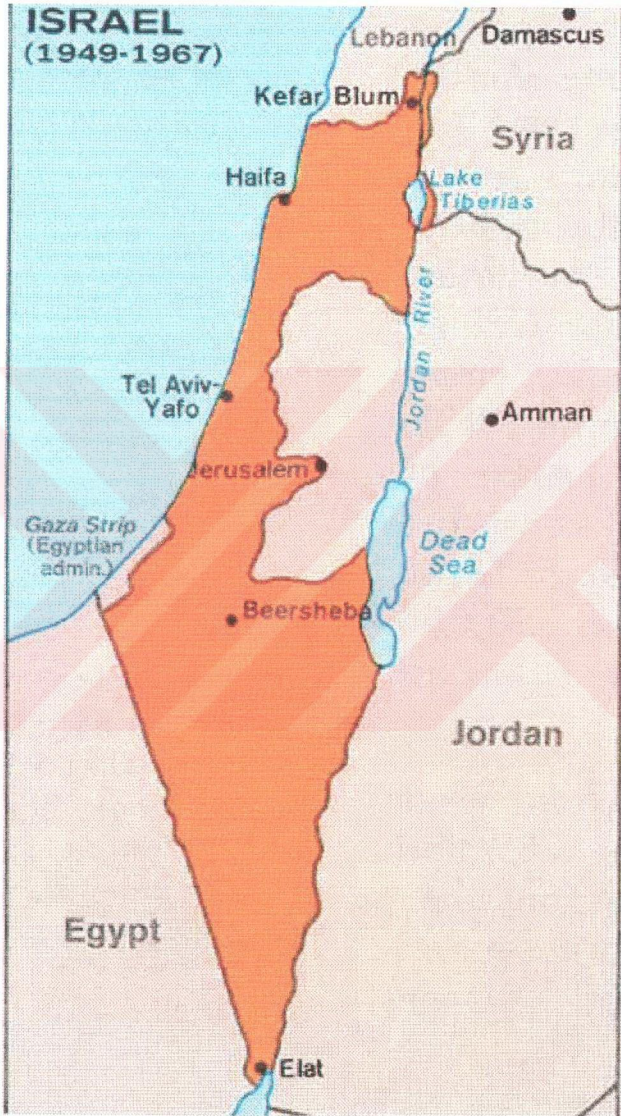

¹ Library of Utehas İnternet Sitesi

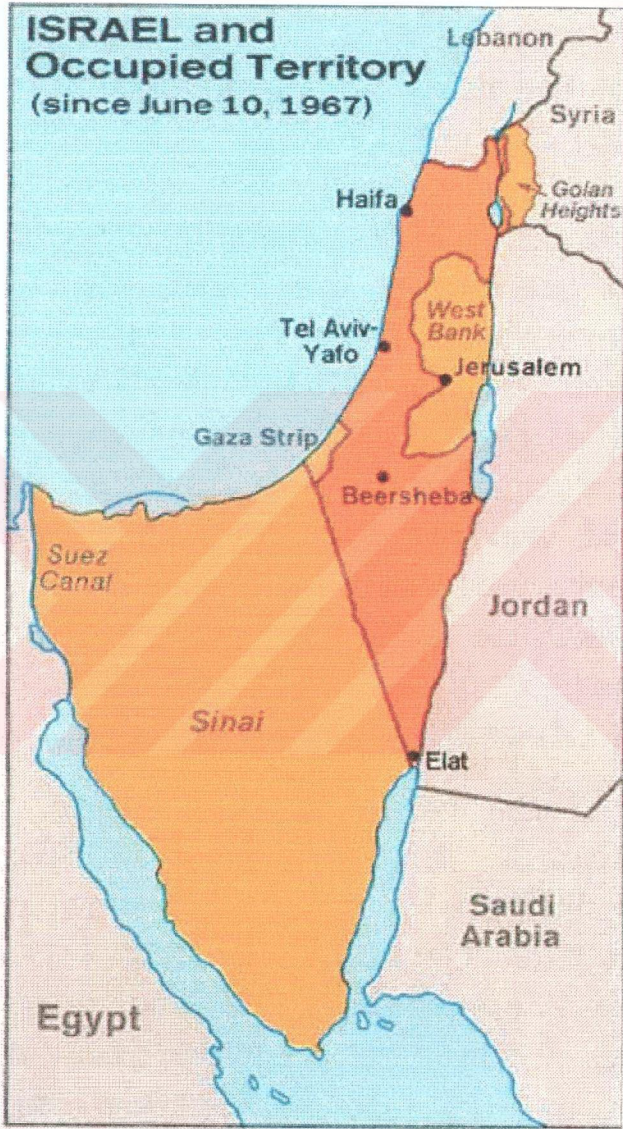
1947 B.M. TAKSİM PLANI

1949-1967 İSRAİL DEVLETİ

1967 İSRAİL VE İŞGAL ETTİĞİ BÖLGELER

GÜNÜMÜZDE İSRAİL VE İŞGAL ALTINDAKİ BÖLGELER

IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ ANAYASASI TASLAĞI

Kürdistan Demokrat Partisi'nin (KDP) federal bir Irak ve Irak Kürdistan Bölgesi için sunduğu Anayasa taslağı şöyledir: ¹

Giriş

Anavatanları Kürdistan'da binlerce yıl yaşamış eski bir halk olan Kürtler, tıpkı dünyanın diğer ulusları ve halkları gibi, self-determinasyon hakkını kullanabilecek niteliklere sahip bir ulustur. Self-determinasyon hakkı, Birinci Dünya Savaşı sonunda çıkarılan ve ilkeleri uluslararası hukukun temeli haline gelen Woodrow Wilson'un On Dört Maddelik prensiplerinde kabul edilen bir haktır.

1920 yılında imzalanan Sevr Anlaşması'nın 62-64 nolu maddeleri Kürtlere self-determinasyon hakkını tanımasına rağmen, uluslararası çıkarlar ve siyasal dengeler Kürtlerin bu hakkı elde edip uygulamaya geçirmelerini engellemiştir. Sevr Anlaşması'na konulan maddelerin tersine, Güney Kürdistan 1925 yılında, kendi halkının iradesi dikkate alınmadan, dört yıl önce, yani 1921 yılında kurulmuş olan Irak devletine müsadere edilmiştir. Sevr Anlaşması, Kürtlerin kendi topraklarındaki yönetim için Kürt kökenli memurların atanmasını ve eğitim, hukuk ve sağlanan tüm hizmetlerin dilinin Kürtçe olmasını şart koşturmuştur. O tarihten bu yana Kürdistan'ın bu kısmı Irak Kürdistan'ı olarak biline gelmiştir. 25 Aralık 1992 tarihinde, İngiliz ve Irak hükümetleri Kürtlerin kendi yönetimlerini kurma hakkını tanıyan bir açıklama yayınlamışlar ve Kürt temsilcilerinden, hükümet biçimini, coğrafi sınırları ve Irak ile siyasal, ekonomik ilişkilerin biçimini belirlemeleri istenmiştir.

Irak Milletler Cemiyeti kabul edilirken, Irak'ın bir açıklama yapması şart koşulmuştu ve Irak bu açıklamayı 30 Mayıs 1932 yılında yaptı. Söz konusu açıklama bir dizi uluslararası yükümlülüğü kapsamakta ve Kürtlerin haklarına ilişkin olarak, sözü edilen açıklamanın 10. maddesine göre, Milletler Cemiyeti üyelerinin çoğunluk oyu olmaksızın Irak'ın tek başına ne iptal

¹ Mustafa Kayar, Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Ekim 2003

edebileceği ne de düzeltebileceği bir takım güvenceler sağlamaktadır. Bu yükümlülükler Birleşmiş Milletler örgütüne aktarılmıştır ve günümüzde halen yürürlüktedir.

1958 yılında çıkarılan Irak Cumhuriyeti geçici Anayasası'nın 3. maddesinde Arapların ve Kürtlerin Irak devletinin ortak sahipleri oldukları belirtilmiş ve ardından, 11 Mart 1970 yılında, Kürt liderliği ile Irak hükümeti arasında, Irak Kürdistan bölgesinde, Irak'taki anayasal haklar gereğince Kürtlere özerklik tanıyan bir anlaşmaya varılmıştır. Buna rağmen, daha sonraki Irak hükümetleri, Irak'ın Kürtler karşısındaki bu yükümlülüklerini göz ardı etmişler ve bunun yerine, her türlü siyasi ve askeri yöntemi kullanarak, ırkçı ve şovenist bir etnik temizlik ve yıkım politikası yürütmüşlerdir. Kürtleri zorunlu göçe tabi tutup demografik gerçekliği değiştirerek Kürtlerin ulusal kimliğini Araplaştırmışlardır. Irak hükümetleri bunun da ötesine geçerek, Halepçe şehri, Balisan kasabası ve Duhok'un bazı mıntıklarında, uluslararası düzlemde yasaklanan kimyasal silahları kullanmışlardır. Feyliler ile Barzanilerin de aralarında bulunduğu on binlerce silahsız sivil Kürdü geleceği belirsiz sürgüne gönderirken 4.500 kasaba ve köyü yerle bir etmişlerdir. Bunu, Anfal adıyla bilinen ve 182.000 silahsız sivil kurbanına mal olan topyekün imha kampanyaları izlemiştir.

BM Güvenlik Konseyi, Körfez Savaşı'nın ardından, 5 Nisan 1991 tarihinde, Müttefikler tarafından Kürtlere Güvenlikli Bölge kurulmasını öngören 688 sayılı kararı oylarını ve böylece Kürtleri uğursuz bir gelecekte korumuştur. Bu olanaktan faydalanan Kürtler, 19 Mayıs 1992 tarihinde ilk parlamentolarını seçerek Kürdistan Bölgesel Hükümetini kurmuşlardır. Irak Kürdistanı Ulusal Meclisi'nin, yani "Parlamento"nun ortak oyuyla, Kürdistan bölgesinin halkı, Irak hükümeti ile gelecekte kuracağı anayasal ilişkinin türünü tercih etme konusundaki hakkını kullanmış ve bu vesileyle Irak Hükümeti'nin anayasal temeli olarak federalizmde karar kılmıştır; bu karara göre, Irak Kürdistan Bölgesi, Irak Federal Cumhuriyeti'nin gelecekteki bölgelerinden biri olacaktır.

Federalizm formülü, etnik bir çoğulculuğa sahip olan Irak toplumu için ideal bir çözüm olarak görülmektedir; böyle bir formül hem Irak'ın bütünlüğünü güvence altına alacak hem de, Irak Kürdistan halkının istemlerini büyük ölçüde tatmin edecektir, çünkü bu formül bir yandan Irak'ın

entegrasyonunu ve birliğini korurken, diğeryandan da Kürtlerin karar alma sürecine katılmalarını güvence altına alacaktır, işte bu noktadan hareketle söz konusu anayasa taslağının hazırlanması Irak Kürdistan Ulusal Meclisi'nin federalizm kararını hayata geçirme girişimi anlamına gelmektedir. Federalizme aynı zamanda demokrasi, çoğulculuk ve insan haklarına saygı gibi ilkeler ve değerler kılavuzluk edecek, sivil ve siyasal haklara ilişkin uluslararası anlaşma ve konvansiyonlar ile, Irak'ın 25 Ocak 1971 tarihinde imza koyduğu 1966 tarihli uluslararası sosyal, ekonomik ve kültürel haklar konvansiyonu ile uyum içinde olacaktır. Yukarıdaki alternatifin seçilmesi aynı zamanda, Yeni Dünya Düzeni'nin ilkeleri ile de uyum içindedir. Federalizm yolunu seçen Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Belçika gibi halklar ve uluslar büyük başarılar kaydetmişler, tüm milliyetlere, gruplara, federal düzeyde karar alma sürecine ve yönetime katılma imkanı verilmiş ve böylelikle demokrasinin fiilen hayata geçmesi ve gerçek anlamda uygulanması mümkün kılınmıştır. Bunun da ötesinde, federalizm farklı bölgelerin insanlarına iç bağımsızlık getireceğinden, ülkenin bütünlüğünün korunması için en ideal çözüm olarak görülmektedir.

Kürdistan halkı her zaman kendi sorununun barışçıl biçimde çözümlenmesinden yana olmuştur ve tüm Irak hükümetlerinin görüşme ve barış sağlama çağrılarına hep olumlu bir tepki vermiştir. Ne var ki, her defasında, söz konusu hükümetlerin verdiği sözleri ve ulusal, uluslararası yükümlülükleri yerine getirmedikleri bir ihanet durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu yüzden, tüm tarafları bağlayacak ve tüm tarafların uyacakları yeterli uluslar arası güvenceler olmadığı sürece, hiçbir anayasal belge herhangi bir kararın eksiksiz ve kalıcı biçimde hayata geçirilmesini garanti edemez. Geride bıraktığımız on yıl uluslar arası korumanın değerini göstermiş ve Kürdistan halkına, baskının ve zulmün olmadığı güvenli ve özgür bir ortamda, kendi özgürlüklerini ve ulusal haklarını hayata geçirme imkanı sağlamıştır. Bu yüzden, nihai, adil, kalıcı ve uluslararası güvencelere dayalı bir anlaşmaya varılıncaya kadar böyle bir korumanın devam etmesi başat öneme sahip bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

KISIM I - GENEL HUSUSLAR

Madde 1:

Kürdistan Bölgesi, Federal Irak Cumhuriyeti'nin bir bölgesi olarak, çok partili, demokratik, parlamenter ve cumhuriyetçi bir siyasal sisteme sahip olacaktır.

Madde 2:

Kürdistan Bölgesi, 1970 öncesindeki sınırlarıyla Kerkük, Süleymaniye ve Erbil Vilayetlerinden, Duhok Vilayetlerinden ve yanı sıra Aqra, Şeikhan(Şexan), Sincar bölgelerinden, Ninova Vilayetlerindeki Zimar alt-bölge-sinden, Diyala Vilayetindeki Xanıqın ve Mandalı bölgelerinden ve El-Wasit Vilayetindeki Badra bölgesinden oluşur.

Madde 3:

İktidar halka aittir, çünkü iktidarın meşruiyet kaynağı halktır.

Madde 4:

Kürdistan Bölgesinin halkı Kürtlerden ve Türkmen, Asuri, Keldani ve Arap ulusal azınlıklarından oluşur ve bu Anayasa söz konusu azınlıkların haklarını tanır.

Madde 5:

Kerkük şehri Kürdistan Bölgesi'nin başkenti olacaktır.

Madde 6:

Irak Federal Cumhuriyeti'nin bayrağına ek olarak, Kürdistan bölgesi özel bir bayrağa sahip olacak ve durum yasa ile düzenlenecektir.

Madde 7:

- i) Kürdistan Bölgesinin resmi dili Kürtçe olacaktır.
- ii) Federal ve bölgesel yetkililerle yapılacak resmi yazışmalar hem Arapça hem de Kürtçe olacaktır.
- iii) Kürdistan Bölgesinde Arapça'nın öğretilmesi zorunlu olacaktır.
- iv) Türkmen dili, Kürtçe'ye ek olarak, Türkmenlerin eğitim ve kültür dili olarak değerlendirilecektir. Süryanice, Kürtçe'ye ek olarak, o dili konuşanların eğitim ve kültür dili olarak değerlendirilecektir.

KISIM II- TEMEL HAKLAR VE SORUMLULUKLAR

Madde 8:

i) Kürdistan Bölgesinin vatandaşları, ırk, renk, cins, dil, etnik köken, din ya da ekonomik statü bakımından aralarında hiçbir ayırım olmaksızın, hakları itibariyle kanun önünde eşittir.

ii) Kadınlar erkekler ile eşit haklara sahip olacaklardır.

iii) Aile birimi toplumun doğal ve temel ögesidir. Annelerin ve çocukların korunması güvence altına alınacaktır. Hükümetin ve toplumun görevi gençliğe özenli davranmak, moral değerleri ve Kürdistan halkının mirasını korumaktır ve bu yasayla düzenlenecektir.

Madde 9:

i) Ceza kişiseldir. Yasa ile tanımlanmadığı sürece ne herhangi bir fiil suç olarak değerlendirilebilir ne de ceza verilip uygulanabilir, icra edildiği zaman da bir suç olarak değerlendirilmediği sürece, hiçbir eylem cezalandırılmaz. Yasada belirtildiğinden daha büyük olan hiçbir ceza uygulanamaz.

ii) Suçu hukuk mahkemesinde kanıtlanıncaya kadar sanık suçsuz biri olarak kabul edilir.

Madde 10:

i) Yasal savunma hakkı, yasalarla uyum içinde, soruşturma ve yargılamanın tüm aşamalarında güvence altına alınır.

ii) Mahkeme tarafından gizli olarak ilan edilmedikleri sürece, duruşmalar açık olacaktır.

Madde 11:

i) Hanenin ve içindekilerin kutsallığı korunacaktır ve yasada ortaya konulan prosedürler dışında, haneye ne girilebilir ne de arama yapılabilir.

ii) Bireyler ya da onların malları, yasada tanımlanan koşullar dışında aranamaz.

iii) Bireyin güvenliği korunacaktır, ister fiziksel ister psikolojik olsun, işkencenin her türü yasaktır.

Madde 12:

Posta, telefon ve kablolu iletişimin gizliliği güvence altına alınmıştır, yasada belirtilen parametre ve prosedürlerle uyumlu olarak, adalet ve

güvenlik ihtiyaçları için gerekli olarak değerlendirildiği durumlar dışında, açık edilemez.

Madde 13:

Mülkiyet hakkı güvence altına alınmıştır, yasalarla uyum içinde yapıldığı zamanlar dışında, menkul ve gayrimenkul mülklere el konulamaz. Mülkiyet, yasalarla uyum içinde ve adil bir tazminatın ödenmesi karşılığında, kamu çıkarları için gerekli görüldüğü durumlar dışında kamulaştırılmaz.

Madde 14:

Kürdistan Bölgesi'nin vatandaşlarının yurtdışına seyahat etmeleri ya da evlerine geri dönmeleri engellenemez. Yasalarda şart koşulduğu durumlar dışında, halkın dolaşma serbestisine ve ikamet yerine hiçbir kısıtlama getirilemez.

Madde 15:

İfade, basım, yayın, basın, toplanma, gösteri, siyasi parti, sendika ve dernek kurma özgürlüğü yasa ile güvence altına alınacaktır.

Madde 16:

Din, inanç ve dinsel vecibeleri yerine getirme özgürlüğü, Anayasa veya Federal Anayasa'nın veya federal yasaların hükümleriyle çelişmediği sürece ve genel moral standartlara ters düşmediği sürece, güvence altına alınmıştır.

Madde 17:

Siyasi mülteciler ülkelerine iade edilmeyeceklerdir.

Madde 18:

i) Kürdistan Bölgesinde ilk öğretim zorunludur ve bu zorunluluk yasayla düzenlenecektir.

ii) Hükümet okuma yazma eksikliğine karşı mücadele edecek ve ilk, orta ve üniversite eğitiminin tüm aşamalarında yurttaşlarının özgür eğitim hakkını, teknik ve mesleki eğitimi güvence altına alacaktır.

Madde 19:

Akademik araştırma hakkı güvence altına alınacaktır. Üstün başarı, icat ve yaratıcılık teşvik edilecek ve ödüllendirilecektir.

Madde 20:

i) Çalışma her yurttaşın hakkı ve görevidir ve bölgesel hükümet çalışacak durumda olan her yurttaş için iş olanakları yaratmak üzere çaba harcayacaktır.

ii) Bölgesel hükümet elverişli çalışma koşullarını güvence altına alacak, çalışan bireylerin hem yaşam standartlarını hem de beceri ve bilgilerini arttırma doğrultusunda çalışacaktır. Bölgesel hükümet, hastalık, sakatlık, işsizlik ya da yaşlanma gibi durumlarda sosyal güvenlik ödenekleri sağlayacaktır.

iii) Hiçbir birey, yasanın öngördüğü kamu görevinin yerine getirilmesi ya da acil durum veya doğal felaket durumu haricinde, herhangi bir görevi yerine getirmeye zorlanmayacaktır.

Madde 21:

Bölgesel hükümet, önleme, tedavi ve ilaç alanların-da sağlayacağı sürekli tıbbi hizmetler aracılığıyla kamu sağlığını korumayı güvence altına alacaktır.

Madde 22:

Vergi ödemek her yurttaşın görevidir ve bu şekilde ödenen vergiler, kanundaki düzenlemeler dışında, zorla toplanmayacak ya da değiştirilmeyecektir.

Madde 23:

Yurttaşların gerçek yetkililere şikayette bulunma ve imza toplama hakkı güvence altındadır ve yetkililer bu şikayet ve dilekçeleri makul bir zaman dilimi içinde değerlendireceklerdir.

Madde 24: Bu kısımda belirtilen hakların korumasının kaynağını Kürdistan Bölgesinin hukuku oluşturacaktır.

KISIM III- KÜRDİSTAN BÖLGESEL YETKİLİLERİ

BÖLÜM I - YASAMA OTORİTELERİ - KÜRDİSTAN BÖLGESEL MECLİSİ

Madde 25:

Kürdistan Bölgesel Meclisi bölgedeki yasama otoritesidir ve halkın doğrudan, gizli, genel oyuyla seçilen temsilcilerinden oluşur.

Madde 26:

i) Kürdistan Bölgesel Meclisine seçilen temsilcilerin seçim süreci, seçim prosedürleri (seçim takvimi, orantılı temsil ve adaylık ile seçmenlik vasıfları) yasa ile düzenlenecektir.

ii) Meclisin oluşumunda, ulusal azınlıkların adilane oranda temsil edilmelerine riayet edilecektir.

Madde 27:

i) Parlatentonun dönemi, ilk birleşimden itibaren beş yıldır.

ii) Meclis, nihai seçim sonuçlarının duyurulmasından sonra, Kürdistan Bölgesi Devlet Başkanının isteği üzerine 15 gün içinde toplanacaktır, eğer herhangi bir çağrı yapılmazsa Meclis yukarıda belirtilen dönemin sonunda toplanacaktır.

Madde 28:

Meclisin ilk oturumuna en yaşlı üye başkanlık edecektir ve gizli oylamayla bir meclis başkanı, başkan yardımcısı ve sekreter seçilecektir.

Madde 29:

Meclis üyeleri aşağıdaki görev yeminim edeceklerdir:

"Kürdistan halkının çıkarlarını, onurunu ve haklarını koruyacağıma, bir üye olarak görevimi tarafsız, eksiksiz ve içtenlikle yerine getireceğime Yüce Tanrı adına yemin ederim."

Madde 30:

i) Kanun tarafından öteki türlü düzenlenmediği sürece, üyelerin çoğunluğunun hazır bulunmasıyla Bölgesel Mecliste salt çoğunluğa ulaşılacak ve kararlar hazır bulunanların salt çoğunluğuyla verilecektir.

ii) Ekonomik konular dışındaki yasa teklifleri Meclisin on üyesi tarafından verilebilir.

Madde 31:

Meclis başkanı ile üyelerinin maaş ve ücretleri yasa ile düzenlenecektir.

Madde 32:

Meclisin düzenli ve özel oturumlarını yürütme prosedürlerinin yanı sıra, üyelik ve boş üyeliklerin doldurulması prosedürleri hakkındaki temel hususlar Meclisin iç yönetmelikleri ile düzenlenecektir.

Madde 33:

Bölgesel Meclis aşağıdaki sorumlulukları yerine getirecektir:

i) Üyelerinin 2/3 çoğunluğu ile Bölgesel Anayasayı değiştirme

ii) Yasa çıkarma, değiştirme ya da yürürlükten kaldırma

iii) Kabineye ve üyelerine güven oyu verme ve bu güven oyunu onlardan geri isteme

iv) Kürdistan Bölgesi genel bütçesini onaylamak, gerekli aktarımları yapmak ve genel bütçeye dahil olmayan beklenmedik harcamaları onaylamak

v) Vergi ve gümrük vergilerini toplamak, değiştirmek ya da yürürlükten kaldırmak

vi) Irak Federe Cumhuriyeti'nin diğer bölgelerinin bölgesel idari otoriteleri ile, yabancı taraflar ile ve diğer devletlerin federal bölgeleri ile ekonomi, kalkınma, kültür, eğitim, insani yardım, finans, güvenlik ve sınır sorunları gibi alanlarda yapılan anlaşmaları onaylamak

vii) Meclis üyeliğini belgelemek

viii) Mecliste doğabilecek boş üyelikleri, yasada öngörüldüğü biçimde doldurmak için gerekli kararları almak

ix) Kürdistan Bölgesi idari otoritesinin çalışmalarını denetlemek

x) Meclisin iç tüzüğünü oluşturmak, personel ihtiyacını belirlemek, Meclis bütçesini hazırlamak, personeli atamak ve verilecek maaşları belirlemek

xi) Meclisin gerekli gördüğü konular hakkında araştırma komisyonları kurmak

Madde 34:

i) Bir Meclis üyesi parlamenter dokunulmazlığa sahiptir. Söz konusu üye Meclisin iç tüzüğünün sınırları içinde kendi görüşlerini ve düşüncelerini ifade etme hakkına sahiptir.

ii) Bir Meclis üyesi, yasalara göre açık bir suçun ya da saldırının gerçekleştirildiği durumlar dışında Meclisin ön onayı alınmaksızın, meclis birleşimi esnasında aranamaz, gözaltına alınamaz hakları ve özgürlükleri kısıtlanamaz, gözetim altında tutulamaz.

iii) Bir Meclis üyesi, meclis birleşimine katılmadığı bir zamanda, yasalara göre açık bir suçun ya da saldırının gerçekleştirildiği durumlar dışında, ki böylesi durumlarda alınan önlemler derhal Meclise bildirilmelidir, Meclis başkanının izni olmaksızın gözetim altında tutulamaz ya da gözaltına alınamaz.

Madde 35:

i) Meclisi üyelerinin 2/3 çoğunluğu ile kendisini feshedebilir.

ii) Meclis aşağıdaki durumlarda Bölgesel Devlet Başkanının emri ile feshedilebilir:

a) Meclis üyelerinin yarısından fazlası görevlerinden istifa ederse.

b) Meclisin birleşim çağrısından sonraki 45 gün içinde yasal bir salt çoğunluk sağlanamazsa

c) Eğer Meclis üç kez üst üste yapılan oylamada Bakanlar Kuruluna güven oyu vermezse.

d) Meclisin seçim yasaları değiştirilip söz konusu Parlamentonun geriye kalan görev süresinin altı aydan daha az olduğu durumlarda.

Madde 36:

Parlamento feshedildiğinde ya da görev süresi sona erdiğinde, genel seçimler yapılarak, iki aydan olmayan bir zaman dilimi içinde yeni Meclis seçilecektir.

Madde 37:

Meclisin görev süresi sona erdiğinde, yeni Meclis seçilip ilk birleşimini yapıncaya kadar, eski Meclis görevde kalacaktır.

KISIM 2 - İDARİ OTORİTE

Kısım I. - Kürdistan Bölgesinin Devlet Başkanı

Madde 38:

Bölgenin, Kürdistan Bölgesi Devlet Başkanı olarak adlandırılan bir başkanı vardır. Devlet Başkanı en yüksek idari otoritedir, kendi bölgesinde Irak Federe Cumhuriyetinin Devlet Başkanını temsil eder, çeşitli durumlarda ona vekalet eder, federal ve bölgesel yetkililer arasındaki koordinasyonu sağlar.

Madde 39:

Kürdistan Bölgesinin Devlet Başkanı bölge halkının doğrudan, gizli ve genel oyu ile seçilir.

Madde 40:

Kürdistan Bölgesi Devlet Başkanının seçilme yöntemi, aday vasıfları, suçlanacağı ya da yargılanacağı durumlar ve görev süresinin sona erdirilmesi gibi durumlar yasa ile düzenlenecektir.

Madde 41:

Kürdistan Bölgesinin Devlet Başkanı, sorumluluklarını üstlenmeden önce, Kürdistan Bölgesel Meclisinin önünde aşağıdaki anayasal görev yeminini edecektir:

"Kürdistan halkının haklarını, başarılarını ve çıkarlarını koruyacağıma, Irak Federe Anayasası ile Kürdistan Bölgesi Anayasasına riayet edeceğime, görevimi sadakatle, tarafsızca ve samimiyetle yerine getireceğime Yüce Tanrı adına yemin ederim."

Madde 42:

Kürdistan Bölgesi Devlet Başkanının görev süresi beş yıldır.

Madde 43:

Kürdistan Bölgesi Devlet Başkanının maaşı ve ödenekleri yasa ile belirlenecektir.

Madde 44:

Kürdistan Bölgesinin Devlet Başkanı aşağıdaki sorumlulukları üstlenecektir:

- i) Bölgesel Meclisten geçen yasaları onaylamak
- ii) Bölgesel Meclis için genel seçim çağrısında bulunmak
- iii) Bölgesel Meclis için normal ya da özel birleşim çağrısında bulunmak
- iv) Bölgesel Meclisten güven oyu alan Kabinayı resmen ilan etmek
- v) Kendisinin başkanlık edeceği ya da katılacağı bir birleşim için Bakanlar Kuruluna çağrıda bulunmak ve bakanlardan rapor istemek
- vi) Yasa tasarılarını hazırlamak ve onları görüşülmek üzere Bölgesel Meclise sevk etmek
- vii) Kürdistan Bölgesinin, onun siyasal sisteminin, genel güvenliğinin ya da anayasal kurumlarının temel varlığını tehdit eden bir tehlike durumunda veya Bölgesel Meclisin toplanmasının zor olduğu koşullarda, Bölgesel Meclis Başkanına ve Bakanlar Kuruluna danışarak, kanun hükmünde kararname çıkarmak
- viii) Yasalarla uyumlu olarak olağanüstü hal ilan etmek
- ix) Irak Federe Cumhuriyeti Devlet Başkanı tarafından kendisine verilen yetkileri kullanmak

- x) Bakanlar Konseyi tarafından önerilen emirleri ve kararları çıkarmak
- xi) Silahlı Kuvvetleri ve İç Güvenlik Kuvvetlerini bölge içinde seferber etmek
- xii) Bölgede geçici ya da kalıcı olarak görev ifa eden Federal Güvenlik Kuvvetlerini denetlemek ve yönetmek
- xiii) Güven oyunun geri alınmasının ardından, Kabinenin ya da bir bakanın istifasını resmen ilan eden kararnamenin çıkarılması
- xiv) İstifa etmesi istenen Kabine ya da kabine üyelerinin istifalarını kabul etmek ve onlardan, yeni bir Kabine oluşuncaya, yeni bir bakan atanıncaya kadar görevde kalmalarını istemek
- xv) Kabinenin ya da bir bakanın istifasını istemek
- xvi) Mahkumlara özel af çıkarmak
- xvii) Ölüm cezasını onaylamak ya da onu ömür boyu hapse çevirmek
- xviii) Hakimleri, bölgesel başsavcıları, bölgesel genel savcıları ve onların vekillerini, idari birimlerin yöneticilerini ve özel görevlerde bulunan bireyleri, yasalarla uyumlu olarak atamak, görevden almak ya da emekliye sevk etmek
- xix) İç Güvenlik elemanlarına askeri rütbeler vermek ve yasalarla uyumlu olarak onları görevden almak ya da emekliye sevk etmek
- xx) Yasalarda öngörüldüğü biçimde madalya ve ödül vermek

Madde 45:

Kürdistan Bölgesi Devlet Başkanı için bir Başkanlık Konutu kurulacak ve bu konutun ihtiyaçları ile yapışı yasada belirtilecektir.

Madde 46:

- i) Kürdistan Bölgesi Devlet Başkanının istifası, ölümü ya da kalıcı sakatlığı durumunda, onun halefi aynı yöntemle seçilecektir.
- ii) Kürdistan Bölgesi Devler Başkanlığı koltuğu boş kaldığında, yeni bir Devler Başkanı seçilinceye kadar, Devlet Başkanının sorumluluklarını Kürdistan Bölgesel Meclisi Başkanı üstlenecektir.
- iii) Kürdistan Bölgesi Devlet Başkanı hazır bulunmadığında ya da izinli olduğunda. Devlet Başkanının sorumluluklarını vekaleten Bölgesel Başbakan üstlenecektir.

Bölüm 2 - Kürdistan Bölgesi Bakanlar Konseyi (Kabine)**Madde 47:**

Kürdistan Bölgesi Bakanlar Konseyi bölgedeki en üst düzey idari ve yönetici otoritedir; bu otorite kendi idari sorumluluklarını, Kürdistan Bölgesi Devlet Başkanının denetimi ve kılavuzluğu altında yerine getirir.

Madde 48:

i) Bakanlar Kurulu Başbakan ile onun, sayıları 15'ten az olmamak üzere, yardımcılarında ve bakanlarından oluşur.

ii) Kürdistan Bölgesinin Devlet Başkanı, Kürdistan Bölgesel Meclisinin bir üyesinden kabineyi oluşturmasını isteyecektir.

iii) Başbakan, yardımcılarını ve bakanlarını, Kürdistan Bölgesel Meclisinin üyeleri arasından ya da Meclis üyeliği vasıflarını taşıyan başkalarının arasından belirleyip seçecektir.

iv) Başbakan, oluşturduğu kabineyi, onaylanmak üzere Bölgesel Devlet Başkanına sunacaktır.

v) Başbakan, Bölgesel Devlet Başkanının onayından sonra, kabinesini Bölgesel Meclise sunarak güven oyu isteyecektir ve bu güven oyunu aldığı anda kabinenin oluşumu hakkındaki resmi kararname çıkarılacaktır.

Madde 49:

Kürdistan Bölgesi Bakanlar Kurulunun bileşiminde, ulusal azınlıklar olan Türkmen, Asuri ve Keldanilerin de temsil edilmesine özen gösterilecektir.

Madde 50:

Kabine üyeleri, kabinenin çalışmaları hakkında hep birlikte Kürdistan Bölgesel Meclisine karşı sorumlu iken, her bakan kendi bakanlığının işlerinden bireysel olarak sorumlu olacaktır.

Madde 51:

Bakanlar Konseyi aşağıdaki sorumlulukları üstlenecektir:

i) Bir taraftan bölgesel güvenliği ve kamu malını korurken diğer taraftan da yasa çıkarma, düzenlemelerde bulunma ve kararlar alma.

ii) Kürdistan Bölgesi Devlet Başkanı ile koordinasyon içinde, Kürdistan Bölgesinin genel politikasını oluşturmak.

iii) Ekonomik kalkınma planlarını hazırlamak ve planların hayata geçirilmesi için gerekli araçları temin etmek.

iv) Bölgenin genel bütçesini hazırlamak.

v) Kürdistan Bölgesindeki bakanlıkların, kurumların ve icraatın denetlenmesi, yönetilmesi, takip edilmesi ve koordine edilmesi, onların kararlarının iptal edilmesi ya da değiştirilmesi.

vi) Yasalara ve kararlara uygun olarak idari yönetmelik ve kararların çıkarılması.

vii) Yasa tasarılarının hazırlanması ve kararname çıkarılması.

viii) Yasalara uygun olarak personelin atanması, görevden alınması ya da emekliye sevk edilmesi ve onların maaşlarının belirlenmesi.

ix) Federal hükümetin ya da yabancı tarafların kurumları ile ekonomik kalkınma, kültürel ve insani alanlarda anlaşma yapma ve bu anlaşmalara ödenek tahsis etme.

Madde 52:

Bakan kendi bakanlığının tüm işlerinden doğrudan sorumludur.

Madde 53:

i) Bölgesel Meclis ona verdiği güven oyunu geri aldığında, kabine istifa etmiş sayılacaktır.

ii) Bölgesel Meclis ona verdiği güven oyunu geri aldığında, bakan istifa etmiş sayılacaktır.

Madde 54:

Başbakanın seçilme yöntemi, onun yardımcılarının ya da bakanlarının mesuliyetleri ya da onların suçlanma ve yargılanma yöntemleri, onların maaşlarının ve ödeneklerinin belirlenmesi gibi konular yasa ile düzenlenecektir.

BÖLÜM 3 - YARGI

Madde 55:

Kürdistan Bölgesinin yargı otoritesi, tüm aşamaları itibariyle bölgenin mahkeme sisteminden oluşur.

Madde 56:

Yargı, kanunda belirtilenler dışında, tüm özel ve tüzel kişi ve kurumları aşan bir yargılama yetkisine sahiptir.

Madde 57:

Yargı bağımsızdır, kanunun kendisi dışında, hiçbir güce tabi değildir.

Madde 58:

Tüm aşamaları ve türleri itibariyle, yapısı ve koşulları itibariyle, yargının üyelerinin atanması, görev yerlerinin değiştirilmesi ya da sorumlu tutulmaları yasa ile düzenlenecektir.

Madde 59:

Toplumunu temsil eden genel savcı genel hakları savunup adaleti güvence altına alır.

Madde 60:

Müslüman olmayan topluluklar, özel bir yasa doğrultusunda, dinsel, "ruhani" ve yasal oluşumlar kurma hakkına sahiptir. Bu oluşumlar, söz konusu topluluklara mensup insanların tüm kişisel işlerine, "Müslüman" dinsel mahkemelerinin yetki ve sorumluluk alanlarının dışında olan işlere bakma hakkına sahiptir.

Madde 61:

Yargının cezaları ve kararları halk adına verilir.

KISIM IV - YÖNETİM VE BELEDİYE KONSEYLERİ**Madde 62:**

Kürdistan Bölgesinin idari bölünmesi, bu Anayasanın hükümleri ile çelişmeyecek olan bölgesel bir yasa ile belirlenecektir.

Madde 63:

Bir vilayet, bir "valilik," bölgelerinin ve/veya alt-bölgelerinin birleşmesi ya da ayrılması aracılığıyla oluşturulabilir, onun idari merkezi ve ismi tespit edilebilir ya da değiştirilebilir ve sınırlarında değişiklikler yapılabilir. Bölgeler ve/veya alt-bölgeler başka bir vilayete eklenebilir ve yukarıdaki tüm uygulamalar İçişleri Bakanı tarafından sunulan ve Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan bölgesel bir kararname ile uyum içinde olacaktır.

Madde 64:

Bölgeler, alt-bölgelerin birleşmeleri ya da ayrılmalarıyla oluşturulabilir, idari merkezleri ve isimleri tespit edilebilir veya değiştirilebilir ve sınırlarında değişiklikler yapılabilir. Alt-bölgeler başka bir bölgeye eklenebilir. Alt-bölgeler oluşturulabilir, idari merkezleri ve isimleri tespit edilebilir ya da değiştirilebilir ve sınırları tespit edilebilir. Yukarıdaki tüm uygulamalar, İçişleri Bakanı

tarafından sunulan ve Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan bölgesel bir kararname ile uyum içinde olacaktır.

Madde 65:

Her vilayet, bölge, alt-bölge merkezi ve nüfusu 3 binden az olmayan her köyde bir belediye ve Belediye Konseyi olacak ve halka kamu hizmetlerini sağlayacaktır.

Madde 66:

i) Belediye Konseylerinin yönetici ve üyeleri, söz konusu yerde yaşayan halkın doğrudan, genel ve gizli oyu ile seçilecektir.

ii) Bu Belediye Konseylerinin oluşumu esnasında, Kürdistan Bölgesinde yaşayan ulusal azınlıkların adilane biçimde temsil edilmelerine özen gösterilecektir.

Madde 67:

Belediyeler, belediye başkanlarının ve Belediye Konseyi üyelerinin seçilme yöntemi, onların yetkileri, görev süreleri ve buna benzer tüm diğer konular yasa ile düzenlenecektir.

KISIM V - MALİ KONULAR

Madde 68:

Kanunda belirtilen esaslar dışında vergi ya da gümrük vergisi toplanamaz, değiştirilemez ya da muafiyet uygulanamaz.

Madde 69:

Bölgesel yetkililer bölge içinde vergi ve gümrük vergisi toplayabilir, vergilerin miktarlarında değişiklik yapabilir ya da vergileri yürürlükten kaldırabilir. Böylesi vergiler ve gümrük vergileri, Irak Federe Cumhuriyeti vatandaşlarının durumu ile orantılı olarak, adil ve eşit bir şekilde toplanmalıdır, ihracat ve İthalat vergileri (gümrük) federal otoritenin sorumluluk alanındadır.

Madde 70:

Kürdistan Bölgesinin gelirleri aşağıdakilerden oluşur:

i) Vergiler, gümrük vergileri, kamu hizmeti gelirleri, bölgede faaliyet gösteren şirket ve kuruluşlardan toplanan vergiler.

ii) Kürdistan Bölgesi'nin doğal kaynak, özellikle de petrol gelirlerinden aldığı pay, petrol ürünlerinin ülke içinde ve dışında satılmasından elde edilen

gelirler, Irak Federe Cumhuriyeti'ne verilen hibe, yardım, yurtdışı krediden, bölgenin nüfusunun Irak'ın toplam nüfusuna oranı ölçüsünde alınan pay

iii) Bağışlar, hibeler, piyango gelirleri ve diğer kamusal gelirler

iv) Özellikle Kürdistan Bölgesi için açılan iç ve dış krediler

Madde 71:

Kürdistan Bölgesi mali açıdan, bölge ile ilgisi olan finansal borçlar, vergi ve gümrük vergisi ile gecikmiş borçlar gibi konularda federal yetkililerin halefi olacaktır.

Madde 72:

Mali yıl yasa ile belirlenecektir.

Madde 73:

Her mali yılda, Kürdistan Bölgesi hakkındaki tahmini gelir ve giderlerden oluşan bir bütçe kanunu çıkarılacaktır.

KISIM VI - ÇEŞİTLİ

Madde 74:

Kürt halkının ya da Kürdistan Bölgesi vatandaşlarının meşru ulusal haklarını zedeleyen ya da sınırlayan ya da bu Anayasanın hükümleri ile çelişen herhangi bir yasa, düzenleme, karar ya da karamname hükümsüz ve geçersiz olacaktır.

Madde 75:

Kürdistan Bölgesel Meclisinin onayı alınmadan, Irak Federe Cumhuriyetinin mevcudiyeti ve siyasal sistemi değiştirilemez. Buna ters düşen herhangi bir uygulama Kürdistan Bölgesinin halkı için self-determinasyon hakkı doğuracaktır.

Madde 76:

Kürdistan Bölgesel yetkilileri ile Irak Federe Cumhuriyetinin ya da Arap bölgesinin yetkilileri arasında anayasal bir çatışma ya da görüş ayrılığı ortaya çıkarsa, bir hükme varılabilmesi için bu tür durumlar Federal Anayasa Mahkemesine götürülecektir.

Madde 77:

Kürdistan bölgesel yetkilileri arasında bu Anayasanın yorumlanması konusunda herhangi bir farklılık ortaya çıkarsa, hükme bağlanabilmesi için bu tür farklılıklar Kürdistan Bölgesi Fesih Mahkemesine götürülecektir.